

MAILA TALVIO

KURJET

ROMAANI

*«Und setzt ihr nicht das Leben ein,
nie wird euch das Leben gewonnen sein.»*

PORVOOSSA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA P O R V O O S S A 1919

HÄPEÄ.

Riikka Tuuna makasi vaatteet yllään kovalla ka-pealla vuoteellaan, kuunteli ja tuijotti pimeyteen. Hil-jalleen siirtyivät silmänräpäykset lauvantain puolel-ta sunnuntain puolelle. Niinkuin lukemattomia ker-toja ennen lankesi helmikuun yö yli kodin ja kylän.

Mutta mikään ei ollut niinkuin ennen, hiljaisuus oli näennäistä, rauha oli näennäinen. Vaikeaa oli Tuunan tyttären ymmärtää, että hän tänään, niin-kuin satoja kertoja ennen, oli valmistanut kodin py-häkuntoon ja että hän oli käynyt lakaisemassa kirk-koa, oikonut alttariliinoja ja pyyhkinyt tomuja haara-kynttiläjaloilta ja muilta esineiltä tutussa herranhuo-neessa. Koko entinen elämä oli siirtynyt oudon kau-as, koko nykyinen tullut oudon likelle. Hänen omas-sa rinnassaan tuntui sydämen asemasta olevan jokin vasara, joka tuskallisen tarkasti etsi alasintaan ja vih-doin viimein iski, ties mitä tarkoitusta varten.

Niin hänen sydämensä todella takoi, että oli vai-kea terästää kuuloa niin herkästi kuin hän nyt olisi tahtonut. Viereisestä vuoteesta kuuluivat Alman, hä-nen sisarensa tyyntä hengenvedet — hän sai unta,

hän. Vaatteet yllään makasi hänkin, mutta levollisessa unessa. Niinkuin lapset tekevät, oli hän aikansa itkenyt ja sitten mennyt uneen. Riikka Tuuna ei ollut itkenyt eikä hän liioin ajatellut unta.

Häpeä oli tullut taloon, häpeä Jumalan ja ihmisten edessä.

Läkähtymäisillään oli ihminen, kun sitä ajatteli. Missä oli silloin Herra, kun sellainenkin saattoi tapahtua? Missä oli ihmisten Isä — nyt tapahtui asioita, jotka eivät olleet hänelle soveliaat!

Narahtiko ikkunan alla?

Riikka Tuuna ponnahti istualleen ja terästi taasen kuuloaan. Hän oli eroittavinaan askelia — tuliko Toivo? Ei, sanomalehti se vain rapisi hänen jalkainsa alla. Hän oli pannut sen suojelemaan peitettä saappailtaan, ei siksi että se mikään hieno olisi ollut, vanhaahan täällä kotona kaikki oli — isän tahtoa siinä suhteessa ei käynyt kenenkään vastustaminen. Riikka painoi suonikkaita käsiään sängynlaitaa vastaan ja tähtäsi katseensa ikkunaan, jonka ristikko hämärästi erottautui pimeästä. Mutta ei hän mitään muuta kuullut kuin sydämensä tykinnän ja sisarensa tasaiset hengenvedot.

Hänen sydämensä läähätti ja koko ruumista kuumasi, kun hän uudelleen ja uudelleen ajatteli miten tahritut he nyt olivat kaikki. Ei yksin Toivo, vaan isä, he tytöt, Eino-Ilmari, Olli... Irja... Tuskinpa häpeä olisi voinut sattua muihin perheisiin sillä lailla kuin heihin, Tuunan väkiin. He olivat koettaneet pitää itseään niin puhtaina liikkueessaan elämän likaisilla taipaleilla ja nyt olivat tulleet jotkut jättiläisvankkurit ja sotkeneet heidät pyöriensä alle. Mitä sanookaan isä, kun hän saa asian tietää, mitä Eino-Ilmari ja Olli, Olliraukka? ja Irjakin jo ymmärtää...

Mitä Toivo aikoi? Ettei hän vain löisi kuoliaaksi jompaakumpaa syyllistä, tai molempia. Hän oli kamalasti uhannut: ensin Sylvin, sitten sen toisen, sen konnan. Ja lopuksi hän oli uhannut lapsia. Omia lapsiaan...!

Tottakin! Yhtäkkiä läikähti Riikan mielessä niin kuin tuulella heilahtaa vaate, jonka toinen puoli on musta, toinen punainen. Mustan sijaan tuli punainen puoli hänen mielessään äkkiarvaamatta esiin. Hänhän oli kuullut veljensä mainitsevan Arvo Mäkimatkan tänään saapuneen kotiin. Olihan sekin asia se!

Voimalla jolla auringon rusotus joskus tulee ja

karkoittaa tieltään kokonaiset pilvilaumat, valtasi vastustuksesta huolimatta riemu Tuunan vanhemman tyttären. Lapsuudenystävän kuva hymyili hänelle ja hänen sydämensä oli heti sula ja onnellinen. Mutta sitä kesti niin lyhyeltä, että se jo oli ohi, kun hän tuli tajuihinsa. Hän huusi suuttuneena pilvilauman takaisin, kokonaisen sotajoukon hän tarvitsi turvakseen kiusausta vastaan. Sillä Arvon kanssa oli kaikki kerta kaikkiaan lopussa. Tarpeeksi oli leikkiä kestänyt. Missä Toivo viipyi? Mitä tämä viipyminen tiesi? Mitä hän aikoi? Miksi hän oli kieltänyt sytyttämästä tulta? . . . Kuinka kivikovsky elämä yhtä kaikki teki-
kään ihmisen. . .

Niin, mikä Arvon taas olikin tuonut kotiin? Olisiko hän tietänyt sisaren elämästä ja siitä syystä tullut? Hän nyt oli viimeinen varoittamaan tai oikaisemaan toista. Tai olisiko hänen päässään taas kummitellut jokin tuuma. Ehkäpä esimerkiksi sähkövalo nyt yhtäkkiä välttämättä piti saada kylään. Arvo kai jo oli tullut mittaamaan vesivoimaa. Tietysti hän pystyi siihen yhtä hyvin kuin juhlarunojen tekoon tai esitelmän pitoon. Kaikkeenhan hän, Arvo Mäkimatka. Tänä, kuten sanottu, oli herra Arvo saapunut, olivat

Toivon kanssa tavanneet junassa. Ei toki ollut kaunis nuoriherra vielä käynyt Tuunassa, ehkäpä hän nyt alkoikin jättää Tuunan väet rauhaan. Hyvä olisikin ollut. Mitäpä ainaisista selityksistä ja selvittelyistä. Niitä oli ollut liiaksikin. Suututti, kun niitä vain ajatteli-kin. . .

Mutta nyt. . .

Riikka sävähti istualleen ja riensi ikkunaan. Aikansa tuijotettuaan pimeyteen hän totesi, että hän taasen oli koettanut pakottaa itseään vihaan ja katkeruuteen lapsuudenystävänsä kohtaan. Onnistuisiko hän koskaan karkoittamaan silmistänsä Arvo Mäkimatkan kuvan? Levoton, kipeä sydän oli hänen ponnistustensa ainoa tulos. Hän jo väsyi. Nyt alkavat taas muistot saapua, sen hän tunsi, ensin hiukan arkoina, mutta pian varmoina ja vaativina. Ne tietävät liian hyvin kotinsa, sinne ne aina palaavat: Tuunan tyttären rintaan.

Ikäänkuin ei nyt olisi muuta ajattelemista. Missä kummassa Toivo viipyy? Kun voisikin olla varma, ettei hän tee ajattelemattomia tekoja. Ihmeellinen tuo Alma nukkumaan. Nyt liikkui joku pimeässä: kaksi varjoa liukui takaportista, tullen kellarin päädyn

ohi, suoraan pihamaan kulman poikki. Riikan kädet pusertuivat nyrkille ja kuiva, ilkeä kuumuus täytti hänen päänsä. Hän näki varjojen kulkevan tuttua tietään navettatyttöjen huonetta kohden, oven avautuvan, valon leiskahtavan hangelle ja samassa sammuvan oven sulkeutuessa.

Eikä edes Musti haukahtanut. Se oli ystäväystynyt näiden vieraiden kanssa sekin. Tahritut, häpeään ryvetetyt olivat he kaikki!

Ei, ei nyt enään sopinut mennä ojentamaan palvelustyttyjä, kun tällaisia kuului suuren talon emännästä, jolla oli isoja lapsia. Mutta Jumala kai oli jättänyt jumalattoman sukukunnan oman onnensa nojaan ja salli ihmisille tapahtua niinkuin he itse tahtoivat. Mitä Toivo aikoi? Hän oli uhannut tappaa ensin Sylvin, sitten sen toisen ja vihdoinkin hän oli uhannut lapsia. Ettei hän vain pistäisi tuleen koko Somerin taloa ja polttaisi heitä niinkuin hiiret savuutetaan kuoliaiksi pesäänsä. Olisikohan pitänyt lähteä katsomaan, kun Toivo näin viipyi? Ei koskaan Riikka ollut nähnyt veljeään tällaisena. Niin tyyni kuin hän oli tavallisesti. Mutta hän olikin rakastanut Sylviä niinkuin mies vain saattaa rakastaa naista. Hän oli luot-

tanut vaimoonsa rajattomasti. Viikkokausiksi hän oli jättänyt hänet yksikseen, kun matkat sattuivat pitene-
mään. Ilman epäluuloa hän aina oli palannut — kun-
nes vihdoinkin tänään . . !

Mutta parasta oli, että Toivo sen itse näki. Jos hä-
nelle olisi sanottu, että hänen vaimonsa pettää häntä,
niin ei hän kuitenkaan olisi uskonut. Kukaan omaisis-
ta ei olisi sitä uskonut. Sylvihän nauroi kaikkien kans-
sa, siihen oli totuttu. Mutta nyt oli hänen todellinen
luontonsa yhtäkkiä paljastunut. Pian oli Mäkimatkan
lapsia, heidän henkeänsä ja vertansa. Häpeä, häpeä!

Sellaista se oli, kun rakennettiin talot näin vierek-
kain: Koko elämä kävi yhteiseksi. Heidän ollessaan
lapsina olivat naiset illoin tulleet eroittelemaan ku-
kin omia lapsiaan siitä puolialastomasta, leikkiin vä-
symättömästä ihmisalkujen rykelmästä, joka kirmai-
li Tuunan rakennusten nurkilta Mäkimatkan raken-
nusten nurkille. Tuunasta oli ensin tullut lasten äiti,
yllään jotakin sinistä ja valkoista ja ohut hiussykerö
kiinnitettynä niskaan, myöhemmin mummo tai pal-
velustyttö. Mäkimatkasta oli tullut musta rasvainen
Piina ja jonkun harvan kerran rouva itse punaisessa
kampausröijyssään, palmikko riipuksissa kuin nuo-

rella tytöllä... Hehän olivat jo suuria ihmisiä, naapurinlapset, kun he vielä yhdessä uivat. Jokaisella oli rantatöyräällä oma pensaansa, johon hän heitti vaatteensa. Riikka voitti pojat, he olivat hänelle siitä aina suuttuneet. Kerran kävi Arvo kiinni hänen jalkaansa, he joutuivat vedessä tappeluun ja höyhensivät toisiaan niin että täysikasvaneet juoksivat rantaan pelastamaan hukkuvia... Se tästä naapuruudesta oli, etteivät lapset täysikasvaneina tahtoneet osata etsiä elämäntoveria kauempaa. Aina vain naapurista.

Tuunan vakava ankara tytär ei huomannut, että hän jo taasen oli leikkikaluna muistojensa käsisä. Keskellä perhettä kohdannutta onnettomuutta pitivät muistot peliään, leikkien ja tanssien kuin perhokset.

Kerran... Niin, oli pääsiäisaikaa, pyhien välillä. Oli sellainen päivä, jolloin ei tapahtunut muuta kuin hyvää, kauan sitten. Hän, Riikka, oli kahdeksan viikkoa ollut poltetaudissa ja kaikki olivat luulleet hänen kuolevan. Mutta hän parani. Vaatteet olivat käyneet hyvin suuriksi, tukka oli ohennut. Hänen oli oudon suloinen ja kevyt olla. Kaikki olivat hänelle hyvät ja kyselivät mitä hän tahtoi. Hän tahtoi ulos! Se oli ainoa

mitä ei hänelle olisi suotu, mutta häneltä ei kielletty sitäkään. Mentiin vain portaille vielä koettamaan miten kylmä oli. Ei ollutkaan kovin kylmä. Mummo pisti hänen käsivartensa äitivainajan turkinhihoihin ja sitoi paksun villahuivin hänen päänsä ympäri. Hän antoi tahdottomana sen kaiken tapahtua, jäi seisomaan, kun mummo oli hänet puettanut ja läksi liikkeelle, kun mummo häntä kuljetti. Ele tulivat keskelle tieltä lapioituja lumiröykkiöitä. Hanget olivat repaleiset ja niillä liikkui pieniä hyttysiä, jotka tuskin pysyivät siipiensä varassa. Varpuset raksuttivat ja lensivät pilvenä ilmaan juuri vasta ennenkuin jalka niitä kosketti. Tuntui ihana lemu ikäänkuin tuhansista kukkasista, joita ei näkynyt. Ne olivat siellä mistä tuuli tuli. Kummallista, sillä eihän tuullutkaan! Näkymättömät kukkaset vain tuoksuivat. Eino-Ilmari lasketti kelkallaan hankeen, meni nurin ja veti kasvonsa nauruun. Suuri joukko lapsia telmi leikkilapioineen hangessa. Mäkimatkan poikia oli rantatörmällä petäjien alla. He heittivät kivillä oravia. Yksi heistä läksi juoksemaan tietä Riikkaa ja mummoa vastaan. Yhtäkkiä poika pysähtyi ja jäi katsomaan ylöspäin. Riikka kuuli huudon: kurjet! ja samassa pysähtyi leikki joka haaralla ja kaik-

ki katselivat ylöspäin. Riikka havahtui, ymmärsi, että hänen päänsä ympärillä oli jotakin, joka esti häntä kuulemasta. Hän nosti käsivarsiaan niinkuin tuulimylly ja riisti huivin päästään.

Silloin . . . Niin, se mikä silloin seurasi, oli jotakin ylen ihanaa. Hän tunsu olevansa terve ja kevyt, koko maailma oli terve ja onnellinen. Vanha tuulimyllykin tuntui tanssivan mäellään yhdellä jalalla. Ilmassa soivat lasten äänet ja havisivat kurkien siivet. »Helmiä, helmiä!» huusivat pikkulapset ja heittelivät ympärilleen lumisohjoa. »Kurjet, kurjet!» huusivat suuremmat ja hyppivät käsiään ojennellen, ikäänkuin tavoitellakseen lintuja. Mutta se Mäkimatkan pojista, joka ensinnä oli nähnyt kurjet, läksi nyt juoksemaan käsivarsiaan heilutellen ja päästeli kimeitä ääniä. Lakki putosi hänen päästään. Koko lapsijoukko läksi juoksemaan ja heiluttamaan käsivarsiaan samalla tavalla. Kaikki olivat kuin pieniä tuulimyllyjä, joita harmaa vanha tuulimylly johti mäeltään. Vanhus oli mykkänä, mutta lapset kirkuivat lasisen läpitunkevilla äänillä. Kurjet, kurjet! Taivaan sinessä kynti välkkyvänä ja valkoisena kurkien aura. Sairasvuoteelta noussut tyttö tunsu jäsenissään outoa halua

seurata niitä. Hänen täytyi päästä lentoon! Hän veti kätensä vanhuksen kädestä ja läksi juoksemaan, turkki solui maahan, käsivarret siipinä hän kiiti eteenpäin. Vanha tuulimylly se oli heidän kaikkien oppimestari. Se seisoj siellä niin kaukana ja yksinään. Kurjet, kurjet! kuului vihlovasti niinkuin jäät Tuunajärven selällä olisivat laulaneet. Sairas tyttö näki jonkun juoksevan vastaansa — oliko itse rakas tuulimylly lähtenyt liikkeelle. Äkkiä saavutti hänet suuri voimattomuus. . . hän uppoaa, hän hukkuu! Hän joutui pojan syliin, joka oli juossut häntä vastaan.

Kaikki luulivat hänen pyörtyneen, mutta hänen oli vain sanomattoman hyvä olla. Poika oli kaunis ja rakas. Kuka hän oli? Oliko hän hänet ennen nähnyt? Hänen silmänsä olivat kosteat ja hänen hiuksissaan oli lumikukkasten lemu, mutta hänen huuliinsa kat-
sahtaessa pyörtytti. Arvoko sinä olet? olisi tyttö tahtonut sanoa, mutta ei hänen huuliltaan lähtenyt yhtään ääntä. Hänen sydämensä löi niin että tuntui läpi koko ruumiin. Kaikki jäi kauas, maailma ja ihmiset. Lasten huudot soivat kaukaa alhaalta niinkuin olisi helistelty kelloja. Kurkien aurakin kulki niin kaukana, taipuillen päistään taivaan sinessä. Tyttö katseli

pojan silmiin ja odotti niinkuin kukkanen illalla odottaa kastetta. Ei mitään muuta ollut maailmassa. Yhtäkkiä sanoi tyttö: »Kuinka et sinä ole koulussa?» »On pääsiäinen», vastasi poika. »Pääsiäinen», toisti tyttö, ja autuus mahtui siihen yhteen sanaan.

Pääsiäinen! toisti sama ihmislapsi kaksikymmentä vuotta myöhemmin yksinään valvoessaan vuoteellaan. Hän lausui sanan ääneen. Hän oli lausunut sen tuhansia kertoja. Ei mitään sanaa hän ollut ääntänyt niin usein.

Tuunan tyttären silmissä pimeni, kun hän sai itsensä kiinni siitä että taasen oli mielikuviansa narinna. Kovakouraisesti kävi hän kiinni muistoon niinkuin se olisi ollut hänen käteensä eksynyt pääskynen ja sanoi sille ilkkuen: tapanko minä sinut? Niin, sellaista se oli: ei tarvittu muuta kuin että Arvo tuli kotiin käymään — heti olivat muistot valmiina.

Tämä pääsiäisaikainen muisto oli kaikkein suututtavin, se oli, totta puhuen, niinkuin se jokapäiväinen musta leipä, josta hän eli. Vielä kerran: sellaista se oli, kun naapurit asuivat niin likekkäin ja kun heillä oli samanikäisiä lapsia. Mäkimatkan väissä oli yleensä paljon suututtavaa, jos halusi ruveta penko-

maan muistoja siltäkin puolelta. Mutta silloinkin astui aina esiin puolustajia. Muutamat muistot karkasivat silloin itsepintaisesti väliin ja vapisivat kädessä. Oli hyvä sanoa pääskyselle: minä tapan sinut. Mutta kuka sen tappoi! Niinpä nytkin, juuri kun Arvo Mäkimatkan sisaren, Sylvi Somerin rikos niin veriruskeana ja poispesemättömänä hehkui Riikan silmien edessä, tuli vanha pääsiäismuisto kuin hiljainen käsi hänen silmälaudoilleen ja seisahdutti hänen sydämensä lyönnit. Koko muisto mahtui silmänräpäykseen. Hän ei läpikäynyt tuon nuoruutensa päivän tapauksia perä perään järjestyksessä, vaan koko päivä, siitä asti kun hän nousi vuoteesta siihen asti kun hän Arvo Mäkimatkan olkapäähän nojaten näki kurkien lennon, värisi hänen sielussaan kuin suuri kastepisara. Tuo pääsiäisaikainen muisto oli kuin laulu, jonka kerran soitettu sävel on jäänyt soimaan yhtenä ainoana vilvoittavana sointuna. Silmänräpäys riitti hänen sielulleen vastaanottamaan vilvoituksen, silmänräpäys pitkä kuin iäisyys.

Se oli aivan hämmästyttävää. Eikö hän, Riikka Tuuna, ollut järkevä ihminen? Ja jo vanhakin, oi kuinka vanha! Mutta nuoruudenmuistoihin nähden ei

häpeän uhkaavan Tuunan sukua. Varmaan olivat he jo kauan selän takana nauraneet ja pilkanneet. He olivat aina niin mielellään nähneet, että heitettiin lokaa juuri tuunalaisten kasvoihin, nämä kun pitivät niin lukua itsestään eivätkä lähteneet naapurien kanssa pilkkaaajien penkkiin. Ja omaiset, he kaikki, olivat kuin sokeina katselleet miten Sylvi kanniskeli teetä ja rasvaisia piirakoita riippumatolle, missä ryssä loikoi. Mikä sokeus olikin tullut heidän silmiinsä? Kuinka monta kertaa olikaan hänkin, Riikka, nähnyt Sylvin sinisen hameen välähtelevän metsikössä, missä kirjuri muka oli olevinaan työssä miestensä kanssa. Sopimatonta oli mainitakaan työtä mokomasta vetelehtijästä puhuessa. Pettää hän osasi ja häväistä. Ja kuinka kauan he jo lienevätkään viettäneet tätä elämää, kunnes vihdoinkin oli käynyt niinkuin kirjoissa, että aviomies kerran tuli matkaltaan kotiin liian aikaiseen ja tapasi vaimonsa ryssän sylissä.

Tänä aamuna se oli tapahtunut. Sylvillä oli tuskin muuta yllään kuin aamu viittansa, hänen hiuksensa olivat hajalla — kelpasihan niitä katsella, Sylvin kiiltäviä, silkinpehmeitä hiuksia! Ryssä oli hänkin ollut vain öisissä pukimissaan. . .

Ihmetellä täytyi, ettei Toivo nujertanut heitä siihen paikkaan. Se olisi hänen kourilleen ollut leikin-
tekoa, sellainen sääski kuin kirjuri oli. . . Olipa onni, että Toivo hillitsi itsensä.

Kello seinän takana alkoi lyödä. Riikka luki kymmeneen. Vasta kymmenen! Mutta illallisen syötyähän Toivo oli Tuunasta lähtenytkin. Hän oli istunut isän huoneessa ja he olivat puhuneet siitä mitä hän sai heinistä ja koska seuraava lähetys oli toimitettava asemalle. Tuskinpa isä oli huomannut mitään outoa pojassaan, Somerin isännässä. Sitä vain oli taasen teroit-
tanut poikansa mieleen, ettei tulisi tehtyä mitään väärä-
ryyttä.

Riikka palasi vuoteensa laidalle, haukotteli siinä ja laskeutui sitten pitkäkseen, hiljaa asettaen jalkansa sanomalehdelle.

Nyt, nyt hän muisti. Ainoa, joka luultavasti oli vais-
tonnut koko tämän häpeän, oli Olli. Miten ottaisikaan poika-parka nyt vastaan tiedon? Ilmankos hän oli kai-
ken kevätkesää pakoillut everstin kirjuria. Ei milloin-
kaan häntä tavattu kotona, milloin hän oli kalassa,
milloin polkupyörämatkalla — hän lienee suorastaan
asustellut metsässä. Ja loppukesästä hän oli ruvennut

härnäilemään nuorta venäläistä, niin että täytyi pelätä hänen kostavan hänelle. Suomeksi Olli tietysti oli puhunut, eikä kirjuri ymmärtänyt muuta kuin »jaksi, kaksi, kolme» ja »perkeleen». Mutta hiljainen Olli oli muuttunut niin pahan näköiseksikin, että rysän täytyi huomata hänen mielenlaatunsa. Niin, ja ilmankos Olli jouluna oli pyytännyt päästä Tuunaan lukemaan matematiikkaa. Porstuanperässä hän oli istunut ja tuijottanut kirjoihinsa ja piirustanut numeroja paperille. Mutta joka aamu oli uuni ollut täynnä samaisia revittyjä ja rypistettyjä numeropapereja. Lieneekö Ollin pää niistä mitään kostunut. Nyt vasta Riikka Tuuna huomasi, mitä hänen onnettoman vanhimman veljensä poika oli mahtanut siellä yksikseen ajatella: äitiään, joka kulki nuorena ja nauraen kuin tyttö ja rakasteli ryssiä!

Kuinka oli äiti saattanut? Jollei aviomies ollutkaan lähettyvillä, tai jollei hän hänestä välittänytkään, niin kuinka hän saattoikaan lasten läsnäollessa? Olli oli jo yhtä pitkä kuin äiti. Ja Irja, Irjahan oli suuri tyttö. Mutta hänestä taisikin olla tulossa samanlainen silkkitukka kuin äidistä. Aina hän olisi ollut nuoren venäläisen polvella, aina kädet hänen kaulallaan. Kun

hänelle sanoi: pois nyt siitä vaivaamasta setää, niin hän vain sanoi vastaan: miksi? Ja nauroi. Nauroi niin kuin äiti. Häpeä, häpeä. Sitä ei päässyt pakoon, se oli vastassa, jos minne kääntyi. Tässä makasi hän, Riikka Tuuna, tietäen mitä menoa tälläkin hetkellä pidettiin tuolla peitettyjen ikkunoiden takana navettatyttöjen kamarissa. Kun isä illalla teki kierroksensa, oli kamari ollut tyhjänä. Senjälkeen olivat miehet hiljaa tulleet, yksitellen ja kaksitellen. Hän oli ikkunastaan nähnyt miten varjot kulkivat tuttua tietään ja miten oven avautuessa valo ja melu hetkeksi ryöppysivät ulos. Ei edes koirakaan haukkunut, avosylin otettiin miehet vastaan Tuunan talossa niinkuin koko tässä talorykelmässä Tuunajärven rannalla Kankaan pitäjän kirkonkylässä. Mutta vaikkapa nyt koirakin olisi antanut tietää, mitä talossa tapahtui, niin ei olisi, totta tosiaan, Riikka Tuunalla enään ollut rohkeutta mennä kuulemaan kunniansa perään. Eilen hän olisi ottanut isän vanhan kyhmykepin ja lähtenyt pitämään tuomiota. Tänään hän jäykkänä makasi vuoteellaan, tiesi mitä menoa pihan toisella puolella, peitettyjen ikkunain takana pidettiin ja antoi sen tapahtua. Niinkuin harakat olisivat palvelustytöt voineet

nauraa häntä vastaan: mitenkäs se Somerin emäntä sitten elää — mikäs se on everstin sihteeri sitten, jollei ryssä!

Häpeä, häpeä.

Jolleivät he Tuunassa todella aina olisi olleet niin arkoja arvostaan — Jumalalle oli koetettu antaa mitä Jumalalle tuli ja keisarille mitä hänelle kuului. Jollei isä olisi ollut pitäjän vanha kirkkoväärti ja jolleivät tyttäret olisi olleet tavallaan kuin kirkon palveluksessa. Mutta Riikkahan melkein oli kirkkoväärti, sillä hänhän toimen hoiti, isä kun ei enään jaksanut, vaikka hän nimellisesti sitä piti. Pitäjä ei hienotunteisuudessaan tahtonut loukata vanhaa miestä eikä tyttäriä, jotka parikymmentä vuotta omin käsin olivat siistinneet kirkon. Mielellään he tämän olivat tehneet, niin hyvin Riikka kuin Alma, huolellisemmin kuin omia vaatteitaan olivat he toki hoitaneet kirkon pyyhinliinoja, alttarivaatteita ja messupaitoja. Niinpä he olivatkin käyneet niin yhdeksi kirkon kanssa, että heidän häpeästäänkin saattoi langeta varjo sille kirkolle, jota he palvelivat. Oli kai nyt yksin kirkon kunnan vuoksi luovuttava kirkkoväärtin toimesta. Riikka Tuunan sydämeen vihlaisi, kun hän ajatteli, ettei

hän enään saisi lauvantai-illoin kulkea tuttua polkua hautausmaan kulman poikki kirkolle, etsiä esiin luutansa ja harjansa kellarin portaista ja astua hämärävään temppeliin. Kuinka tutusti hänen askeleensa olivatkin kumisseet tyhjässä, suuressa Herran huoneessa ja kuinka onnellista olikaan ollut siellä yksikseen hyräillä virttä. Olihan kyllä monasti tullut harmiteltua, että ihmiset syljeskelivät ja jättivät likaisista saappaistaan jälkiä pyhään huoneeseen. Joskus oli virsikirjojen vieressä ollut tupakkamalli, sellaisia raakalaisia olivat ihmiset. Kerran ei hän voinut hilitä itseään, vaan meni tapulin sivulle, missä nuuskaisimmat ukot istuivat odottamassa hautauksen loppumista. Ja heille hän sanoi, että nyt pestään kirkko juhannukseksi, ja katsokootkin, etteivät syljeskele. Ja kuka se onkaan, joka jättää mällinsä penkkiin? Niin hän oli harmitellut ihmisten siivottomuutta, mutta nyt, kun hän ajatteli, että joku toinen ottaisi haltuunsa tutut tehtävät, tunsikin hän olevansa valmis kärsivällisesti kantamaan kaikki, mikä häntä saattoi tässä toimessa kohdata. Hän katui, että oli tuskitellut, ainahan ihmisellä täytyi olla vastuksia. Ja mikäpä hän enään oli puhumaan siivottomuudesta — ryvetetty oli Tuu-

nan suku.

Jos nyt tulee toinen kirkkoväärti, niin silloin ovat myöskin mennyttä ne kauniit vanhat liinat, jotka mummovainaja nuoruudessaan omin käsin kutoi Kankaan kirkkoon. Ne täytyy pestä ja tärkätä niin taiten. Ne hajoavat vieraissa käsissä. Kyllä hän tietää, kuka kurkkaa kaikkia luottamustoimia pitäjässä — mäkimatkalaiset, kukas muu. Siellä on isä ja seitsemän poikaa, onhan siinä varaa valita. Niinkuin jyväsiäkin ovat pulskia ja laiskoja. Mäkimatkan palvelustytöt tietenkin pannaan siivoamaan kirkkoa — emäntä on sairas rouva, emäntä ei kajoa mihinkään. Tyttöriä ei ole, ainoa tytär on Sylvi, tämä, jonka Toivo nai Tuunan sukuun. Mäkimatkalaiset eivät tunne häpeää eivätkä omista sitä, kun se heidän kohdalleen sattuu. He kyllä pysyvät entisissä luottamustoimissaan ja ottavat uusia lisää.

Kun Riikka ajatteli, että Mäkimatkan palvelustytöt astuvat alttarille levittämään vaatteita ja liinoja, että he siellä kolistelevat palleja ja alttariaitauksen ovea, niin täytti kuuma tuska hänen sydämensä. Eikä tämä tuska ollut vailla katkeruutta ja suuttumusta.

Kaikki paha oli Tuunaan aina tullut Mäkimatkan

kautta. Jo kun he Alman kanssa olivat lapsia, oli heidän kohdalleen joutunut ajaa pois Mäkimatkan eläimiä Tuunan viljelyksiltä. Eivät Tuunan hevoset koskaan menneet sotkemaan Mäkimatkan kauravainiota tai mansikkamaita. Ei koskaan sattunut, ettei Tuunassa olisi ollut paahdettua kahvia, kun vieraita tuli. Mäkimatkasta lähetettiin aina lainaamaan ja aina annettiin sinne kukkurallinen mitta ja aina se tuli vajavana takaisin — hiukan kyllä vain, mutta kuitenkin. Ja vihdoinkin oli Sylvi kotoisin Mäkimatkasta, ja Eevertti ja Atte ja Lauri ja Jonni ja Lennartti ja Harald ja Arvo — niin, Arvo!

Ruskeatukkainen ja ruskeasilmäinen Arvo, johon naiset rakastuivat ja miehet rakastuivat. Oliko hän niin kaunis? Sitä ei Riikka voinut päätellä.

Mutta siitä hän oli varma, ettei Arvosta tule miestä. Hän on tuhlari, joka murentaa omaisuutta. Taloa ei hän tule pitämään, vaikka se hänelle lahjana annettaisiin. Eikä hänestä tule virkamiestä, sillä hän ei viitsi nähdä niin paljon vaivaa että suorittaisi tutkimukset, se on nähty se.

Juuri tämä, että Arvon työ oli kaikkinaista hajalista näpertelyä — juuri tämä oli Riikalle kovinta. Ei

mitään tutkintoja yliopistossa Arvo suorittanut — Riikan isä ja koko pitäjä olivat siitä syystä tuominneet hänet tyhjäntoimittajaksi. Ja niin oli Riikankin täytynyt tehdä. Mitä se oli hänelle maksanut, sen tiesi yksin taivaan Jumala. Hänen muistonsa alkoivat pääsiäisellä ja päättyivät siihen, ettei Arvosta tule mitään. Tämä oli niiden tavallinen kulku. Päästyään tälle äärimmälle rajalleen ne katkesivat.

Nyt veti Riikka Tuuna väsyneenä henkeään ja tuijotti pimeyteen. Oli tyhjää ikäänkuin ei millään olisi ollut tarkoitusta.

Alma voihki unessaan. Kai hän taas näki tulevia asioita niinkuin hänen tapansa oli. Toisille ihmisille oli annettu sellainen lahja, lieneekö ollut onneksi vaiko onnettomuudeksi. Riikastakin tuntui tänä yönä oudolta, ikäänkuin olisi seisottu jonkun uuden ajanjakson portilla ja siinä tilitetty vanhoja asioita. Tuntui kolkolta ja pahaennustavalta.

— Almaaa! kuiskasi vanhempi sisar kiivaasti nuoremman vuodetta kohden. — Herää nyt jo, kyllä Toivon nyt pian täytyy olla täällä. Mitä sinä noin uikutat, aivanhan sinä olet niinkuin jahtikoirat, jotka unissaan ajavat jänistä.

Alma hiljeni ja heitti yltään jotakin peittoa Riikan puolelle. Molemmat makasivat seljällään, valkeat kädet erottautuen tummalta peitteeltä. Molemmat kuuntelivat. Ei kuulunut hiiskahdustakaan. Kuitenkin oli, ei yksin Tuunan talo, vaan koko kylä juuri tänä yönä täynnä kihisevää elämää. Sisarukset tiesivät, että työväentalolla oli puhujia pääkaupungista ja aavistivat, että jotakin erikoista oli tekeillä. Mutta sellaiseenhan jo oli tottunut.

Alma ajatteli jotakin sekavaa untaan, jossa oli jokin ennustuksen sisältävä kohta. Valkoinen lintu oli pudonnut. Tiesikö se jotakin? Mitä merkitsi unessa lintu?

Riikka taas tunsu vastenmielisesti kälynsä Sylvin olevan jossakin lähettyvillä. Mistä kummasta hänelle tuli se tunne? Oliko Somerin emäntä todella tulossa tänne, vai ajatteliko hän heitä, tuunalaisia, nyt niin kiihkeästi? Joka tapauksessa hän alkoi pitää peliään Riikan ajatuksissa.

Sylvi nauroi ja hääräsi niin että silkkiset hiukset hänen päänsä ympärillä liehuivat. Hänen pyöreät käntensä olivat täynnä sormuksia, korkealla povella oli siniseen kankaaseen pistetty suuri kultainen koriste.

Oli jouluaatto ja pöydät täynnä makeisia ja lahjoja. Riikka levitti ihaellen suurta harmaata liinaa, jonka Sylvi oli hänelle antanut. Sylvillä oli itsellään samanlainen, he nauroivat ja Sylvi syleili rakkaasti kälyään. Arvo tuli äkkiarvaamatta esille jostakin, syöksyi suoraan huiviin, jota Riikka piteli levällään, tempasi sen käsiinsä ja juoksi lasten luo. Mää-mää, bää-bää! peloitteli hän heitä. Mutta he soittelivat huuliharppuja ja torvia, joita Mäkimatkan isäntä oli heille antanut. Arvo rupesi laulamaan.

Oli toinen kerta. Riikan täytyi kiirehtiä kauppa-
puotiin. Satoi lunta ja hän suojeli itseään suurella harmaalla huivilla. Kylmä ei hänen ollut, lämmin oli. Oli tapahtunut jotakin niin outoa, ettei saanut sitä mielestään. Aamulla jo se oli tapahtunut, mutta yhä häntä kuumasi ikäänkuin Arvo juuri nyt olisi ottanut häntä olkapäistä, taivuttanut taaksepäin ja suudellut kaulalle. Salissa Riikka oli ollut kastelemassa kukkia, kun Arvo tuli. Mutta vasta myöhemmin hän tajusi mitä oli tapahtunut ja suojeli muistoaan, että se pysyisi. Lujaan hän kietoi huivin ympärilleen. Ei pelkoa: hänen oli niin lämmin, ettei hänen varmaan enään koskaan saattanut tulla kylmä. Alhaalla hänen kau-

lallaan paloi pieni onnellinen kohta. Varmaan ei hän koskaan voisi tulla onnettomaksi.

Siltä oli silloin tuntunut.

Mutta nyt hän astelee pellonpiennarta kirkolle. On lauvantaiehtoo ja kylän saunat savuavat. Sataa. Pilvet ovat kuin nokea, ne riippuvat niin alhaalla, että saattaisi ulottua nuohoamaan niitä. Savu ihmisa-sunnoista laskeutuu alas ja kierteleä märissä aitan-solissa, vastakaivetuilla perunamailla, sänkipelloilla ja turnipsivainioilla. Metsien lehtipeite lepää maassa, portit ja veräjät ovat auki. Hän pysähtyy hetkeksi polullaan ja laskee kätensä sammaleelle, joka peittää tuttua kiveä myllymäen alla. Sammaleet ovat nyt tuuheimmillaan. Muutamilla ihmisillä on hyvin tuuheat hiukset. Arvo on kaukana nyt. Ei kirjettä, ei tervehdystä ole tullut. Riikka kielsi lähettämästä. Isä ei anna hajoittaa tuota tuulimyllyä. Se on aivan laho ja käyttökelvoton. Haavatkin ovat täällä lahot, mutta isä ei anna kaataa. Arvo kiikkui kerran tuulimyllyn siivissä. Kaikkea se poika oli koettanut, miestä hänestä vain ei tullut. Hyvä oli, että pysyi poissa. Riikkaa paleli. Hän veti huivia tiukemman ympärilleen ja kulki mitään ajattelematta kuin tyhjässä. Satoi ja tippui. Joka

oksa vuoti vettä, askelen alta tirsui märkää. Pappilan lavoista nousivat kaalintyngät kuin järvestä . . . Eikös soittanutkin ja laulanut taas ruustinna. Riikka pysähtyi tielle lehtikujaan, kuunteli ja hyräili mukana.

»Jeesuksen kasvoin eteen
ma syntisraukka laskeun . . .»

Torstaina on taas ompeluseura, se on pappilassa ja sitten kauppiaalla ja sitten heillä Tuunassa. Tämä Sylvin antama huivi tulee yhä lampaalta. Mutta lämmin se on. Sylvi hoiteli lampaitaan erikoisella tavalla, pesi ja kampasi niitä.

»Mun syntin', vääryyteni vien
Jeesuksen kasvoin eteen . . .»

— No päivää, eikös se kirkkoväärti tule sisään? Eiköhän siellä vielä ole pannu kuumana.

Se oli kirkkoherra itse — mistä lienee huomannutkin. Hän kutsui Riikkaa leikillä kirkkoväärtiksi.

— Vai kirkkoon, vai. Niin, se on niin hauskaa, kun te sisarukset niin suurella rakkaudella hoidatte her-
ranhuoneemme. Minä tunnen sen sekä sakaristossa että alttarilla kuinka kaikki tuoksuaa puhtaalta. Ihan

tuntuu Kankaan lähteen tuoksu. Mutta ensi pyhänä minun täytyy vähän ripittää rakasta seurakuntaani. Tapahtuu aivan kuulumattomia. Ei sillä hyvä, että omenat katoavat puista ja pirtistä miesten saappaat — mutta että mennään ja varastetaan köyhän lesken ainoa eläin. . . No, eikös neiti ole kuullut? Marjelinin lesken lammas on viety viime yönä. Ovi ei ollut lukossa, ei. Kas, sellainen rehellinen kunnollinen ihminen kuin Marjelinin leski, ei käsitä, että lammas saat-
taa kadota. Olisiko tuo tunnoton varas nyt sitten. . . Näitä vieraita? Minulle on kuiskattu, että se olisi paikakuntalainen. Ei suinkaan neiti ole sattunut kuulemaan? Aivan järkyttävää tämä on. Niin, en katso voivani vaieta. Seurakunnan täytyy pitää silmänsä auki. Sattuu teksti, joka täydelleen liittyy tähän tapaukseen. . .

Hän oli hengen mies, kirkkoherra. Kankaan pitäjä oli todella saanut voimallisen sielunpaimenen. Todellinen kristitty oli ruustinnakin.

— Ai. . . auttakaa!

— No, Alma. . . !

Mitähän unta tuo Alma taasen näki. Mahtoiko nähdä jotakin Arvosta, kun ei mies poistunut täl-

tä paikalta, vaan kierteli tässä niinkuin pahantekijä-vainajan haamu paikalla, jossa rikos suoritettiin. Mitä ovat unet? Jumalako niissä ilmoittaa tulevia tapah-tumia?

Toivoa ei kuulu. Miksi hän viipyy? Miksi hän kielsi sytyttämästä tulta? Miksi tuntuu tänä iltana niin ou-dolta?

Kerran he, Riikka ja Arvo, tulivat asemalta Tuu-nan leveässä kirkkoreessä. Riikka ajoi, hän sai aina läpi tahtonsa, Arvon oli turhaa riidellä vastaan. Ar-vo istui huppuliinassa ja nauroi, Riikka oli peittänyt hänet. Heidän edessään kulki viittatie ja heidän ta-kanaan ulottui samaa viittatietä näkymättömiin, aina asemalle asti.

— Kuule tyttö... sinä pitelet minua äidillisesti... Etkö ole tullut ajatelleeksi, että se on vaarallista? Jos tahdot olla äitini, et voi olla rakastettuni, ymmärrät-kö? Nyt minä revin nämä vehkeet...

He ajoivat sitten hevosta vuoronperään. Olisi ollut hauskenpaa, jollei jäljessä olisi tullut hevonen. Um-men saarella se tavoitti heidät. Nyt pisti jo metsiköistä järven takaa näkyviin Kankaan kirkontorni. Komea rakennusrykelmä levisi sen ympärillä. Somerin pää-

rakennus tornineen oli kuin linna. Muhkealta vaikuttivat Mäkimatka ja pappilakin. Ja ymmärsi sen, että isä juuri tuohon järveä vastaan oli rakentanut Tuunan navetan, kaunis se tänne oli. Hevonen piti kiirettä tuntiessaan kodin likenevän. Tilsat lentelivät kahdenpuolen.

— Mutta jos sinä kuitenkin jättäisit mielestäsi esitelmäsarjan. Eikö olisi parasta että suorittaisit tutkimukset nyt vain . . . että tulisi jotakin valmista.

— Ne tutkimukset, ne ne ovat sinulle autuus. Etkö sinä nyt ymmärrä . . .

Riikka ei ymmärtänyt. Keltaista iltataivasta vastaan kävivät kotikylän rakennukset yhä suuremmiksi. Mäkimatkan ikkunat loistivat auringossa. Tällä rannalla he olivat lapsina pulikoineet, tuolla oli pensas, jonka juurelle tytöt heittivät vaatteensa . . . Ja nyt puhui leikkitoveri tuossa kuin vieras ihminen. »Etkö sinä nyt ymmärrä minua? Riikka, etkö . . .?» Riikka ei ymmärtänyt. Hevonen lähti puhaltaen nousemaan ylös rantatöyrästä. Reki töytäsi puuta vastaan — joka talvi matkalaiset sitä haavoittivat ja aina vain se elää kituutti. Tässä olivat lapset laskettaneet mäkeä silloin pääsiäisenä kerran . . .

Tässä pihanurmella taas oli juotu kahvia. Silloin kerran kukkivat syreenit. Eino-Ilmari ja Janne Lehtonen juoksivat toisiaan kiinni kellarin ympäri. Eino-Ilmarin hiukset olivat vielä taudin jälkeen, mutta hän kasvoi nopeasti, viimekesäinen helletakki oli käynyt pieneksi. Riikka kaasi hänen kahvikuppiinsa runsaasti kermaa — eikö hän olisi hoidellut Eino-Ilmaria, eikö Eino-Ilmari ollut kuin hänen lapsensa. Hän oli hänen vanhenevan isänsä ja nuoren äitipuolensa poika, mutta äiti oli jo kuusitoista vuotta ollut puhumattomana ja liikkumattomana. Lapsi oli joutunut sisarpuoltensa hoiviin. Juoksusta hiestyneenä istui Eino-Ilmari huivilla, joka oli levitetty nurmikolle, ja hänen vieressään Olli, molemmat katsellen jotakin itikkaa, jota pitäjän nero, Mäkimatkan Arvo herra heille näytteli. Ylen hienoksi oli viime aikoina tullut Arvo, sukat olivat ohutta silkkiä ja kaikki muu sen mukaista. Riikka ja Alma korjailivat pois astioita. Arvon käsissä oli oudon paljon ruskeahtavia hiuksia ja hänen tukkan-
sa oli tuuhea, tiheä ja kiiltävä. Se vietteli Riikan kättä puoleensa. Valkoinen otsa vietteli, huulet olivat vaarallisimmat.

Ei koskaan!

Riikka Tuunan sydän parkaisi tuskasta ja hän koki voimansa ja kohousi pystyyn. Ei koskaan! Oliko hän tänään näin heikkona? Mikä olikaan tämä yö, joka sekoitti ihmiseltä järjen. Hyi, hänen ympärillään hän oli kälyn antama huivi. Johdattako tuo nyt hajullaan mieleen nuo vanhat asiat. Kaikkia hullutuksia!

Riikka paiskasi huivin sisarensa vuoteeseen ja kuiskasi kiivaasti:

— Alma, herää jo! Että viitsitkin pitää tuota Some-
rin emännän lahjaa. Villoiltakin se tulee niin että on
kuin missäkin lammaskarsinassa. Herää nyt jo, Toi-
von täytyy heti tulla. Mitä tämä viipyminen merkit-
seekään?

Alma nousi istumaan ja haroi käsiinsä huivin kul-
mat.

— Se on niin lämmin, sanoi hän haukotellen.

Riikalta pääsi pieni nauru. Hän aikoi huomauttaa,
että pitää sitä toki ihmisellä olla sen verran ylpeyt-
tä, ettei tee sovintoa itse synnin kanssa, mutta mitäpä
se olisi auttanut. Alma ei ollut sitä luontoa. Hänellä,
Riikalla, oli sitäpaitsi itsellään tilitettäviä asioita Mä-
kimatkalaisten kanssa, ei hänen tässä sopinut ylpeil-
lä. Arvostahan ei hän koskaan ollut päässyt kunnol-

lisesti eroon. Oli se toki ihme ja kumma, että hän tänäkin iltana muisteli noita menneitä, vaikka Sylvin teko juuri oli tullut hänen tietoonsa. Sen sijaan että se olisi varoittanut häntä ja lukinnut muistot luoksepääsemättömiin, oli se ikäänkuin avannut oven, jonka takaa tulivat näkyviin elämän menneet vuodet. Ja jokainen vuosi oli kuin mikäkin säiliö täynnä kallisarvoisia aarteita.

Mikä kumma onkaan ihmisen sydän?

Tässä pitää kaiketi verestää mielessään jotakin ikävääkin mitä herra Arvo Mäkimatka on tehnyt. Pitää kai kutsua silmiinsä tämän ikuisen ylioppilaan ja tyhjäntoimittajan ansioluettelo. Hän ei kuitenkaan yhtäkkiä löytänyt mitään Arvon tekoa, joka olisi ollut tarpeeksi kauhistuttava. Sensijaan hän muisti hänen isänsä, Mäkimatkan isännän, joka aina tuli väkeviltä, ja emännän, jonka korvissa oli raskaat kultaiset renkaat. Vastenmieliset olivat niinikään pojat. Ja Sylvi silkinpehmeine hiuksineen!

— Kyllähän me sitten olemme olleet sokeita, pääsi Riikalta Sylviä ajatellessa.

Alma nyökkäsi myöntäen päätään. Mitä mahtoi-kaan merkitä lintu, joka putosi?

— Missä meidän silmämme ovat olleet? jatkoi sisar. — Etkö muista silloinkin suvella, kun me tulimme kirkosta ja ohitsemme ajoi kaksi vierasta hattupäätä naista — kankaalaisia eivät he olleet. . .

— Miksen minä muistaisi. . .

— He nauroivat ja supattivat ajaessaan Somerin ohi. He katselivat kaiken aikaa ikkunoihin. Mutta me vain emme mitään ymmärtäneet!

He vaikenivat yhtäkkiä ja kuuntelivat. Heidän veljensä viipyminen alkoi tuntua niin oudolta, etteivät he enään puhuneet siitä, ainoastaan kuuntelivat.

— Sylvi-raukka! sanoi Alma kuin itsekseen.

— Vai häntä sinä säälittelet. Entä Toivo ja lapset. Ajattele nyt Olliakin. Ja Irjaa. . .

— Olli-raukka!

— Raukka ja raukka. Armahda nyt vähän minua-kin ja vie tuo huivi niin kauas, ettei minun tarvitse tuntea sen hajua.

Irja oli Riikka-tädin kummityttö ja Riikka oli joskus tullut ajatelleeksi, että hän antaa hänelle perintöosansa — eihän se mikään suuri tule olemaan, mutta saapahan sillä jotakin muistoa tädiltä. Irja oli taipuisa, lempeä lapsi ja hyvin kaunis. Sanottiin olevan tä-

tinsä, Riikan näköinen — Riikan mielestä hän paremmin oli äitinsä näköinen. Kuitenkin hän mielellään oli kuunnellut sitä puhetta, kun oli sanottu, että Irja oli kuin ilmetty Riikka-täti. Nyt hän sentään yhtäkkiä tunsu vastenmielisyyttä Irjaa kohtaan, aivan niinkuin lapsikin olisi ollut syypää äitinsä rikokseen, ja päätteli, että Eino-Ilmari saa hänen perintöosansa Tuunan talosta. Ainahan Irja oli juossut kirjurin polvelle tai hypistellyt hänen kiiltonappejaan ja olkalappujaan. Irja täytyy ottaa pois Somerista, ajatteli hän sitten.

— Mutta Toivo viipyy todella merkillisen kauvan, sanoi Alma vihdoin.

— Onkos se minun syyni, kuiskasi sisar levottomuttaan salaten.

— Näin äsken niin outoa unta. Mitä tietänee.

— Arvasinhan minä, kun tuossa niin vingahtelit. Mutta älä vain puhu untasi. Tässä pannaan muutenkin ihminen koetukselle.

— Eihän sitä nyt tarvitse pelästyä. Oli niinkuin olisi lentänyt suuria lintuja järveltä päin ja yksi putosi kuolleena sinun eteesi aivan niinkuin joku olisi sen ampunut.

Riikan poskipäät kylmenivät ja hänen sydämensä

takoi. Kylläpä hän tänään oli heikko.

— Ja mitä tämän unen nyt sitten pitäisi tietää?

— En minä ymmärrä. En ole taitanut ennen nähdä lintuja unissani.

Sisarukset vaikenivat. Riikan ruumista karmivat kylmät väreet, niinkuin mitkäkin laineet, jotka kulkiivat ylhäältä alas asti. Lintu on tietysti Arvo — mitä Arvolle tapahtuu? Alma taas koetti yhdistää putoavan linnun merkkiä veljeensä ja tuli siihen johtopäätökseen, että Toivo tekee kauhean verityön: tappaa miehen, joka on häväissyt hänen kotinsa, ja tuomitaan siitä kuolemanrangaistukseen. Molempien sisarus-ten levottomuus kasvoi kasvamistaan. Pimeään tottuneina näkivät he toistensa hahmot istumassa vuoteissa samalla korkeudella ja tuijottamassa vuoroin toisiinsa, vuoroin ikkunaan. Lumi valaisi himmeästi pihamaata. Kellarin päädyn edustalla oli yksi valoisampi kohta. Se oli suuri lumimätäs seljapensa-oksilla. Matalan kellarinpäädyn takaa häämöitti navetta. Arvo oli aina moittinut Tuunan isäntää siitä navetasta. »Muuttakaa pois näköalan edestä — mitä ajattelittekaan, kun toimititte lehmille kaiken Tuunajärven runouden.» Isä piti Arvosta niinkuin kaikki muutkin

ihmiset, eikä suuttunut, vaan sanoi: »Syöttekös te runoutta? Lehmät ovat talossa pääasia.» »Muuttakaa pois navetta», jatkoi Arvo yhä itsepintaisesti. »Ja vielä te muutattekin!» Navetta oli isän ylpeys. Nuorena isäntänä hän oli sen rakentanut ja todella taitamattomalle paikalle. Mutta siitä ei kukaan muu uskalta-
nut puhua kuin Arvo. Mikä siinä olikin, että kaikki pitivät Arvosta, mokomastakin, josta ei tullut mitään? Toivonkin ensimmäinen ajatus oli ollut: minä menen tapaamaan Arvoa. Jouduttuaan onnettomuutensa perille, ei hän ensi kädessä ollut ajatellut isäänsä eikä sisariaan, vaan uskottoman vaimonsa veljeä. Sellainen oli Arvo.

Mutta löytyi sentään yksi, jota ei Arvo Mäkimatka tulisi taivuttamaan tahtonsa alle: Riikka Tuuna. Varmaan Alman uni tarkoitti sitä, että Arvo vielä kerran koettaa esittää vanhoja ehdotuksiaan. Kuolleina ne putoavat heidän jalkojensa juureen.

Sille ei voi mitään. Sen täytyy olla niin.

Kello seinän takana alkoi lyödä. Vasta yksitoista. Ajatuksetpa liikkuvat nopeammilla jaloilla kuin teot. Mutta joka tapauksessa olisi Toivon pitänyt olla täällä. Sisarukset hypähtivät yhtäkkiä jalkeille kuin yh-

destä sopimuksesta. Levottomuudessaan ja neuvottomuudessaan puhelivat he ärtyneinä tyhjiä, tarkoituksettomia sanoja. Heidän kuiskauksensa sihahtivat pimeässä, Riikan kovempina, Alman lauhempina.

— Kyllä minä nyt otan tulta.

— Etkä otakaan, kun Toivo kielsi.

— Mitä hän sitten siitä kielsi?

— No kun ei hän nyt tahdo . . .

— Lähdetään me Someriin.

— Mutta Toivo käski odottamaan täällä.

— Kohtaammehan me hänet tiellä.

— Mutta entä jollei hän tule tieltä.

— Mistäs hän sitten tulisi?

— Mistäs minä tiedän. Sinä ahdistat minua niin kuin minä olisin syypää siihen että Sylvi on elänyt huonosti ja vimmastuttanut Toivon.

— Eikö Toivo mennyt kotiin?

— Olenko minä hänen paimenensa?

— Mutta kuulithan mihin hän sanoi menevänsä.

— Eikö sinulla ollut korvia yhtä hyvin kuin minulla.

Riikka oli istuutunut ikkunan ääreen. Hän istui pää käteen nojaten niinkuin ihminen, joka ei aio hie-

vahtaa. Yhtäkkiä tunsu hän kasvoillaan vetoa ja huomasi, että Alma pimeässä oli heilauttanut ylleen hänen huivinsa.

— Minä lähden, sanoi Alma. — Olen levoton. Jää sinä kotiin, jos tahdot.

— No, ei Toivolla mitään hätää ole. Mäkimatkaan hän meni — olisit kuunnellut, niin olisit tietänyt, sanoihan hän sen selvästi. Arvohan on tullut kotiin. Hänellä oli jotakin asiaa Arvolle. Sellaistahan se on, kun nämä talot ovat tässä niin likekkain: ei pysytä yölläkään alallaan, vaan juostaan naapurissa.

— Pistäydytään mekin.

— Someriinko tekee mielesi?

— Kuinka sinä voit olla noin kova?

— Tiedätkös mitä minä sinulle sanon: tee sinä ero Lennartista. Näethän jo mitä väkeä mäkimatkalaiset ovat.

Alma jäi siinä silmänräpäyksessä aivan äänettömäksi. Hän vaipui sänkynsä laidalle istumaan ja Riikka kuuli hänen hengittävän raskaasti.

— Korea poikahan Lennartti on ja varmaan tulee rikkaaksikin. Mutta mitäs sanot sitten, jos jonakin päivänä tapaat piikatyön hänen polveltaan.

Alma nousi sanaa lausumatta ja jätti varpaisillaan huoneen. Hänen askeleensa narahtelivat eteisessä, ovet kävivät hiljaa, sitten näki Riikka hänen kulkevan ikkunan alatse. Hän nousi heti ja seurasi — ei sentähden että hän olisi tahtonut hyvittää Alman mieltä, vaan sentähden, että hänkin halusi tietää mitä Toivo teki.

Ettei vain isä heräisi — Riikan saappaat kolisivat ja lukotkin vinkuivat. Ei voinut jättää ovia auki. Ties mikä olisi voinut johtua noiden mieleen, jotka mellastivat navettatyttöjen kamarissa. Ennenhän täällä tuskin yöksikään suljettiin ovia.

Raskas kostea pakkanen painoi maata. Ohut härmä peitti kuin kalvo esineet. Ennen oli täällä vallinnut hiljainen yö. Vuosikymmenet, vuosisadat, oli täällä yön rauha ollut äänetön. Mutta viime suvesta lähtien oli hiljaisuus saanut äänen. Niin kauan kuin Riikka muisti, oli Tuunanselältä tuleva hiljaisuus sisältänyt vain tuoksuja, milloin lumen raikkauden, milloin kaislojen lemun. Viime suvesta lähtien toi ilmanhenki mukanaan puheensorinaa, vingahduksia, remuamista, tupakansavua ja muutakin hajua, aivan kuin taivaan ja maan välille olisi tullut jokin outo jättiläi-

solio, josta tämä kaikki lähti. Olikin tullut: häpeä.

Tuunan pihamaalla saattoi selvästi eroittaa hanurinsoiton, joka tuontuostakin pongahti ilmoille kuin kytketty eläin, joka tekee hyppyjä. Ovi avautui ja pamahti heti kiinni: päin navetan päätyä asteli kaulatusten mies ja nainen! Tuunan tytär luuli tuntevansa heidän pitkän palvelustyttönsä, pyhain miesten päivästä tulleen Miljan. Tytön sisar oli kaupungissa pitämässä taloutta Eino-Ilmarille, Ollille ja Janne Lehtoselle, mutta tämä Aliina oli vakava ihminen. Selvästi se oli Milja, joka tuolla kulki sotilaan edellä. Vielä eilen olisi Riikka astunut heidän perässään ja antanut tyttöä korville. Tänään he rauhassa saivat nousta ylös navetansiltaa.

Riikka kiirehti ulos portista, eroitti kujalla sisarensa ja antoi tahallaan hänen pysyä edellä. Taaskin hänen silmänsä pyrkivät luvattomille teille: katsomaan, oliko Mäkimatkan vinttikamarin ikkunassa tulta. Täytyihän hänen tosin Toivonkin tähden saada siitä selvää. Siellä kai tapahtui neuvottelu langoksien välillä. Uskottunaan ihmiset Arvoa pitivät, vaikkei hänestä mitään tullut.

Astellessa Mäkimatkan ulkokuonerakennusten ohi

ja tähystellessä kapeaan valoviiruun vinttikamarin ikkunan vasemmalla syrjällä, alkoi Riikan sielun pohjalla taasen yhtäkkiä väristä tuttu kuva: Arvo kookkaana, hartevana, katsellen pitkien tummien ripsien alta kostealla ruskealla katseella. — »Isänmaa — isänmaa ei ole tyhjä sana. Isänmaan pitää tulla suureksi!» Jossakin juhlapuheessa hän oli sanonut sillä lailla. No niin, eivät suuret sanat suuta halkaise.

Riikka polki lujasti saappaankorkonsa lumeen ja kiirehti eteenpäin.

Yössä, joka pian oli lauantain puolelta siirtynyt sunnuntain puolelle, kuului outoa äännähtelyä, ihmisääniä ja hevostiukujen helähdyksiä. Riikka teki johtopäätöksen, että sittenkin oli parasta ottaa kiinni Alma ja yhdessä hänen kanssaan kulkea iltamiaan viettävän työväentalon ohitse. Mäennyppylällä Mäkimatkan suurten pimeiden rakennusröykkiöiden syrjällä se loisti kuin lyhty. Se oli aikoinaan sellaisella yhteisellä innostuksella rakennettu. Arvo oli lietsanut kaikki kirkonkyläläiset mukaan. Siinä oli otettu lukuun kymmentuntiset työpäivät ja siinä oli puhuttu ihmisten oikeuksista. Uutimet juhlasalin ikkunoihin olivat Riikka ja Alma omin käsin kutoneet. Mielellään

Riikka oli ollut siinä mukana — hän ymmärsi omasta kokemuksesta ihmisten kauneuden- ja mukavuuden-kaipuun.

Ei vain kuulunut Toivoa. Alma oli hävinnyt näkyvistä. Riikka asteli nopeammin.

Näin ulkoilman selvitettyä päätä tuntui entistä käsittelemättömämmältä, etteivät he, sukulaiset, aikaisemmin olleet ottaneet kiinni elämästä, mitä Suomessa oli vietetty. Hänkin, Riikka, olihan hän nähnyt kuinka silloinkin kerran, kun Sylvi antoi ryssälle takaisin joitakin rahoja, ryssä oli suudellut Sylvin käsiä. Ja Sylvi oli antanut sen tapahtua ja nauranut. Riikasta oli tuntunut, että Sylvi kesti tuon kaiken talon rauhahan vuoksi, sen vuoksi, että inhoittava alennus kerta kaikkiaan oli pantu Suomen kansan päälle. Mutta se katola ihminen oli nauttinut ryssän suudelmista. Hyi! Ja lapsia, lapsiahan kirjuri aina oli pidellyt polvillaan. Irjan niskaan se kerran oli pistänyt kätensä ja kutkuttanut niin että lapsi oli menehtyä nauruunsa. Kyllä heissä, omaisissa, todella oli syytä — mikseivät he olleet puuttuneet asiaan! Olisivathan hekin, tuunalaiset, voineet ottaa ryssän heille, Tuunaan. Häntä oli kyllä heillekin tarjottu. Mutta he olivat syyttäneet

isän vanhuutta ja emännän sairautta, ja niin oli ryssä joutunut Sylvin vieraskamariin. Pientä Armastakin oli ryssä kanniskellut ja suudellut kuin omaa lastaan. Toivo oli sen kaiken nähnyt ja sallinut. Oli Toivokin ollut omituinen.

Kuului läpitunkeva parahdus: joku nainen huusi kuin hengen hädässä. Jotkut miehet nauroivat.

Riikka päästi pitkän huudon: hoi, mikä siellä on? Hän ei tuntenut omaa ääntään. Sen olisi yhtä hyvin saattanut luulla miehen huudoksi kuin naisen. Ilmassa lehahti tupakinsavu. Riikka kourasi taskustaan asetta, siellä ei ollut kuin nuoranpätkiä. Aitakin oli syvien nietosten keskellä. Hän ei ollut ehtinyt ajatella, kuka parkaiseva nainen oli, kun tämä jo juoksi häntä kohti. Riikka tunsisi sisarensa ja pysähtyi. Alman nyyhkytystä kuunnellessaan hän kovettumistaan kovettui.

— Siinä sait, sanoi hän kylmästi, kun sisar oli ehtinyt kohdalle, — mitä läksit, enkö minä kieltänyt.

— Mennään kotiin, pyyteli Alma. — Ovat humalassa.

— Ryssätkö?

— Siellä on molempia. Käsittäin ja kaulatusten...

suomalaiset ja ryssät. Mäkimatkan miehiä ja meidän miehiä. . .

— Heillekö sinä lopultakin jätit huiivini?

— Taisi jäädä. . . Repivät.

— Ja esiliina — eihän sinulla ole sitäkään.

— Tule pois kotiin. . . Älä mene.

Laiha Riikka Tuuna suoristi selkänsä niinkuin teräs-jousi jännitetään.

— No sitä nyt ei nähdä, että minä pelkään ryssiä. Ei tarvitse uskoa, että ne minuun koskevat. Te olette kaikki sellaisia pehmeitä, että teihin pääsee käsiksi. Mennään me minne on aiottu.

Riikka tarttui sisarensa käsivarteen, käänsi hänet ympäri ja tyrkkäsi hänet menemään. Hänen sielusaan vallitsi niin jäätävä tunne, että olisi saattanut luulla punaisen nesteen hänen suonissaan muuttuneen kylmäksi teräkseksi. Jos hänen sydämeensä olisi pistetty puukko, niin tuskin sieltä olisi vuotanut ainoaa pisaraa.

— Tuossahan sinun esiliinasi on.

Riikka korjasi sen hangella. Almassa oli tuskin käsiin ottajaa. Hän vapisi kuin lehti. Häntä vaivasi kai yhtä paljon vilu kuin pelko. Riikka kääntyi oikopäätä

työväentaloa kohden, missä ulkosalla seisoivat miehiä. Ehdoin tahdoin hän teki asiaa härnätäkseen heitä. Alma pysähtyi tienkäänteeseen, ei Riikkaa nyt kuitenkaan mikään olisi pidättänyt.

— Hyvää ehtoota, alkoi hän. — Onkos täällä näkynyt sellaista suurta harmaata saalia? Jaa Aatukos sen onkin korjannut, olipa hyvä, kiitoksia vain. Taitaa ol-lakin paljon väkeä tänään iltamissa.

Miehet vetivät lakkia toiselle korvalleen. Aatu antoi pois saalin. Mäkimatkan muonamies Salenjusselitti, että onhan väkeä, kun on vieraita puhujia: Pietikka on Helsingistä ja rouva Juuri täältä jostakin liikempää.

— Onpa nyt pimeä, jatkoi Riikka, — kun en tunnekaan kaikkia näitä miehiä. Aatun tuntee pituudesta, mutta . . .

Riikka katsoi pieneen tanakkaan mieheen, jonka päässä oli huopahattu. — Jaa, minä en olekaan pitkiin aikoihin ollut täällä kotipuolessa.

Miehen äänessä oli jotakin, joka teki, ettei Riikka kysynyt enempää. Oliko hän julma ja kostonhaluinen, vai oliko hän onneton? Kuka hän oli? Hänellä ei ollut korkeita saappaita, vaan lypsyyn astutut kengät. Riik-

ka ei kysynyt enempää ja korjasi liinaa käsivarrelleen. Hän huomasi ryssien ryhmässä seisovan jonkun matkan päässä.

— Kuinkas nyt, alkoi perin ystävällinen ääni, — Tuunan neidit ovat kävelemässä näin myöhään? Onkos Somerissa joku kipeänä?

Veri läikähti Riikan poskille. Kysyjä oli pappilan vuokraajan tallimies, Ahvenainen. Tiesikö hän mitä Somerissa oli tapahtunut?

— Ei ole kukaan kipeänä, sanoi Riikka äänellä, jota ei hän taaskaan tuntenut omakseen. — Muuten vain sattui asiaa. Ehtoota vain.

Ja suorana ja jäntevänä tyttö lyhyessä hameessaan, toppatakissaan ja saappaissaan astui alas mäennyppylää. Ääneti ojensi hän huivin sisarelleen ja ääneti he jatkoivat kulkuaan, tuskin itsekään muistaen minne he olivat menossa ja miksi he olivat liikkeellä. Vastenmielinen tunne heissä oli kiihtynyt. He tunsivat, että miesjoukossa heistä puhuttiin. Mäkimatkan portilla Alma pysähtyi ja aikoi nähtävästi poiketa taloon. Riikka kiirehti sanaa sanomatta ohitse. Talo oli pimeänä, kai miehet sittenkin olivat menneet Some-riin. Alma juoksi kiinni sisarensa, hyppien yli lumi-

vakojen harjojen, jotka olivat syntyneet, kun rekiä oli käännetty sisään portista.

Tästä Mäkimatkan portilta oli kerran lähtenyt komea hääsaatto kirkolle. Puolen kilometrin taival oli ollut kauttaaltaan lehditetty ja lehtien päällitse oli kulkenut valkoinen matto, jota oli kudottu puolen vuotta Mäkimatkan pakarissa. Morsiusparin jäljessä oli astellut morsiamen vanhin veli Arvo Mäkimatka ja sulhasen vanhin sisar Riikka Tuuna. Mutta Riikka oli viisi vuotta vanhempi kuin Arvo ja hänen yllään oli ollut tumma puku, kun muut morsiusneidit olivat valkeissa.

Minä onnena sitä oli pidettykään, että Toivo sai Sylvin. Kuinka moni häntä oli yrittänytkään.

— Jokainen tekee niinkuin tahtoo, sanoi Riikka yhtäkkiä sisarelleen. — Minä nyt vain ajattelin, että onhan tämä varoitus. Ajattele vielä kerran, ennenkuin Mäkimatkan rinnalla tästä astut kirkkoon.

— En minä voi Lennarttia jättää, sanoi Alma nopeaan. — Eihän ole mitään syytä.

— Vai ei ole.

— Ei.

— Et taida pitää tätä häpeää minään.

— Se ei ole Lennartin syy enempää kuin sinun tai minun.

— Vai ei ole. Ei kai se ole Sylvinkään syy. Karkaat kai heti Sylvin kaulaan.

Alma Tuuna ei ollut aikonut sitä tehdä, mutta hän teki sen kuitenkin. Rikollinen käly seiso i lumessa Sommerin pihakoivujen alla ryssänsä kanssa ja puheli hänelle sanoja, joita ei hän ymmärtänyt, ja kirjuri puolestaan puheli hänelle jotakin, jota ei Sylvi ymmärtänyt. Viittomalla oli Sylvi saanut hänet käsittämään, että oli vaarallista nyt olla kotona, että isäntä saattoi tehdä ties mitä. Kirjuri puheli niinkuin kuhankeittäjä olisi soittanut. Hän hosui ja huitoi käsiään. Sisarukset Alma ja Riikka seisoivat puukujassa, toisessa päässä, näkivät ja kuulivat kaikki. He seisoivat kuin kivettyneinä. Se mitä tapahtui, oli niin uskomatonta, niin röyhkeää, niin mieletöntä, että se mykistytti.

— Et sinä mitään pelkää, kuiskasi Sylvi kyyneltyneellä äänellä, — mutta mene pois minun tähteni. Minun, minun tähteni. Hän voi näin. ., hän voi sydämeen. Ole poissa. Minä käyn siellä, katsomassa. Minä sanon mitä pitää tehdä. Minä rakastan sinua. Mene, mene. Tottele nyt. Jumalan tähden. Minun tähteni.

Toivo paha, paha . . . Minä rakastan sinua. Fedja, kulta, lintu, kyyhkyseni . . . pois, pois, mene pois.

Sylvi viittoi vuoroin omaan rintaansa, vuoroin kirkon taakse. Nuori venäläinen suuteli hänen käsiään, koetti hänen kanssaan kääntyä takaisin taloon, viittoi itseensä, vuorostaan hänkin, heristeli nyrkkejään ja soitti suutaan.

— Ole hiljaa, hiljaa! rukoili toinen ja pani kätensä hänen suutaan vastaan.

Ja taas he toistelivat samoja ääniä ja sanoja. Vihdoin nainen itkien putosi polvilleen. Mies torui, nauroi, heltyi ja vakuutti.

Riikka Tuunalta pääsi, ikäänkuin hän olisi ollut pakahtumaisillaan, yksi sana. Se tuli matalana, oudolla äänellä kuin jokin puhallus koneesta, johon on kokoontunut höyryä:

— Hävetkää.

Rakastavaiset säikähtivät ja erosivat. Kirjuri läksi juoksemaan omalle taholleen, Sylvi omalle taholleen. Hetken perästä Sylvi kuitenkin pysähtyi.

— Kuka siellä on? kysyi hän, hampaat kalisten suussa.

Silloin kiiruhti Alma Tuuna esiin, kiersi huivin hä-

nen ympärilleen ja alkoi kuiskailla hänelle.

— Hyvä Sylvi, kuinka sinun on? Onnettomuus on tapahtunut, mutta varmaan vielä löytyy jokin keino. Älä itke. Kuinka sinun on kylmä. Koetetaan yhdessä ajatella.

Alman käsi lepäsi kälyn pyöreällä täyteläisellä olkapäällä. He vapisivat molemmat sekä viluaan että mielenliikutustaan.

— Oi Alma, Alma, valitteli Sylvi, — olisipa veljesi joskus tällä tavalla kohdellut minua. Mutta hän on niin kylmä, hän. Ettei hän vain tekisi jotakin paha. Mutta sen minä sanon, että jos hän . . . Alma, sanoitko sinä »onnettomuus»? Onko se sinusta onnettomuus, jos ihminen kerran elämässään rakastaa. Mitä Toivo on minulle antanut? Ei yhtä hymyä, ei yhtä hyväilyä. Sinä olet sentään toista, Lennartti saa kiittää onneaan. Mutta Toivo on kylmä kuin jää. Niinkuin Riikka hän on . . .

Riikka seurasi jonkun askeleen päässä ja kuuli joka sanan. Alma irroitti vaistomaisesti kättään kälynsä olkapäältä. Sylvi päästi jonkin äänen, joka muistutti naurua tai itkua.

— Niin, niin, — sinunkin kätesi jo lohkeni olka-

päältäni . . .

Riikka oli parahtamaisillaan vihasta ja inhosta, mutta hän vain hiukkasen naurahti. Vai kylmä kuin jää. Siinä se on Arvo Mäkimatkan todellinen sisar, ajatteli hän. Olipa ollut Jumalan erikoinen varjelus, että hän tähän asti uudestaan ja uudestaan oli jaksanut työntää Arvon loitolle ja olla uskomatta hänen vaakuutuksiinsa. Sisaren esimerkki silmien edessä hän jaksaa eteenpäinkin, jos Arvo vielä tulisi häntä pyytämään. Toivo Tuunan sisar ei koskaan, ei koskaan rupea tyhjäntoimittajan vaimoksi, miehen, joka häntä on pettänyt niin monta kertaa.

Mutta juuri kun hän oli ajatellut tämän valantapaisen ajatuksen loppuun ja odotti tyydytystä siitä, oli hänen mielessään tyhjyyden tyhjyys — ei mitään.

Se oli sentään parempi kuin hänen veljensä Toivon kohtalo!

Mutta jos Arvo menee naimisiin toisen kanssa? iski silmänräpäyksessä hänen mieleensä.

Hänen tyhjyydessään alkoi silloin tuntua pistele-vää kipua.

Valo Somerin vierashuoneen ikkunasta lankesi puiden oksille ja muodosti varjoistaan verkon lu-

melle. Perätysten kulkivat naiset yli valokuovan. Kolme tornia kohosi Somerin päärakennuksesta raskasta taivasta kohti. Talon emäntä paljaassa hameessaan tuli ensin portaille, kääntyi siinä, hieroi käsiään ja puhui käheällä äänellä:

— Iltaa, iltaa, Riikka. Tulet tietenkin torumaan minua. Mutta tervetuloa vain.

— Tulin tapaamaan veljeäni, sanoi Riikka jääkylmästi.

— Tällaisen siivon hän täällä teki. En tiedä minne sitten meni. Tehkää hyvin.

Heidän askeleensa kopisivat läpi lasiverannan, jolla kesäiset pöydät ja istuimet seisoivat kuin jäätyneinä. Keskellä eteisen permantoa oli matkalaukku levällään, likaisia kauluksia ja alusvaatteita huiskin häiskin matolla. Sudennahkainen turkki oli pudonnut tuolilta. Pieni naulakko, jolle lasten vaatteet olivat olleet ripustetut, oli reväistynyt irti seinästä. Nauulojen lävet ja tummempi tapetti osottivat, missä se oli ollut. Pienet punaiset, nauhalla toisiinsa sidotut kintaat olivat singahtaneet aina salin ovelle asti.

— Noin, sanoi Sylvi ja otti kintaat maasta, — noin se isä kohtelee lapsiaan. Luulin tässä aamulla Irjan

viimeisen hetken tulleen, mutta hän heitti toki sitten elävät olennot ja ajoi raivoaan täällä eteisessä.

Äiti paineli silittäen pieniä kintaita käsiensä välissä ja nyyhkytti. Yhtäkkiä hän vei ne kasvojaan vastaan ja suuteli niitä kiihkeästi. Ikäänkuin samassa unohtaen vaatteet, meni hän salin ovelle. Siellä oli permannolla suuri määrä paperosseja ja rikki poljettu harvinaisen suuri tupakkalaatikko.

Kun Alma yritti ruveta korjailemaan lasten vaatteita maasta, pidätti Riikka hänet. Paras antaa olla! Alma seurasi silloin kälyään ja jäi seisomaan punaiselle matolle.

— Mutta Sylvi, alkoi hän lempeästi, — tiedäthän sinä, että miehesi on rakastanut teitä enemmän kuin keitään muita ihmisiä.

Sylvi ravisti päätään, laskeutui polvilleen permannolle ja rupesi keräilemään paperosseja.

— Se ei merkitse paljon, sillä hän ei rakastakaan keitään muita kuin itseään.

— Kuinka sinä saatat sanoa sillä tavalla. Teidän vuoksennehan hän on raatanut ja tehnyt työtä.

— Kuka hänen on käskenyt raataa ja matkustaa? Eikö täällä ollut kaikki valmiina, kun hän tuli? Oli-

ko Somerissa velkaa? Täytyikö ostaa koneita? Niin oli minun isäni varannut minulle tavaraa niinkuin ai-noalle tyttäreille ikinä varataan. Kun isäntä avasi kas-sakaapin oven, tapasi hän siellä kymmenen tuhatta käteistä. Se oli minun sokean tätivainajani morsius-lahja. Sanon vieläkin: kuka käski Tuunan pojan raa-taa?

Riikka Tuuna kuunteli eteisessä toisella korval-laan tätä puhetta. Siihen yksin jäätyään lasten vaa-teröykkiön eteen hän yhtäkkiä vasta ymmärsi mitä oli tapahtunut: koti oli mennyt rikki. Hän seisoi kes-kellä eteistä, josta näki joka haaralle taloa, ja toiste-li itselleen: niin on siis tämä rikas koti hajoamisti-lassa. Isännän kamarissa olivat pöytälaatikot auki ja papereja pitkin permantoa. Salin pöydällä paloi yk-si ainoa kynttilä, valaisten hehkuvan punaisia plyys-hihuonekaluja, kullattuja taulunkehyksiä ja paperos-siröykkiötä, jonka ääressä naiset kyyköttivät. Ilman huoneissa täytti makea, hieno tupakinsavu — se se oli myrkyttänyt talon. Tuolta vierashuoneesta sitä tu-li. Sieltä näkyi kirjoituspöytä täynnä papereja, kulta-nuppinen englantilainen vuode sinisine silkkipeittei-neen ja jokin univormutakki, joka oli paiskattu noja-

tuoliin. Salin kallis korkea pöytälamppu oli kuljetettu sinne ja valaisi sekamelskaa pöydällä. Riikka tunsi, ettei hänellä täällä ollut mitään tekemistä, ainoastaan lapset hän vielä tahtoi nähdä, tänä iltana vielä. Täytyi koettaa taivutella äitiä antamaan luotaan edes Irjan ja sitte: pois täältä ainiaaksi. Hän arveli, ettei äiti näissä oloissa panisi vastaan ja seisahtui salin ovelle.

Alma oli Sylvin vierellä polvillaan maassa ja keräsi minkä kerkesi noita pitkiä kaitaisia paperosseja, jommoisia eivät koskaan polttaneet tämän maan miehet. Sylvi suoristi ehyeksi laatikkoa, jota oli tallattu, hänen pyöreät kätensä ponnistivat ja hermostuivat. Sininen pusero oli niskassa päässyt auki, näkyi pitsitettyä herraspaitaa. Vihattava hän siinä oli — ja niin veljensä näköinen. Mutta Alma, hän puheli hänelle lempeästi ja taivutellen.

— Kuinka voit ajatella, rakas Sylvi, että Toivo olisi saattanut toimeettomana viettää hyviä päiviä sinun talollasi. Hän tahtoi tietysti kartuttaa yhteistä omaisuuttanne.

— Kyllähän talossa olisi ollut työtä. Olisi hiukkasen muistanut minuakin. Olisi joskus ottanut polvelleen lapset. Tämä vieras, jota te niin moittitte, hän on

ollut lapsille hellempi kuin heidän isänsä. Niin, naura sinä vain, Riikka.

— Lähdetään jo! sanoi Riikka.

Alma latoi huolellisesti paperosseja laatikkoon, sartaan kuulematta.

— Mutta eikö sinussa itsessäsi sitten ole ollut mitään syytä . . ?

— Syytä — niin, kyllä kai jokaisesta ihmisestä syytä löytää.

— No niin, et sitten olisi Toivolle niin ankara.

— Enhän minä syytä, hänhän syyttää, teidän kaikki syytätte.

— Lähdetään, toisti Riikka. — Ei siinä sydämessä mitään katumusta synny.

Polvillaan lattialla kääntyi Sylvi ympäri kälyänsä kohti.

— Minä olen sinua aina pelännyt, Riikka. Nyt en enään pelkää. Sillä sinä et pidä minusta eikä veljesikään ole pitänyt. Miksi hän minut otti, sitä en ymmärrä. Mutta että minä katuisin! Kuinka minä katuisin sitä ainoaa kesää mikä minulla on ollut!

Riikka iski häneen mustan huivinsa sisästä keltaisen katseen, joka leiskahti kuin tulikivi.

— Eikö sekään sitten ollut kesä, se, jolloin Mäkimatkan portinpielissä seisoivat kuoritut kuuset?

Sylvi pudotti kädestään laatikkoon keräämänsä paperossit ja ravisti päätään. Puna hänen poskillaan vivahti siniseen, ikäänkuin hän olisi hävennyt.

— Lapsi minä silloin olin, sanoi hän. — Tämä on ollut minun ainoa kesäni. Minua on niin palellut koko elämäni.

— Ja tämä . . . tämä kirjuri . . . se osasi lämmittää.

Oli kuin Sylvi yhtäkkiä olisi havahtunut. Hän tarttui nojatuolin selustaan ja nousi ylös. Hän astui käylinsä ohitse ikäänkuin ei häntä olisi ollut. Ottamatta päällysvaatetta ylleen avasi hän oven ulkoeteiseen ja hävisi pihamaalle.

Niin, niin, kirjuria haeskelemaan tietysti!

Riikka sai hänkin takaisin toimintatarmonsa. Hänen täytyi nähdä lapset. Koettaen astua varpaisillaan kulki hän permannon poikki ja avasi kyökin oven. Sieltä tuli vastaan lämmin, pestyiltä astioilta ja kuivavilta pyyhinliinoilta lemuava ilma. Hän löysi uunin luo ja kopeloi käsiinsä tulitikkulaatikon. Tyttöjen vuode oli koskemattomana. Kissa nukkui hellankyljessä. Herätyskello tikutti. Varjellen kädellään tulitik-

kua sammumasta, pääsi hän likelle isäntäväen makuuhuoneen ovea. Siinä hänen täytyi sytyttää uusi tulitikku. Ovi avautui ääneti ja heti alkoivat lasten hengenvedot kuulua. Uuninkorvalla oli pienen Armaan maitopullo kumituttineen ja läkkinen puolenlitran astia. Lapsen vaalea pää lepäsi pitsitetyllä tyynyllä vaunussa äidin vuoteen luona. Sininen kudottu peite oli köytetty kiinni laitoihin, ettei lapsi pääsisi nousemaan. Pieni Siiri nukkui reisi paljaana. Hän liikkui, kun täti veti peitettä hänen ympärilleen, ja maiskautti suutaan. Riikka seisoj henkeä pidellen. Lapsi nukkui taas. Pienellä sinisellä sohvalla olivat lasten vaatteet kahdessa läjässä, Siirin monivärinen ruudullinen hame ja Armaan vaalea kolttu. Pienet vaaleanpunaiset villatossut olivat piirongilla äidin kultakellon vieressä. Molempien vanhempien vuoteet olivat valmiina, ikäänkuin odottaen nukkujia. Kauniit sängyt ne olivat, hienot ja koreat niinkuin hääaikaan. Lakanat Toivon vuoteessa vain olivat miltei mankeloimisen jäljeltä. Vuoteiden yläpuolelta katseli leveän mustan kehyksen sisästä Hyvä Paimen, sauva kädesä, ympärillään lampaat.

Sellainen rauha vallitsi täällä, että unohti olevan-

sa puolisoiden makuuhuoneessa, joiden onni juuri oli mennyt rikki. Riikka muisti sen äkkiä. Kuinka monta kertaa hän olikaan seisonut tässä, lujasti vakuutettuna siitä, että täällä asui onnellinen aviopari. Hän muisti kuinka Sylvi oli maannut tuossa lastensa syntymisen jälkeen ja kuinka oli neuvoteltu mitä lapselle pantaisiin nimeksi. Senkin hän muisti, kun Irja puettiin ristiäishameeseensa. Riikka oli silittänyt Helsingistä tilatun pitsikoltun. Ja nyt on kaikki rikki.

Ovi lasten huoneeseen oli raollaan. Tuntui siltä kuin joku lapsista olisi ollut valveilla. Riikka asteli hyvin hitaasti ja hiljaa, pääsi yli kynnyksen ja pysähtyi kaapin varjoon ovensuuhun. Pieni Irja nousi todella istumaan vuoteessaan. Riikka odotti hänen nukkuvan uudestaan ja pidätti henkeään. Lapsi tuntui hänen kuuntelevan ja pidättävän henkeään. Hänen kasvonsa olivat käännettyt vanhempien makuuhuonetta kohden.

— Äiti, sanoi hän hiljaa. — Äiti!

Riikka tunsu pelästyttävänsä lapsen, jos hän mustissa vaatteissaan nyt tulisi näkyviin. Saappaat nari-sevat, jos hän liikahtakaan. Hän seiso i henkeä pidätellen ja odotti. Mutta lapsi ei asettunut. Se käänteli

istuallaan ja teki itkua. Vihdoin se nousi ja jäi nojamaan käsiään sänkynsä sälepäätyyn.

— Äiti, minä kuulin sinun tulevan. Mikset sinä puhu? Minä pelkään. Missä setä on? Jos isä tekee pahaä sedälle. Äiti, sinä olet täällä. Äiti, puhu. . . Liisa! Täällä on niin pimeä.

Tyttönen kapusi sängystä ja juoksi nyyhkien tätinsä ohi makuuhuoneeseen, jossa oli tulta. Siellä se itkua äännähdellen asteli vuoteiden väliä, huusi vielä äitiään, pudotti jotakin ja karkasi sitten suinpäin takaisin lapsentytön vuodetta kohden.

— Liisa, mennään hakemaan äitiä. Äiti ei ole sängyssään. Minä en uskalla, kyökki on pimeä. Liisa, miksi äiti itki? Miksi isä huusi? Miksi isä tahtoi tehdä pahaä Fedja-sedälle? Minä vedän tukasta, jos et sinä herää, Liisa! Minä tulen sinne!

Lapsi toisti samat asiat moneen kertaan. Vihdoin alkoi Liisa vastaella.

— Isä on suuttunut ryssäläiselle sedälle.

— Et saa sanoa ryssäläinen setä, onhan äiti kieltänyt. Venäläinen setä se on, Fedja-setä. Joko sinä taas nukut? Et saa. Miksi isä on suuttunut? Kuule: miksi isä on suuttunut?

— En minä tiedä.

— Fedja-setä on hyvä. Ensi kerralla Fedja-setä tuo oikein suuren laatikon makeisia. Isä ei saa mitään, koska isä on paha Fedja-sedälle. Huomenna, tiedätkö, me menemme Lauri ja minä Fedja-sedän kanssa ajelamaan everstin kuomireessä. Miksi äiti itki? Miksei äiti ole sängyssään?

— En minä tiedä. Mene omaan sänkyysi ja anna Liisan maata. Katso kuinka Lauri on hyvä ja kaikki muut. Irja aina vain konstailee.

— Minua palelee. Minä pelkään. Liisa, minä tulen!

Sinä hetkenä, jolloin lapsi nousi palvelustytön vuoteeseen, astui Riikka-täti kätkestään ja hiipi varpaisillaan yli kynnyksen.

— Äiti! parkaisi Irja. — Mikset sinä puhu? Miksi sinä kävelet? Minä pelkään.

Riikka seisoj taasen veljensä ja kälynsä vuoteiden päässä ja tuijotti, kattolampun himmeässä valossa, Hyvään Paimeneeseen. Hänen sydämensä löi kiiwaasti. Huoneessa oli niin lämmin, kaikki oli niin pehmeää ja kaunista, lapset hengittivät niin levollisesti. Ja kuitenkin juoksi lasten äiti paraikaa lumihangessa etsimässä ryssäläistä setää ja lasten isä harhaili

ties missä, ehkäpä myöskin etsimässä samaista ryssä-läistä setää surmatakseen hänet. Mutta hirveä onnettomuus oli tapahtunut: kokonainen koti oli mennyt rikki. Varmaan tulisi olemaan hyvin vaikeaa eroittaa lapset tästä kodista. Ja kuitenkin se oli tehtävä. Rikollinen äiti oli menettänyt oikeutensa lapsiin. Isän täytyi ostaa uusi tila jostakin ja ottaa sinne lapset. Onneksi oli Olli poissa näkemästä surkeutta. Mutta Irja oli otettava mukaan Tuunaan jo huomispäivänä.

Vaan entä jollei Irja lähtisi?

Irjan täytyy.

Riikka tunsu tekevänsä jotakin rumaa tässä lasten selän takana. Ei auttanut, että hän puolusti itseään muistutteleamalla, että hän ajatteli heidän parastaan: joka tapauksessa hän punoi pauloja eroittaakseen heidät heidän kodistaan. Hän läksi nopeasti huoneesta ja päätti oikopäätä mennä kotiin.

Salissa istui hänen sisarensa ja itki. Sylvi käveli yhä ikkunoiden alla. Kello löi puoliyön hetkeä. Riikasta tuntui, että ikuinen yö oli tullut, pimitys ja häpeä. Nopeasti pois täältä!

Ehkäpä tällä sentään oli voitettu jotakin, ehkäpä Alma nyt oli tullut huomaamaan, että vielä oli aikaa

pelastua onnettomasta avioliitosta. Kiitollinen oli tällä hetkellä Riikkakin siitä, että hän vielä oli vapaa Arvosta.

Nyt kuului selvästi liikettä ulkoa. Ensin tuli sisään Sylvi, vilusta sinisenä, sitten Toivo. Sylvi jatkoi puhetta, jonka hän nähtävästi oli ulkona alkanut. Hänen äänensä oli aivan käheä.

— Mitä olet hänelle tehnyt? Sano paikalla. Jos sinä olet hänelle tehnyt pienintäkään, niin, niin . . . hukka sinut perii. Vastaa, missä hän on, mitä olet hänelle tehnyt!

Toivo kulki pää painuneena hartioiden väliin. Hän pyyhkäisi lakin pois, seisahtui ja näytti hämmästyvän epäjärjestystä. Sitten hän nähtävästi muisti, kumartui, otti käteensä naulakon ja kokosi myöskin vaatteet, jotka olivat hajallaan lattialla. Hän ei laskenut niitä luotaan, vaan litisti ne kaikki kainaloonsa ja rintaansa vastaan. Sylvi katseli häntä ja toisti, käsillään hieroen olkapäitään, huulet sinisinä, kysymyksiään.

— Ei hän vastaa, sanoi Sylvi, — tuollainen hän aina on ollut.

Isäntä oli mennyt huoneeseensa ja kopeloi jotakin laatikkoa, jossa oli rautaesineitä.

— Herra Jumala, jos hän on sen tehnyt, puheli emäntä ikkunassa, — jos hän on sen tehnyt. . .

Samaa hän hoki vielä silloin, kun mies tuli huoneestaan, kainalot täynnä lasten päällysvaatteita ja kädessä naulakko ja vasara. Vasaraniskut kajahtelivat yön hiljaisuudessa.

— Herätät lapset, huusi Sylvi. — Eikö tätä olisi voinut heittää aamuun. Ei vastausta! Katsokaa nyt, sisarukset, jotka minua kivitätte, mimmoista luulette elämän olleen mykän miehen vaimona. Jos hän olisi-kin puhellut, ollut ystävällinen. Kuule, missä *hän* on? Oletko tehnyt jotakin? Herra varjele, jos oletkin. . .

Isä ripusteli kainalostaan pieniä takkeja ja lakkeja naulaan. Hän teki sen kokonaan vaipuneena työhönsä, kuulematta ja näkemättä vaimoaan. Hihat olivat täyteläisinä, ikäänkuin vielä täynnä niitä lapsellisia jäseniä, jotka olivat antaneet niille muodon. Isä sitaisi hihoja ja asetteli viimeksi lakkeja nauloille. Sylvi tuli hänen eteensä ja kysyi kädet ristissä:

— Mitä on tapahtunut? Etkö nyt voi sanoa, pitääkö minun nyt todella juosta tuonne ulos etsimään veritekojesi jälkiä?

Kääntymättä vaimoonsa päin isäntä puhui:

— Ei mitään ole tapahtunut. En ole kirjuria nähnytkään sittenkuin tuolla salissa aamulla. Kiivastuin. En ollut osannut arvata.

Laurin päällystakista puuttui ripustin. Isä etsi sitä suurin, kankein käsin. Kun ei hän sitä löytänyt, vei hän vaatteen valoa kohti, ja nähtyään että ripustin oli poissa, asetti pienen harmaan takin hihastaan naulalle.

— Sinä tarvitsit herrasrakkautta, sanoi hän siinä askarrellessaan. — Minä pidin sinusta talonpoikaisella tavalla.

Takki putosi, vetäen muita tavaroita mukanaan, ja isä kumartui maahan. Sylvi viipyi kädet puserruksissa rintaa vastaan hänen edessään. Hänen silmänsä alkoivat yhtäkkiä suurina tuijottaa miehen väkeviin hartioihin.

— Ettäkö sinä olisit pitänyt minusta! huudahti hän. — Sitä minä en usko.

— Niin se kumminkin on ollut. Minä en osannut toisella tavalla. Minulla oli vain se talonpoikainen rakkauteni.

Aviopuolisot viipyivät siinä lastensa vaatteiden ääressä, työ kun ei tahtonut valmistua isältä. Sillä si-

tä myöten kuin hän sai vaatteet nauloihin, putosivat ne. Niitä oli paljon: päällystakkeja, lakkeja, huiveja ja pieniä, nuoralla yhteen solmittuja kintaita. Tuntui siltä kuin nämä mykät esineet, joissa lapset olivat huppuroineet lumihangessa ja kelkkamäessä, olisivat vedonneet vanhempiin ja käskeneet heitä muistamaan lapsia.

— Rakkaat Sylvi ja Toivo, sanoi Alma, taistellen kyyneliään vastaan, — me olemme kaikki niin puutteellisia. Antakaa toisillenne anteeksi ja koettakaa elää onnellisina yhdessä.

Mutta kukaan ei kuunnellut häntä. Vaatteetkin pysivät paikallaan, ikäänkuin nekin jo olisivat alistuneet kohtaloonsa. Suonet paksuina tummaa verta kääntyi isäntä huoneeseen päin, tuli, vaimoonsa katsomatta, matkalaukkunsa ääreen, työnsi irralliset tavarat osastoihin molemmin puolin ja kantoi laukun huoneeseensa. Hetken seisoi Sylvi ääneti, sitten rupe si hän nauramaan ja nauroi niin että kyyneleet tulivat silmiin:

— Ettäkö sinä olisit pitänyt minusta!

Ja hän parkaisi samat sanat uudelleen.

Kaikuna kuului seinien takaa vastaan jokin ääni.

Mutta se ei ollut naurua. Se oli pienen lapsen itkua. Äiti kuuli sen heti ja läksi nopeasti ääntä kohden. Kyökin ovi kolahti, hetken kuului seinäkellon tikutus. Sitten läiskähti ovi lukkoon.

Riikka tuli veljensä huoneen kynnykselle ja sanoi lämpimästi:

— Kai sinä nyt tuletkin meille. Et suinkaan sinä rupea täällä olemaan.

— Tulen. Menkää te edellä. Minä tulen perässä.

— Minä teen vuoteen valmiiksi, sanoi Riikka, ja katkeruus hänen mielestään suli sulamistaan, kun hän nyt sai jonkun holhottavakseen. — Kyllä kai lapsetkin sitten otetaan Tuunaan. Ainakin Irja.

Alma ei olisi tahtonut lähteä ilman veljeään. Äskeninen pelästys oli hänellä liian tuoreessa muistossa. Toivo vaati kuitenkin jyrkästi heitä menemään. Hän muistutti myöskin, etteivät he kotona sytyttäisi tulta.

Tuunan tyttäret tulivat siis ulos äskeiseen raakaan pimeyteen ja tämä pimeys oli nyt entistä äänekkäämpi. Se vuoti kuin seula. Tullen pitkissä riveissä sekä tien leveydeltä että sitä pitkin miehet puhuivat ja remusivat. Mustina rykelminä heitä seisoskeli siellä täällä. Naisten äänet soivat kimeinä seasta. Huonei-

den pimennossa häälyi jotakin, epämääräisesti ään-
nähdellen. Sylikkään kulkevat parit sinne olivat aje-
lehtineet, etsien yksinäisyyttä ja suojaa.

— Minne helvettiin se Pietikka jäi? kuului yhtäk-
kiä Mäkimatkan riihen edestä.

— Oikein Pietikka puhui, ennen ei asiat selvene
ennenkuin täällä tehdään lihaa, ja läjittäin! kuului
vastaan.

Se oli aivan kuin Mäkimatkan muonarengin, Salen-
juksen, ääni.

— Läjittäin! vastattiin useista suista.

Alma pusersi harmaata villahuivia suutansa vas-
taan ja tuli takaapäin juoksujalan Riikan vierelle.

— Kuuletko mitä ne sanovat? kuiskasi hän. — Mi-
tä ne saattavat tarkoittaa? Mistä lihanteosta ne puhu-
vat?

— Mistä minä voin tietää.

— Oliko se Salenjus?

— Kuulithan sinä sen yhtä hyvin kuin minäkin.

— Ei suinkaan se sentään ollut Salenjus. Hän-
hän on niin hyväluontoinen. Eivätkä ne kai puhui-
si noin julkisesti, jos tarkoittaisivat jotakin vaarallis-
ta... Kuule, jos ne tekevät pahaa Toivolle.

— Jo sinä nyt olet hullu. Pahemmassa vaarassa kai sinun Lennarttisi on.

— Lennartti joka vain ajattelee työväen parasta . . .
Niin, niin, sinä et tiedä . . .

— Niin kai . . .

Mäkimatkan puodin kulmalle pysähtyi kaksi miestä. He sytyttivät tulitikun ja sitten paperossin. Heidän äänekäs keskustelunsa vaiken i yhtäkkiä, nähtävästi he aikoivat päästää naiset ohitse. Riikka tuns i Nikkari-Eetin korkeissa saappaissaan. Toisella miehellä valui tukka pörrönä otsalle. Hänellä oli mustat pienet viikset ja ulkonevat hampaat. Alma kiiruh ti ohitse tervehtimättä, mutta Riikka tuijotti miehiin tutkivasti ja sanoi:

— Iltaa.

— Iltaa, vastasi Nikkari-Eeti, vetäen lakin toiselle korvalleen.

— Iltaa, iltaa, sanoi vieras mies, lakkiinsa koskematta ja kysyi samassa toveriltaan: — mitä yösiippoja ne olivat?

Tähän sanoi Nikkari-Eeti hiljemmin:

— Päiväsiippoja ne vain ovat. Tuon Tuunantalon tyttäriä, toinen vanhapiika, toinen kihlattu rikkaalle.

Heidän isälläänhän Johanssonni palvelee . . . Salarikkaita ovat.

Kun sisarukset olivat päässeet puukujan päähän, kääntyi Alma katsomaan taakseen. Miehet seurasiivat kivenheiton päässä. Mäkimatkan vinttikamarissa saattoi taas eroittaa peitetyn ikkunan syrjällä valjuovan.

— He tarkoittivat meidän Johanssonnia, sanoi Alma.

Riikka vaikeni.

— Minkätähden mahdetaan Mäkimatkassa valvoa?

— Miksi eivät sitten saisi valvoa. Eihän Mäkimatkan herroilla ole aamulla kiirettä työhön.

— Sanoitko Arvon taas olevan kotona?

— Kuuluu olevan. Sittenpähän kai taas kertoo uutisia ja esittää suunnitelmia — onko hänellä koskaan puutetta niistä.

— Kuinka sinä voit olla niin kova Arvolle?

— Se ei kuulu kehenkään. Saattehan te muut häntä hemmoitella minkä jaksatte.

— Minun on niin paha olla.

— Ja minkätähden sitte pitäisi olla hyvä.

He kulkivat ääneti kujan päästä päähän ja näkivät, että Johanssonin, Tuunan muonamiehen mökissä, myöskin oli valoa. Mikä ihmeellinen yö tämä olikaan? Koko metsänlaita oli täynnä pieniä valoja. Johanssonin asumuksen taakse vetäytyi kokonainen jono työväenkoteja ja joka ikkuna tuikki. Talot olivat pimeinä, mökit valvoivat.

Tuunan takapihan portista tuli nyt köytenään venäläisiä sotamiehiä, paperossiaan sytytellen ja huppuroiden lumessa. Sisarukset menivät pääportista ja kohtasivat pihamaalla ilosta hyppelevän nuoren Mustin. Koiraan oli tarttunut sotamiesten vaatteiden haju. Riikka työnsi sen luotaan, mutta Alma vastasi sen mielistelyyn. Hetkisen vanhempi sisar, etsien avainta alushameensa syvästä taskusta, seisoi portailla, ikäänkuin kootakseen ajatuksensa ja vakuuttaakseen itselleen, ettei hän nähnyt vain jotakin outoa unta. Hän johdatti mieleensä, että seisoj kotipihallaan, että ryssät juuri olivat lähteneet heidän navettatyttöjensä huoneesta; että hänen veljensä vaimo tänään oli tavattu everstin kirjurin polvella; että joku Pietikka Kankaan kirkonkylän työväentalolla oli puhunut lihanteosta; että Nikkari-Eeti oli maininnut

heitä, tuunalaisia salarikkaiksi. Sitten hän varovasti pisti avaimen reikään ja kiersi auki oven.

Salarikkaita — olisiko isällä ollut jossakin rahoja? Ihmiset eivät tietäneet miten paljon emännän sairaus ja Eino-Ilmarin koulunkäynti tulivat maksamaan. Eikähän isä koskaan suostunut ottamaan tuotteistaan niitä hintoja, mitä muut. Eikähän heillä Tuunassa maanviljelys ollut sillä kannalla, että se olisi tuottanut. Isä pelkäsi aina sielunsa puolesta. Tärkeintä on säilyttää sielunsa tahraantumatta. Mammona on vaarallinen — niin hän saarnasi, eikä tulla rikkaiksi sillä tavalla. Mutta tätä eivät ihmiset ymmärtäneet.

Riikka istuutui sänkynsä laidalle pimeässä ja veti saappaat jalastaan. Sitten hän sukkasillaan haki lakanat ja meni Eino-Ilmarin huoneeseen valmistamaan vuodetta vanhemmalle veljelleen. Hän liikkui varmasti kuin unissakävijä. Nämä paikat olivat niin tuttuja.

Vuodetta tehdessään hän taas palasi siihen äskeeseen. Sellainen kaunis koti kuin Toivon ja Sylvin... Se oli ollut niinkuin nukkekaappi. Torneja rakennuksen sekä sivustoilla että keskustalla, sohvut silkillä ja sametilla päällystetyt, kauniita käsitöitä joka pöydäl-

lä ja joka nurkassa, leveitä hyllyviä sänkyjä, mattoja, joihin jalka uppoaa kuin suohon, soittokoneita salissa kaksittainkin, lasiverandoja, kultaisia kehyksiä taulujen ympärillä — ja rikki piti vain kaiken menemän. Siellä oli salissa sekin keltainen sohvatyyny, joka oli tullut maksamaan seitsemänkymmentä viisi markkaa. Puolen vuotta oli Sylvi neulonut orvokkeja ja perhosia, jotka sitä koristivat.

Riikka tunsu yhtäkkiä vihaavansa Sylviä tuonkin kauniin sohvatyynyn takia. Hän vihasi häntä kattokruunujen, pitsitettyjen paitojen, kauniiden kahvikuppien ja teelusikkain, suurten ikkunain ja tornien, samettipuserojen ja hienojen vaatteiden takia. Heillä Tuunassa olivat nämä lakanatkin näin karkeat ja painavat. Eikä yhtä pitsiä ollut koskaan ollut Riikan paidan pääntiessä. Ei yhtä pehmeää sohvaa heillä Tuunassa ollut. Matto Eino-Ilmarin keinutuolissa oli talon ainoa kaunis esine. Ikkunat heillä olivat pienet ja vihreähtävää lasia. Hänen kävi kateeksi kaikkia ihmisiä, joilla on kaunista. Hän tahtoi Tuunassakin nähdä navetan paikalla kauniin uuden päärakennuksen, jossa olisi punainen katto ja torneja ja parvekkeita. Hänen teki mieli pistää jalkansa valkoisiin kenkiin, sel-

laisiin, jommoiset Sylvillä oli, hänen teki mieli sohvia, sohvatyynyjä ja valokuva-albumeja. Sentähden ei Arvo ollut koskaan oikein häneen kiintynyt, kun hän oli niin huonoissa vaatteissa ja kun heillä oli niin vanhaa ja rumaa. Sentähden Arvo oli juonut . . . joskus . . . ettei hän voinut lapsuutensa ystävään ainiaaksi kiintyä. Sentähden ei Arvo asettunut eikä suorittanut tutkintoja, ettei hän ollut voinut lapsuutensa ystävättäreensä pysähtyä. Silloinkin Sylvin ja Toivon häissä, kun he ensimmäisenä morsiustyttöparina astelivat morsiamen ja sulhasen jäljessä, oli Riikalla ollut vainainen vanha tummanvihreä puku — ja kaikki muut tytöt olivat olleet valkoisissa. Hän vihasi noita muita tyttöjä. Hän vihasi kaikkia, joilla oli kauniit vaatteet ja pitsiä paidanpäntiessä. Hän vihasi isäänsä, joka ankarin silmin oli vartioinut tyttäriensä askelia. Hän vihasi itseään, joka oli totellut isää eikä lähtenyt maailmalle itse ansaitsemaan leipäänsä ja kulkemaan omia teitään. Eino-Ilmari oli pidellyt häntä täällä. Ja Eino-Ilmari piteli häntä yhä. Mutta entä jos poikakin alkaisi kärsiä tämän kotoisen elämän köyhyydestä? Entä jos hänkin joskus tulisi syyttämään isäänsä ja tättiään siitä, ettei hänellä ollut ollut ympärillään

kauneutta ja mukavuutta. Entä jos hänkin ymmärtäisi, mikä ero oli Ollin kodin ja hänen kotinsa välillä. Jos isällä oli rahoja, niin teki hän väärin, peräti väärin kiusatessaan heitä kaikkia tällaisessa köyhyydessä. Tätäkään Eino-Ilmarin huonetta, eihän sitä voinut miksikään saada, kun oli vain nämä tummat puutuolet ja vanha sänky. . . Olisi ollut sohva ja siinä sinikuillista kangasta. . .

Yhtäkkiä Riikan katse pysähtyi ja hänen mielensä hyrsky niinikään.

Herra on minun paimeneni, ei minulta mitään puutu.

Ne sanat olivat seinällä pojan vuoteen yläpuolella. Ja tällaisia ajatuksia ajatteli pojan kasvatusäiti, Kankaan »kirkkoväärti», ihminen, joka sanoi Vapahtajaa Herrakseen ja Mestarikseen.

Riikka Tuuna pusersi kädet tuolinselustaa vastaan ja tunsu kipeää katumusta. Kyllä piti olla kärsivällisyyttä taivaallisella isällä jälleen ottaessaan vastaan sellaisen kivikovan sydämen. Oi hyvä Jumala, hyvä Jumala — oliko ihmisen mahdotonta elämässään päästä synnistä ja aina uudistuvista synnin ajatuksista. Mikä olikaan ihminen? Mitä hänen sydämensä?

Mitä oli maailman koreus? Katoava pilvi vain. Mitä olivat elämän vuodet? Kulkijan lyhyt vaellus kohti kotia. Majapaikkoja vain olivat maalliset kodit, ykskainki oliko niissä sohvatyynyjä vaiko puutuoleja. Jeesuksen silmäin eteen ma syntisraukka lankean. . .

Riikka Tuuna lyyhistyti tuolille. Olisipa hän saanut lohkenemaan rinnastaan yhdenkin kyyneleen. Mikä hänet oli näin kovettanut. Paha on ihmisen sydän.

Alma oli jo riisuutunut ja makasi peitteen alla. Vanhempi sisar laskeutui vaatteissaan vuoteelleen ja kuunteli kellon tikutusta seinän takana. Hiljaisuus oli nyt syvä ja tiivis ikäänkuin maailma tuolla ulkopuolella olisi alkanut mennä uneen. Vähitellen hiljensi Riikan rinnassa ja hänen sydämensä viipyi ääneti Vapahtajan jalkain juuressa, epätasaisesti sykkien myrskynsä jälkeen.

Mutta nyt oli tullut nuoremman sisaren vuoro. Hän tukahutti tällä kertaa kyyneliään peitteen alla. Hän rakasti Lennartti Mäkimatkaa. Pelkkä ajatus että hän jostakin syystä hänestä eroaisi, saattoi hänet levottomaksi. Myötä- ja vastoinikäymisessä hänen rakautensa kestäisi. Ainoastaan eroa ei hän kestäisi. Jumala oli antanut heille tämän rakkauden. Olisi rikos

Jumalaa vastaan heittää se pois. Hänen rakkautensa kestäisi, sen hän tunsi. Mutta entä Lennartin? Kysymys koski häneen ja kuitenkin se nousi hänen huulilleen. Kestää, kestää! toisteli hän kiihkeästi mielessään ja hänen sydämensä lyönnit olivat raskaat ja tuskalliset.

Yhtäkkiä kuului ulkoa liikettä. Tällä kertaa aivan selvästi. Lumikimpale lensi ikkunaan ja litistyi keskelle ruutua. Riikka nousi mennäkseen avaamaan veljelleen. Silloin tunsi hän ikkunan alla miehen, jonka hän aina olisi eroittanut kaikkien muiden joukosta: hän tunsi Arvo Mäkimatkan.

Hänen poskensa olivat heti täydessä palossa. Hän muisti, että hänen yllään oli ruma paksu toppatakki, lyhyt vanha arkihame ja nämä väljät saappaat, joihin mahtui tukollinen heiniä. Onneksi oli pimeä. Tai vielä parempi: hyvä, että Arvo näki hänet koko hänen rumuudessaan ja piti suunsa kiinni. Veri kiehuen jäsenissä avasi hän äänettömästi oven ja kuiskasi jo kynnykseltä:

— Mitä sinä nyt. . . keskellä yötä. Kaikki ovat nähneet sinun tulevan. . . Pitäisihän sinun tietää. . . Missä Toivo on?

Riikka kuuli tutun naurun ja näki pimeässäkin tutut huulet avonaisina. Hän tunsu myöskin miehen käden tarttuvan ranteeseensa ja oikaisi heti kätensä jännittyneeseen epäystävälliseen asentoon. Arvo kulki eteisissä ja ovissa yhtä kotoisesti kuin Tuunan omat väet. Riikka riuhtoi turhaan irti kättään. Hänen suunsa oli täynnä epäystävällisiä sanoja. Mutta hänen sydämensä nyyhki onnellisena, lämpöisenä ja kiitollisena.

— Päästä irti... kuuletko... mitä sinä minusta tahdot?

Niin sanoivat huulet. Sydän sanoi: minun on hyvä... pidä kiinni... lämmitä... Minun on hyvä.

Ikäänkuin mies olisi kuullut tämän mykän puheen, kuljetti hän vastaan ponnistavan tytön saliin ja sulki oven. He seisoivat pimeässä murattiköynnösten alla, jotka kuin porttikaaret kiertelivät katossa. Arvo piteli tytön molempia käsiä ja katseli häneen, koettaen tulla häntä likemmä. Riikka ponnisti vastaan.

— Mistäs sinun käsiisi nyt on tullut tällainen voima, nehän eivät koskaan ole tehneet työtä.

Arvo veti tytön vastahakoiset kädet rintaansa vastaan ja naurahti.

— Nyt aion suorittaa jotakin.

— Jonkun tutkinnon? Minkä? Ehkä arkkitehdin . . .
tai runoilijan . . . tai . . . tuhattaiturin! se on kai varmin
se viimeinen!

— Minä aion matkustaa.

— No . . . ainahan sinä matkustelet . . .

— Me matkustamme yhdessä Toivon kanssa.

— Matkustaako Toivo?

— Katsotko, että hän sitten voi olla täällä?

Riikka vaikenä ja hänen vielä äsken riuhtovat kä-
tensäkin olivat aivan hiljaa Arvo Mäkimatkan käsis-
sä.

— Kuule, kuiskasi nuori mies sillä lämpöisellä ää-
nellä, jota ei ollut kenelläkään muulla maailmassa, —
emmekö nyt tekisi sovintoa?

— Emmehän me ole riidassakaan, ärtyi Riikka taa-
sen.

— Ei, mutta emme ole kiilloissakaan, niinkuin
meidän pitäisi olla.

— Ja vieläkö pitäisi! Minä, tällainen ruma vanha-
piika ja kaunis, pulska Mäkimatka . . .

— Siitä on jo toistakymmentä vuotta, puhui Arvo
hiljaa, — kun minä sinua pyysin ensimmäisen kerran.

Sitten olen pyytänyt uudestaan ja uudestaan, milloin paremmalla, milloin huonommalla menestyksellä . . .

Riikka Tuunan rintaa pusersi vuosikausien toivojen ja pettymysten paino. Se tukahutti häntä niin ettei hän saanut sanaa suustaan.

— Minä tiedän, jatkoi mies, — olen sinut monet kerrat pettänyt, sitä sinä tahdot sanoa. Ja kuitenkin en ole sitä tehnyt. Sydämessäni en ole. Katso, en ole sinusta koskaan päässyt irti, vaikka kuinka olen koettanut . . .

— Koettanut olen minäkin! tyrskähti kuin kuuma suihku tytön rinnasta.

— Etkä ole päässyt! huudahti Mäkimatka ja tarttui hänen hartioihinsa.

— Olen, sanoi Riikka ikäänkuin hän olisi lyönyt sydämensä veräjän selkoselälleen, ja suoristi selkänsä. — Minä olen taistellut itseni sinusta irti. Pala palalta. Minä olen sammunut, minä . . .

— Se ei ole totta! Ja tänä iltana täytyy meidän välimme selvitä. Katso, minä matkustan.

— Silloin, kun sinä . . .

Riikka Tuuna alkoi, mutta vaiken.

— Minä tiedän mitä sinä tahdot sanoa, osaan sen

ulkoa . . .

— Silloin kun näin sinun humalaisena . . . ja silloin kun sinä tanssissa . . . niin, niin, silloin — osaat sen ulkoa, mutta saat aina kuulla sen uudelleen, kun alat minulle puhua näistä asioista, joista ei kuitenkaan tule valmista.

— Niistä täytyy nyt tulla. Kerran sinä lepäsit rentona minun rintaani vastaan, kerran olet sydämelläni unohtanut kaikki — silloin keväällä, kun muuttolinut lensivät päämme päällitse. Minä olin silloin poikainen ja sinä olit sairas tyttö. Siitä asti sinä olet ollut minun.

Riikka Tuuna pani molemmat kätensä hänen rintaansa vastaan ja työnsi hänet luotaan.

— Älä koskaan puhu minulle enään tällä tavalla, Jumala varjelkoon minua olemasta heikko. Kymmenet kerrat olen antanut anteeksi ja tahtonut unohtaa. Sinä lupasit pysyä määrätyllä työalalla, valmistua ja suorittaa tutkinnot. Sinä muutit yhä uudelleen alaa. Sinä joit, vaikka olit luvannut minulle . . . Sinä rakastelit, vaikka olit luvannut minulle . . . Minun toivoni kuoli, minun uskoni kuoli . . . ja minun rakkauteni myöskin.

He vaipuivat kumpikin istuimelleen ja heidän ympärillään tuntui olevan lumiaavikko, niin kylmää oli. Tumma muratti kiersi aution valkoisen salin kattoa. Kahden ihmisen raskaat, huokauksentapaiset hengenvedot vuorottelivat pitkän välimatkan päässä toisistaan.

— No niin, sanoi nuori mies vihdoinkin ja nousi, — sinä olet kai oikeassa: en ole sinua ansainnut. Aika kuluu, veljesi on heti täällä.

— Miksi sinä jätit minut vanhenemaan ja rumenemaan! parahti Riikan sydän hiljaa ja kipeästi.

— Minulle sinä et koskaan tule vanhaksi ja rumaksi. Sinä olet aina se sairas tyttö, joka minun käsivar-siltani katseli kurkia ja parani.

Riikka Tuuna puserteli käsiään vastatusten niin että niihin koski.

— Ah, minun on niin ikävä! pääsi häneltä äänet-tömästi.

Arvo Mäkimatka ei sitä kuullut. Hän sytytti pape-rossin ja astui Riikan eteen.

— Minun täytyy pitää kiirettä. Katso, sinä Tuunan tytär, minä rakastan sinua, minä olen koettanut siitä päästä, mutta en pääse. Sinulla on sellaiset silmät,

että joka kerran on katsellut niiden pohjaan, ei niitä unohda. Minä katsoin varhain, silloin keväällä, kun olin poikanen. Sinulla on jalot keltaiset silmät, omittuiset, viisaat silmät. . . Jumala panee usein viininsä niin hauraihin ja raihnaisiin maljoihin. Minä olen niitä ihmisiä, joiden henki on altis mutta liha heikko. Sydämeni levottomuudessa minä olen etsinyt ja hapuilut. Ja nyt minä lähden.

Riikka havahtui.

— Mitä Toivo sitten matkustaa?

— Mutta Riikka Tuuna, kuinka hän voisi jäädä tänne!

— Pitääkö tähän matkaan sitten todella uskoa?

— Ole vain uskomatta. Mutta ennen aamun koittoa ottaa veljesi hevosen vanhan kotinsa tallista. . . ottaa vanhan hevosen, joka ilman ohjaajaa löytää kotiin.

— Kaikkia joutavia, taisteli Riikka vastaan. — On toki talossa miehiä kyytiin. Ja lähden vaikkapa minäkin. Jos kerran matkan täytyy tulla.

— Ei. — Arvo astui aivan likelle häntä. — Sinä et saa tietää tästä matkasta.

— Kuinka minä sitten en tietäisi, koska itse olet sii-

tä minulle puhunut.

— Ei, sinä rehellinen sielu, sinun täytyy valehdella, ettet tiedä, sillä . . .

— Sitä minä en tee. Minä en valehtele. Mitä minulle sitten jäisi. Jos te lähdette rehellisille retkille, niin mitä siinä on salaamista.

— Jyväkin itää salassa, sinä paha tyttö. Jos revit sen ylös, niin olet sen tuhonnut. Jos kerrot meidän lähteneen, niin meidän käy huonosti. . .

— Miten huonosti? Miksi? Mitä minä nyt menisin sitä kertomaan. Mutta jos kysytään, niin en suinkaan minä valehtelemaan rupea.

Arvo ei enään nauranut.

— Sinun täytyy. Kerron sinulle, jos säilytät salaisuuteni. Sano, ettet mitään tiedä.

— Mutta minä en voi valehdella.

— Hyvä, sitten en kerro mitään. Nyt et voi valehdella. Toivokaan ei saa sanoa sinulle mitään. Ehkä Alma ei ole niin arka. No, oletko nyt tyytyväinen.

Riikan sydäntä vihloi. Hän ei enään loukkaantunut ivasta Arvon äänessä, mutta hän tunsu kauhulla lukinneensa itseltään tien heidän yhteiseen salaisuuteensa.

— Et tule tietämään mitään muuta kuin että yöllä helmikuun kolmattatoista päivää vastaan nähtiin Kankaan kirkolta päin reen ajavan viittatietä Tuunanselkää pitkin asemalle päin. Reessä oli kaksi miestä...

— Ja minne te lähdette? pääsi Riikalta ajattelematta.

Arvo rupesi nauramaan.

— Sitähän sinä et voi saada tietää, jotta rehellisesti saattaisit sanoa, ettet mitään tiedä.

Riikka tulistui.

— Ja onko se sinusta niin ihmeellistä, jos joku ihminen edes hiukan koettaa pitää itseään totuuden puolella, kun kaikki nykyään valehtelevat.

— Ei ole, koeta vain pysyä totuudessa, jos voit. Mutta nyt kestää tilinteko veljesi ja minun sisareni välillä jo liian kauvan. Meille tulee vähitellen kiire.

He astuivat kumpikin ikkunaan ja tuijottivat ulos. Riikka tunsu, että jos tahtoo saada sovinnon sanan jäämään heidän välilleen, niin se nyt on lausuttava. Hänen sydäntänsä pakotti kuin kipeää paisetta. Kauheaa tulee olemaan jäädä sovittamattomaan mielialaan, jos Arvo viipyisi matkalla. Mutta tämä on tie-

tenkin taasen hänen oikkujaan ja kujeitaan: tietenkin hän matkustaa Helsinkiin joksikin viikoksi ja ilmestyy sitten taas Mäkimatkan vinttikamariin. Sellaistahan se aina on ollut. Juuri näin hän ennenkin on peloitellut matkoilla ja lepytellyt tulevilla tutkinnoilla. Riikassa leimahti uudelleen suuttumus, kun hän tätä muisteli. Ja vielä kerran hän tässä antaisi itseään pettää ja heltyisi ja taipuisi ja jättäisi Arvon siihen luuloon, että hän on tyytyväinen. Ei! Näin hän päätti tahdollaan, mutta sydäntä poltti ja vihloi. Hänen on mahdoton elää, jos Arvo lähtee ilman sovinnon sanaa. Hän menehtyy. Hän ei voi! Mutta jalat veivät häntä jo ovea kohti, pois sovinnosta.

— Täytyy kai laittaa herroille vähän evästä? sanoi hän kylmästi.

Ei, hän on sairas, hän lyyhistyy tähän paikkaan! Hänen sydämensä pakahtuu!

Mutta hänen oikea kätensä avasi hiljaa oven ja pani sen jälleen kiinni. Kylmässä eteisessä se kohosi siihen minne kyynel hersyy, mutta kyyneltä ei lohjennut.

Toivo oli jo tullut. Hän puheli Alman kanssa heidän huoneessaan. Tuska Riikan sydämessä helpotti

hiukan. Hän päätti lausua Arvolle sovinnon sanan. Hän päätti kuiskata hänelle, että hän on hänen oman-
sa. Kun Arvo palaa matkaltaan, menevät he naimi-
siin. Sillä Arvo on oikeassa: eivät ikinä he toisistaan
pääse. Koko tämä rakkaus on mahdoton, mutta Arvo
on siinä aivan oikeassa: he eivät voi unohtaa toisiaan.
Riikka oli neito, kun Arvo oli poika, suhde ei ole oikea.
Riikka on ruma ja kuiva, hänellä on silmät kuin kau-
riilla. Mutta jos Arvo on hullu ja pitää niistä, niin. . !
Parhaimman elämänsä he jo ovat kuluttaneet taiste-
lemalla toisiaan vastaan. Heillä on kiire. Heidän rak-
kautensa on Jumalan lahja. Tämän hän vielä sanoo
Arvolle. Heti, kun Arvo tulee tänne. Miksei hän jo tu-
le? Jumala panee joskus kalliin viininsä niin hauraa-
seen maljaan. Ihana on tämä hauras malja, ihana on
Arvo Mäkimatka. Miksei hän jo tule?

— Niin, sanoi Toivo, — Arvo on kai jo kertonut
sinulle meidän matkastamme. Täytyy kiirehtiä. Pian
tuntuu päivän salo. Minä olen jo tässä puhunut Al-
malle.

— Ei Arvo mitään ole kertonut, sanoi Riikka no-
peasti.

— Minulla ei ole enään aikaa puhua. Alma saa ker-

toa sinulle, jos vain pidät kaikki salassa. Tai emmehän me oikeastaan itsekään tiedä minne me menemme. Onhan se vanha hevonen monta kertaa yksinään löytänyt kotiin?

Alma oli pukeutunut ja meni houkuttelemaan sisään koiraa. Hän itki kaiken aikaa hiljaa. He liikkuvat kaikki kuin sokeat, pidellen käsiä edessään.

Sokeana seisoivat heidän edessään koko tulevaisuus. Ei askeleen alaa voinut nähdä eteenpäin.

Porstuan ovesta törmäsi Riikka yhtäkkiä Arvoa vastaan. Tyttö tunsikin, että viimeinen hetki nyt oli kässissä. Viimeisen kerran he nyt olivat kahden. Hänen sydämensä täytti lyönneillään koko hänen olentonsa. Arvo, puhu, ota minut, auta minua! huusi ääni hänen sisimmässään. Mutta huulet pysyivät mykkinä. Arvo ei sanonut mitään. Toivo tuli ovesta.

— Onpa hyvä, että on pilvessä, sanoi hän ja läksi ulos.

— Odota, sanoi Arvo ja läksi hänen mukaansa.

Riikka painoi päänsä oven pihtipieltä vastaan. Nyt se kauhea tapahtuu: sovinnon sana jää heidän välillään lausumatta

Hän viipyi kuin tunnottomana tuskansa kourissa.

Vihdoin jokin melu herätti hänet. Koira oli vingahtanut. Silloin hän pakoitti itsensä liikkeelle ja riensi Alman luo. Viipyisivätkö pojat kauvankin poissa? Eivätkö tietäneet? Toivo sanoi, etteivät he voi palata. Mitä se sellainen sitten merkitsi? Olivatko he tehneet jotakin, jota heidän täytyi pakoilla? Oliko Toivo sittenkin? Ei, ei. Mutta niin Toivo vakuutti, etteivät he tule koskaan.

Alma purskahti taasen itkuun, pää koiran niskaa vastaan.

Eikö koskaan?

Niin Toivo vakuutti.

Mutta sehän on mahdotonta

Niin Toivo vakuuttaa.

Oli kuin jäätävä koura olisi tarttunut kiinni Riikan sydämeen. Lyönnit harvenivat niinkuin kuolevan sydämen. Hänellä ei enään ollut tarmoa eikä ajatuksia. Toivo ja Arvo tulivat ulkoa ja sanoivat hänelle hyvästi. Alma ei voinut jättää koiraa, koska se olisi vinkunut, vaan kuljetti sitä mukanaan kaulanauhasta. He seisoivat kaikki tyttöjen huoneessa. Heidän keskellään paloi paperossi niinkuin jonkin hirviön silmä. Vuoroin sen hehku valaisi Arvo Mäkimatkan sor-

mia, vuoroin hänen huuliaan, joiden yli ruskeat viikset kaartuivat. Tällä hetkellä Riikka Tuuna ymmärsi, etteivät hänen huulensa koskaan saisi koskettaa noita huulia. Eikä elämässä ollut mitään muuta arvokasta. Ei minkään arvoinen elämä enään ollut. Yhtäkkiä hän leimahti elämään ja aikoi heittäytyä Arvon kaulaan. Samassa silmänräpäyksessä hän kuitenkin puraisi huuleensa niin että suolainen veren maku tuntui. Toivo ja Alma puhuivat joistakin kintaista, jotka Toivo oli ottanut Somerin eteisestä. Riikka sekaantui heidän keskusteluunsa ja sanoi ikäänkuin joku toinen olisi puhunut hänen suullaan:

— Voitko, Toivo, lähteä sanomatta isälle hyvästi?

— Minun täytyy, vastasi Toivo. — Alma tietää mitä isälle on sanottava. Tämä lähtö tuli nyt näin kiireellinen. Saattaa tapahtua että viivyn. Koettakaa te, tytöt, pitää huolta lapsista. Äiti ei suostu antamaan heitä pois. Mutta koettakaa käydä siellä ja pitää heitä silmällä. Jos jompikumpi teistä kävisi tapaamassa Ollia. Ettei pelästy. Niin, ja Lennartti on ottanut haltuunsa minun asiani. Voikaa hyvin sitten.

Toivokin puhui oudolla äänellä.

— Koska sinä palaat? kysyi Riikka hätäänsä pidä-

tellen. — Koska te palaatte. . ?

— En tiedä. Mutta onhan sitä maailmaa muuallakin. Älkää nyt ruvetko siinä itkemään, ettei isä herää. On jo muutenkin meluttu liiaksi. Ja näyttäkää, että pidätte suunne kiinni.

Toivo puhui kuin ulkopuolelta itseään, vieraalla äänellä ja vieraalla vauhdilla. Vaikea tämä lähtö hänellekin oli.

— Mitä sinä puhut! sanoi Arvo ja naurahti. — Me palaamme. Mutta me emme palaa ennenkuin me . . . tuomme jotakin tullessamme.

— Mitä te tuotte? kuiskasivat tytöt yhdestä suusta.

— No . . . jotakin hyvää vain!

— Sanokaa Jumalan tähden! rukoili Alma.

— Tuo Riikka ei voi vaieta!

Hätäntyneen parahdus nostatti Riikan rintaa, mutta huulet olivat yhä kuin liimatut toisiinsa.

— Sanokaa nyt, pyyteli Alma, — minne te menette . . . mitä te tuotte?

— No . . . vaikkapa — kevään! kuiskasi Arvo ja jatkoi nopeasti, ikäänkuin jäähyväisten pitkittäminen jo olisi alkanut käydä hänellekin ylivoimaiseksi: — lähdetään nyt, Toivo.

— Keväälläkö te palaatte? kuiskasi Alma ja piteli kiinni veljensä hihasta.

— Ei kai koskaan, sanoi Toivo ja pani lakin päähänsä.

— En mitään minä ymmärrä, sopersi Alma. — En mitään, en mitään.

— Mitä joutavia: tietysti me palaamme, nauroi Arvo.

Hän ojensi nopeasti kätensä tytöille, ensin Almalle, sitten Riikalle ja läksi jo ovesta. Alma toisteli ikäänkuin jotakin hokemaa, ettei hän ymmärrä mitään. Riikka keräsi viimeiset voimansa ja juoksi miesten jälkeen. Hänen täytyi vielä kerran, viimeisen kerran saada painaa Arvon kättä. Mutta hän tuli myöhään. Sanoiko Arvo hänelle jotakin? Hän oli kuulevinaan hänen lausuvan sanan »leikkitoveri». Sitten ovi armottomasti sulkeutui ja hän istui portailla.

Kun hän tuli heidän huoneeseensa, seisoj Alma kasvot ruutua vastaan ja tuijotti pimeään. Riikka asetui toiselle puolelle pöytää ja tuijotti ulos hänkin. Navetta ja tyttöjen kamari olivat kuitenkin edessä, ei mitään näkynyt. Oliko Arvo sanonut »leikkitoveri»? Kun olisi saanut sen tietää. Se oli sanomattoman tärkeää.

Jos se olisi ollut totta, olisi koko tämä kuorma siirtynyt hartioilta. Mutta sitä ei voinut saada tietää. Kanna kuormaa, kannan, kannan elämän loppuun. . .

Nyt ne varmaan ajavat alas rantatöyrästä. . . Nyt ne ajavat avannon ohi. Nyt ne jo ovat jäällä. Navetta on todella pahalla paikalla, ei mitään voi nähdä. Hänen silmiensä pohjalla poltti, mutta hän tuijotti tuijottamisestaan.

Nyt oli isä herännyt ja kulki kyökissä. Hänen keppinsä kolisi. Riikka irroitti itsensä nopeasti pöydästä, johon hän oli ikäänkuin kasvanut kiinni, ja karkasi vaatteineen päivineen vuoteeseen. Hänen kuumat silmäkuoppansa jähtyivät vähitellen, hän odotti ja oli nukkuvinaan. Alma tuskitteli koiran kanssa. Isä ei tullut. Askeleet jo etenivät.

Ja taasen lepäsivät Tuunan tyttäret rinnatusten ja kuuntelivat sydäntensä lyöntejä. Suunnattoman pitkä yö alkoi vihdoinkin vaihtua aamuksi ja heidän mielenmyrskynsäkin hiljeni vähitellen. Kumpikin ajatteli asioitaan, unta eivät he odottaneet. Hitaasti kuluivat hetket. Alma oli veljelleen kiitollinen siitä että hän oli Lennartille uskonut asioittensa hoidon. Lennartti oli niin hyvä ja luotettava, Toivo sen

kyllä tiesi. Pian he viettävät häitä, hyvin pienet häät vain, mutta valkoisen puvun Lennartti tahtoo. Taloja kyllä nykyään saa. Lennartti tahtoo suurta taloa ja Alma pientä. Mutta kyllä he toki sopivat.

Riikka Tuuna tunsu autiuden leviävän ympärilleen ja oman itsensä hukkuvan siihen niinkuin lumi-aavikkoon. Ei mitään tehtävää hänellä enään ollut. Eino-Ilmarikin jo oli suuri poika, ja Olli — ehkäpä hän vielä oli liiaksi lapsi menehtyäkseen häpeäänsä.

Arvo oli poissa. Tuolla kaukana jäällä Ummen saaren toisella puolella liikkui pieni tumma piste. Siinä oli kaikki mitä hän omisti, kaikki mihin hänen sydämensä ja mielensä oli kiintynyt. Se eteni auttamattomasti. Vaikka hän täällä olisi huutanut loppuun koko äänensä, vaikka hän olisi itkenyt maalle silmänsä, vaikka hän olisi väännellyt kätensä sijoiltaan, niin ei Arvo olisi tullut. Sovinnon sana oli jäänyt lausumatta. Ja näin täytyy elää. Vai oliko Arvo lausunut sanan »leikkitoveri»? Suloinen sana, sovinnon sana! Mutta ei saanut tietää oliko se lausuttu.

Tänään on sunnuntai ja he menevät kaikki kirkkoon. Riikka taluttaa isän sakaristoon ja käy itse sivuovesta vanhalle paikalleen saarnatuolia vastapä-

tä. Kuinka kauan siitä onkaan, kun oli sunnuntai ja hän istui kirkossa. Kaukana on koko mennyt elämä. Jokin seinä on pudonnut ja jakanut elämän kahtia.

Ikäänkuin ei kohtalokkaan yön vielä sittenkään olisi ollut lupa loppua alkoi Alma yhtäkkiä puhua aivan uudesta asiasta. Riikka ei vastannut, hän ei kuunnellut, hän ei jaksanut. Mutta Alma jatkoi itsepintaisesti ja tarttui vihdoinkin sisarensa olkapäähän.

— Kuka se oli se mies, jolla oli huopahattu?

— Nukutaan, vastasi sisar äänellä, jolla puhutaan kuoleman unesta.

— Se mies, jolla oli huopahattu?

— Mikä mies?

— Se joka sanoi, ettei hän ole käynyt pitkään aikaan täällä kotipuolessa.

— En minä tiedä. Anna minun olla.

— Mutta minäpä tiedän. Minä olen nähnyt hänet. Ja sinä myöskin. Hän oli osallisena varkaudesta . . . silloin, etkö muista . . . kun Mäkimatkan vanhan isännän rahat varastettiin. Näimmehän, kun häntä vankina vietiin. Hänhän on Janne Kemppainen.

Riikka Tuuna muisti jo ja heräsi täydellisesti. He olivat kaikki olleet tiensyrjässä katsomassa, kun van-

keja vietiin. Vanhaa Kemppaista oli epäilty murhasta, viinakauppaa hän oli pitänyt, tämän isä. Ja veli, Kustaa, poltti vieläkin korvessa. Äiti eli metsämökissään Somerin maalla, sellainen likainen vanha eukko.

— Tosiaan, sanoi Riikka ja unohti hetkeksi surunsa.

— Mikähän hänet on tänne tuonut?

— On kai tullut tervehtimään äitiään.

— Joko hänen rangaistusaikansa sitten nyt on mennyt umpeen?

— On kai.

— Kuinka vanhat me silloin olimmekaan?

Mutta Riikka ei enään ajatellut sitä. Hän muisti vain, että Arvo siinä kestikievarin pihassa oli kinastellut tuomarin kanssa ja sanonut, että Kemppaista olisi pitänyt kohdella kuin sairasta. Heillä oli silloin ollut kestikievari Tuunassa ja herrat olivat istuneet eteisessä ja odottaneet hevosta. Ja Riikka oli sinne tuonut heille kahvia. Arvo oli sanonut, että tällainen rikollinen todistettavasti monessa sukupolvessa oli syyntakeeton. Yhteiskunta iski harhaan, kun tuomitsi tällaisen miehen. Tuomari ei ollut hyvillään, sillä Arvo oli häntä paljon nuorempi. Täytyihän yhteis-

kunnan suojella itseään, sanoi tuomari. Kemppainen oli tuomittu hyvin moneksi vuodeksi. Mutta nyt hän siis oli vapaa. Oliko hänet armahdettu, vai olivatko nuo monet vuodet kuluneet? Mitä Kemppainen todella täällä teki?

— Kylläpä hän oli kauhean näköinen, sanoi Alma.

— Kyllä hän vielä voi varastaa. Kuule, ehkäpä murhatakin?

— Ehkä. Mutta jos vähän saisi tästä vielä unta.

Riikka tahtoi olla rauhassa ajatuksineen. Hänen mieleensä oli taasen johtunut kuinka toisenlainen Arvo sentään oli kuin kaikki muut. Silloinkin, kun tämä varas tuomittiin, niin hän oli väittänyt, että hän oli sairas. Ja todella: mitä hänestä muuta olisi voinut tulla, sellaisten vanhempien lapsi kuin hän oli. Mitä oli koko tämä paikkakunta nyt, kun Arvo oli lähtenyt? Arvo oli puhaltanut hengen kaikkeen. Mitä erilaisimmissa asioissa hän oli antanut neuvojaan. Mitä erilaisimmat asiat hän oli pannut alulle. Kuka sitä enään edes muisti, että Arvo oli huomannut mikä mainio turvepehkuitehdas tulisi Hauveden suosta. Aivan ohimennen hän oli sanonut isännille: ryhtykää toimeen, siinä on kultakaivos. Nyt siitä jo vuosikausia

koko kylä oli nostanut turpeensa. Arvo oli toimittanut lämmityslaitoksen kirkkoon, Arvo oli käynyt Helsingissä puhumassa ja saanut postin tulemaan tänne viisi kertaa viikossa. Sitä ei kukaan enään muistanut. Kaikki, mihin Arvo tarttui, rupesi elämään. Kaikkiällä missä Arvo oli mukana, oli virkeää. Kun hän puuttui, oli hengetöntä. Ja nyt Arvo auttamattomasti menee. Mahdotonta! Minne hän menee? Mitä hän aikoo tuoda? Koska hän tulee?

Ei koskaan, sanoi Toivo.

Ei koskaan!

Karmiva kylmyys kulki pitkin Riikan pintaa, kun hän tätä ajatteli. Jokin kankeus löi hänen jäsenensä niin ettei hän enään voinut kättä liikuttaa. Syväällä hänen surunsa hehkuvan tuhkan alla poltti vielä, kuin kekäle, pelko siitä, ettei ehkä tämä kidutus ollutkaan tarpeellinen ja Jumalalle otollinen. Mutta hän ei jaksanut selvittää itselleen tätä asiaa. Häntä väsytti. Kumean tuskansa uuvuttamana hän vihdoin meni unenhorrokseen.

He olivat ajavinaan yli Ummen saaren. Toivo ja Arvo istuivat reen perällä, Riikka ajoi hevosta. Pajujen varvut raapivat reen syrjiä, reki kallistui ja oli

kaatumaisillaan. Riikka hyppäsi alas ja piteli kiinni laidoista. Yhtäkkiä hän huomasi, että reki oli tyhjä. Hevonen pelästyi ja läksi karkuun. Ohjaket valloillaan laukkasi se jo kaukana. Mutta taivaan sineä vastaan näkyi lintuparvi, joka tuli etelästä. Pyörretytävän korkealla lensivät linnut. Yhtäkkiä putosi yksi ja vai-pui Riikan jalkojen juureen. Se oli suuri valkoinen lin-tu.

Kaamea tunne painoi Tuunan tytärtä rinnasta, hän ei voinut huutaa, hän ei voinut puhua. Ei päätään hän saanut nostetuksi. Hänen täytyy tukahtua.

Huusivatko kurjet?

Se oli kuin hukkuvalle pelastuksen ääni rannalta.

Riikka sai ilmaa keuhkoihinsa, ponnahti ylös ja karkasi suinpäin ikkunaan.

Harmaassa aamuhämärässä näki hän keskellä lumista pihamaata venäläisen sotamiehen pumppua-van vettä kotinsa kaivosta.

Silloin hän muisti kaikki mitä oli tapahtunut. Hänen veljensä ja leikkitooverinsa olivat kaukana. Häpeä oli tullut taloon, häpeä Jumalan ja ihmisten edessä. Häpeä painoi kylää, pitäjää, maata. Ilman pelastusta, ilman toivoa.

JAA-JAA JA EI-EI.

Kankaan pitäjäläisillä oli nyt yhteen tullessaan muutakin tekemistä kuin pitää puhetta naapureistaan ja kylänmiehistään. Tapahtui paljon. Ja pelätä saattoi, että tulisi tapahtumaan vieläkin enemmän.

Pitäjän metsät kaatuivat. Niitä tarvittiin juoksuhautoihin, sanottiin. Asemalle ne kuljetettiin, juniin ne pinottiin ja itäänpäin ne lähetettiin, kohti jättiläiskaupunkia, joka värisi soissaan Nevajoen varrella. Kirkonkylä kuunteli pauketta Tuunajärven toiselta puolelta, missä suurten talojen metsäalueet sijaitsivat. Maahisten kartanon satavuotinen puistokin oli mennyt. Lintuja tuli kaiken syksyä suurissa parvissa pohjoista kohti. Jotkut lensivät kuin päästään sekaisin latojen seiniä vastaan, menivät tainnoksiin ja jäivät sitten räpyttämään hangelle kunnes kuolivat.

Parannan talo oli niin kauttaaltaan piiritetty juoksuhaudoilla, että pääportaista suoraan piti astua sillalle, joka johti syvän kaivannon yli. Ei ollut ihme, että isäntä oli menettänyt järkensä. Vähemmästäkin saattoi tulla hulluksi. Sellaiseen kuntoon kuin he emännän kanssa olivat talon panneet: karja oli kauttaal-

taan jalostettua, monet kerrat näyttelyissä palkittua. Ja nyt oli isäntä lähetetty Helsinkiin sairashuoneeseen eikä ollut toipumisesta tietoa. Isäntä oli tunkeutunut piikkilanka-aitaukseen ja kuvitteli olevansa hämähäkin verkossa. Hyvä päällystakki oli mennyt pilalle, kun häntä siitä kiskottiin irti. Ja kaikkein kummallisinta oli, että hulluudenpuuska oli tullut hänelle juuri kirkosta saavuttua. Isäntähän oli ahkera kirkosakäviä niinkuin emäntäkin, ei hänellä ollut mitään syytä säikähtää niistä opetuksista, joita kirkkoherra sinä pyhänä antoi. Mutta puolen vuoden aikana katsellessaan talonsa hävittämistä oli hän tietenkin niin kiusaantunut, että järki meni.

Haapalan herra oli pitänyt venäläisille upseereille suuret kemut, juottanut heidät niin että he makasivat päiväkausia ja sillä lailla pelastanut metsänsä. Maahisten herra koetti samaa keinoa, mutta se ei enään tepsinyt: metsä meni, satavuotinen puistokin meni. Maahisten kartano piti nyt myytämän. Myytämän piti moni muukin talo. Eikä suinkaan velkojen takia.

Kirkonkylä kuunteli tätä kaikkea jännityksellä. Ehkäpä täältä kuitenkin oli liian pitkä matka lähettää puut asemalle. Kirkonkylä eli toivossa, että se unoh-

detaan ja iloitsi ensi kertaa kaukaisesta epämukavasta asemastaan vesien takana. Siitä asti kuin juna joutui pyyhkäisemään pitäjän äärimmäistä kulmaa, oli kirkonkylä kadehtinut takalistoja, jotka yhtäkkiä olivat muuttuneet liikepaikoiksi. Nyt se jälleen tunsi etuoikeutetun asemansa takalistojen rinnalla. Varmaan ei metsiin täällä koskettaisi, varmaan tyydyttäisiin sotilasmajoitukseen. Oli toki viidessä sadassa venäläisessä rasitusta tarpeeksi yhden kylän osaksi. Kuitenkin painoi uhka alituisesti kirkonkyläläisiä. Kaukaiset taivaanrannat muuttivat heidän silmiensä edessä ääri viivoja, muhkea Kattilavuorikin kävi kuin miksikin limpuksi. Tätä kaikkea ei katsellut ilokseen. Ja sitten tulivat metsien pakolaiset, turvattomiksi joutuneet linnut ja huusivat varoittaen. Turhaa oli tulla etsimään suojaa tänne kirkonkylään, täällä ajettiin ruutia ilmaan, jollei muunkaan tähden, niin hivin vuoksi.

Mäkimatkan nuori agronoomi katseli taloja. Maahisten pellot hän kulki poikki ja pitkin, olipa jo herran kanssa puheissa huonekaluistakin. Herra lupaili tykkänään muuttaa ulkomaille ja oli valmis myymään huonekalustojakin, niin kiusaantunut hän oli.

Lennartti Mäkimatka piti komeudesta. Alma Tuuna näki vain sulhasensa ilon ja iloitsi siitä. Ei Tuunan tyttäriä oltu totutettu koreilemaan, Tuunan isäntä, vanha kirkkoväärti oli kätkenyt rahansa, kerrottiin. Minne? Sitä ei kukaan tietänyt.

Häpeällisestä elämästä tuli todistuksia peräperään. Huoposella, kauppiaalla, oli jo täytynyt panna pois palvelustyttö. Kyllä kai Niinimäessä kävisi samalla tapaa. Tuunan pitkä Milja seisoskeli alituisesti nurkissa ryssien kanssa. Pian ei pitäjässä enään ollut ainoaa säädyllistä naista. Eikähän se ihme ollutkaan, kun suuren talon emännätkin, joilla oli isoja lapsia, sillä lailla unohtivat arvonsa. Vihdoinkin viimein Somerin isäntä oli huomannut millä kannalla asiat olivat. Missä hän nykyään oli? Kuinka hän tällä tavalla viipyi? Tuunan vanha Virma oli erään helmikuun päivän ehtoon tullut tyhjänä kotiin ja vanhempi tyttäristä oli ottanut sen vastaan ikäänkuin hän olisi sitä odottanut. Riikka Tuuna oli riisunut hevoson ja tyhjentänyt koko reen, kantaen heinät lampaille, näytti melkein siltä kuin hän olisi reen pohjalta etsinyt jotakin. Riikka ei kieltänyt, että hänen veljensä oli lähtenyt hevosella. Mutta minne, sitä ei hän sano-

nut tietävänsä. Hän tunnusti senkin, että Arvo Mäki-matka oli lähtenyt samassa hevosessa. Täytyi pysyä totuudessa, muuten ei ihmisellä ollut mitään tukikoh-
taa. Vanha kirkkoväärti ei paljoa udellut. Ainahan So-
merin isäntä viime aikoina oli ollut matkoilla — hän
ei yleensä maininnut poikaansa ristimänimeltä, vaan
kutsui häntä Somerin isännäksi —, niitä kauppamat-
koja kun hän teki Pietariin. Kunhan hän vain muis-
taisi pysyä erossa keinottelusta. Aika oli petollinen ja
ihminen luonnostaan paha. Miksei Somerin emäntä
käynyt katsomassa? Eikä lähettänyt lapsiakaan, vaik-
kei ollut kylmä? Kukaan ei vanhalle kirkkoväärtille
vielä ollut ilmoittanut totuutta. Paras olisi tietysti, jos
hän pääsisi hautaan siinä uskossa, että hänen lasten-
lastensa äiti oli kunniallinen nainen. Mutta tuskinpa
saattoi toivoa, että vanhus säästyisi totuudelta. Mo-
nien muiden — ja suurempien — tapausten pyörtees-
sä hukkui Kankaan miesten matka verraten näky-
mättömiin. Paanasen Emmi tahtoi kivenkovaan vih-
kimistä ryssänsä kanssa. Vanhemmat olivat kauvan
vastustaneet, mutta mikäpä siinä enään auttoi. Ja sii-
näkin oli varakkaan talon tytär. Oliko tässä enään ku-
kaan varma itsestään, ei äiti tyttärestä eikä tytär äi-

distä.

— Kansamme luonto muuttuu, mikä hänestä tulee leekaan, sanoi kirkkoherra matalaan kauppias Huoposelle, joka oli entinen valtiopäivämies ja kaikin puolin kunnon ihminen, — kun tästä nyt nämä rysänlapset alkavat syntyä, kasvaa ja ottaa haltuunsa äitiensä maan.

— Ja siellä etelämpänä kun vielä kuuluvat kiihneisetkin jättävän seurakuntiin jälkeläisiä, vastasi kauppias ja ravisti päätään.

— Kyllä nyt Suomen papistollakin on vaikeat ajat: rohkeasti tulisi puhua ja varoittaa, mutta yhtäkkiä voi saattaa koko maan vaaraan, jollei itsestäänkään välittäisi.

Pitäjäläiset tunsivat sielunpaimenensa rohkeuden näissä varoittamisasioissa. Hän totisesti ei pelännyt henkeään. Peittelemättä hän sekä saarnatuolissa että liikkueissaan pitäjällä puhui tapainturmelusta vastaan. Kirkon ystävät olivat usein huolissaan hänen puolestaan ja suorastaan salasivat häneltä erinäisiä asioita. Niinkuin esimerkiksi viinanpolttoa Kankaan pitäjän sydänmailla. Kemppainen poltti korvessa ja hänen viinansa oli kuuluisaa. Lakimiehetkin Helsin-

gistä ostivat siitä matin taskuunsa, lähtiessään kärejiltä kotiin. Helposti olisi voinut päästä hengestään, joka olisi ilmiantanut vanhan Kustaan. Sellainen tulisielu kuin Nahinen olisi oikopäätä syössyt keskelle Kemppaisen tehdasta ja omilla käsillään hajoittanut kaikki tyyni. Mutta Kankaan kirkkoherra olisi saanut Kustaasta pahan vihamiehen! Ja tarvitsivathan oikeastaan kaikki täällä viinaa lääkkeenään. Kaikenlaisia uusia kuumetauteja ilmeni yhtämittaa. Ja sitten panivat venäläiset arvoa hyvälle viinalle. Hyvällä viinalla heidät sai taipumaan paljoon. Niin että Kustaa poltti rauhassa. Vastaiseksi.

Ostettavissakin venäläiset kuuluivat olevan. Mutta raha täytyi antaa niin salaa, ettei antajan oma ajatuskaan siitä tietänyt.

Paljonkohan tuollaiselle upseerille saattoi tarjota? Tai oikeastaan: mitenkähän vähään hän tyytyi? Saattoi tuottaa itselleen suurta vahinkoa, jos tarjosi liian vähän: sata markkaa oli liian vähän, mutta viisi sataa ehkä oli liian paljon. Vai kuinka olisi ollut? Haapalan herra oli ehkä antanut tuhat. Eikä se paljon ollutkaan, jos onnistui.

Pappilan navetasta oli hukkunut kana, keskellä

selvää päivää. Olisiko nyt kana livahtanut ulos ja joutunut kettujen saaliiksi? Vai olisiko joku sinelliniekkaviekoitellut sen käsiinsä, vääntänyt siltä niskat nurin ja pistänyt poveensa? Paanaselta katosi aitasta suuri suolattu siankinkku, suksia katosi porstuvista ja suksia pellinnuorilta. Selvää oli, minne Marjelinin lesken lammaskin syksyllä oli joutunut. Turhaa oli rovestin siitä saarnata paukuttaa. Varkaat eivät olleet hänen seurakuntalaisiaan.

Tällaisia outoja tapahtumia sattui joka päivä. Niihin tottui ja ne kävivät yksitoikkoisiksi. Elämä kului alituisesti pauhaten, ilman rauhaa ja hiljaisuutta. Oli ko sen vauhti vieläkin kiihtyvää? Miten? Alettaisiinko metsiä kaataa täälläkin?

Metsien hävittäminen ja juoksuhautojen rakentaminen talojen läheisyyteen tuntui olevan kaiken onnettomuuden huippu, sillä kerralla. Parannan isännän kohtalo häämöitti kammottavana hävitettyjen metsien ja piikkilanka-aitojen takaa.

Ulkonaisesti oli kaikki oikeastaan ennallaan. Oli si itse asiassa saattanut luulla, että taloissa Tuunajärven rannalla elettiin entiseen tapaan. Varhaisessa aamuhämärässä alkoivat jäätyneet ovet paukkua ja il-

mestyi tuli tallien ja navettojen kuuraisiin ikkunoihin. Samalla lailla oli tapahtunut vuosikymmenien aikana. Kolme kertaa päivässä vuorottelivat Somerin ja Mäkimatkan ruokakellot. Somerin ruokakellolla oli paljon heleämpi ääni, ei voinut erehtyä niiden äänistä. Pappilassa ei ollut kelloa enempää kuin Tuunasakaan. Koko päivän nousi sauhu talojen piipuista, varhemmin kaikista, myöhemmin vain yhdestä, Somerin. Koko päivän mittaan keitettiin kahvia ja valmistettiin kolme vankkaa ateriaa. Pappilassa söi vuokraajan väki omalla puolellaan, Nahiset, kirkkoheran väki, omallaan. Nahisella syötiin paljon maitoruokia, puuroja ja vellejä. Myöskin sieniä oli, kalaa ja vihanneksia. Ruustinna kiivaili vihannesten puolesta, antoi kevätkaudet pitäjäläisilleen ilmaiseksi kaalintaimia, mansikantaimia ja kaikkia mahdollisia taimia, mutta jos hän juhannuksen aikaan sattui tulemaan lahjoittamiensa taimien pariin, niin olivat ne tavallisesti henkihieverissä. Koulukeiton oli ruustinna saanut aikaan kolmessa koulussa pitäjällä ja näiden kautta hän toivoi terveellisemmän ja monipuolisemman ruokajärjestyksen leviävän kansan keskuuteen. Hän oli päättänyt ettei levähdä, ennenkuin on

saanut koulukeiton kaikkiin pitäjän kolkkiin. Pappi-
lassa kuivattiin, keitettiin ja suolattiin vihanneksia
talveksi. Pitkillä rihmoilla riippui kellarien katossa
sekä sieniä että kaloja ja omenia. Pytyt, saavit ja tiinut
olivat täynnä eivätkä anteliaan pöydän äärestä mil-
loinkaan loppuneet vieraat. Perheen jäsenet siunasi-
vat vuoronperään ruuan sekä aterialle asetuttua että
aterialta noustessa. Kirkkoherra pani suuret valkoi-
set kätensä päällekkäin, sulki silmänsä ja puhui va-
paasti, tavallisesti vain muutaman, mutta syvästi tun-
netun sanan. Ruustinna käytti niitä sanoja, joita hän-
nen isänsä kotona oli käytetty — pieni runo se oli, nel-
jä säettä — ja lapset lausuivat tai oikeastaan lukivat
ulkoa saman runon, vaikka isä kaikin keinoin koetti
teroittaa mieliin, että jokainen sanoisi sen mitä kul-
loinkin ajatteli ja tunsu eikä mitään ulkoa opittua. Se
oli ilonhetki isälle, kun vanhin lapsista, Jeremias, jo-
ka oli kymmenen ikäinen, todella kerran alkoi oman
rukouksensa. »Me kiitämme sinua, rakas taivaallinen
Isä, että taasen tänään annat meille...» Siinä lapsi
kuitenkin avasi silmänsä ja nähdessään Haagarin ja
Lyydian oudosti tuijottavan itseensä lensi tulipunai-
seksi ja huusi ilmoille sanan: »ruokaa». Senjälkeen

taisteli hän itkua vastaan, ja isä ja äiti riensivät hänen avukseen. Ateria kului heidän hilpeästi keskustellessaan vieraan isännän kanssa, joka sillä kertaa sattui olemaan pappilassa. Kun äiti toisen kerran pani puurovadin kiertämään, juoksi Jeremias kyökkiin eikä enään tullut. Isä kiitti aterialta noustessa hänen puolestaan eikä poikaa nuhdeltu siitä että hän oli laiminlyönyt tehtävänsä. Päinvastoin oli isä hänelle entistä hellempi ja siitä lähtien ruvettiin häntä, Jeremias Nahista, pitämään pappisalkuna. Hän oli vaaleatukkainen enkelimäinen lapsi, silmälaudat jonkun verran tulehtuneina. Isänsä näköinen ja tapainen oli Jeremias, Haagar, Lyydia ja Esteri tulivat äitiinsä, olivat tummia, toimeliaita ja iloisia. Molemmat nuoremmat vastaiseksi kuitenkin enimmäkseen tekivät pahaa. Haagar luki sentään jo pöydässä ruokaluvut. Esteri ainoastaan oli todellinen Kankaan pitäjän kansalainen, hän oli syntynyt täällä, hän. Sanomattakin on selvää, että Nahiset olivat raittiusväkeä. »He ovat niin hyveellisiä, että ovat paheellisia», sanoi Arvo Mäkimatka heistä ja rypisti nenäänsä.

Sylvi Somerin kyökinlieden ääressä hallitsi kaupunkilainen keittäjätär. Laitettiin paisteja ja hyytelö-

jä, otettiin auki säilykerasioita. Tyhjiä läkipurkkeja oli talon nurkissa läjittäin. Ei milloinkaan puuttunut Somerin kellarista sardiineja, hummereja tai erilaisia juustoja. Myöskin oli aina tarjolla olutta. Pikkuleivät ja jälkiruuat olivat kuuluisat kautta pitäjän. Nahalla päällystetyillä ruokasalin tuoleilla istuivat lapset potkien tuolien messinkinastoja ja pöydän heloja sekä alituisesti riidellen syömistä vastaan. Irja ei olisi syönyt muuta kuin jälkiruokia, Lauri ja Siiri eivät karsineet maitoa ja juuri sitä heidän olisi pitänyt syödä. Joka suupalalta täytyi äidin luvata heille palkinto. Isä oli vaatinut, että piti syödä kaikki mitä oli pantu lautaselle. Mutta lapset säikähtivät siinä määrin hänen ankaraa katsettaan, että he rupesivat itkemään ja äidin täytyi nyt luvata sekä karamellit että marmeladit ja plätyt ennenkuin he rauhoittuivat. Fedja-sedän polvella totteli Irja ihmeellisesti. Lapsi oli niin heikko, hänen täytyi välttämättä syödä, selitti setä, ja kun setä pisteli hänen suuhunsa paistia ja munaa, niin hän söi. Fedja-sedällä oli sellainen mainio tapa taltutella lapsia. Ja kun he yrittivät ruveta vastustelemaan, niin hän alkoi jutella, teki sadun ja näytti käsillään suuren eläimen, joka tulee sellaisten lasten luo, jotka ei-

vät syö. Se oli hirveä krapu tai hämähäkki. Pedolla oli viisi laihaa valkoista, julman pitkää jalkaa, yhdessä jalassa sormus. Sormus teki, ettei petoa kuitenkaan kovin pelännyt. Sitten piirsi Fedja-setä paperossilaitikkonsa kanteen niin laihan lapsen, että se oli kokoonpantu pelkistä pitkistä viivoista: se oli Irja! Sellaiseksi tulee, kun ei syö. Nyt teki setä tulitikuista pöytäliinalle toisen lapsen: se oli Lauri. Kun Siiri näki nämä kuvat, tarttui hän kaksin käsin maitolasiin ja joi, joi pohjaan saakka niin että kulisi. Fedja-sedän ymmärsi hänen äänestään ja käsistään, ei tarvinnut osata hänen sanojaan. Isänkin täytyi naurahtaa Fedja-sedälle, kun hän katseli hänen mutkiinsa. Mutta hän nousi heti ylös ja meni totisena pois, ikäänkuin hän olisi katunut hymyään. Lapsentyttö Liisa naureskelee pöydässä palvellessaan niin että hänen emäntänsä tuontuostakin täytyi muistuttaa hänelle, ettei se sopinut. Sylvi rouvan maidonvalkeat kasvot vetäytyivät niin tummaan punaan, että eroitti pehmeän untuvas kasvun hänen korviensa seuduilla: mokomakin rumma tyttö kehtasi! Liisa lakkasi, tulipunaisena hänkin, nauramasta, mutta hänen rehevä maaseutuinen nuoruutensa värähteli hänen tahtomattaankin kalpean

muukalaisen läheisyydessä. Everstin kirjuri oli aikaisemmin katsahtanut häneen kuin iloiseen koiranpentuun tai muuhun nuoreen elukkaan. Nyt ei hän enään häneen katsahtanut, mutta saattoi päätellä, että hän muisti hänen läsnäolonsa ja otti sen lukuun. Fedja-setä soitti viulua. Ei yksin koira ulvonut sitä kuunnellessa, lapset itkivät, Siiri varsinkin. Eivätkä äidinkään kyyneleet olleet kaukana. Fedja-setä soitteli joitakin omia itkujaan tai suuria surujaan. Kuka hänet tiesi, kun ei hänen kanssaan saattanut puhua. Isäntä oli ainoa, joka ei heltynyt. Hän pysytteli soiton aikana ulkosalla.

Mäkimatkan ruokakello läjäytteli kuin kelpo aisakello korkeudestaan. Se olikin aisakello eikä mitään muuta, sillä tytär oli naimisiin mennessään vienyt kodistaan yksin ruokakellonkin. Mäkimatkan heleääninen kello oli ollut tuttu kautta pitäjän, siinä oli ruotsalaisia kirjoituksia ja vanha vuosiluku, isäntävainaja oli saanut sen ostaessaan talon, ja nykyinenkin isäntä pani sille suurta arvoa. Mutta ainoalle tyttärelleen pani hän vieläkin suuremman arvon ja Sylvi sai kellon. Mäkimatkan torpparit ja muonarengit kuulivat kyllä ruoppakuopilleen senkin aisakellon

äänen, Mäkimatkan maat eivät enään olleet niin suuret, sitten kun isäntä oli jaellut niitä oikealle ja vasemmalle. Omat talot oli jo Eevertillä, Atella ja Laurilla — emännät vain puuttuivat, mikä siihen lieneekin ollut syynä, etteivät Mäkimatkan pojat naineet. Arvo oli vuosikausia aikonut, mutta valmista ei tullut. Lennartti yksin muodosti poikkeuksen, hän haki jo taloa viedäkseen sinne kihlatun emäntänsä Alma Tuunan. Jonni ja Harald — eli Haruksihan häntä kutsuttiin — olivat vielä siinä kotona, mihinkään kouluun ei heitä tahtonut saada. Ja kotona oleilivat Eevertti, Atte ja Laurikin, vaikka heillä oli talot. Ihmeellistä sukua pysyttelemään yhdessä, pojat viihtyivät vain siinä isän ja äidin ympärillä. Ei missään saanut sellaista vapautta, väittivät he, eikä sellaista ruokaa. Ei kukaan osannut esimerkiksi siitä nelijalkaisesta, jota kutsutaan siaksi, tehdä sitä mitä äiti ja vanha Piina siitä tekivät. Kinkut ja syltyt sulivat kielelle, kun he niitä olivat pyöritelleet, vanutelleet, venytelleet, puserrelleet ja nuijineet. Tämä nelijalkaisen liha Mäkimatkassa olikin halutuinta hengenpidintä. Kolme kertaa päivässä sitä tarjottiin säännöllisesti sekä väenpöydässä että haltioiden aterioilla — syötiin eri

pöydissä, ei siksi että ruoka näissä pöydissä oikeastaan olisi ollut huonompaa tai parempaa, vaan sen tähden, että juomat olivat toiset. Isäntä käytti miestä väkevämpiä, aina Kemppaisen korpirojusta alkaen kalliisiin kaupungin juomiin asti. Eivätkä pojatkaan sylkeneet lasiin, vaikka joivat kohtuudella. Lennarttia suorastaan sai sanoa paremmin raittiusmieheksi, eikä suinkaan Tuunan tytär häntä muuten olisi ottanutkaan, niin hurskaita kuin tuunalaiset olivat.

Iloinen talo se oli Mäkimatka. Siellä soitettiin ja laulettiin aamusta iltaan, siellä oli harput, huilut ja kanteleet. Kun isäntä vain Helsingistäkin tuli, niin aina hän jonkun uuden piipattimen kuljetti mukanaan, mikä soitti kiertäen rullaa, mikä soitti kun sen veti niinkuin kellon, mikä lauloi. Ja oli siinä kuin parhaimmilla markkinoilla, kun isäntä joskus toisellakymmenellä ollessaan pani pojat kaikki vinguttamaan harppuja, huiluja ja muita renkuttimia yhtäikaa.

— Pappa on taas ottanut koreasta pullosta! naurettiin väentuvassa.

Yhtäkkiä saattoi ovi avautua ja pappa astui sisään, hyllyen sekä ulkonaista että sisäistä hyvinvointia.

— Pojat, sanoi hän ja nauroi niin että hänen leukansa oli monessa syvässä laskoksessa päällekkäin, — pojat hoi, annattekos sijaa sängyssänne. Raukaisee niin pirusti, tulee kai taas ilmanmuutos. Se on se ihmisen ruho paras paromeetteri. Ei paremmasta väliä. . . Hehhehheh, kyllä se tietää, koska ilmat muuttuu.

Ja pappa keikahti sänkyyn, joka oli muurin ääressä, koska se oli kahdenmaattava, niin että hän hyvin mahtui. Janne ja Mikko siinä jo olivat nukkuneet viisi vuotta. Heillä oli kummallakin muistokello taskussa, isäntä antoi uskollisuudesta, sellainen oli tapa talossa.

Rouva makasi päiväkaudet sängynpohjilla, Piina kantoi hänelle sinne ruokaa, ja pojat nauroivat ja ilveilivät ympärillä sairasta hauskuuttaakseen. Sairas — johan nyt, mikä sairas hän oli! Posket kuin hohtavat omenat, silmät kuin nuorella eläimellä. Laiska hän oli. Oliko kukaan koskaan nähnyt häntä täysissä vaatteissa? Korvansa hän puetutti, kultaisissa renkaissa riippui suuret vihreät kivet niin että korvanlehdet olivat venyneet. Kultaseppä kai hänen isänsä oli ollutkin. Pietarista sanoivat hänen alkuaan ole-

van, mutta selvää suomea hän puhui ja oli uskonsakin puolesta suomalaisia. Sieltäpäin oli Piinakin, se likainen, musta eukko, joka oli hoitanut kaikki Mäkimatkan lapset ja joka valmisti sylttyjä, kinkkuja ja piiraita. Rasvainen hän oli, kaikki hänessä tihkui lihavuutta. Ja aina hän nauroi. Jollei rouva paljon pukeutunut, niin ei Piina paljoa riisuutunut. Hän nukui vaatteet yllä, sen uunin kyljessä, joka kulloinkin oli lämpöisin, puulaatikonkin päällä, kippurassa kuin koira. Kerrottiin hänen ryömineen leivinuuniin sinä talvena, jolloin oli neljä viikkoa peräkkäin neljätkymmentä astetta kylmää. Piina piti vaatteita niin kauvan kunnes ne päältä hajosivat, sellainen oli Piina. Mutta rouva esiintyi aina kampausröijyssä, milloin häntä ikkunasta näki, käsivarrenpaksuinen palmikko riipuksissa. Samaisissa kampausröijyissä hän kesäisin kulki puutarhassa. Ja tällaisia kampausröijyjä hänelle aina ommeltiinkin — tiesihän sen Helminen Jenny, joka hänelle neuloi. Kolme silkkipukua riippui kaapissa, komeat ja koristetut kuuluivat olevan, mutta ne tuskin olisivat enään voineet verhoata Mäkimatkan rouvan pientä sormeakaan, niin lihava hän nyt oli. Ne olivatkin viidenkolmatta vuo-

den vanhat. Mutta koko perheen mieluisin olinpaikka oli äidin huone, missä vuodetta ei koskaan päiväksi peitetty ja missä seinät olivat täynnä lasten valokuvia kultakehyksissä, kuvia heidän lapsuudestaan, heidän olostaan koulussa, ryhmäkuvia koko Mäkimatkan perheestä, ryhmäkuvia pojista tovereineen ja myöskin kuvia koirista, lehmistä ja hevosista. Yläpuolella äidin leveää vuodetta, mihin Mäkimatkan nuoret aviopuolisot aikoinaan molemmat olivat mahduneet, riippuivat vieläkin heidän kuvansa hääpuvuissa, vaikka heitä tämän kuvan perustuksella nykyään oli vaikea tuntea. Hiekankarvainen kissa, nimeltään Mossa, virui vuorokaudet umpeensa emäntänsä jaloissa. Tältä kissalta ei milloinkaan kielletty nautintoja, hän sai nousta jokaiselle pöydälle talossa ja ottaa mitä hän halusi. Jos hän suvaitsi pistää päänsä kerma-astiaan, niin luettiin se hänelle vain ansioksi. Sillä hänellä oli yleensä huono ruokahalu. Piina kantoi hänelle parasta mitä tarjolla oli, suoraan kukkiliselle peitteelle Maria-rouvan vuoteessa. Yksi ainoa ääni oli, joka täydelleen herätti kissan: veitsen hionnan ääni kivivadin laitaa vastaan. Se tiesi, että alettaisiin paloitella tuoretta lihaa, ja silloin Mossa karka-

si ylös ja syöksyi silmät suurina kyökkiin. Kaikki pojat pitivät Mossasta, hyväilivät, silittivät ja ärsyttivät häntä. Äidin ja Piinan täytyi suorastaan suojella talon lemmikkiä, joka oli täydelleen tunnoton kaikkeen siihen suitsutukseen nähden, mitä hänelle omistettiin. Huoneeseen näkyi komea Tuunanselkä, vuoroin sinisenä ja läikkyvänä, vuoroin valkoisena ja liikkumatomana. Rehevät syreenipensaat olivat päässeet puoliväliin ruutuja, tasaisiksi leikattuina, niissä hyppelevät talvisin varpuset, tuottaen iloa sairaalle, ja ke-säisin tuli niiden huumaava kukinta-aika, jolloin äiti kampausröijyssään tuskin väistyi puiden luota. Hän viipyi päivät alhaalla niiden juurella ja yöt hän seisoi akkunassa. Hänen päätänsä kivisti, mutta häntä ei saat- tu luopumaan kukkasista. Hän odotti tätä syreenien kukinta-aikaa niinkuin odotetaan tärkeää tapausta. Myöskin omenapuiden kukkiminen oli tärkeä tapaus talossa. Omenapuut olivat kuitenkin paljoa aremmat ja oikullisemmat kuin syreenit. Halla vei ne niin hel- posti tai tuuli varisti ne ennen aikojaan.

Mäkimatkassa kävi paljon vieraita, mutta aina vain miehiä, papan ja poikain tuttavია. Äiti ei läh- tenyt heitä tervehtimään, Piina kantoι heille sylt- ty-

jään ja piiraitaan. Ei milloinkaan Mäkimatkan rouva mennyt neulomaseuroihin eikä kirkkoon. Pitäjän naiset eivät häntä häirinneet — he puhuivat hänestä, sehän on selvää, mistäpä olisi voinut löytää kiitollisempaa puheenaihetta, mutta he kartoivat häntä. Ruustinnakin oli vähitellen jättänyt hänet rauhaan. Alussa oli hän itsepintaisesti tunkenut kulmakamariin keskelle perhekuvia, istunut vuoteen laidalle, kiskonut irti kaksinkertaiset ikkunat ja väittänyt koko sairauden johtuvan raittiin ilman puutteesta. Säikähtyneenä oli kissa hypännyt sängystä, säikähtyneenä oli niinikään rouva katsellut pitäjän sielunpaimenen rouvaa, kunnes Piina oli rientänyt molempien avuksi. Oli syntynyt sananvaihto, Piina oli puolustanut huoneen vanhaa, taattua ja laskeutunutta lämpöä, ruustinna oli puhunut hapesta ja typestä ja selittänyt, että talonväki yleensä turmelee vatsansa liialla lihan-syönnillä, mitään niin epäterveellistä ei ole kuin sianliha. Isäntäkin oli tullut siihen, nauranut ruustinnaa vasten kasvoja ja vedonnut omaan lihavuuteensa ja ruustinnan laihuuteen — kuka vietti terveellisempää elämää? Muutaman kerran oli ruustinna vielä yrittänyt puhua järkeä Maria rouvalle, hän oli houkutel-

lut häntä kirkkoon ja neulomaseuraankin, mutta turhaan. Maria rouva sanoi, ettei hän jaksu tulla ja todella olivat juuri silloin hänen muuten niin rauhalliset kasvonsa tuskallisen levottomuuden vallassa.

— Hän on luulosairas, kuiskasi ruustinna Mäkimatkan isännälle. — Kun hänet saisi uskomaan, että hän on terve, niin hän olisi sitä. Samassa hetkessä hän olisi terve! Luulosairaus onkin vaarallinen tauti.

— Entä luuloterveys sitten! sanoi isäntä ja veti kulmakarvansa viiteen, kuuteen laskokseen ylöspäin.

Mäkimatkan isännällä oli sellainen iho, että se poimutteli niinkuin harmonikan palkeet, minne käsin hän vain tahtoi. Ruustinna Nahinen ei enään käynyt neuvomassa Mäkimatkassa. Osotteeksi, ettei hän ollut suuttunut, lähetti hän kuitenkin silloin tällöin lapset viemään taloon lämpimäisiä. Isäntä oli lahjoittanut heille huuliharpun ja pienen torven. Ne olivat kuitenkin heti menneet rikki. Lapset lauloivat kuisilla päiväpaisteessa, auringonsäteiden taittuessa läpi värillisten ruutujen. Niinkuin pienet enkelit he lauloivat. Isäntä istui paitahihaisillaan, hymy huulilla, silmät ummessa ja kuunteli, eikä hänen kasvoillaan ollut yhtään laskosta. Kun lapset olivat lopettaneet, pu-

heltiin. Haagar ja jo Lyydiakin osasivat antaa tarkat tiedot siitä mitä kotona tehtiin, ikäänkuin he olisivat olleet isoja ihmisiä. He tunsivat puutarhan hoidon, he poimivat pois kaalimadot, he katsoivat kanat, he leipoivat äidin mukana. Vain pienimmällä, Esterillä, oli nukkia, nämä muut olivat jo pappilanrouvia pienoiskoossa. Äitinsä mukana ja myöskin hänen sijassaan kävivät he oppimassa Marjeliinin leskeä, Kemppaisen muoria ja muita vanhoja ja sairaita.

— Kemppaisen muori panee kahvin joukkoon suola, eikö se ole ihmeellistä? toimitti Haagar.

— Siellä on hiiriä, huusi hänen nuorempi sisarensa, — ne vinkuvat ja juoksevat. . . Vaikka istuu huoneessa, niin ne tulevat pöydälle. . .

— Ja pikkulapsi Johanssonilla jo paranee, touhusi taasen Haagar. — Äiti on keittänyt maidon ja tutit meillä pappilassa. Lapsi ei olisi voinut parantua, kun siellä on niin likaista.

— Vai likaista, sanoi isäntä kuin kaiku.

Molemmat työt naurahtivat.

— Niin kauhean likaista, vastasivat he ja tekivät käsillään vanhanihmisen liikkeitä.

— Piina! huusi isäntä ja koputti ruutuun, — eikö

sinulla ole niitä piirakoltasi. No mitäs tämä Jeremias meinaa? Ajatteletkos, kun et puhu?

Haagar, joka seiso i isännän jalkojen välissä, ka-pusi hänen polvelle, ja, pannen kädet hänen kau-laansa, kuiskasi:

— Jere kertoo Irjalle tosia satuja.

— Mitä? sanoi isäntä huvitettuna ja hänen hengi-tyksensä höyrysi viinaisena lapsen niskaan.

— Tosia satuja raamatusta.

— Jere ottaa Irjan rouvakseen! huusi nuorempi tyttösistä, Lyydia, nauraen, ja hyvin kaukainen itse-tiedoton aavistus jostakin salaperäisestä tuntui hä-nen kasvojensa ilmeessä.

— Mitä? toisti isäntä vieläkin enemmän huvitettu-na ja hänen hengityksensä höyrysi nyt toiselle tahol-le. — Ottaako Jere Irjan rouvakseen?

— Ottaa, vastasi poika, katsoen suurin sinisin sil-min isännän kalpoihin, pöhöttyneihin ja veitikkamai-siin kasvoihin. — Minä olen lukenut kaikki Moosek-sen kirjat ja kertonut Irjalle.

— Mooseksen kirjat? sanoi isäntä. — No mitäs niis-sä puhutaankaan?

Tytöt rupesivat nyt kilvan kertomaan:

— Oli kynttiläjalka puhtaasta kullasta... Kuusi haaraa ja kolme mantelinmuotoista maljaa ja seitsemän lamppua, kaikki puhtaasta kullasta...

— Ja pesoastia myös vaskesta, niiden naisten peileistä, jotka palvelevat seurakunnan majan edessä... ja koukut ja vyöt hopeasta.

Veli halusi korjata sisartensa esitystä, mutta ei tahtonut saada suunvuoroa.

— Te puhutte sekaisin, huusi hän. Täytyy ensin kuvata kuinka arkki ja armoistuin tehtiin... Arkki oli sittimipuusta, puolikolmatta kyynärää pitkä — niin kuin tästä seinään, sanoo isä, ja...

Isäntä, jonka oli hyvin kuuma, tunsu pitkän, ikävän jutun olevan tulossa ja huusi uudelleen Piinaa.

— Pitääkö Jeremias Irjasta? kysyi hän sitten.

Se asia huvitti häntä paljon enemmän kuin Moosesen kirjat.

— Laurista minä pidän enemmän, selitti poikanen ja yritti taasen alkaa kuvaustaan, kun Piina joissakin iänikuisissa suurissa kengissä laahusti yli ruokasalin permannon, haljenneella lautasella kädessään piirakoita. Hän hymyili lapsille keskeltä tummia, kiiltäviä kasvojaan. He ottivat piirakat, niiasivat ja hymyili-

vät vastaan. Piina naurahti ja lapsetkin naurahtivat. Suurella vanhalla vaimolla oli syyliä ja luomia kasvot täynnä, mutta hyvä hän oli. Hän otti nyt pöydältä sen siistin käärön, johon ruustinna oli verhonnut leipälähetyksensä, nyökkäsi iloisesti ja läksi viemään käärröä rouvan kamariin. Lapset söivät piirakkaa, isäntä haukotteli ja hääti hiestyneiltä kasvoiltaan pois karpäsiä.

— Vai Irjan Jeremias . . ! sanoi hän ja kohtasi hiukan rivolla katseella pojan viattomat silmät, jotka tuikkivat punalaitaisten luomien kehyksestä.

— Irja osaa kaksi psalmia, selitti poika, — kaikkein lyhyimmät. Irja ei tahtonut oppia niitä järjestyksessä, vaan kaikkein lyhyimmät. Neljännessäkymmenessä kolmannessa psalmissa on viisi värssyä, mutta ne ovat pitkiä. Sadannessakolmannessakymmenennessä kolmannessa ja neljännessä on vain kolme värssyä. Ne Irja osaa.

Isäntä naurahteli ja ravisti päätään.

— Vai lyhyimmät, vai! Kas vain sitä Irjaa . . , Vai lyhyimmät.

Isäntä rupesi ääneensä nauramaan, ajatellessaan tyttären tyttärensä oveluutta. Pisimmät psalmit tah-

toisi pikkupappi ahtaa hänen päähänsä, mutta hänpä oppiikin lyhyimmät. Kyllä se tyttö maailmassa puolensa pitää, se on näitä Mäkimatkoja. Vaikeampaa tulee olemaan Ollin, se on juro ja härkäpäinen. Ja lisäksi ruma.

— No, luuletkos sinä, Jeremias, että Irja rupeaa sinun rouvaksesi?

— Rupeaa kyllä.

— Vai niin. Ja sinä otat hänet, vaikka hän oppi vain lyhyimmät psalmit.

— Kyllä hän vielä oppii pitemmätkin.

Isäntä tuijotti häneen suu auki, posket laskoksissa. Mikä tuostakin oli tulossa?

Piina asteli saliin, jätti rouvan kamarin oven auki ja toi kokoon käärityn salvetin sekä tuhansia kiitoksia ruustinnalle lahjasta. Rouva pyysi lapsia laulamaan ja he lauloivat. Isännän kasvot eivät enään silinneet, sillä hän ei nyt kuunnellut laulua, vaan toivoi lasten jo menevän. Lähtöä kiirehtiäkseen hän tarjosi heille kullekin markkaa. Hän oli kerran ennenkin antanut tytöille markan. Tytöt odottivat nytkin. Jeremias ei ottanut rahaa. Isäntä katsoi häneen kummissaan ja käski tyttöjen jakaa rahan. He niiasivat ja läksivät.

Mäkimatkan isäntä oli rikkaiden kirjoissa. Käsittämätöntä vain oli, mistä hänen varansa tulivat. Niin, mistä hänelle rahaa riitti? Työ kävi Mäkimatkassa höllästi, talon miesväki lauloi, nauroi, matkusteli ja nukkui pehmeissä vuoteissa. Oliko isäntä todella metsästään saanut niin tavattomia summia, ettei enään tarvinnut työtä tehdä eikä kehrätä? Vai velkaako tehtiin? Mäkimatkalaiset eivät puhuneet asioitaan ulkopuolelle oman pesänsä. Kukaan ei tullut tietämään heistä muuta kuin sen minkä ulospäin näki: että he elivät sovussa ja keskinäisessä rakkaudessa ja että toisen mielestä aina oli hyvä mitä toinen teki. Varmaan Somerinkin emännän teko, jota koko pitäjä puhui ja toittotti, kotiväen silmissä oli vain kehuttava. Sellaisia olivat mäkimatkalaiset.

Tuunassa kului toinen päivä toisen kaltaisena. Kelloa olisi tuskin tarvittu talossa, sillä niin täsmällisesti tiesi jokainen herätä aamulla, mennä askareilleen, tulla ruualle, mennä uudelleen työhönsä, tulla uudelleen ruualle ja vihdoinkin illalla panna maata. Sellaisetkin tulokkaat talossa, jotka olivat köykyisempää ainetta, joutuivat täällä pakosta polkemaan entisissä jäljissä. Alma-tytär oli aina navetassa, Riikka-

tytär kävi miesten töissä, isäntä valvoi talon silmänä, muuta ei hän tehnyt, koiraa ei olisi talossa tarvittu. Ilokseen tyttäret sen kuitenkin pitivät, sehän oli ainoa, jolle he hymyilivät, muuten ei kai talossa olisi hymyilty enempää kuin naurettiinkaan. Tuunassa ei naurettu eikä paljon puhuttukaan. Ihmiset kulki-
vat toistensa ohi pihamaalla sanomatta sanaakaan. He eivät olleet suuttuneet, se ei johtunut siitä. Mutta he karttoivat turhia sanoja, niistä oli tili tehtävä tuomiopäivänä. Teidän sananne olkoon jaa, jaa ja ei, ei. Kun vieraitakin tuli — ja niitä kävi ja ne otettiin kohteliaasti vastaan, niin oli kuin jokin näkymätön suojeleva vaate hetkeksi olisi siirtynyt syrjään päästääkseen vieraat sisäpuolelle. Talon painuessa oman väen hiljaisuuteen vaate taasen vetäytyi paikoilleen vai-
mentaakseen kaikki äänet ja liikkeet. Vieraat otettiin, niinkuin sanottu, kohteliaasti vastaan, mutta tarjoilu ei koskaan ollut yllleistä, niinkuin elämä yleensäkin oli karua. Yhteisessä pöydässä syötiin silakkaa, leipää ja perunoita, silloin tällöin läskikasteketta, puuroa ja perunakeittoa. Kullakin päivällä oli oma päivällisruokansa, ehtoo- ja aamuruoka oli sama. Pyhäpäivät erosivat jyrkästi arjesta. Ne päivät olivat vie-

läkin hiljaisempia kuin muut. Lauvantaina oli joka nurkka siistitty, kaikkiin nauloihin oli pantu puhtaat pyyhinliinat ja kaikkien portaiden eteen uudet havut. Aamusta lähtien valmistauduttiin kirkkoon ja kirkosta tultua istuttiin ja ikäänkuin märehdittiin mitä sielä oli kuultu. Koko talossa ei ollut ainoaa pehmeää tuolia tai sohvaa. Suuressa salissa huutelivat huonekalut toisiaan, tilava pöytä, jonka molemmat päät laskettiin saranoilla alas niin että näkyviin jäi vain kaitainen levy, saattoi syystä läjäyttää levyjään udellakseen oliko vastapäätä avaraa huonetta astiakaappi, ja ne kahdeksan tuolia, jotka seisoivat neljän ikkunan alla, vaikeroida yksinäisyyttään. Hallitsevin koko huoneessa oli muratti. Se oli laajalta tunnettu, sillä se oli ollut rehevä ja muhkea jo silloin, kun Tuunan talossa oli kestikievari aikoinaan, ja moni matkustava nainen oli siitä varkain ottanut oksan. Muratti yleni kahdelta koivuiselta kannolta kahdessa vastapäisessä nurkassa ja kiersi ankaralla vihannuudellaan ympäri koko huoneen. Tuo muratti oli ikäänkuin Tuunan talon haltia. Kaikki ne heleämmät, iloiset kukat, joita tyttäret toivat kylältä, joutuivat täällä vieraaseen maaperään ja menestyivät huonosti — mu-

ratti rehoitti vuodesta vuoteen, heitellen kiehkuroitaan pitkin valkoisia seiniä, hypellen nurkkauksissa rohkeiksi silloiksi ja täyttäen valkean huoneen oudolla tummalla tuoksullaan. Tämän muratin alla olivat Tuunan arat tyttäret kohdanneet rakastettunsa ja vaihtaneet heidän kanssansa avuttomat hyväilyt. Arvo Mäkimatkakin esiintyi aina Riikka Tuunan seurassa kömpelönä.

Muratti oli talon toinen haltia, tuore, villi ja rohkea — toinen oli talon emäntä, lahoava, maatuva ja liikkumaton, talon ristintuu. Molemmat yhdessä antoivat leimansa talolle ja loivat sen henkeä. Siellä kulki rinnan taikka vastakkain kaksi virtausta, toinen villi, tuore ja rohkea, joka vaikutti että jokainen talonväistä kävi riippumattomana, omia teitään, tekemättä toiselle tiliä sisäisistä asioistaan; toinen orjuuttava, maahan painava, iloton, joka pidätti jokaisen naurun. Eino-Ilmarikin, joka oli nuori ja jonka olisi pitänyt vielä saada nauraa, kävi täällä hiljaiseksi. Vain muualla hän saattoi olla reipas ja nuori. Sairas emäntä, joka oli elänyt seitsemäntoista vuotta puhumattomana ja liikkumattomana, piti taloa äänettömän painostuksen vallassa. Kukapa jaksoi muistaa, että hän

oli ollut nuori ja kaunis, kun Eino-Ilmari syntyi, että hän jonkun päivän oli jokeltanut ja hymyillyt esikoiselle. Kymmenkunnan vuotta oli isäntä kuunnellut sekä oppineita että itseoppineita parantajia, mutta kun uusi halvauskohtaus sitten oli vienyt emännältä viimeisenkin puhelahjan, odotettiin vain kuolemaa päästämään elävää ruumista maan poveen, jonne se kuului enemmän kuin maan päälle. Aamulla nostettiin emäntä vuoteesta keinutuoliin ja illalla hänet nostettiin takaisin vuoteeseen. Väkevimmät palvelustytöt, muonamiehet ja rengit kävivät viikkovuoroin auttamassa nostamaan ja saivat työstään palkan. Vanha kirkkoväärti oli miltei aina itse auttamassa. Hän kantoi ristinsä uskollisesti.

Tämän sairaan luo oli ruustinna tervetullut vieras. Sisar Hulta, joka oli diakonissa, kuunteli häntä, peitti sairaan ja avasi ikkunoita. Sairas söi ilman valintaa kaikki mitä ruustinna kuljetti hänen syötäväkseen. Eikähän hän mitään epäterveellistä kuljettanutkaan, ymmärsi hän sairaan tarpeet. Eikähän hän sairaan hoidossakaan mikään tottumaton ollut, iloisesti hän toimitti epämiellyttäviäkin tehtäviä niin että sisar suorastaan oli hänelle kiitollinen.

— Eikä vain tule kuolema, sanoi hän, nyökyttäen päättään sairaan keltaisen harmaita lihavia kasvoja kohti, jotka raskaasti painoivat tyynyä keinutuolin selkänojalla.

Ruustinna laski sormen huulilleen ja katsoi häneen varoittaen.

— Ei se mitään ymmärrä, vakuutteli sisar, — ei tuo kuule eikä näe, syödä vain se osaa — mikä sitten lie-nee Jumalan tarkoitus. Miksi sitten lie ristiksi pantu. Seitsemäntoista vuotta nyt tuossa tuolla tavalla, siinä on jo toisinaan ihan maan haju. Ei se mitään ymmärrä.

Ruustinna vei, tuskallinen ilme kasvoillaan, uudelleen sormen huulilleen.

— Hän ymmärtää! kuiskasi hän.

Sairaan raskaat, sinertävät silmäluomet olivat vahtaneet ja jäivät puoliavoimina lepäämään yli silmämunan. Hän oli kuolleen näköinen, jonka silmät vielä ovat sulkematta.

— Niin ne sairastelevat naapuritalojen emännät, sanoi ruustinna, — mutta on ero niinkuin yöllä ja päivällä.

Ruustinnan silmäys, jonka hän loi köyhään, ka-

ruun huoneeseen, sanoi selvästi kenelle molemmista sairaista hän antoi etusijan — tälle nöyrälle, hiljaiselle. Niin, tuli kai tällekin tehdyksi vääryyttä: oma poikakaan, joka syntymällään oli aiheuttanut äitinsä sairauden, ei mielellään katsellut äitiään. Selvästi näki, ettei hän olisi tarttunut hänen käteensä. Alma Tuuna sen näytti tekevän mielellään, mutta Riikka piti Eino-Ilmarin puolta ja huusi hänet pois niin pian kuin suinkin täältä äidin huoneesta. Niin, ei suinkaan se korealle nuorelle pojalle ollutkaan mikään hauska tämä tällainen äiti, joka ei elänyt eikä kuollut. Mutta kuka sen tiesi mitä vielä tulisi kunkin ihmisen omalle kohdalle, olisi pitänyt opettaa Eino-Ilmaria siltä varalta. Ei koskaan poika tullut nostamaan äitiään ja aina vanhempi tädeistä, Riikka, tässäkin oli hänen puolellaan. Herraa Eino-Ilmarista tehtiin — ei silti, että taisi aikoa papiksi.

Sairaanhoitajatar näitä puheli ruustinnalle, tuunalaisethan itse olivat niin harvasanaisia. Hiljainen talo oli Tuuna.

Outo aika outoine ihmisineen, tämä kihisevä nuotta, joka kaukaa kiertyen vetäytyi yhä enemmän yhteen ja jo silmukoillaan peitti koko elämän pinnan,

tuntui Tuunan jäykässä hiljaisuudessa enimmäen. Mäkimatkassa venäläiset pian kotiutuivat, Somerissa heistä tuli suorastaan hauskuus ja pappilassa pääteltiin, että koska hekin ovat Jumalan luotuja, niin heitä täytyy kohdella ihmisiksi. Kankaan kirkonkylän vankka rakennusrykelmä katseli odotellen hiljaista Tuunajärven selkää. Mitä tulee? Mikä tulee? Kuka tulee? Mitä tapahtuu?

Likellä rantaa haarautui tie; oikea haara johti Tuunaan ja Mäkimatkaan, vasen Someriin, pappilaan ja kirkolle. Veneet lepäsivät kumollaan, talviunessa, odotellen aikaansa.

Uuden sisällön oli kuitenkin Tuunanselkä saanut muutamille ihmisille kirkonkylässä sen jälkeen kun eräänä helmikuun yönä kaksi miestä oli laskeutunut alas töyrästä ja hävinnyt jäälle. Sekä Somerissa, Mäkimatkassa että Tuunassa oli nyt ihmisiä, jotka heitä muistellen katselivat viittatielle toisella mielellä kuin ennen.

Somerin emäntä istui äitinsä luona Mäkimatkassa ja nautti niitä herkkuja, joita Piina kasasi hänen ja lasten eteen. Oli plättyjä, jotka olivat kuin kiehuvaan voihin kastetut, mansikkahilloa ja vadelmahilloa. Äi-

ti, yllään punakukillinen aamu viitta, istui vuoteensa laidalla, pään ympäri käärittynä suuri musta villaliina, polvellaan plättylautanen. Tytär istui ikkunassa pöydän ääressä, syöden plättyjä hänkin. Mossa siirtyi laiskasti toisen luota toisen luo, molempien jalkojen juuressa oli rasvainen täplä, joka osoitti, mihin kissan osa herkuista oli laskettu.

— No, oletko nyt onnellinen? sanoi äiti tyttärelle, hymyillen levollista hymyään.

Tytär otti hihastaan pienen pitsinenäliinan, pyyhki huuliaan ja vastasi:

— En. Luulin että se olisi paljon hauskenpaa.

— Sellaista se aina on, naurahti äiti.

— Miksi se on sellaista? sanoi ja katseli paljaiden syreenipensaiden lomitse jälle.

— Oletteko te jo kyllästyneet toisiinne?

— En tiedä. Toivo väitti pitäneensä minusta, sitä minä en voi unohtaa.

— Älä, tyttöseni, sure. Kaikki kääntyy hyväksi. Kun miehesi palaa, olette kirjurin kanssa saaneet toisistanne kylläksi ja miehesi saa pitää sinut kokonaan.

— Alma väittää, ettei hän palaa koskaan. Ja sitäpaitsi ei hän enään huoli minusta, jos olen jonkin

aikaa pitänyt toisesta. Tuunalaiset ovat sellaisia. Jos hän joskus olisi ollut minulle hellä, minä en elä ilman sitä, äiti, mikä siinä onkin? Tuunalaiset elävät ilman lämpöä, he ovat aivan niinkuin mikäkin peuransammal tai jäkälä — miksi häntä kutsuttaneekaan —, joka elää lumen alla. En minä . . . Minä kuolen jollen saa rakastaa . . .

— Koeta rakastaa lapsia.

— Rakastanhan minä heitä. Oi äiti, minä hyvälien, minä suutelen heitä. Mutta ei se minulle riitä. Minun huuleni menehtyvät, jollei niitä suudella — mitä sille voin! Miksi minä olen sellainen? Se on varmaan sinun syysi. Sinä olet varmaan nuorena ollut samanlainen. Oletko?

Äiti hymyili, huojutteli itseään ja pyyhki hyppysinsä alushameensa liepeeseen.

— Silloin aina, kuule, kun sinä läksit matkalle — et ehkä lähtenytkään lääkärille, vaan sinä . . . Sinä olit aina niin kaunis, kun sinä tulit, ja sinulla oli kauniita uusia vaatteita. Voisit sinä nyt puhua minulle suoraan, olen jo tarpeeksi vanha. Ikäänkuin en minä ymmärtäisi sinun hymyäsi. Ikävöit nytkin nuoruudenaikojasi, etkö luule minun arvaavan . . . Yhden asian

voisit sentään sanoa: eikö sinulla koskaan ollut paha omatunto?

Äiti nosti kosteat ruskeat silmänsä ja hänen hymynsä pysähtyi.

— Tiedätkös sinä mitä: sinä rakastat miestäsi, koska puhut pahasta omastatunnosta. Hänestä sinä pidät ja tämä Fedjan kanssa, tämä menee ohitse. . .

Äiti ja tytär jäivät hetkeksi katselemaan toisiinsa.

— Ihmisiä on niin monenlaisia, sanoi äiti sitten, ja hymyili ikäänkuin hän olisi katsellut johonkin kaukaisuuteen täynnä hauskoja seikkailuja. — Jumala on luonut heitä niin monenlaisia. . .

Piina tuli sisään ja sulki oven. Perheellä ei ollut mitään salaisuuksia häneltä. Hän otti tyhjän lautasen emäntänsä polvelta, laski sen pöydälle, istuutui kynnykselle, jonka takana lapset telmivät, houkutteli kissan helmaansa ja seurasi keskustelua.

— Olisiko sinusta hauskaa, jollei Toivo todella koskaan palaisi? kysyi äiti.

— En tiedä. En tahtoisi hänelle mitään pahaa. Tulin niin levottomaksi senjälkeen kun hän sanoi rakastaneensa minua. Talonpoikaisella rakkaudella, hän sanoi. On siis sellaistaakin rakkautta, joka on kuin jää.

— Mitä . . . niinkö hän sanoi? puhui äiti. — No jäähän se vasta voikin polttaa. Ajattele rautaa pakkasessa. Se vie ihon hyppysistäsin.

Somerin emännälle alkoi lopullisesti valjeta.

— Mitä minä olenkaan tehnyt! pääsi häneltä.

Piina puristeli velttoa suurta kissaa poskeaan vastaan ja puuttui puhumaan:

— Emäntä pitäisi nyt vain vähän hauskaa niin kauvan kuin isäntä on matkalla. Ei siitä nyt ihminen miksikään tule ja pianhan se nuoruus on ohitse. Sellainen jylhä se aina on ollut Tuunan poika — sanoinhan minä sen alusta asti, ettei meidän Sylviltä sen kanssa päivät kulu. Eihän se sulhasenakaan osannut nauraa. Mitä sellaisella ihmisellä tekee, joka ei osaa nauraa. Onkos se koskaan osannut antaa vaimolleen edes suuta?

Mäkimatkan rouva rupesi nauramaan. Mutta Sylvi Somerin kasvot vetäytyivät syvään punaan. Piina jatkoi häikäilemättömästi:

— Minä näen sen meidän Sylvin suupielistä tällä hetkellä, että Tuunan poika ei koskaan ole osannut aukaista hänen huuliansa. Jörö se on! Naista pitää miehen osata suudella, tiedän minä toki sen. Se

pitää olla sellaista, että siihen menehtyy ja tukahtuu. Ja sitten se toinen asia, ettei Tuunanpoika ole osannut nauraa. Mitäs kaikesta maallisesta rikkaudesta, jos ihmiseltä nauru puuttuu. Se on tärkeämpää kuin ruoka, se. Ja tärkeämpää kuin kymmenet käskyt. Ilo on pääasia. Eikös niin, Mossa, mitä? Me osataan nauraa me.

Hän osasi todella nauraa. Hän souti ja kiikutteli, pää elävää kuumaa vyhteä vastaan, ja nauroi kissan turkkiin. Hihi-hihi-hii. . .

Sylvi Someri ei nauranut.

— Se on nyt täällä sellainen ilon aika tytöillä! jatkoivat eukko. — Kun on paljon poikia. Antaa nauraa, antaa nauraa, hihi-hihi-hii, eikös niin, Mossa-kisi!

— Ja jälkeenpäin itkeä, keskeytti Sylvi Somer.

— No niin no, itkeekin ihminen mielellään, kun on saanut oikein nauraakseen.

Lapset törmäsivät ovea kohti. Piina levitti selkänsä sitä vastaan ja päästi suuren hohotuksen.

— Emäntä, kuiskasi hän sitten, hartioillaan pidellen kiinni ovea, jonka lapset tuontuostakin saivat raolle: — vai onkos se niin, että venäläinen nuorihera jo pitäisi hauskaa toisen kanssa? Minä arvasin sen,

ne tirskuivat tässä yhtenä iltana puukujassa . . . Että läksikin se isäntä pois — tietysti koko rakkaus menetti makunsa, kun ei enään tarvinnut pelätä ketään. Mutta jos emäntä nyt malttaisi olla niin ettei ensinkään peloittaisi nuortaherraa ja lapsentyttöä — kyllä ne pian lakkaavat, jollei ole peloitusta.

Nuori emäntä löi koko oikean käsivartensa pöytään ja karkasi ylös vihan vallassa.

— Äiti, tuollaisen ihmisen sinä olet antanut hoitaa meitä! päästi hän sihisten suustaan. — Onko kumma, jos kaikki olemme kelvottomia ihmisiä. Äiti, kuinka sinä oletkin voinut!

Piina upotti kasvonsa kissan turkkiin ja nauroi niin että huone helisi. Hänellä oli kirkas nuori nauru, oli vaikea ajatella, että se lähti tuosta rasvaisesta vanhasta eukosta, joka kyykötöi kynnyksellä, harmahtavat hiussuortuvat liehuen epäjärjestyksessä.

— Vanha hupsu, alkoi Mäkimatkan rouva.

Piina vaikenä silmänräpäykseksi ja katsahti kissan niskan yli rouvaansa. Mutta rupesi samassa taas nauramaan. Rouvakin nauroi nyt. Ja ennen pitkää nauroi Somerin emäntä. Elämä kävi samassa hetkessä Sylvillekin köykäiseksi. Mikä sen oli sanonut, että ihmisellä

piti olla paha omatunto? Hauskaa oli elää. He nauroivat kaikki kolme niin että kyyneleet nousivat silmiin. Entä sitten, jollei Fedja enään pitänytkään!

— Vanha hupsu, sanoi Mäkimatkan rouva vihdoin palvelijattarelleen, — nouse pois siitä äläkä puhu tyhmyyksiä. Anna lasten tulla sisään ja peitä jalkani.

Hän kallistui vuoteeseen, eukko, yhä nauraen, asteli pitkin harppauksin yli permannon, asetti kissan sänkyyn ja peitti emäntänsä. Ovi lensi auki, lapset tölmäsivät huoneeseen ja karkasivat heti vuoteen ympärille. Oikeastaan molemmat tytöt työnsivät edellään veljeään. Pieni Lauri ajalehti kankeana ja ajatuksissaan, tyttöjen hyppiessä kuin perhoset.

Pappilan lapset leikkivät nykyään sellaista leikkiä että tehtiin arkkia, armoistuinta, kynttiläjalkaa, pöytää ja kaikkinaisia verhoja ja pappien pukuja. Jeremias leikkasi tarpeet pahvista ja paperista, liimasi kappaleet kokoon ja maalasi kultavärillä, sinisellä ja punaisella. Jeremian isäkin tuli usein auttamaan ja opettaja-täti neuvoi Haagaria ja Lyydiaa neulomisessa. Enkelit olivat hyvin vaikeat tehdä. Jeremias oli käskennyt Irjaa olemaan hiljaa, että hän leikkaisi enkelien kasvot Irjan kasvojen mukaan, mutta kauniim-

miksi. Oli hyvin hauskaa. Opettaja-täti torui, sillä lapset olisivat vain leikkineet. Jeremiaalla oli melkein kuumetta, Jeremian isä oli hänestä levoton.

— Laurista tulee pappi, selitti Somerin pikku poju, yhtäkkiä vilkastuen.

Tytöt kerjäsivät mummolta kankaita ja tilkkuja.

— Pitää olla liinaa ja valkeaa kallista liinaa ja kerrottua liinaa . . . ja otsakruunu, johon kirjoitetaan . . . kirjoitetaan . . ., toimitti Irja, muistamatta pääasiaa.

— »Herralle pyhitetty»! sanoi Lauri.

— Mutta Jere on ylipappi! kohotti nyt äänensä kuuluville pieni Siiri.

— Mummo antaa liinaa ja valkeaa liinaa ja silkkiä . . . Antaahan mummo!

Koko kirkonkylä puhui siinä muiden tapahtumain sivussa pappilanlasten oudosta leikistä. Eivät yksin Sylvi Somer ja hänen äitinsä ihmetelleet, mitä mahtaa tulla Jeremias Nahisesta. »Herralle pyhitetty» oli pienen Jeremiaan isä vastannut heille täynnä hellyyttä. Mutta pitäjän naiset olivat ravistaneet päitään ja kuiskanneet: »se lapsi ei elä kauvan.»

— Rouva antaa silkkivaatteensa sieltä kaapista, esitti Piina yhtäkkiä kekseliäästi. — Ovat viidenkol-

matta vuoden vanhat, mitä niistä enään säästää. Siellä on vihreitä, sinisiä ja punaisia . . .

Eukko oli jo ovella, mutta Somerin emäntä pani vastaan. Ei äidin kokonaisia pukuja. Tokihan nyt oli tilkkujakin. Ja lapsethan olivat saaneet niin paljon.

Lasten penkoellessa erinäisissä tilkkupusseissa, puhelivat äiti ja tytär miehistä, jotka olivat lähteneet salaperäiselle matkalle. Äiti oli levollinen ja vakuutettu heidän pikaisesta palaamisestaan. Hän selitti myöskin iloisesti, että Sylvistä ja Toivosta tulee onnellinen pari. Talonpoikainen rakkaus on aina hyvin uskollista.

Sylvi istui ja katseli ulos.

— Tuonne he menivät, pääsi häneltä tuskin kuuluvasti.

Hänen pieni poikansa tuli silloin hänen luokseen, kalpeat kasvot katsellen sinisen vaatteen alta, joka leikissä oli kääritty hiipaksi hänen päähänsä.

— Minne isä ja Arvo eno menivät? kysyi hän päällelleen, itku äänessä.

Äiti huomasi ajatelleensa ääneen, otti pojan polvelle ja rupesi iloisesti puhumaan:

— Tuonne vain jälle. Siitähän mekin ajoimme

laskiaisena, eikö kultu muista? Pian he palaavat. Kat-
sos varpusia. Annammeko varpusille vähän leivän-
muruja, annammeko?

Poikanen katseli hetken lintuja, jotka hyppelivät
syreenipensaan oksilla, mutta käänsi samassa silmä-
teränsä järvenselän kaukaista valkeutta kohden.

— Äiti, Liisa sanoo, että isä ja Arvo eno pannaan
vankeuteen, jos he palaavat!

Lapsi kätki kasvonsa äidin olkapäätä vastaan ja
sen pehmoinen, vielä jänteetön ruumis kudotussa pu-
vussaan lysähti kokoon.

— Mitä äidin kultu sanoo? Mitä Liisa sanoi?

Poika nyyhki hetken ja purskahti sitten itkuun.
Mahdotonta oli saada häntä toistamaan sanojaan.

Äiti ja isoäiti jäivät taasen katsomaan toisiinsa.

Lapset kärsivät, eivät mihinkään he ole syypäät,
mutta kärsivät. Oli omantunnon laita niin tai näin,
mutta tämä kärsimys — kuka vastaa siitä?

Jonkun päivän miesten lähdön jälkeen oli Tuu-
nan vanha isäntä pysynyt rauhallisena, mitään tie-
dustelematta. Sitten hän rupesi seisoskelemaan so-
lassa navettansa ja tyttöjen kamarin välillä, katsel-
len jälle. Sekä Riikka että Alma näkivät sen ja py-

sähtyivät seuraamaan mitä hän tekisi. Itse asiassa hänen katseensa jo moneen kertaan oli kysynyt heiltä, koska Somerin isäntä palaa, mutta kysymykset eivät olleet saaneet ääntä, Tuunan väet kun puhuivat vähän ja vanha kirkkoväärti kun erikoisesti karttoi ihmiskielen väärinkäyttämistä. Tuon helmikuun yön jälkeen oli Tuunassa puhuttu tavallista vähemmän. Vanhemman tyttären kasvot luutuivat luutumistaan, hän vuoroin hautoi sydämensä paisetta jollakin toivolla, vuoroin kovetti sitä epätoivolla. Ulkonaisesti valmisti hän matkaa kaupunkiin tapaamaan Eino-Ilmaria ja Ollia, perustellen matkaansa sillä, että heiltä ruokavarat jo ovat loppumassa. Alma valmisti häitään, kävi tapaamassa Helmisen Jennyä, ompelijatarta, ja odotteli sulhastaan. Tietäen kuinka Riikka oli tätä avioliittoa vastaan, ei hän puhunut hänelle suunnitelmistaan. Häähän joka tapauksessa tulisivat pienet, ainoastaan lähimmät sukulaiset ja alustalaiset. Molemmat sisaret siis kulkivat omissa ajatuksissaan, toivoen, että jokin odottamaton apu saapuisi ja he pääsisivät selittämästä vanhalle isälleen, mitä oli tapahtunut. Ehkäpä Toivo ja Arvo Mäkimatka kuitenkin tulisivat kotiin. Ehkäpä he eivät pääsisi yli rajan,

se kuului olevan hyvin vaikeaa. Ja aikansa silmäilytään selälle, tulla kopisteli kirkkoväärti sauvansa varassa pihan piiriin, tuuheat valkoiset kulmakarvat törröttäen silmien yläpuolella, jotka uskollisen harmaina ja alati kirkkaina katselivat maailmaan. Hän oli jo yhdeksännelläkymmenellä, mutta Jumalan kiitos vielä täysissä sielunvoimissaan. Tyttäret hengittivät helpommin, kun näkivät hänen menevän huoneeseensa mitään kysymättä.

Yhtäkkiä hänessä tapahtui kuin taittuminen, sekä ulkonaisesti että sisällisesti. Hän horjahti keskellä ateriaa suulleen pöytää vastaan ja hänet oli talutettava vuoteeseen. Hän ei kuitenkaan sanonut olevansa kipeä. Oliko hän jotakin kuullut? Olisi pitänyt kysyä, mutta kumpikaan tyttäristä ei saanut sanoja huuliltaan. Oli kai paras odottaa, että isä itse alkaisi.

Vanhus ei enään pysynyt alallaan. Hän käveli ja kopisteli, tyttäret pelkäsivät, että hän kaatua kupsahtaa metsään. Eräänä päivänä puki hän yhtäkkiä ylleen pyhävaatteet ja pesi silmänsä keskellä päivää. Silloin kysyi häneltä Alma, punaposkisena tullen navetasta, minne hän aikoi. Hän ei saanut vastausta, hän ehti riisua takkinsa, ripustaa sen naulaan ja aset-

tua ompelukoneen ääreen, kun isä vihdoin tuli hänen luokseen ja vastasi:

— Kun eivät käy.

— Kutka? kysyi tytär, joka jo oli unohtanut kysymyksensä. — Keitä te tarkoittatte?

— Lapset. Pojan lapset. Eikä rovastikaan.

Almasta tuntui keventävältä saada puhua.

— Onkos teidän ikävä lapsia? Älkää sentään lähtekö ennenkuin ajavat auki tien. Ne ovat lapset nyt niin leikeissään, kun tekevät liitonarkkia. No, se Jeremiahan on sellainen erinomainen, sehän osaa kohta vanhan testamentin ulkoa ja tekee paraikaa liitonarkkia ja armoistuinta. Niin, ja lukevatkin kolme tuntia päivässä. Mutta minä hyppään Somerissa ja tuon lapset tänne. Paperistahan ne sitä, enkelejäkin Jeremias leikkaa paperista ja maalaa kultavärillä. Minä pistäyn pappilassakin, jos tahdotte. Kyllä kirkkoherra lähtee meille. Mikähän hänelle on mahtanut tullakin, kun ei ole käynyt.

Alma heitti neulomuksensa, peitti ompelukoneen esiliinallaan, kokosi langanpätkiä ja tilkkuja käteensä ja läksi muuttamaan toista esiliinaa. Kun hän oli saanut päällysvaatteet ylleen, seisoi isä portaiden edessä

ja odotti häntä. Vai niin, vai aikoi isä mukaan. Koira tuli sekin. Neljä hevosta ajoi Tuunan navetasta lantaa pellolle. Riikka seiso i tunkion ääressä ja puheli vouldille. Venäläisiä sotamiehiä, kymmenkunta, hiihti yli pellon. Sellaista huonoa se oli niinkuin harakan lento. Almaa nauratti, mutta isän muoto synkkeni, isä ei koskaan osannut katsella keveästi mitään asiaa. Mit en kävisikään, jos sotamiehiä tuotaisiin kylään lisää ja pantaisiin asumaan heille Tuunaan. Silloin kävisi varmaan niinkuin Parannan isännälle oli käynyt.

Tytär asteli edellä ja isä hänen jäljessään. Oli leuto sää ja kevät tuulessa, joka lensi lumeen hautautuneitten aidanseipäitten yli. Koira ajoi takaa variksia, leikki ja piehtaroi. Tie oli astujille niin tuttu, ettei se antanut aihetta minkäänlaiseen ajatustenvaihtoon. Sitäpaitsi tuntui kirkkoväärtillä olevan jotakin sydämel lään. Tässä loppui puukuja. Tässä oli Mäkimatkan rakennusrykelmä, tässä kääntyi polku työväentalolle, tässä alkoi Somerin puukuja. Eikö tuolla tullutkin vastaan kirkkoherra? Todella, hän se oli. Vanha kirkkoväärti yskähteli ja jotakin liikutuksen tapaista pyrki hänen kurkkuunsa. Hän ei ollut nähnyt sielunpaimenta kymmeneen päivään, hän oli viime pyhänä ol-

lut kipeänä.

— Vai meillekö? huusi kirkkoherra iloisesti jo matkan päästä ja koivunvarvut löivät hänen lakkiaan vastaan. — Kuinka erinomaista, että tapaan isännän. Minulla oli tässä juuri aikomus pistäytyä Huoposella, ottaa hänet mukaan ja sitten tulla Tuunaan.

Kirkkoväärti yski ja haki sanoja. Ilo kiskoi kyyneviä esiin rinnasta ja hän kiersi ja huppuroi lumessa, pääsemättä selville, mihin päin olisi paras lähteä, takaisinko Tuunaan vaiko pappilaan.

— Jumal' antakoon, lohkeni vihdoin hänen vanhanmiehen-suustaan, — tervetuloa vain Tuunaan.

— Ei toki, sanoi kirkkoherra, katsellen korkeudestaan alas matalaan, jätterään isään ja tyttäreeseen, — nyt mennään meille, kun tässä juuri likellä ollaan. Kyllä siellä äidin pannu aina on kuumana. Ja sitten näette meidän lapset oikein kauniissa leikissä. Liitonarkkiahan he . . . Niin, en tiedä kenen päähän se leikki on tullut.

— Jeremiaksen, sanoi Alma Tuuna hymyillen — kenenkäs muun . . .

Ja hänen puhtaat punaiset poskensa heloittivat.

— Niin, en tiedä. Kyllähän poika tuntuu Jumalan

armoittamalta, mutta eihän sitä voi etukäteen tietää, voi koko kehitys siihen pysähtyä ja syntyä jotakin aivan tavallista. Pääasia, että tulisi kunnon ihminen . . . Kuinkas olisi, jos minä nyt käväisisin kauppiaalla ja ottaisin hänet mukaan pappilaan, ja te, arvon ystävät, jatkaisitte . . . Niin, Somerin lapset ovat siellä meillä myöskin . . .

Alma lähti kauppiaalle ja isä ja kirkkoherra menivät pappilaan.

Koko talo tuntui vilisevän lapsia ja heidän leikkiään. He ehtivät tuskin tervehtiä vanhoja ihmisiä, niin kiire heillä oli. Tytöt koettivat leikissä tarvittavia vaatteita, pojat häärivät liimapannun ja paperien ääressä. Joku viskasi ilmaan vaatekaistaleen, veto vei alas tärkeän paperipalan, nousi huuto ja melu. Tytöt riitaantuivat kauneimmista tilkuista, Haagar löi Irjaa, vaikka Irja oli suurempi. Äidin täytyi tulla väliin. Levottomat punaiset täplät paloivat äidin poskilla.

Isojen ihmisten päästyä saliin, otti kirkkoherra vaimoaan hartioista, katsoi korkeudestaan — sillä hän oli pitkä mies — hänen suuriin vakaviin silmiinsä ja lausui hymyillen:

— Tämä meidän äiti on hiukan levoton — ei pidä

olla, äiti kulta. Hän on viime päivinä aivan muuttunut. Ei hiuskarvaakaan putoa päästämme ilman Jumalan tahtoa. Minä kerron arvon ystävillemme hänen huolensa, jahka kauppias ja Alma-neiti tulevat. Kuinkas Tuunassa jaksetaan?

— Kiitoksia vain, sanoi kirkkoväärti raskaasti. — Ei elä eikä kuole meidän emäntä. Pitää tyytyä Jumalan tahtoon.

Hän alkoi nyt väännellä, yskiä ja kyynelöidä, ja ihmistuntijana huomasi Nahinen heti, että hänellä oli jotakin tunnolla, antoi vaimollensa merkin ja vei vieraan suljettujen ovien taakse.

Vanhus pääsi vaivaloisesti alkuun. Niinkuin vanha kello ennen lyömistään ähkyy ja läähättää, niin hänkin venytteli suussaan epämääräisiä ääniä. Kahdesta asiasta hänen oli puhuttava.

Hänellä oli rahoja — ennen muinoin se olisi ollut hyvinkin suuri raha, nyt ei se ollut mikään niin suuri, kun kaikki oli niin kallistunut. Oikeudella se oli koottu. Silloin kun täällä hakattiin Mäkimatkan suuria metsiä, olivat tukkilaiset ottaneet maitoa — kymmenen penniä tuoppi ja sittemmin kymmenen penniä litra, halpaahan se oli, mutta siitä oli kuitenkin

kertynyt jotakin. Ja sitten oli kerran myyty metsäpals-
ta ja lehmä, Omena oli myyty kaupunkiin ja ne ra-
hat oli pantu talteen. Niin että se summa on nyt kym-
menen tuhatta. Isäntä oli alkanut koota tätä summaa
vaimoansa varten silloin kun toinen halpauskohtaus
tuli. Näytti siltä, että hänellä voi olla elonpäiviä vielä
pitkällekin, kun on ruokahalu niin hyvä. Kun tuli van-
hoilla päivillä tehtyä sellainen synti, että tuli otettua
se nuori vaimo. Siinähan se pilaantui. Ettei joutuisi
puutteeseen, jos sattuisi lapsille riita talosta — kuka
ne lapset tietää, ne voivat olla riitaisiakin. Oli ilmaan-
tunut sellaisia oireita, että hän, vanhus, pian pääsi-
si pois. No sellaisia vain, että jalat alkoivat puutua ja
silmät sammua. Johan oli aikakin. Niin että miten oli
paras säilyttää rahat? Kotona ne aina olivat olleet, ei
hän pankkiin ollut vienyt niitä, mitäs niistä koroista,
sellaista syntistä se oli, että ihminen tahtoi enemmän
rahaa kuin hänellä oli. Tärkeintä oli kuitenkin sielu.
Sehän se menee iankaikkisuuteen.

— Niin, sanoi kirkkoherra hymyillen ja työnsi tuu-
heita viiksiään kahdenpuolen, — mutta raamatussa-
kin käsketään nimenomaan kartuttamaan maallista
tavaraa. Muistaahan isäntä vertauksen miehestä, jo-

ka meni ja kätki rahansa maahan. Ei, kyllä me panemme rahat pankkiin, että sairas saa korotkin eikä joudu puutteeseen. Meillähän on oma säästöpankki.

Pienen äänettömyyden syntyessä ravisti isäntä päätään ja hänen kulmakarvansa olivat huolestuneesti rypyssä. Ei, ei se sentään ollut omaa se raha mikä tuli yli, vaikka maailma olikin omistanut sellaisen tavan, että otti korot. Korot olivat pahan hengen keksintöä, sielunvihollisen.

Vanhuksen olisi tehnyt mieli puhua tästä asiasta paljon enemmän, mutta kirkkoherra hymyili sillä tavalla, että hän huomasi kirkkoherran menneen vastakkaiselle puolelle. Ja tiesi hän sen jo siitäkin, että kirkkoherra oli ollut perustamassa pankkia. Lisäksi saapuivat juuri kesken heidän puhelunsa kauppias ja Alma. Kuului kuinka ruustinna kehoitti Almaa menemään edellä ovesta. Kirkkoväärti oli tullut surulliseksi pankin vuoksi. Hän jo epäili, sanoisiko Nahiselle toisen asiansa. Se oli kuitenkin käynyt hänelle taakaksi, josta täytyi päästä. Niin hän siis hetkisen käänteli ja väänteli ja vihdoin alkoi. Kun puhuivat, että oli sellaisia maanpettureja, sellaisia, jotka saavat kovan rangaistuksen, sellaisia, jotka nousevat laillista halli-

tusta ja esivaltaa vastaan. Ja kun puhuivat, että . . . eihän sitä tietänyt oliko se totta, mutta . . . eihän hän sitä uskonut eikähän se voinut olla totta: Somerin isäntä oli aina ollut vakava ja kunnollinen mies, sen saattoi sanoa, vaikka hän oma poika olikin. Arvo Mäkimatkasta sen paremminkin saattoi uskoa, vaikkei tosin hänestäkään. Mutta yhdessä he kumminkin olivat lähteneet. Kas, Somerin isäntähän oli kaiken talvea hankkinut rehua ja viljaa tälle venäläiselle sotaväelle ja Pietariinkin oli jotakin vienyt, koskapahan hän aina Pietarissa oli käynyt ja monta kertaa viipynyt hyvinkin kauvan. Ja nyt hän taas oli lähtenyt ja oli jo kolmatta viikkoa poissa ja tytär, tuo Alma, puhui, ettei ollut lähtiessään tietänyt milloin tulee. Ja mitä ne ovat ne sellaiset, jotka nousevat laillista hallitusta ja esivaltaa vastaan? Missä ne nousevat? Millä tavalla ne nousevat? Matkustavatko ne jonnekin muualle? Onko siinä sitten todella perää, että on sellaisia, jotka nousevat esivaltaa vastaan ja että niitä kohtaa elinkautinen vankeus Venäjällä?

Kirkkoherra oli käynyt vakavaksi ja tarkkaavaksi. Hän ei voinut kieltää, että hänkin oli kuullut salaperäisistä matkalaisista, jotka lähtivät liikkeelle yöllä,

valepuvuissa, ja kulkivat olkikuormissa Ruotsin rajan yli, tai sitten peräti suksilla meren poikki. Puikoisakin niitä kuului kiertävän pohjan tietä ulkomaille. Santarmien käsiin oli moni joutunut ja hengellään saanut maksaa rohkeutensa. Eikä sitä mitenkään oikeaksi saattanut katsoa, että Suomen miehet sillä lailla panivat isänmaan alttiiksi vaaralle. Tiettyhän se oli, mitä siitä tuli maalle ja koko kansalle: täydellinen venäläistyttäminen. Ja kuinka monet vangitsemiset. Ja kuka ne tietää, kutka niistä vankiloista elävinä pääsevät. Viattomat tietenkin kärsivät seuraukset seikkailijoiden teoista. Sillä mitäpä ne muutakaan ovat kuin seikkailijoita, jotka sellaisiin varomattomiin ja suorastaan rikollisiin tekoihin ryhtyvät.

Vanha kirkkoväärti kuunteli häntä valkoiset kulumakarvat tuuheana harjana silmien päällä, voimakas nenänvarsi täynnä ilmaa, jota hän sihisten veti keuhkoihinsa. Hänen vielä kirkkaat silmänsä tuijottivat levottomassa jännityksessä kirkkoherraan ja huulet painoivat pingoittuneina toisiaan. Kirkkoherra sitaisi harvinaisen pitkällä ja valkoisilla sormillaan hiukset ohimoltaan, katsoi silmälasien alatse lempeästi vieraaseensa ja tuli aivan hänen eteensä.

— Mutta eihän isäntä nyt sitä ajattelekaan, että ikämiehet ja kunnan ihmiset niille retkille lähtevät. Onhan Somerin isäntä ennenkin viipynyt ja vaikka nyt Arvo Mäkimatka ei ole tahtonut oikein asettua, niin eihän nyt hänkään toki. Pahanpäiväisten poikien ja ajattelemattomien retkiä ne ovat. . . . Niin, niin, kylä vaan sitä sivistyneidenkin joukossa tavataan sellaisia, ja niitä ne kai pääasiassa ovat. Seikkailu on aina huvittanut sellaisia. Mutta luulen, että kauppias ja Alma-neiti jo ovat tulleet ja minullakin olisi ystäville ni esitettävänä jotakin. . . .

Tuunan isäntä yhä istui ja hänen ajettu, sileä leukansa värähteli. Kirkkoherra laski kätensä hänen olalleen ikäänkuin auttaakseen sanoja esille. Vihdoin viimein sai vanhus suustaan:

— Ää. . . ää. . . ää. . . kaikki kumminkin sitä sanovat, että jo sitä Somerin isännältä läkipurkkiruuat ja kaupunginjuomat loppuivat. Jos enään on hengissäkään.

Kirkkoherra painui vanhuksen puoleen.

— Hyvä ystävä, tiedättehän toki, mitä Somerissa tapahtui. Ettekö tosiaan? Kas, isäntä kai viivyttelée matkalla senvuoksi, että täällä kotona — no, kai isän-

tä sen nyt on kuullut? Tai arvaatte kuitenkin? No, käki on lentänyt leppäkertun pesään ja tekee siellä tuhojaan.

Kaikki vanhan miehen kasvoissa jännittyi. Vihdoin valui musta veriaalto yli hänen otsansa. Hän oli ymmärtänyt, miksi Somerin isäntä viipyi.

Hänen poikansa ei ollut mikään seikkailija. Hänelä oli mennyt koti ja kunnia.

Saatettiin nyt siirtyä kirkkoherran asiaan. Istuttiin salissa ja hopeinen kahvikalusto tuli monien pikku-leipien keskellä pöytään. Alma Tuuna oli kursailun perästä saatu sohvaan istumaan, Lennartti Mäkimatkan kihlattuna oli se paikka hänelle itsestään tulevaisuuden. Ruustinna istui hänen vierellään, posket punassa, otsalla, silmien yläpuolella pieni väreily, joka todisti hänen jännittynyttä mielentilaansa. Kirkkoherran katse seurasi häntä tyynenä ja hellänä — heidän harvinaisen hyvä suhteensa tunnettiin pitäjällä, niin kuin yksi sielu he olivat. Ruustinnahan ei ollut mikään kaunis, sellainen tummakulmainen, iloinen ja laulava ihminen hän oli, ja aaltoilevaa tukkaa hänellä oli niin paljon, ettei hän näyttänyt tietävän minne sitä olisi pannut.

Tuuli vingutti jotakin oksaa ikkunan takana. Lasten äänet kuuluivat seinien läpi. Salissa pöydän ympärillä kilisivät kahvikupit, keskustelu ei tahtonut lähteä liikkeelle. Ruustinna puhui miltei yksinään, temmaten lauseen sieltä, toisen täältä. Alma Tuuna koetti tunkea isänsä kasvojen läpi, saadakseen tietää mitä hänen ja kirkkoherran välillä oli puhuttu. Kauppias tuijotti suurilla kalansilmillään eteensä kahvikuppiin, ikäänkuin hänelläkin olisi ollut jokin huoli. Kaikkien oli tukala olla. Yhtäkkiä puhkesi kirkkoherran kasvoille hymy, joka valaisi harmauden huoneessa kuin lamppu.

— Anna-Liisa, sinä! sanoi hän ja hänen tasaiset valkoiset hampaansa paljastuivat, — kerrommeko nyt ystävillemme huolestamme? Asia on se, että minä olen saanut kirjeen, hyvin kovan kirjeen, ja se tuottaa meidän äidille päänvaivaa.

— Sydämenvaivaa se tuottaa! pääsi ruustinnalta melkein parahtaen ja kyyneleet olivat heti hänen silmissään. — Sinä olet niin varomaton... Mieheni on niin varomaton, kaikille pitää sanottaman totuus, kaikkien asioihin pitää sekaannuttaman!

— Mutta oma vaimoni, sinähän puhut niinkuin

se mies, joka maailmassa teki ensimmäisen murhan:
»olenko minä veljeni vartia»?

Hän lievensi sanojaan lämpimällä hymyllä.

— Kyllä siinä joku raja täytyy olla, jatkoi ruustinna. — Mitä pitäisit siitä, jos sinulle alituisesti tultaisiin puhumaan kaikesta mikä ei mitään miellytä.

— Mitä pitäisin? Olethan sen nähnyt: kirje, joka sinua niin on huolestuttanut, on minulle ollut täydelleen ilmaa.

— Ties mitä sinulle vielä tekevät pitkillä sairasmatkoilla, kun yksinäsi kuljet. . .

— Mutta Anna-Liisa!

Kirkkoherra vei, yhä hymyillen, käden povitas-kuunsa. Silloin ruustinna säpsähti istualtaan ja alkoi koota kahvikuppeja. Kirje kädessä jäi kirkkoherra katsomaan häneen. Hän ei enään hymyillyt. Hänen kasvonsa vetäytyivät ankaraan suruun. Ruustinna tunsu sen maahanpainuneiden silmäluomiensa alatsekin, jätti työnsä kesken ja painui takaisin istualleen. Äänetön pieni sananvaihto oli silmänräpäyksen aikana suoritettu näiden aviopuolisoiden välillä, jotka toisiaan niin rakastivat, vaimo oli saanut nuhteet ja hapuili takaisin tasapainoan. Läsnaolevista oli Al-

ma Tuuna ainoa, joka jotakin aavisti sohvatoverinsa mielentilasta. Kirkkoväärti ja kauppias odottivat jännittyneinä kirjeen sisältöä.

— Etkö annakaan meille toista kuppia, äiti? kysyi kirkkoherra ja hymyili taasen.

Ruustinna oli sekoittanut kupit, hänen muutenkin verevät kasvonsa vetäytyivät entistä punaisemmiksi, hän pyysi hämillään anteeksi ja meni hakemaan toisia kuppeja. Ruokasalissa tavoittivat hänet pikkutyöt. Haagarilla oli hänelle jotakin sanottavaa, sitä, että — mutta kukaan ei saanut sitä kuulla! Sitä, että voisiko hän vielä tarjota Irjalle ja Siirille pikkuleipiä? Kyllä, kyllä, eivätkö lapset sitten olleet saaneet? Olivat, mutta Irja ja Siiri varmaan tahtoivat. Äiti punnitsi hetkisen, tytön kädet yhä kaulallaan: jos olisi ollut kysymys hänen omista lapsistaan, niin ei hän olisi heille antanut. Hänen silmänsä pysähtyivät Irjaan, joka tummansinisessä samettikoltussaan seiso i astia-kaapin luona ja hypisteli hopeapaperista tehtyä tähteä.

— Pyysivätkö Irja ja Siiri? kuiskasi hän tyttärensä korvaan.

— Pyysivät.

— Tarjoa sitten heille, koska he ovat vieraitamme, teki äiti nopeasti johtopäätöksensä, — mutta älkää otako te, jotka olette kotiväkeä.

Haagar irtaantui nopeasti äitinsä sylistä ja meni toimeliaana saliin. Sieltä hän toi leipäkorin, ja äiti kuuli hänen sanovan:

— Tee hyvin, Irja — sinä et saa mitään, sinä Lyydia, sinä olet kotiväkeä. Tee hyvin, Siiri!

Sitten hän tuli tuomaan leipäkorin takaisin saliin. Hän oli kuin ilmetty äitinsä, voimakas ja aikaansaapa. Ei väreäkään hänen kasvoillaan osoittanut, että hänen oli ollut vaikea kieltäytyä herkuista. Hänen pienet jäsenensä värähtelivät elämää, hänessä oli jotakin niin valmista, että olisi saattanut kuvitella hänen olevan kymmenen lapsen äitinä jossakin pienoiskoko-ihmiskunnassa. Nuorempi sisar, Lyydia, oli tullut ovelle ja taisteli siinä itkua vastaan. Hänen tarkoituksensa oli nähtävästi vielä vedota äitiin, mutta vanhempi otti häntä käsipuolesta ja vei hänet päättävästi ruokasaliin, missä Somerin lapset hyppelivät piparikakut kädessä, vaaleat kutrit liehuen. Äiti näki tämän kaiken ja hänelle tuli ajatus: niitä pitää lujilla, joita rakastaa, niiden antaa olla höllällä, joista ei vä-

litä. Hän painoi samassa alas mielenliikutuksensa ja ymmärsi miehensä: hänen täytyi, jos hän rakasti seurakuntaansa, pitää sitä lujilla. Ja Jumalan palvelijana hänen täytyi rakastaa seurakuntaansa. Aviopuolisot vaihtoivat nyt katseen — se täytti kiitävän pienen silmänräpäyksen, mutta se riitti heille vakuuttamaan, että he taasen olivat yhtä.

Kirkkoherra ojensi nyt kätensä kirjettä kohti. Kaikkien vieraiden silmät riippuivat kiinni kuoressa, Alma Tuunan säikähtyneinä, kirkkoväärtin ankarina, kauppiaan ainoastaan uteliaina. Anna-Liisa Nahinen ei enään peljännyt. Hänen miehensä kohtalo kai oli sanoa ihmisille totuus, sanoa se siksi, että hän rakasti heitä.

Paperi kahisi, tuuli ikkunan takana itketti jotakin paljasta oksaa. Kirkkoherra alkoi hymyillen lukea ja hänen vaimonsa kuunteli hymyillen.

Sinä kirkon syötiläs!

Huomaa varoitus! Valtiokirkon mädännäisyys on jo tullut puheenparreksi. Sen virkailijoiden pääharastus on yksinomaan omien etujensa suojelemista. Hartaina kapitalismin puoltajina sekaantuvat he kaikkiin maallisiinkin asioihin ja pönkittävät rikas-

ten oikeuksia jumalallisena maailmanjärjestyksenä. Keskiajan silmälasien läpi katselevat he maailmaa. Sinä Kankaan seurakunnan syöttiläs et muodosta mitään poikkeusta yleisestä säännöstä. Varo sinä pulleaa rintaasi ja kukkaroasi, sillä köyhälistön silmät ovat jo avautuneet eikä se enään aio alistua kirkon nöyriksi, kerittäväksi lampaiksi. Varo sinä, kun lähdet harjoittamaan noituuttasi kuolevien vuoteen ääressä. Moinen touhu ei enään menettele. Ennenkuin tiedätkään pamahtaa!

Kostaja.

Kirkkoherra taittoi kirjeen kokoon, pani sen kuoreen ja pisti taskuunsa. Värähtelevät liikkeet olivat palanneet hänen vaimonsa otsalle. Sekä vieraat että isäntäväet vaikenivat. Hetken perästä pääsi Alma Tuunalta ja kauppiaalta yhtäikaa huudahdus: kuka sen on mahtanut kirjoittaa? Ja he alkoivat vuoroin tuijottaa toisiinsa, vuoroin hymyilevään kirkkoheraan.

— Kuka kirjeen on voinut kirjoittaa?

— En tiedä, sanoi kirkkoherra. — Minulla ei pitäisi olla täällä keltään vihollisia.

— Kemppainen kuuluu uhanneen, huomautti kaup-

pias. — Siitä, kun kirkkoherra julkisesti saarnoissa on puhunut viinanpolttoa vastaan.

— Ettehän, rakas ystävä, mahtane uskoa Kemppaisen kirjoittaneen tätä kirjettä.

— Ei, Kustaa ei osaa lukeakaan.

— Mutta jos se on veli? Sehän nyt on näillä mailla?

— Sekö kuritusvanki? Ei, kyllä tämä on jonkinlainen kynäkäyttävä.

— Pitäjäänhän on viime aikoina tullut niin paljon vierasta väkeä.

Ruustinna keräsi ääneti kokoon kahvikuppeja, hänen kätensä värähtelivät astioiden kilahtaessa vastatusten, ikäänkuin äänet olisivat häneen koskeneet. Vaistomaisesti etsivät Alma Tuunan silmät kirkkoherran korkeaa rintaa, josta kirkkoherran puhuessa soi ikäänkuin jotkin urut. Kirkkoherrahan oli paremmin laiha mies kuin lihava, mutta vanhana voimisteijana oli hän hoitanut myöskin »pyhän hengen tempeliään».

Vaiettiin hetkinen. Sitten otettiin kysymykset uudelleen esiin. Taas vaiettiin ja taas kysyttiin.

— Niin, arvon ystävät, sanoi vihdoin kirkkoherra, — tarkoitukseni ei mitenkään ollut vaivata teitä an-

tamaan neuvoja. Tahdoin ainoastaan läheisimmilleni näyttää, mitä virtauksia liikkuu seurakunnassa.

Kauppias oli sitä mieltä, että kirje joka tapauksessa olisi näytettävä poliisille. Alma Tuuna pyysi ujos-
ti ja kierrellen kaarrellen, ettei kirkkoherra vain puhuisi siitä kirkossa. Ihmiset ärtyivät kovin saarnoista. Kun kysyttiin vanhan kirkkoväärtin mielipidettä, ravisti hän ainoastaan päätään ja sanoi:

— Äää. . . äää. . . viimeiset ajat. . . maailmanloppu.

— En mihinkään minä aio ryhtyä, sanoi kirkkoherra ikäänkuin keskustelu nyt olisi ollut tyhjennetty ja piste pantava perään. — Ei hiuskarvakaan putoa päästämme ilman taivaallisen isämme tahtoa. Etkö, äiti, antaisi meille hiukan kahvia lisää!

Ruustinna nousi nopeasti ja koetti kahvipannua. Se oli jäähtynyt ja hän läksi viemään sitä kyökkiin. Keskustelu salissa ei sillaikaa ollut päässyt vauhtiin. Kirkkoherran mennessä telefoniin, innostuivat Alma Tuuna ja kauppias jatkamaan arvelujaan.

— Kun minusta tuntuu, kuiskasi Alma, — että. . . vaikka kyllä se on paha sanoa. . . Minusta tuntuu ihan, että se on. . . mutta älkää sentään puhuko kenellekään. . . Tai ehken minä. . . Ettehän sano kenel-

lekään? Kanttoria minä ajattelen.

Hänen kuiskauksensa oli tuskin kuulunut, kun kirkkoherran askeleet jo likenivät. Kauppias ei enään ehtinyt vastata, mutta hänen suuret silmänsä olivat sanoneet, ettei olettamus ollut mahdoton.

Somerista oli soitettu lapsia kotiin. He eivät vielä olisihtineet, heitä puetettiin yhä leikkiä varten. Lauri, joka aluksi niin oli iloinnut papintoimestaan, oli yhtäkkiä saanut päähänsä, että hän on rumpali. Jeremias oli tutkinut tekstiä ja havainnut sellaisen virkamiehen asiaankuulumattomuuden. Lauri oli kuitenkin pysynyt päätöksessään ja seisoi läkkipurkki köytettynä kaulan ympäri, molemmissa käsissä puulusikka. Hänen äitinsä muotilehdissä oli joskus ollut pojan kuva, pienen rumpalin, joka oli tehnyt häneen niin lähtemättömän vaikutuksen.

— Kaikki tavarat jäävät tänne! huusi Jeremias, posket kuumina. — Kaikki vaatteet ja sauvat ja tähdet!

— Ja jokainen tuo seuraavalla kerralla mukaansa kynttilän, selitti Haagar.

— Täytyy aina olla kaksi samanväristä vahakynttilää! kuului taasen Jeremiaksen kimakka, rasittunut

ääni.

— Minä tuon Fedja-sedän kauniit kukilliset kynttilät! riemuitsi Irja.

— Ne nyt eivät ensinkään kelpaa! sai hän suinpäin vasten silmiä ja Jeremias paiskasi käsistään saksen niin että pöytä kolisi. — Älä tuokaan niitä!

Irja jäi hiljaisena seisomaan ja katseli häneen kulmiensa alatse. Sitten hän kuin kissa karkasi hänen kimppuunsa ja alkoi lyödä nyrkeillään. Jeremias ei lyönyt takaisin, vaan peräytyi. He kiersivät pöytää. Lauri rummutti lusikallaan läkkipurkkiin ikäänkuin hän olisi säestänyt jotakin toimitusta. Haagar ja Lyydia panivat kokoon pukuja, läjäytellen niitä ilmassa niinkuin isot ihmiset pyykkiä vetäessään.

— Enkeli! huusi Haagar yhtäkkiä ja töytäsi heidän eteensä. — Kaadatte enkelin.

Jeremias pysähtyi pelästyneenä pöydän eteen enkelin ääreen ja selvä katumus kuvastui hänen kasvoillaan. Irja oli pauskautunut maahan ja itki.

— Minä en tule, minä en tuo mitään kynttelejä, jos te vielä, jos sinä vielä, niin minä. . . minä tapan sinut!

Isot ihmiset tulivat. Liisa oli jo ehtinyt Somerista tänne. Miksi Liisa oli itkenyt? Pappilan täti torui Je-

remiasta siitä että Irja valitteli. Haagar selitti asiaa. Ähäh, se oli sinulle oikein! ajatteli Irja, Liisan vetäessä päällyksenkiä hänen jalkaansa.

Muutkin vieraat tekivät lähtöä. Hämärsi jo. Kauppias, joka oli kivuloinen mies, etsi uuninkylkeä ja pian olivat kaikki muut hänen ympärillään. Jokainen päästi vuoronperään hiljaisuuteen jotakin siitä mikä painoi hänen mieltään.

— Kyllä kai olisi aika jo, alkoi Alma Tuuna, sanoja etsien, — että isä heittäisi kirkkoväärtin toimen. Varsinkin nyt, kun . . . on tapahtunut yhtä ja toista. Riikka siellä meillä sitä ajattelee yötä päivää. Ettei kirkolle meidän tähtemme tulisi mitään. Kauppiashan olisi niin omansa siihen toimeen . . .

Kirkkoherra ja kauppias vaiensivat hänet yhteen ääneen. Sellaista kirkkoväärtiä kuin Tuunan isäntä ja tyttäret yhteisesti, ei ollut maan piirin päällä.

— Riikkahan toimen hoitaa . . . isän apuna, minä menen pian naimisiin.

Alma kangersi tätä sanoessaan, onnellisena sisarensa puolesta, jonka kiintymyksen kirkkoväärtintehtäviin hän tunsii.

— Mitä he oikeastaan tahtovat? lausui nyt vuoros-

taan kauppias. — Sitäkö, ettei kenelläkään olisi mitään omaisuutta? Mutta eihän omistaminen ole huoletonta. Paljon vaikeampaa monasti on sen jolla jotakin on kuin sen, jolla ei mitään ole.

— Äää. . . ää. . . äää. . . niin se on niinkuin tyttäreni sanoo: kauppias ottaa vain kirkkoväärtintoimen, puhui Tuunan isäntä. — Kun siellä Somerissakin nyt ovat asiat niinkuin ovat. . . Ei siksi, että ei Somerin isäntä mikään maankiertäjä ole. Mutta mitäpä puolta hänellä siellä nyt olisi, kun talo oli emännän. Sellaista se on, kun isäntä nai taloon.

Kirkkoherra selitti vanhalle kirkkoväärtille toistamiseen, ettei niin ihanteellista kirkon hoitoa kuin Kankaan pitäjässä tavattu missään.

Ruustinna oli seisonut urkuharmonin edessä, katse tähdättynä ristiinnaulitun kuvaan, joka riippui soittokoneen yläpuolella. Hän puserteli ja ojenteli ristiin liitettyjä käsiään ja puhkesi vihdoinkin puhumaan hiljaa, sillä sointuvalla äänellä mikä on ominainen laulutaitoisille ihmisille:

— Sen minä vain tiedän, että minä tahdon rakastaa meidän pitäjäläisiä enemmän kuin ennen. Jos minä tietäisin, kuka on tuon kirjeen kirjoittanut, niin

minä menisin hänen luokseen ja . . . ja . . . niin, jos hän olis sairas, niin minä oppisin häntä, minä antaisin hänelle mitä ikänä voisin . . . Maailman koko onnettomuus on siinä, että se tahtoo olla tuomari. Minun on tuomio, sanoo Herra. Anteeksiannossa on ihmiskunnan ainoa pelastus.

Hän kohosi siinä puhuessaan ikäänkuin yläpuolelle maata ja kun kirkkoherra pani kätensä hänen olkapäittänsä ympäri, olivat he kuin kaksi sisarsielua, jotka toistensa lentoa kannattaen kohoavat korkeuksiin.

Pimeni. Taulun tummalta pohjalta erottautui ristinnaulittu. Jokainen läsnäolevista tiesi, että häntä kotona odottaa päivällinen ja kaikki mikä hänen arkeensa kuuluu, mutta jokin kumma voima piteli heitä yhdessä ikäänkuin he olisivat hakeneet turvaa toisiltaan. Tunsivatko he näkymättömän nuotan silmukkein vetäytyvän kokoon ympärillään? Kirkkoherra vihdoinkin rikkoi hiljaisuuden:

— Äiti, emmekö jo syö ja vieraat tietysti kanssamme?

Silloin vieraat läksivät.

Mutta seuraavaan neulomaseuran yhdessäoloon

oli ruustinna valmistanut kokonaisen ohjelman.

Oltiin koolla Paanasella ja Emmikin oli kotona. Joka silmä tarkasti hänet kiireestä kantapäähän asti, löytämättä mitään näkyvää syytä siihen, että hän kaikella muotoa halusi vihkimistä ryssänsä kanssa. Tästä asiasta luonnollisesti ei käynyt puhuminen. Sensijaan puhuttiin Alma Tuunan häistä. Agronomi Mäkimatka oli vihdoinkin ostanut Maahisten kartanon, herra oli pudottanut viisikolmatta tuhatta ja kuului vielä antavan paljon huonekaluja. Heinosen Jenny ompeli Tuunassa. Agronomin piti heti päästä muuttamaan Maahisiin. Herra oli niin kyllästynyt oloonsa täällä, että hän kimpsuineen kampsuineen aikoi Ruotsiin. Paras olikin, sieltähän suku aikoinaan oli tullutkin. Kyllä oli paisumassa Alma Tuunasta suuren talon emäntä. Miten hän sellaisena osaisikaan olla. Mutta missä Tuunan tyttäret viipyivät? Somerin emäntäkään ei ollut tullut, ei taitanut enään olla niin hauskaa kirjurin seurassa, kuuluivat riitelevän. Lapsentyttö oli jo pantu pois, mutta hänen äitinsä mökkihän oli tuolla mäessä, kauvanko siellä hyppäsi. Työväenlehdet olivat tehneet Parannan isännän sairaudesta hyvin surullisen uutisen, jossa pantiin hänen

hulluutensa kirkon syyksi. »Tarttui omaan satimeensa» oli otsikkona ja sitten kuvattiin mikä vaikutus saarnalla oli ollut, nimittäin, että hurskas rusthollari ja manttaalimies vaahto suussa karkasi kirkonmäelle ja alkoi hyökätä ihmisten kimppuun kuin vesikauhainen koira. Kyllä ne osasivat. Väitettiin, että nyt ruvettaisiin ottamaan joka talosta mies ja hevonen vallitöihin. Se se vielä puuttui. Totta se vain kuului olevan. Ja ajattelemaan se pani.

Ompeluseuratyöt olivat hajallaan ruokasalin pöydällä: paitoja, hameita, housuja, sukkia, kaikki sitä yksitoikkoista harmaata ja ruskeaa väriä, josta laupeuden käsityöt tavallisesti tehdään. Kanttorinrouva polki ompelukonetta, edessään kaksi kynttilää, joita täytyi siirrellä sen mukaan kuin työ valui toiselle puolelle konetta. Rouva Korpela seisoi hänen vierellään, odottaen, että hänen työnsä loppuisi. Heidän vaihtaessaan paikkaa ja kanttorin rouvan jäädessä solmiamaan langanpäitä, sanoi toinen toiselle:

— No, ne ovat nyt vankeina sekä Somerin isäntä että Arvo Mäkimatka — mahtavatko kotona tietääkään?

— Mistä sinä sen olet kuullut?

— Kuka sitä nyt kertoikaan, kuuluu olleen oikein lehdessä. Rajalla ne oli otettu kiinni.

— Mutta sittenhän sentään on niin kauan, kun nämä täältä läksivät. Ehkä huhu tarkoittaa Ahosta, kauppapalvelijaa, joka kuljetettiin putkaan jo täällä omassa kaupungissa.

— Niin, se on eri asia. Kyllä tämän pitäisi totta oleman.

— Vai niin, vai niin, siinä se nyt oli. Meidän isä aina onkin sanonut, että kyllä niiden vielä huonosti käy, kun sellaisille retkille lähtevät. Koko maan saattavat vaaraan. . .

Ruustinnan heleä ääni kajahti yhtäkkiä keskelle supattavaa salamyhkäistä puhetta.

Olet maamme, armahin Suomenmaa,
ihanuuksien ihmemaa.

Joka niemeen, notkohon, saarelmaan
kodin tahtoisin nostattaa. . .

Hänen laulussaan oli tänään jotakin palavan har-
rasta, ikäänkuin hän olisi tahtonut polttaa pois nä-
kymättömiä taudinsiemeniä. Jos olisi ollut kysymys
virrestä, ei hän olisi voinut veisata sitä hartaammin.

Opettajan rouva, postinhoitajatar ja apteekin neiti lauloivat hänen mukanaan, muut hymistivät joukkoon pätkiä säkeistä.

Ompelukone seisoj ja kanttorinrouvan jalat lepäsivät polkimilla. Hänestä ei laulu kuitenkaan ollut mikään pyhä eikä erikoinen, tavallinen maallinen laulu vain, ja hän alkoi edelleen kuiskuttaa rouva Korpelalle:

— Tarkastuksellekin kuuluvat nyt tulevan sekä Tuunaan että Somerille. Mieheni sanoi. Kuka ties vaikka vielä tulisivat muuallekin.

— Herra siunaa! pääsi rouva Korpelalta. — Meille kyllä saavat huolet tulla, ei meillä mitään luvatonta pitäisi oleman.

— Eikä meillä.

— Mutta kyllä pitäisi varoittaa Sylviä ja Tuunan tyttöjä ja mäkimatkalaisia. Jos heillä olisi kirjeitä, tai jotakin muuta. Meidän pappi, Jumalan kiitos, on aina pysynyt erossa politiikasta.

Paanasen emäntä teki puhujille merkin että he laulun aikana vaikenisivat. Yhä useampi läsnäolijoista oli yhtynyt säveleeseen ja ruustinnan voima, hänen siinä seisoaltaan laulaessa, kasvoi yhä. Viimeisen

värssyn aikana saapuivat Tuunan tytöt. He astuivat huoneeseen kasvojaan pyyhkien, ei saattanut tietää koettivatko he pyyhkiä pois mielenliikutustaan, vai lumisadeko oli kostuttanut heidän silmänsä. Tiesivätkö he että heidän veljensä oli vangittu? Tiesivätkö he, että santarmit saattoivat saapua heille kotitarkastukselle koska hyvänsä? Miksi he tulivat näin myöhään?

Laulun päätyttyä rupesi ruustinna puhumaan ohjelmastaan. Hän oli ajatellut, että parempiosaisissa kuitenkin oli hyvin paljon syytä katkeruuteen köyhän kansan kesken. Oliko ihme, jos maailmanlasten miellissä viha iti, kun kylmyys asui niidenkin sydämissä, jotka sanoivat itseään Jumalan lapsiksi. Mitä tekivät parempiosaiset köyhempien hyväksi? Ei riitä, että me neulomme muutamia vaatekappaleita — Anna-Liisa Nahinen käytti kaiken aikaa muotoa *me*, koska hän tunsikin olevansa rikollisista suurin, hän papin rouva, — meidän täytyy astua ulos mukavuudestamme ja lähteä antamaan tietojamme meitä köyhemmille. Hän oli ajatellut, että ompeluseura voisi jakaa keskenään kirkonkylän työläisperheet, jokainen ompeluseuran jäsen sitoutuisi säännöllisesti käymään määrätyissä perheissä ja ohjaamaan perheen äitiä se-

kä auttamaan, missä tarvis oli. Mitä arvoisat läsnäolijat tästä ajattelevat? Eikö todella ole paljon syytä meissä itsessämme?

— Minä olen ajatellut näitä asioita yötä ja päivää. . . En tiedä, on niinkuin jotkin maanalaiset vedet murentaisivat pohjaa, jolla me seisomme. Tai oikeastaan niinkuin jokin maanalainen tuli palaisi allamme. Olen ajatellut sinne ja tänne. Tulen siihen johtopäätökseen, että meidän täytyy rakastaa enemmän. Emmekö voisi keskustella tästä asiasta?

Hän kuvitteli innoissaan riistäneensä läsnäolijat mukaansa. Itse asiassa kaikki vaikenivat, ei kuulunut muuta kuin sukkapuikkojen kitinä ja langanpäiden hiljainen narina, kun niitä vedettiin läpi kovien valkaisemattomien kankaiden. Ainoa, joka katseli puhujaa kasvoihin, oli Alma Tuuna.

— Minä olen niin paljon ajatellut, jatkoi papinrouva palavin poskin, — ja minusta tuntuu, että ensimmäinen käsky sittenkin on: rakastakaat vihollisianne, siunatkaat niitä, jotka teitä sadattavat, tehkää niille hyvää, jotka teitä vihaavat ja rukoiltaa niiden puolesta, jotka teitä parjaavat ja vainoavat. Jos me ihmiset alamme kostaa ja tuomita, niin rikokset aina kasvat-

tavat uusia rikoksia. . . Eikö ole niin? Emmekö voisi keskustella näistä asioista.

Hänen miehelleen tullut uhkauskirje oli luonut hänen mieleensä pohjan näille ajatuksille. Ne olivat niin kokonaan täyttäneet hänet, ettei hän saattanut laskea, miten kylmä oli se kuulijakunta, jolle hän tarjosi sydämensä. Kankaat heilahtelivat, saumoja käänneltiin polvien päällä, ompelukone alkoi hiljalleen työnsä.

— Niin, keskustellaan vain, sanoi kanttorin rouva. — Kyllähän rakkaus on ensimmäinen käsky. Siksipä minä tässä juuri rouva Korpelalle sanoin, että pitäisi varoittaa naapuria, jos häntä uhkaa vaara.

Ruustinna oli, tottumattomana tämäntapaiseen keskusteluun, istuutunut Alma Tuunan viereen eikä pieneen hetkeen kuunnellut.

— Kyllä minä puolestani olen valmis menemään mökkeihin mäessä, sanoi opettajan rouva huolestuneena niinkuin aina. — Siinäähän niitä on koulun takana. En minä ole niissä käynyt, paha se on ollut. Tulisivat vähän suuremmiksi ne lapset.

Opettajan rouva oli epäkäytännöllisimpiä ihmisiä, mitä pitäjässä oli nähty. Opettaja-raukka sai tuskin

yhä lämmintä ateriaa päivässä ja minkälainen lie-
nee sekin ollut, kun se pöytään tuli. Mutta siksi toisek-
si oli vaimon vaikea ehtiäkään mitään valmistaa, kun
oli yhdeksän lapsen äiti eikä opettajan palkka sem-
moisessa väessä niin suuri ollut. Kaikki läsnäolijat
ajattelivat itsekseen, että mitä tuokin työväenmökeis-
sä ohjaa, jos sinne meneekin. Oli pitkä painostava ää-
nettömyys.

— Niin, jatkoi kanttorin rouva, — ehkä tämä tule-
va Maahisten emäntä ja Riikka jo olettekin kuulleet
ne uutiset, mistä minä ajattelin varoittaa.

Huhut oli kuultu Tuunassa, sekä se että miehet oli-
sivat vangitut sekä se, että pian saattoi odottaa koti-
tarkastusta.

— Ei ne meiltä mitään löydä, kun ei meillä mitään
ole, selitti Alma hymyillen.

Hänen hymynsä ei kuitenkaan ollut aivan rehelli-
nen. Vanhempi sisar ei hymyillyt.

— Niin, mutta jos sattuisi kuulostelussa jotakin il-
menemään, sanoi kanttorin rouva. — Ne kai pitää tar-
kan kuulostelun.

Poliisin rouva oli läsnä, mutta häneltä ei mitään
kysytty, hän vaikenä aina säikähtyneenä, eikä yleensä

tietänyt miehensä asioista. Huonot oli heillä välit.

— Täytyy punnita mitä sanoo, huomautti Paananen emäntä. — Ettehän te taida tietääkään, minne miehet ovat menneet.

— Emme tiedä, vastasi Alma surullisesti. — Emme mitään tiedä.

Sisar istui hänen vierellään kankeana ikäänkuin hän olisi niellyt seipään, huulet lujasti koossa. Kaikki saattoivat nähdä, että hän jotakin tiesi. Ruustinna nousi nopeasti, kiirehti hänen luokseen ja tarttui hänen käteensä. Se suututti useita läsnäolijoista, sillä he kyllä huomasivat, että ruustinna tahtoi pidättää häntä puhumasta. Ikäänkuin he olisivat olleet ilmiantajia, joilta täytyi asioita salata. Peläten että Riikka rupeaisi puhumaan, jatkoi Alma:

— Yöllä he kyllä läksivät, mutta vain siitä syystä että ennättäisivät päiväjunaan. Mitäs he Ruotsista? Ei meillä sinne mitään asiaa ole. Somerin isäntä ei tahtonut jäädä kotiin, Pietariin hän tietenkin on lähtenyt, siellähän hänellä on paljon tuttavvia. Ja Sylvin omaisiakin.

Ruustinna vei vanhemman Tuunan tyttären syrjään ja rupeasi puhumaan hänelle rakkaudentyöstä,

jonka hän aikoi koettaa järjestää kautta pitäjän. Hänelle oli tullut sellainen hätä, heidän täytyi koettaa estää vihaa leviämästä, varmaan se pian olisi liian myöhäistä. Mutta pieni Emmi Paananen, joka käsityökoulussa oli oppinut sievästi neulomaan pukunsa ja joka viime aikoina oli katkeroitunut pilkatun rakkautensa tähden, tuli heidän luokseen ja sanoi Riikalle suoraan vasten kasvoja:

— Saksaan ne ovat menneet, teidän miehet. Sinne on mennyt monta sataa miestä. Ettekö te sitä tiedä?

Hän katseli, vadelmanväriset huulet auki, läpitukevasti Riikkaan ja odotti vastausta. Mutta Riikka oli täysin rehellinen sanoessaan:

— Sitä minä en usko. Mitä he Saksassa? Sanotaan että heidät olisi otettu kiinni rajalla. Mutta sitä minä taas en myöskään usko. Somerin isäntä on monta kertaa mennyt Venäjän rajan yli ja se toinen kai meni Helsinkiin.

— Mitäkö he Saksassa? Hahhahhah, aikovat mennä Venäjää vastaan. Mutta siinä he kyllä saavat kuonoonsa.

— Kuka nyt sellaisia ajattelisi? pääsi Riikalta rehellisesti. — Sellaisia nyt ei kukaan järkevä ihminen

ajattele.

Hänen mieleensä kuitenkin hiipi, että Arvon päähän kyllä saattoi johtua mikä hyvänsä, vaikkapa se, että kärpänen voisi tuhota härän.

— Suomalaiset aikovat hyökätä Pietarin kimp-
puun ja tehdä siitä Suomen pääkaupungin! huusi Em-
mi.

Puhe huoneessa pysähtyi. Kaikkien mieliin johtui
mitä siellä käyneet miehet olivat kertoneet keisari-
kaupungista. Kuinka siellä sai päiväkausia kävellä il-
man että kaupungista tuli loppua, kuinka . . .

— Ole sinä vai, sanoi Paanasen emäntä tyttärel-
leen ja pani hänen käteensä tyhjät teekupit. — Mitä
hulluja.

Ilta kului vailla sitä rauhallista pikkupuhelua, mi-
kä oli ruustinnan toimeenpanemille ompeluseuroil-
le ominainen. Kankaan kirkonkylän naiset antoivat
toisilleen salapistoja ja lausuivat epäileviä viittauk-
sia. Ruustinna tunsu salaisen epäsovun särinän ilmas-
sa eikä enään ottanut esille kysymystä rakkauden-
työn järjestämisestä. Opettajan rouva huomautti vie-
lä kerran, että eikö siitä tulekaan mitään siitä opas-
telemisesta mökeissä, hän puolestaan kyllä on val-

mis. . . Mutta hänen harrastuksensa pikemmin kaasi asiaa kuin auttoi sitä eteenpäin ja se tukahtui omiin kapaloihinsa. Se hengellinen laulu, jonka Anna-Liisa Nahinen lopuksi viritti, ei jaksanut yhdistää eikä sovittaa mieliä.

Kun tiehaarassa Mäkimatkan luona pappilanrouva ja Tuunan tyttäret olivat jääneet kolmin, otti Anna-Liisa Nahinen Riikka Tuunaa käsipuolesta ja rupesi varoittamaan häntä. Ei saanut panna miesten henkiä vaaralle alttiiksi kertomalla mitä heistä tiesi. Sellaisia epäluotettavia ihmisiä kuin siellä tänäänkin oli ollut. Kanttorin rouva ja rouva Korpela saattoivat ajattelumattomuudessaan puhua asiat poliisille, ja silloin. . . Ja pieni Emmi saattoi lörpötellä kaikki sulhaselleen, niinkuin hän varmaan tekikin.

Riikka Tuunan käsi kankenä naapurinrouvan kädessä. Vai hänkin kehoitti häntä valehtelemaan — sellainenkö hänkin oli.

— Salaisuus on salaisuus, kuiskasi ruustinna sisarusten välillä kävellessä. — Ei mikään jumalallinen eikä inhimillinen laki kāske sitä paljastamaan. . . Salaisuus on pyhä.

— Teidän sananne olkoon jaa jaa ja ei ei, vastasi

Riikka, hilliten itseään. — Se on minun ensimmäinen käskyni, mitään muuta ojennusnuoraa ei minulla ole. Minä voin sanoa, että tiedän, mutta en sano. Mutta sitä minä en tee, että kieltäisin tietäväni, jos jotakin tiedän. Jollei ihminen itse ohjaa elämäänsä, niin elämä alkaa ohjata häntä.

— Tuollainen hän on, puuttui nyt Alma puhumaan. — Hän syöksee meidät tuolla puheella vielä onnettomuuteen.

Riikalta pääsi kova naurahdus.

— Totuus ei pala tuleksakaan, sanoi hän äänellä, jolla lausutaan kirjoitus liehuvasta lipusta.

Ja hetkeksi tunsu hän lievennystä siinä paiseessa, joka tykki hänen rinnassaan yötä ja päivää. Kun vain lujasti piti kätensä totuuden ojennusnuorassa, niin saattoi turvallisesti astua pimeyttä kohden.

— Koskas sen kotitarkastuksen pitäisi tulla? jatkoi hän. — Minulla olisi jo kiire meidän koululaisemme luo. Mutta minä en mene ennenkuin ne poliisit ja santarmit ovat käyneet, en tahdo, että meidän talossamme valehdellaan.

— Riikka! sanoi Alma.

Ja Anna-Liisa Nahinen sanoi samassa hengenve-

dossa:

— Ei minuakaan ole ennen syytetty valheen suostimisesta.

Astellessaan siinä tähtitaivaan alla nämä naiset erosivat kahteen leiriin. Riikka Tuuna jäi yksin ja yksinään astui hän sisään kotiportistaan, sillä hänen sisarensa meni tietysti lohduttelemaan ruustinnaa, joka taisi itkeskellä.

Kova ja kylmä oli Riikka Tuunan sydän, kun hän ajatteli Arvo Mäkimatkaa. Sellaiset hänen piti heille tehdä, tuottaa kotitarkastukset ja muut. Ja aivan sulan suotta: oman päähänpistonsa vuoksi, päähänpistot olivat aina olleet hänen huvejaan. Arvo tietysti oli houkutellut mukaansa Toivon. Olipa hyvä, että sovinnon sana oli jäänyt hänen ja Arvon välillä lausumatta.

Tuunan tyttäret nukkuivat seuraavan yön vain puolella silmällä, sillä kotitarkastus saattoi tapahtua myöskin yöllä. Sydän jäässä laskeutui vanhempi ahtaaseen sänkyynsä, joka vaikutti miltei ruumisarkulta. Hyvä oli, että sovinnon sana jäi lausumatta! hokivat hänen huulensa. Hänen jääsydämensä sanoi: onko hänet otettu kiinni rajalla, onko hänet teljetty van-

kilaan, onko hän ehkä jo surmattu? Ja kun hän ajatteli, että Arvo olisi surmattu, oli kuin hänen sydämensä olisi lävistetty jollakin terävällä. Kipu ei ollut niin selvä kuin tunto siitä, että hänen elämänsä alkoi valua pois. Hiljalleen voima nyt vuotaa häneltä kuiviin, ilman sovinnon sanaa hänen on astuttava sinne, missä katumus on myöhäinen. Onko Arvo heti kuollut, vai onko hän jäänyt kitumaan? Kellä oli tuntoa nostaa kätensä jotakin niin kaunista vastaan kuin Arvo Mäkimatka. Vaikkei olisi ollut tuntoaakaan, niin olisihan pitänyt olla silmää. Tai ehkä ovat panneet vankilaan. . . siellä hän kiertää kuin suuri lintu, joka ei voi levittää siipiään. Kuinka he ovat uskaltaneet? Leikkitoveri, leikkitoveri, missä hän oli, eikö hän koskaan tulisi?

Riikka Tuuna ei itkenyt — helppoapa olisikin sitten ollut! —, mutta hänen tunteensa syöksähteli kuin kuuma suihku ylös rintaan. Lapsuudenystävä oli häntä niin likellä, että hän tunsu tuoksun hänen hiuksistaan ja kosteuden hänen huulistaan. Ihain Jumalan luoduista oli Arvo, Jumalan oma perikuva, Jumalan oma valittu. Jumala oli lähettänyt hänet maan päälle. . . Riikka Tuuna ei uskaltanut liika-

taa. Hän vapisi kuin Jumalan kasvojen edessä. Tämä kipeä onnenhetki oli samassa ohi. Oliko se ollut pitkä vaiko lyhyt? Seurasi taas loppumaton harmaa hetkien sarja, jolloin hän syytti Arvoa, näki hänessä vain kelvottomuutta ja vakuutti itselleen olevansa hänestä kokonaan erossa. Hän pääsi niin pitkälle, että hän saneli itselleen: istu, istu tyrmässä, mitä läksit. . . Mutta samassa hän vihasi itseään niin että hän sanoi Jumalalle: hylkää minut, syökse minut kadotukseen. Tällä lailla hän kamppaili. Eikä vain yhtenä yönä, vaan yökaudet.

Niinä päivinä tapahtui, että suuri musta risti sanomalehdissä ilmoitti maailmalle »maanviljelijä Topias Parannan Helsingissä pitkän sairauden jälkeen pääseen taivaallisen Isän kotiin. Eivät tämän nykyisen ajan vaivat ole mitään sen kunnian rinnalla, joka teille ilmoitetaan.» Maailma tuskin lienee kiinnittänyt suurempaa huomiota ilmoitukseen enempää kuin siihen raamatunlauseeseenkaan, millä leski, Josefiina Paranta oli itseään lohduttanut. Mutta sensijaan pysähdytti kuolinilmoitus hetkeksi koko Kankaan pienen yhdyskunnan. Oli kuin tämän kuolinilmoituksen takana olisi ollut jokaisella omainen. Parannan isäntä

oli niitä harvoja ihmisiä, joista ei kenelläkään ollut sa-
nottavana pahaa sanaa. Olisi niitä ollut joutilaampia-
kin miehiä menemään. Kaikkien mieliin johtui kuin-
ka hän epätoivossaan oli tunkeutunut piikkilanka-
aitaukseen ja luullut joutuneensa hämähäkin verk-
koon. Sellaisessa verkossapa tässä jokainen pian oli,
ettei tietänyt miten oli turvassa järkensä puolesta. To-
pias Parannan risti asettui enteeksi jokaisen eteen ja
vaikutti, että monet joutuivat suorastaan jonkinlai-
seen mielenmuutokseen, ainakin hetkelliseen. Kyllä
kai metsänraiskaus ja juoksuhaudat tulisivat tänne-
kin kirkonkylään, miksikä tätä säästettäisiin. Maahis-
ten kartanon pellolle jo kuuluttiin panevan rautatie-
kiskoja.

Tuunan vanha isäntä ryhtyi, pitkän aikaa istuttu-
aan ääneti ja nyökyttäen päättään, toimeen, johon ei
hän ikinä ennen ollut ryhtynyt. Suuren mielenliiku-
tuksen vallassa hän soitti pappilaan ja piti änkyttäen
seuraavan puheen.

— Äää-ää mahtaako . . . mahtaako kirkkoherra ol-
la siellä kotona? Ki-ki-kirkkoherra . . . Ääää-ääää . . .
Täältä Tuunasta. Äää-ää-ää se-se on päässyt . . . pää-
pää-päässyt pois Pa-pa-paranta. Ääää-ää-ää sitä mi-

nä... Le-le-lehdessä se on. Tuo tytyttäreni... ty-ty-tyttäreni vvvasta luki. Äää-ää-ää ppitäisi o-olla se-se-seppele elikkä kkranssi ja lleveät na-na-nauhat ja kuku-kultakirjoitukset. E-e-että kirkkoherra toimittaa vaan. Ja sa-sa-saa maksaa. Ja minä panen kanssa. Ky-ky-kymmenen markkaa minä panen. Ja tarttee ottaa le-leveät nauhat. Mi-mi-minä panen ty-ty-tyttäreni tuomaan ra-ra-rahat. Ma-ma-maahanpaniaiset on jo py-pyhänä. Hy-hy-hyvää voimista sitten vaan.

Kuin ankaran ponnistuksen perästä lysähti hän tuolille.

Hän itkee, ajatteli hänen vanhempi tyttärensä mennessään läpi huoneen... Minä en osaa, minä. Pitkä Milja tuli ovelle ilmoittamaan, että sauna on valmis.

— Jos Milja taluttaisi isän saunaan, sanoi Riikka.
— Minä tulen heti perässä.

— Le-ve-ät nauhat, änkötti isäntä vieläkin itseksseen, viistosilmäisen palvelustytön tarttuessa hänen käsipuoleensa. — Kyllä hän ne ansaitsi, jos kukaan... Leveät silkkiset nauhat... Kunnan... kunnan puolesta...

Alma Tuuna ei vielä ollut käynyt Maahisissa ja hä-

nen sulhasensa tuli lauvantaina varhain häntä nou-
tamaan. Se oli etukäteen sovittua, Alma oli pukeu-
tunut siniseen kotikutoiseen leninkiin, joka kahisi
uutuutta ja kankeutta, ja väri hänen puhdasihoisil-
la kasvoillaan vaihtui alituisesti hänen askarrelles-
saan huoneessa, missä rakastettu mies istui. Isä ja
Lennartti puhuivat taas Parannan isännän kuole-
masta, muustahan ei isä enään puhunutkaan. Kirk-
koherra oli sanonut, että hänen piti haudalla seppe-
leen nauhoista lukea mitä niihin oli painettu ja näi-
tä sanoja hän nyt lakkaamatta mielessään kävi lä-
pi. »Topias Parannalle, kunnon kansalaiselle ja isän-
maan pojalle kiitollisuudella Kankaan kunta . . . Autu-
aat ovat puhtaat sydäimestä . . . » Tämä raamatunlause
kyllä meni, mutta mitä toiseen nauhaan oli pantu, oli
paljon vaikeampaa. Suorastaan peloitti, että miten-
kä sen saa sanottua. Olihan tässä nyt sentään vielä
aikaa opetellakin. Ja niin isä siinä puhellessaan tu-
levan vävypoikansa kanssa nyökytteli, ravisteli pää-
tään ja kyseli kaikenlaisia. Lennartti Mäkimatka vas-
tasi kärsivällisesti, vaikka hän mielessään vain odotti
hetkeä, jolloin he Alman kanssa pääsisivät olemaan
kahden. Tämän tunsu Alma selvästi. He ikävöivät toi-

siaan niinkuin ikinä kaksi rakastavaista, joita väkivallalla pidetään erossa toisistaan. Alman silmät pysyivät kainosti luomien alla eikä Lennarttikaan katsonut suoraan häneen. Kuitenkin näkivät he vain toisensa. Tällaista kaipausta eivät he olleet tunteneetkaan niinä aikoina, jolloin he joka päivä näkivät toisensa — senjälkeen kun Lennartti muutti kartanolle, olivat he joutuneet tuntemaan eron. Alma laskee mielessään kuinka monta viikkoa siihen oli, jolloin he olisivat mies ja vaimo eivätkä enään koskaan joutuisi erilleen. Ei matkoillekaan saa Lennartti lähteä. Toivo teki pahasti, kun aina matkusti ja jätti Sylvin yksin. Ihmiset sanovat, että Lennartilla on ruma leuka, mutta se on kaunis, juuri sitä hän vielä kerran oikein taputtelee. Lennartti taas ajatteli kaikkea uutta, mitä hän Almalle näyttäisi heidän tulevassa kodissaan. Pitäisikö Alma kartanoa liian komeana? Mitä hän sanoisi vuoteista, jotka olivat maksaneet liki viisisataa markkaa kappale? Hyvä niissä oli nukkua, vastaiseksi oli toinen tyhjänä ja odotti Almaa. Mitä Alma siitä sanoisi, että sulhanen oli ostanut vaunut? No, eivät-pä nuo niin kalliit olleet, vaikkapa jäisivät museoesineiksi taloon, tuhat markkaa valjaineen päivineen.

Mutta ehkäpä tyttö niihin vielä tottuukin. Tuo sininen onkin hänellä kaunista, pitää peräkamariin ostaa siniset huonekalut, se on sitten emännän budoaari. Maahisten emäntä — se on uutta aikaa se, että Maahisten armosta tulee emäntä. Ja siellä missä ennen on puhuttu vierailla kielillä, puhutaan nyt kansan kielellä. Kuinka onkin mukava luomi tuossa tytön leukapielessä. Hän nyppii siitä pois haivenia, mutta sitä ei hän enään saa tehdä. Se on Alman oma pieni tunto-merkki, jommoista ei ole kenelläkään muulla. Mutta mitä se tyttö nyt viivyttelee, miksei tästä jo lähdetä? Kas, sillä on tänään rinnassa äitivainajansa kultaneula. . . . Ja nyt se otti äitivainajansa valkoisen silkkihuivin. Hartiat ovatkin sen peittäminä melkein kuin paljas iho. Miksei tästä jo lähdetä?

— Tulee. . . tulee, sanoi vanha kirkkoväärti, — sepele kunnan puolesta. Oikein kaunis, silkkiset nauhat, niihin painetaan: viimeinen tervehdys, autuaat ovat puhtaat sydämistä, sillä. . .

— Rupeaako tuo minun hevoseni tuolla. . ! keskeytti Maahisten agronomi ja nousi katsoakseen ulos ikkunasta. — En pannut talliin, kun ajattelin, että heti lähdettäisiin.

— E-e-eihän toki ilman kahvia, sanoi vanhus.

Riikka toi kahvia. Ikkunasta saattoivat he kaikki nähdä, että hevonen malttamattomasti kuopi maata, valmiina lähtöön. Yhtä lähtövalmis oli sulhanenkin. Pyylevän nuoren hevosen ja sen omistajan olennoissa oli jotakin yhtä rehevää ja vauhdinhaluista. Molemmat olivat nähneet hyviä päiviä ja molemmat halusivat karauttaa suoraan iloiseen ja työtäyteen elämään. Agronoomi nousi ottamaan kahvia ja hymyili niin että leuka työnty entistäkin enemmän eteenpäin, peittäen ylähuulta.

— Älä sinä, Riikka, enään käy laihemmaksi, menet poikki!

Riikka Tuuna pusersi kokoon huuliaan.

— Niin, niin, minähän olen luvannut naittaa sinut, jatkoi agronoomi.

Alma tuli sisään, yllään kudottu harmaa villaröijy, päässä karvalakki. Lennartti Mäkimatkan pienet siniset silmät kipunoivat iloisesti ja hän tunsu halua hypiä yhdellä jalalla ja soittaa harmonikkaa. Myöskin kieppui hänen huulillaan erinäisiä viattomia pieniä kiroussanoja. Mitenkä nuo vanhat ihmiset viitsivätkin käydä noin juhlallisiksi niinkuin tuokin Tuunan

äijä? Oli aivan kuin hän olisi tuskassa ja hiessä valmistautunut pitämään puhetta.

— No, Maahisiinhan kuuluu kaikki jääneen niin paikoilleen, että Alma saa astua vaikkapa suoraan entisen rouvan hameisiin, sanoi Riikka.

Lennartti nauroi.

— Kyllähän minä ostin yhtä ja toista.

— Ettet tullut noutamaan Almaa kuomireellä! jatkoi Riikka.

— En iljennyt, kun oli näin kaunis päivä. Mutta kyllä Alma vielä kuomissakin ajaa.

— Ei kuule, kivahti Riikka, — kyllä sinun olisi pitänyt mennä naimaan muualta, sanon sen vieläkin. Ja eihän se ole myöhäistä.

— Tuo toinen kuppi äläkä toru.

Lennartin nauru oli niin tartuttava, että Riikan täytyi purra huuleensa, jottei nauraisi mukaan. Vanha Piina näytti opettaneen hänelle naurun. Nyt tuli vuoro Tuunan vaarille sanoa se mitä hän oli niin kauan valmistanut.

— Varokaa vain, sai hän suustaan, — ettette sekoi-
ta itseänne tämän nykyisen ajan menoihin. Varjelkaa kuolematonta sieluanne. Mitä siitä jos ihminen voit-

taisi koko maailman ja saisi sielullensa . . .

— . . . vahingon! keskeytti nuori Mäkimatka. — Olkaa te vain huoleti, pappa, ei me sekoiteta itseämme.

Hänen kärsivällisyytensä oli lopussa, hän joi nopeasti toisen kupin ilman leipää ja sanoi hyvästi. Alman sydämen sykintä tuntui ylös ohimoihin asti ja kun sulhanen auttoi takkia hänen ylleen ja siinä suurin kämmenin painoi hänen olkapäitään, valahti veri kuumana hänen kasvoilleen. Portailla sanoi Riikka:

— Kai te sitten hyvissä ajoin illalla olette kotona?

— Ei, katkaisi Lennartti päättävästi kysymyksen.
— Älkää odottakokaan ennen huomispäivää.

Hevonen puhalsi jo navetan nurkalla ja sitten sotamiesten ohitse, jotka kaikki mäessä pysähtyivät suksillaan katsomaan, alas jäälle. Almaa kylmäsi, kun hän ajatteli sisartaan, jolle ei hän ollut ehtinyt huutaa mitään rauhoittavaa ja sovittavaa. Kyllä Riikka nyt hautoo ja ajattelee — voi kauheaa, mitä hän ajattelee! Kuuma häpeäntunne tukahutti Lennartti Mäkimatkan kihlatulta kaiken sen ilon, joka koko aamun oli itänyt hänen rinnassaan.

— Meidän täytyy olla kotona illalla! sai hän vihdoin sanotuksi. — Kuule, Lennartti, meidän täytyy ol-

la kotona ennen yötä.

— Ja miksi? katkaisi hänet sulhanen. — Hitto vieköön ihmiset! Voi sitäkin miestä, joka tuon sinun sisaresi nai. Kuules . . . Kuules sinä Alma, itketkös sinä! Pitääkö minun soittaa sinulle pieni laulu — älä toki luule, että Mäkimatkan pojat lähtevät liikkeelle ilman instrumenttia. Peliä ja musiikkia olla pitää, vaikkapa vain huuliharpun muodossa olisi! Tilulilu-rrrrrrääää, tilulilu-rrrr-rää . . . !

Lennartti kiersi kätensä reen selustan taatse kihlattunsa ympäri, kääntyi hänen puoleensa, katsoi häntä silmiin ja upotti sitten kuuraiset viiksensä huivien sisään, jotka peittivät tytön kasvoja. Aurinko paistoi leppeästi, tilsat lentelivät ja valkoiset järven selät kimmeltelivät silmänkantamiin. Silmänräpäyksen aikana halusi Alma kääntyä ympäri katsoakseen kuinka kaukana koti oli ja saattoiko heitä sinne nähdä, mutta sitten hän unohti kodin, ihmiset, kaikki.

He havahtuivat reen kallistuessa ja huomasivat liikenevänsä Ummen saarta. Alma oikoi huivejaan ja kääntyi vaivaloisesti katsomaan taakseen. Iloisena rykelmänä kohosi siinä töyräällä kylä ja kirkko. Harvoinpa niin kaunista kirkonkylää näkikään. Some-

rin tornit kohoilivat kilpaa kirkontornin kanssa, mutta kirkko jäi kuitenkin aina voitolle. Tuunan naves-
tanruudut kiilsivät kuin sädehtivät kultapinnat. Kas
kuinka olikin kuuma.

— Älä sinä ota pois, sanoi sulhanen. — En voi sinua
lämmittää koko matkaa, kun on tuo hevonen. Soh,
Poikaviikari siinä, mitä sinä nyt niin hakkaat kavioi-
tasi.

Alma istui ääneti ja jäähtyi vähitellen. Oli mahdo-
ton ajatella ikäviä asioita, niin onnellinen hän oli ja
niin kaunista oli. Saaren paljaat punertavat pikkukoi-
vut tulivat jo silmien eteen, varis lensi ohitse, joku
muu lintu äännähti olisiko — se jo ollut pulmunen?
Reki liukui äänettömästi jäältä maankamaralle, var-
vut raappivat reen syrjiä ja iskivät kasvoihin. Kuule,
Lennartti, katso vähän tänne. . . Minä pidän sinusta
niin kovasti. Ajattele, että Riikka aina vain puhuu sii-
tä, etten menisi sinun kanssasi naimisiin. Mutta minä
menen, emme koskaan eroa. Minä pidän sinun leu-
vastasi, erikoisesti siitä, minä pidän sinun silmistäsi
ja äänestäsi, sinun käsistäsi, minä olen niin onnelli-
nen! Jotakin tämäntapaista teki Alman mieli lausua,
mutta hän vaikenä ja hänen sydämensä lyönnit olivat

tyynet ja tasaiset.

— Älä nyt pelästy, alkoi Lennartti puhella, — puistoa. Se on niinkuin hävitetty on. Eikä puutu piikkilanka-aitojakaan. Mutta ne täytyy kärsiä. Juuri niiden takiahan talo minulle myytiin.

Alma muisti piikkilanka-aidoista taasen Parannan isäntää ja oli kuin varjo hetkeksi olisi tullut keskelle hänen aurinkoista onneaan. Lennartti selitti yhä missä vallihaudat ja piikkilanka-aidat kulkivat. Niinkuin kiusanteoksi ne olivat tehdyt joka paikkaan. Mutta ne olivat kärsittävät, toki tästä nyt kerran vallat väsyisivät tappelemaan ja maailmansota loppuisi.

Matka kului liian nopeasti. Jota likemmä tultiin, sitä enemmän puhui Lennartti ja sitä vähemmän Alma. Almaa peloitti. Kun Lennartti näytti hänelle Maahisten kartanon raja-aidan, tarttui hän sulhasensa käsi-varteen kuin turvaa etsien. Ei hän pelännyt hävitystä puistossa eikä huoneiden komeutta. Hän pelkäsi suuren kartanon palvelijoita.

Eikä suotta. Ne todella katselivatkin uteliaasti ja lienevät naureskelleetkin takanapäin. Mutta kaikki kävi kuitenkin helpommin kuin Alma oli ajatellut. Sulhasensa rinnalla asteli hän läpi suurten huonei-

den, joista parhaimmat tavarat oli viety pois ja huonointa jätetty — ei siksi että tämä huonoinakaan olisi ollut mitään huonoa. Päinvastoin. He kävivät navetat, tallit ja ladot. Ruokasalin kalusto oli kokonaan jätetty — joka ei ollut nähnyt kaappeja täynnä vanhaa hopeatavaraa ja porsliinia, saattoi luulla, että kaikki oli ennallaan. Alma ei kiinnittänyt vaunuihin mitään huomiota, sensijaan hän lausui jotakin työväenasuntojen pienistä ikkunoista. Päivällisaikana oli Almalta taasen tukala olo, sillä palvelusneiti, joka heti astui sisään isännän painaessa nappulaa, vaivasi häntä. Muutenkin jokin vaivasi häntä. Nuo samaiset työväenasunnot.

Kahvi odotti heitä isännän turkkilaisessa huoneessa ja suljettuaan molemmat ovet, veti Lennhartti kihlattunsa sohvalle ja he viipyivät siinä pitkässä sy-leilyssä. Ensimmäiset tähdet olivat taivaalla, kun Alma äkkiä hätääntyneenä alkoi pyytää, että he lähtisivät kotiin.

- Kotiin, sanoi Lennhartti, emmekö ole kotona?
- En minä vielä, eihän toki. Vasta sitten . . .
- Joutavia . . .
- Kuule . . . Lennhartti . . . päästä. Minä pelkään. Tä-

mä on väärin. Ole niinkuin olit ennen . . . En ymmärrä sinua. Ollaan niin että Jumala voi katsoa meihin . . .

— Jos koskaan Jumala on ollut luotuihinsa tyytyväinen, niin meihin nyt.

Alma pääsi pystyyn, meni kuin paeten kirjoitus-pöydän taakse ja suori siinä hiuksiaan, katsellen himmenevään, tähditettyyn iltaan.

— Jos sinä olet se mies, jota rakastan, kuiskasi hän katkonaisesti, — niin sinä tänä iltana viet minut isäni kotiin. Ja minä tiedän, että sen teet. Mutta ennen sitä minä puhuisin sinulle jostakin tärkeästä. Katso . . . ei meillä ole siunausta . . . enkä minä voi olla . . . jollei meidän työväellä . . . kaikilla meidän alustalaisilla . . . ole oikein hyvä.

— Minä laitan heille oikein hyvää, ole huoleti ja tule tänne.

— Ei kuule, puhutaan nyt näistä tärkeistä asioista.

— Kaikkein tärkeimmästä minä puhun, jos tulet tänne. Tule . . .

— Tiedätkö mitä ruustinna sanoi viimein ompeluseurassa: että jotkin maanalaiset vedet murentavat pohjaa, jolla me seisomme, ja että meidän täytyy rakastaa enemmän . . .

— Ruustinna on viisas ihminen, tarttui sulhanen kiinni kihlattunsa puheeseen. — Se on aivan oikein: rakastaa enemmän. . . Tule, minä tahdon rakastaa paljon enemmän.

— Kuinka sinä saatat laskea leikkiä. Minä tarkoitan tietysti: rakastaa lähimmäistämme.

— En laske leikkiä. Olet läheisin lähimmäiseni. Kuinka kauvan sinä annat minun kerjätä. Alma, etkö kolmen viikon perästä ole vihitty vaimoni?

Kuuma puna hehkui Alman kasvoilla ja kuumat laineet kävivät läpi hänen ruumiinsa. Jotakin niin sitovaa oli Lennartin äänessä, että hän vaistomaisesti otti jonkun askeleen sitä kohti ikäänkuin häntä olisi vedetty.

— Kyllä, kyllä, puheli hän kuin unessa, — mutta vasta kolmen viikon perästä. Nyt meidän täytyy lähteä kotiin pian. Ennen sitä kuitenkin. . . Täytyy järjestää torpparien olot, mäkitupalaisten olot ja työväen, kaikkien. Täytyy suurentaa ikkunoita. Minä kyllä siten käyn antamassa ohjeita. . . kykyni mukaan. Ruustinna järjestää sellaista kirkonkylässä. . . vaikka minä en luule, että se onnistuu. Ihmiset eivät tahdo, että sekaannutaan heidän oloihinsa. . .

Hän lausui viime sanoja hajamielisenä, tietämättä mitä sanoi. Hänellä oli se tunne, että hän loukkaa Lennarttia hyvin pahasti, jollei hän nyt mene hänen luokseen. Hän ei kuitenkaan mennyt. Lennartti koho-
houtui nojaavasta asennostaan, piti hetkisen silmi-
ään kiinni ikäänkuin hän olisi taistellut läpi jonkin
sisällisen taittamisen ja hymähti sitten sen näköisenä
kuin hän oli seurassa.

— Mitä neiti oikein tarkoittaa, alkoi hän, — sil-
lä, että kaikilla olisi hyvä? Sitäkö, että minä ottaisin
työväkeni meidän kanssamme asumaan tänne päära-
kennukseen ja antaisin heidän tehdä työtä juuri niin
paljon kuin he tahtovat? Tai sitä, että antaisin torppa-
reille ilmaiseksi heidän torppansa? Ja rakennuttaisin
mäkitupalaisille somat pienet tuvat mäen rinteeseen
sekä kutsuisin heidät vapaan pöydän ääreen heidän
elämänsä loppuun asti? Sitäkö neiti tarkoittaa? Eikö,
no, mitä perhanaa sitten? Olisi hauskaa kuulla.

Lampun kupu varjosti tytön päätä, sulhanen ei
nähty miten sinipunertavat aallot hänen kasvoil-
laan vähitellen vaalenivat ja vihdoin jäykistyivät jon-
kinlaiseksi turvotukseksi.

— Vuorelan torppa, jatkoi agronomi sytyttäen

paperossia, — on vähintään 75 tuhannen markan arvoinen. Tarjoan sitä torpparille yhdestätoistatuhannesta, mutta hän tarjoaa siitä kolme tuhatta eikä häitäile. »Kyllä se siitä vielä lohkeaa ilmaiseksi», ajattelee hän. Tarkoitatko nyt, että minun pitää antaa torppa kolmella tuhannella? Vai ilmaiseksi? Ei, neitiseini, nämä asiat eivät ole niin yksinkertaisia. Helpointa maailmassa on »olla hyvä» sillä helppohintaisella tavalla, että vain antaa mennä. Mutta jos nyt kautta linjan harjoitettaisiin tätä hyvyyttä, niin maanomistajat pian olisivat ojassa ja vapautetut maaorjat harjoittaisivat vilkasta keinottelua ilmaiseksi saaduilla palstoillaan. Ja paljon muuta.

Agronoomin ääni oli kohonnut niinkuin hän olisi esittänyt asiaansa puhujalavalta tai seisoltaan jossakin kokouksessa. Tyttö katsoi häneen jo nöyrytyneenä.

— Ei kukaan kadehtisi heiltä heidän hyvää Geschäftiään, mutta epätietoisuuteen ei voi jäädä siitä, mitä tämä vaikuttaisi tuotantoon. Ja miten se vaikuttaisi näihin äkkiä rikastuneihin itseensä: helposti tullutta, helposti mennyttä.

Alman tuli yhtäkkiä sanomattoman ikävä Lennarttia, oikeaa Lennarttia. Mitä hän olikaan tehnyt,

kun näin karkoitti sulhasensa ja kutsui esiin tuon kousherran? Helppo oli Lennartin tämän jälkeen vetää hänet rinnalleen sohvaan ja uuvuttaa hänet suudelmiin.

— Anna anteeksi, kuiskasi Alma siinä, — sinähän ymmärrät paremmin kuin minä. Minä tiedän, että sinä tahdot sitä mikä on oikein.

Alma taivutti kätensä hänen leukansa ympäri ja pusersi sitä ihastuksissaan. Se oli toki kaikkein suloisinta mitä voi ajatella. . . ! Lennartti leikitteli hänen kourassaan huulillaan niinkuin hevonen, joka leikittelee hoitajansa kädellä tai ottaa kauroja ojennetusta kahmalosta. He nauroivat. Alma sävahti hetkeksi, mutta muisti samassa Lennartin sulkeneen molemmat ovet. Lennartti otti vihdoinkin hänen kätensä suultaan ja upotti huulensa hänen vaaleisiin hiuksiinsa niskassa. Alma ei enään nauranut. Hän pelkäsi. Hän rupesi rukoilemaan, että he jo lähtisivät. Oli tosin kuunvalon aika, mutta kotona saattoivat kuitenkin tulla levottomiksi. Sillä hyvänäolemisella hän oli tarkoittanut. . . Paanasella Rajalan torpassahan oli mies sellainen kunnollinen. Hän oli rakentanut torpan suon laitaan, ja tahtoi sitä kovin. Mutta isäntä

tahtoi itse liittää torpan viljelyksiinsä.

— Lennartti . . . päästä . . . Minun on paha . . . minä tukahdun . . . Sinä et rakasta minua . . . Eikö sinusta Rajalan pidä . . . ? Päästä minut! Minä tahdon kotiin . . .

— Jää minun luokseni! kuului sulhasen kuuma kuiskaus yli Alman kasvojen.

Alma ponnisti koko voimallaan ja pääsi pystyyn. Hän liikutteli ranteitaan ikäänkuin koettaen olivatko ne paikoillaan. Pöydällä lepäsi valkoisilla kukkasilla kirjaeltu kirjoituspöytämatto, se oli tuttu, hän muisti joskus neuloneensa sen. Kauan sitten. Kaikki oli kumman kaukana. Siinä oli myöskin kultakehyksissä vaaleatukkaisen naisen kuva — hänen oma kuvansa. Lennartti oli suurennuttanut sen. »Pellervo . . . T-h-i-erzucht . . . » tavaili Alma. Makasiinirakennuksesta valui ulkona hangelle jyrkkä varjo. Ruokakellotoksen varjo oli keskellä pihamaata, se tuntui siinä liikkuvan ikäänkuin sitä olisi huojutettu. Huonekin huojui Alman silmissä . . . »Pellervo . . . Tapio . . . Kleiner Rath-ge-ber für . . . Aika . . . » Missä hän oli? Missä oli eteinen? Tuolla oli liiteri, tuolla alhaalla tienkäänteessä, siellä ulkopuolella oli ollut heidän rekinsä, kun he menivät siitä ohitse talliin. Takaisin pala-

nessa oli reki poissa. Se täytyy heti taas vetää ulos. . .

— Lennartti, sanoi Alma yhtäkkiä täysin valveilla,
— mitähän kello onkaan?

Huuliharpun remuava särinä vastasi hänen kysymykseensä. Lennart soitti ja nauroi. Pieni rämisevä esine siirtyi hänen toisesta suupielestään toiseen. Hän ravisti koneestaan esiin mitättömintä rekipolskaa, paiskasi sitten äkkiä soittokoneensa hopeoidulle kahvitarjottimelle ja nousi.

— Minun isäni, jota pyhä Kankaan pitäjä sanoo juopoksi, ymmärtää elämän ja ihmiset, puhui hän nyökytellen päätään. — Hän on antanut meille jokaiselle huuliharpun. Aina uuden, kun olemme soittaneet rikki vanhan. Hän asettaa nimittäin huuliharpun edelle kaikkia muita soittokoneita. Ja todella: sillä on paljon etuja. Se on keveästi mukana kuljetettava silta, joka lasketaan, kun tarve vaatii. Ei enään mitään soita ja rämeitä, kaikkialla saattaa kulkea kuivin jaloin. Huuliharppu yhdistää.

Alma tunsi hänen taasen liukuvan jonnekin, jonne ei hän voinut seurata. Hän olisi tahtonut kutsua hänet takaisin, hän kävi surulliseksi, hän ei pitänyt tuollaisista huuliharpuista.

— Lähdetään sitten, sanoi Lennartti ja nousi.

Eikä hän enään tullut Alman luo, ei ottanut häntä kädestä, ei sanonut mitään sovittavaa, vaan avasi oven ruokasaliin ja painoi nappulaa. Hänen puhuesaan pitsiesiliinaisen palvelustytön kanssa tunsu Alma taasen suurta yksinäisyyttä ja ahdistusta ja toivoi vain, että Lennartti tulisi hänen luokseen niin paljon että hän saisi kuiskata hänelle jotakin. Lennartti tuli-kin vihdoinkin, mutta vain levittääkseen pöydälle kartan ja puhuakseen asioista, joita kuka hyvänsä olisi voinut kuunnella. Ruokasalissa kattoi palvelustyttö illallista. Turhaa se oli, ei Alman suinkaan ollut nälkä. Lennartti puhui lujalla äänellä ikäänkuin kymmenkunta isäntää olisi istunut huoneessa eri haaroilla ja hän olisi kysynyt heidän mielipidettään siitä, oliko puisto todella nyt mennyt aivan pilalle näiden juoksuhautojen takia.

Niin, tottakin, juoksuhaudat! muisti Alma. Kyllä-hän ne olivat rumat ja varsinkin oli pahan näköinen piikkilankaverkko siinä pellolla kaivon ympärillä. Mitä varten se olikin siihen laitettu?

— No, tämän kartanon pitäisi strategisessa suhteessa sijaita hyvin ratkaisevalla paikalla, selitti Len-

nartti turhan lujalla äänellä.

— Voiko noita lankoja käyttää mihinkään, koetti Alma yrittää, — sitten sodan loputtua? Eläimet vain repivät niissä itsensä. . .

Molemmat muistivat Parannan isännän ja vaike-
nivat.

Keskustelu ei parantanut heidän väliään. Virallisesti puhellen antoi sulhanen joitakin ohjeita palvelusväelle, virallisella kohteliaisuudella auttoi hän morsiamensa ylle, jopa tahtoi vetää jalkaan päällyskengätkin. Uudella levänneellä hevosella ajoivat he alas puukujaa, jonka halki oli hakattu leveä tyhjä vyöhye, ja ohi paljon mainitun piikkilanka-aitauksen. Kaikki teki kuutamossa epätodellisen vaikutuksen. Viittatie aukeni loputtomana kuin jokin tie iäisyyteen, varvut ja niiden varjot liukuin sinertävässä kajastuksessa.

— Lennartti, sanoi Alma, — puhu jotakin. Oletko minulle suuttunut?

— Noo. . . een. Sinä olet vain hiukan turhanaikainen.

— Mitenkä niin sitten? Pitäähän sinun se ymmärtää.

Väliaikojen perästä saattoivat he puhella.

— Suoraan sanoen, et paljon luota minuun. Olisin tahtonut kertoa sinulle suunnitelmistani ollen oikein likellä sinua. Mutta sinä nyt tahdot, että tässä välillämmme on turkkeja ja vällyjä. No niin, voihan se olla turvallisempaa. No niin, suoraan sanoen: minä en luota hyvyyteen. Se on se, minkä kokemus on opettanut minulle.

Hän oli laatinut itselleen sen suunnitelman, että hän kasvattaa alustalaisiaan kuin lapsia, ankaralla kädellä. Heidän ei pidä edes tuntea, että ankaruuden takana on hyvä tarkoitus. Se huomataan sitten joskus, kun ankara käsi jo on poissa. Alustalaisten täytyy ainoastaan tuntea ankara herra, joka tekee oikeutta — vihatkoot sitten tai rakastakoot häntä. He tulevat luulemaan, että hän etsii omaa hyötyään, mutta kaikki tulee lankeamaan heidän hyödykseen. Pitää olla vakuutuksia ja säästökassoja joka lajia. Ja jokaiselle tulee olemaan pakollista käyttää niitä.

— Meidän kansa on liian kehittymätön ymmärtääkseen hyvyyttä. Vain jalot yksilöt saattavat käsittää hyvyyden. Mutta minä kasvatan heitä kovuuden kautta kestäämään hyvyyttä. Minä tulen rakentamaan

asunnot niin ja niin ja ne käydään talon puolesta tarkastamassa, ne täytyy pitää kunnossa. Minä panen jokaiselle, joka tulee talon palvelukseen, pienen summan säästöpankkiin ja koetan kasvattaa ihmisiä itse kartuttamaan tätä säästöä. Vanhuudenvakuutus täytyy tulla yleiseksi. . . Kuinka mielelläni olisin puhunut sinulle näistä kaikista poski poskea vastaan painuneena, siellä omassa kodissa. . . Mutta sinä paha tyttö et tahtonut. . .

Alma veti kintaan kädestään ja pujotti kätensä Lennartin suureen nahkaiseen rukkaseen.

— Täällä on meidän kotimme, sanoi hän hiljaa, — täällä taivaan kannen alla. Kuinka sinä olet hyvä, kuinka minä sinua rakastan. Nyt me oikein puhumme.

Ja he puhelivat, kuunvalon vuotaessa yli kimmeltelevän jään. Likenä jo puoliyön aika, kun Kankaan kirkonkylän tumma talonrykelmä tuli näkyviin täivästä vastaan.

Kylän ei kauvan tarvinnut odottaa ennustettua kotitarkastusta. Se tuli niinkuin tarkoituksella olisi asetettu samana aamuna, jolloin Parannan isäntävainajan hautajaiset olivat ilmoitetut tapahtuviksi kirkon-

menojen jälkeen. Joka talossa ja asumuksessa hypättiin sinä aamuna, sillä kaikki valmistautuivat lähtemään kirkkoon ja jo varhain tuli Ummen saarelta näkyviin se musta hevosjono, joka oli lähtenyt vainajan kodista liikkeelle päivänsalon tuskin tuntuessa. Sykähdys oli käynyt läpi jokaisen sydämen, kun peltitaulu, joka nähtävästi oli asetettu pystyyn ensimmäiseen rekeen, alkoi kimmeltää auringossa. Säteet sinkoilivat kuin miekanterät yli valkoisen lakeuden pittäjäläisten sydämiin.

Alma-tytär sattui olemaan kotinsa kuistilla, kun santarmit, kaksi luvultaan, poliisi Juureva ja vielä yksi mies, jota ei Alma tuntenut, saapuivat. Alman ensimmäinen ajatus oli: kuinka saisinkaan heidät saliin siksi kunnes isä ja Riikka ehtivät kirkkoon. Mutta jumalanpalveluksen alkamiseen oli vielä kolmatta tuntia, ja vaikka »kirkkoväärtien» oli tapana lähteä hyvin hyvissä ajoin, niin oli tämä sittenkin aikaista. Joka tapauksessa Alma tarjosi kätensä ensin poliisille ja sitten muille herroille. Juureva pusersi hänen ojennettua kättään, ehkä hiukan häpeissään, liiankin lujaan, mutta toiset eivät tahtoneet ottaa sitä vastaan. Alma tyrkytti heille — vaistomaisesti etsien aikaa, kä-

sittääkseen miten oli meneteltävä — tyrkyttämällä kättään ja avasi siinä yksintein oven saliin. Pian seisivat santarmit sinipunervissa pukimissaan, Juureva ja tuntematon herra päällysvaatteisillaan, suuressa valkoisessa huoneessa juhlallisten murattikaarten alla. Alma viipyi hymyillen heidän edessään. Todella hän hymyili hymyä, joka sillä hetkellä oli hänelle annettu, tuntematta mitään pelkoa. Oman pitäjän poliisi selitti innokkaasti ja kiukkuisesti jotakin värväyksestä ja matkustamisesta. Ei hätää mitään, ajatteli Alma, kyllä minä vain selviydyn, kun ei Riikka pääsisi sotkemaan. Kirjavapukuiset herrat katsoivat häneen pitkään ja mahtoivat kysyä toisiltaan, oliko tuo naurava naishenkilö tuossa pikkuhekkali, niinkuin Kankaan pitäjässä sanottiin. Oli varmasti, siltä tuntui Almastä sillä hetkellä itsestäänkin. Tai olisiko hän ollut niin ylen viisas? Viisaus ja hulluus menivät sillä kohdalla aivan sekaisin.

— Täällä on harjoitettu villitystä ja yllytystä, selitti Juureva.

— Kyllä Juureva vain sen tietää mitä yllytystä ja villitystä meillä Tuunassa on harjoitettu, hymyili Alma lauhasti.

— Niin onkin. Nuori herra on nyt koulussa, se Eino-Ilmari. Mutta se vehkeili jouluna yhdessä Ahosen puotipojan kanssa, sen Kallen, ja Kalle hiihti peltojen poikki yhtenä yönä. Ammuin perään, mutta pääsi kuin pääsikin. . .

— Ahosen puotipojasta en mitään osaa sanoa. Sellainen kohtelias se oli puodissa ja oikein punnitsikin. Se Iivari, joka siellä nyt on, punnitsee nätimmin ja vakuuttaa sitten vain, että saippua on kuivanut matkalta. Hahhahhah. Vahinko se kylälle oli, että Kalle. . .

Santarmit alkoivat kyllästyä pitkään puhetulvaan, jota eivät ymmärtäneet. Tuntematon nuorukainen taas oli ottanut esiin paperia ja kynän sekä asettunut pöydän ääreen. Hän puuttui nyt asiain johtoon. Epämukavaa hänelle oli asettaa jalkansa alas lasketun pöydän levyä vastaan, mutta hän ei näyttänyt keksivän mitään keinoa.

— Nämä herrat haluavat tavata isäntää itseään, sanoi nuori mies selvällä suomenkielellä.

— Isäni on kirkkoon lähdössä, selitti Alma. — Täällä on tänään suuret hautajaiset. Parannan isännän, joka tuli hulluksi ja kuoli Helsingissä. Hän meni piikkilanka-aitaan ja. . .

Nyt herrat varmaan sanoivat toisilleen, että tuo nainen on hullu. Ja taitavatkin olla oikeassa. . .

— Niin, ja isäntä on muutenkin vanha, toimitti Juureva, keskeyttäen hänen puheensa. — Otsin staa-rii, selitti hän kumarrellen santarmeille.

— Ja isäni on kirkkoväärti, olkaa hyvä, Juureva, ja sanokaa herroille, että hän on kirkkoväärti, hänen täytyy olla virkansa puolesta kirkossa. Selittäkää, minä kyllä toimitan, että taas saatte meiltä pikkuvasikkaa. Sisareni ja minä saatamme aina isää, voisi muuten kaatua kupsahtaa. . .

Yhtäkkiä kolahti nyrkki pöytään. Nuorukainen, joka oli asettunut sen ääreen, vaati hiljaisuutta.

— Tämän talon poika, joka on isäntänä Somerilla, on lähtenyt matkalle?

— On kyllä.

— Mitäs te tiedätte tästä matkasta?

— On parasta puhua totuudenmukaisesti, sekaantui Juureva vilkkaasti puheluun, — helpommalla pääsee ja pikemmin menee. Ja rangaistuskin on pienempi. Ja sitäpaitsi nämä herrat jo kaikki tietävät.

Nuorukainen istui pöydän ääressä, vaivaloisesti etsien sijaa jaloilleen, kynä korvan takana. Alma me-

ni, yhä hymyillen, hänen luokseen ja taipui avaamaan pöydän levyä. Nuorukainen ei hymyillyt. Hän näytti köyhältä, päällystakki oli kulunut ja hampaat olivat madonsyömät.

— En minä mitään tiedä, sanoi Alma, — muuta kuin että joka päivä olemme odottaneet häntä kotiin. Kyllä kai hän näinä päivinä tulee.

— Älkää te kierrelkö, huusi nuorukainen, — tiedätte, että hänet on Ruotsin rajalla otettu kiinni ja että hänen taskuissaan on löydetty papereja, jotka saattavat hänet hirteen.

Alma hymyili levollisesti.

— Kyllä se on ollut jokin toinen ihminen. Minun veljenihän on Venäjällä.

— Shtoo anaa gavarit? kysyivät molemmat santarit, ja Alma ymmärsi, etteivät he olleet tyytyväiset tähän yhteen kuulusteltavaan, vaan halusivat puhutella useampia. Hän halusi kuitenkin pidättää heitä täällä, ehkei Riikka ollut heitä huomannut, hän ei mitenkään tahtonut, että he kuulustelisivat Riikkaa. Ja hän alkoi nyt kertoa veljensä matkoista, kuinka hän oli myynyt Pietariin heiniä ja mitä hän oli saanut kilolta. Viime aikoina hän oli vienyt kalojakin — jäädy-

tettyinä — ja voita. Hän viipyi usein niin kauvan... Niin, ja nythän oli vielä toinenkin syy viipymiseen, vaikkei siitä oikein huolinut mainita...

— Shtoo anaa gavarit? panivat koreapukuiset herrat tuontuostakin joukkoon, saamatta Almaa lakkaamaan puhumasta. Tuunan vaitelias, hiljainen tytär oli puheliaisuudestaan itsekin hämmästyksissään, mutta se meni kuin itsestään. Hän tiesi, että hänen vastauksistaan saattoi riippua ihmishenki.

Tulkki, joka samalla teki pöytäkirjaa, rupesi nyt kyselemään Arvo Mäkimatkaa ja kauppapalvelija Ahosta. He olivat lähteneet samana yönä, Mäkimatka ja Someri, sinä ja sinä yönä ja Ahonen viikkoa myöhemmin. Kuka heitä täällä värväsi? Mäkimatka, eikä kukaan muu.

— Vai niin, sanoi Alma. — En minä vain olisi uskonut. Helsingissä hän nytkin on, Mäkimatka.

Hän rupesi yhtäkkiä nauraa hihittämään eikä taaskaan tuntenut itseään. Hän oli muistanut sulhasensa ja tullut ajatelleeksi, että voisiko Lennartilla ehkä olla tässä jokin vaara, Arvon veljenä.

— Sehän on sellainen huikentelevainen, Arvo, sanoi hän. — Eihän se missään virassakaan pysy, ei

suinkaan se mihinkään sellaiseen pysty . . . mitä herrat tarkoittavat?

— Ne ne juuri ovat pystyneet . . . pani tulkki hampaitensa välitse ja kirjoitti papereihinsa.

Koreapukuiset herrat olivat ruvenneet katselemaan ympärilleen. Toinen meni Eino-Ilmarin huoneen ovelle ja tuijotti piironkiin. Toinen koputti astiakaappiin salissa . . . Avasi . . . Ehtivät isän kanssa lähteä! ajatteli Alma, ennenkuin ovat tutkineet nämä kaapit. Kun rupeaisivatkin tutkimaan. Niissä on vaikka miten paljon vanhoja talonkirjoja.

— Ei, sanoi hän yhtäkkiä ja meni totiseksi, — ei niissä kaapeissa ole yhtikäs mitään.

— Shtoo anaa gavarit? kysyivät herrat taaskin.

Tulkki lähetti poliisin heidän avukseen ja jatkoi kuulustelua Alman kanssa. Paljonpa nuo tiesivät, ihmetteli Alma mielessään, tarkalleen tiesivät minä yönä Toivo ja Arvo olivat lähteneet. Lieneekö siinä ollut perää, että Eino-Ilmari olisi ollut samoissa toimissa? He tiesivät varmaan enemmän kuin kotiväet, nuo oudot ihmiset. Alma vilkuili astiakaappia ja Eino-Ilmarin huonetta kohden, tekeytyen levottomaksi. Ja todella alkoivat herrat haeskella. Juureva tavaili ruot-

salaisia sanoja joistakin kellastuneista kärjäkirjoista. Tämähän menee mainiosti! ajatteli Alma. Kunhan vain Riikka pysyisi poissa täältä.

— Ei se ole itse Ahonen, joka täältä on lähtenyt karkuteille, selitti poliisi nyt hiljaa nuorelle herralle. — Se on hänen kauppapalvelijansa Kalle. En tiedä liikainimeä, me olemme täällä aina vain puhuneet Ahosen Kallesta.

— No mitä te osaatte kertoa koululaisesta Eino-Ilmari Tuunasta. Kehoitin teitä pysymään totuudessa, se on teille itsellenne ja syylliselle kaikin puolin edullisempaa.

Alma tunsu kalpenevansa.

— Ei ne näitä ole, huusi Juureva ikkunan äärestä. — Nämähän ovat kauppakirjoja ja torpankontrahteja. Kirjeitä nämä herrat tahtovat nähdä. . .

Nuorukaisen käsi kolahti taasen pöytään.

— Tämä täällä vastaa ensin. Mitä siis tiedätte Eino-Ilmari Tuunasta.

— Mitäs minä sitten. . . Hän on veljeni. Hän on hyvä poika. . .

Nyrkki koputti pöytään.

— Siitä voi olla eri mieliä. Ikä. . . luokka. . . harras-

tukset. . . sellaisista tiedoista saattaa olla kysymys.

— Ai, sillä tavalla. Hän on seitsemäntoista. . . Kahdeksantoista. Seitsemännellä luokalla. Hän on sairastellut. . . silmiään. Ja muutenkin. Hänellähän on äitikin aivan parantumaton sairaus. Minun äitipuoleni. Tuollahan hän on ollut liikkumattomana jo kuinka monta vuotta. Urheilijako? Eino-Ilmariko? Ei. Kylähän hän suksilla pysyy, mutta ammuskellut. . . ei. Niin, taikka lintuja täyttääkseen niitä. Ja koonnut linnunmunia ja perhosia. Niillä on siellä koulussa sellainen innostunut opettaja luonnontieteissä. . . Kyllä se on veljeni huone, missä herrat juuri ovat. Kai siellä voi olla laatikossa jokin kirje. . .

Kirjuri pani jotakin paperille ja Alma totesi, että portaissa käytiin nopein askelin — se oli Milja. Hän huusi portailta. Ehkäpä hautausaatto jo oli liellä. Mitähän kello saattoikaan olla? Eino-Ilmarin keinutuolimatosta hehkui iloisia punaisia ja keltaisia ruusuja. Mitähän nuo herrat nyt löysivät?

Heidän päänsä olivat kaikki yhdessä ja he katselivat jotakin esinettä. Oliko siellä sittenkin ollut jotakin vaarallista? Alma tunsu kylmän aallon käyvän läpi koko ruumiinsa. Poliisi erottautui joukosta ja tuli häntä

kohden, kädessään jokin pieni esine.

— Mikä tämä on?

Alma veti suupielensä korvia kohden niin kauvas kuin taisi ja tarttui esineeseen. Häneltä oli juuri pääsemäisillään: se on palkinto, veljeni sai sen kilpahiihdossa. Mutta hän sanoi nopeasti:

— Se on luokkamerkki. Kuudennella luokalla ollessaan pojat sen teettivät. Ne olivat niin hyvät ystävät, se luokka. Mitäs tämä onkaan tässä — revontulet? Vai onko se aamurusko?

— Pääskynen se on, minun silmilläni nähtynä, sanoi poliisi.

Nyt joku tuli saliin. Alma näki kirjurin hiukan kumartavan ja jäävän ovelle odottamaan, että tulija astuisi likemmä. Alma tunsu astunnasta sisarensa. Vierailta ei saattanut jäädä huomaamatta miten hän kuumeni ja punastui. Kaikki astuivat ovea kohden. Riikka Tuuna seiso i keskellä salin lattiaa, yllään vanhanaikainen musta kirkkopukunsa, kaulan ympärillä kaitainen valkea pitsi. Hyvin kalpeana ja silmät suurina ja avonaisina katseli hän vieraisiin. Kaikki on hukassa, ajatteli Alma. Kuinka tyhmä minä olen ollut, olisihan minun pitänyt tietää tämä. Hänen silmänsä-

kin jo ovat auki niinkuin selkoisen selälleen aukaistu veräjä. Minä onneton, mitä minä olen tehnyt!

— Mitä tämä on? kysyi poliisi, tuoden Tuunan vanhemman tyttären eteen pientä esinettä. — Tämä tässä. . . tämä neiti sanoo, että se kuvaa aamuruskkoa. Minun silmissäni se on lintu.

— Se on lintu, sanoi Riikka Tuuna käheästi.

— Vai niin, no katsokaas nyt.

— Shtoo anaa gavarit? sanoivat santarmit yhteen ääneen ja poliisi jatkoi edelleen:

— Mitäs neiti muuta tietää tästä pienestä leikkikaluksista?

Riikka nieli jotakin.

— Se on ensimmäinen palkinto. Veljeni sai sen kilpahiihdossa.

Poliisilta pääsi iloinen nauru ja kirjuri riensi kääntämään sanoja santarmeille. He tulivat kaikki saliin ja kirjuri asettui uudelleen pöydän ääreen. Alma tunsi, että hän nyt huoletti olisi voinut poistua, mutta hän oli ikäänkuin kasvanut kiinni siihen ikkunanpieleen. Miehillä oli uusi into kysymyksiä tehdessä. He tunsivat joutuneensa tekemisiin harvinaisen tutkittavan kanssa. Riikka vastasi selkeästi ja lyhyesti aivan niin-

kuin raamatussa käskettiin: On, on, tai: ei, ei. Hän ei salannut mitään.

— No, tämä nuori Mäkimatka . . . onko hän harjoittanut kiihoitusta ja värväystä?

Riikka oli hyvin kalpea, kun hän vastasi:

— En usko . . . En tiedä . . . En usko.

— Siis on. No entä velipuolenne sitten?

— Ei! sanoi Riikka ja ravisti suuttuneena päätään.

— En ainakaan usko, lisäsi hän ikäänkuin kuitenkin peläten omantuntonsa puolesta. — Ei, en tiedä.

— Siis on.

Kun isän raskaat askeleet tulivat ovelle, pääsi Alma paikaltaan ja kiiruhti häntä kohti. Hän ojensi Riikan virsikirjaa ja kysyi, minne he kaikki olivat jääneet.

— Tulee jo kiire. Missä te olette? Onko täällä vieraita? Seppele pitää ottaa pappilasta.

Santarmit eivät kuulustelleet keitään muita talossa. He tunsivat saaneensa luotettavat tiedot. Toinen pani taskuunsa kaksi kuvakorttia, joista toinen oli Arvo Mäkimatkan lähettämä, toinen Toivon, sekä Eino Ilmarin hiihtopalkinnon. Pian katosivat he näkyvistä yli valkoisen pihamaan. Ja heti heidän jälkeensä läk-

sivät talosta vanha kirkkoväärti ja hänen molemmat tyttärensä, virsikirjat käsissä, siistissä vanhanaikaisissa mustissaan. Kirkkoväärti kiirehti edellä, hän oli jo kovin levoton. Vasta hetken perästä, kun Alma tuli hänen rinnalleen, hän kysyi:

— Mitä ne tahtoivat? Kun ei tultaisi myöhään. Seppel on pappilassa.

Hänen piti ensi kertaa elämässään olla mukana laskemassa seppeltä ja tehtävän tärkeys täytti hänet kokonaan. Teillä ja kujilla tuli kansaa sekä jalan että reellä. Venäläiset sotamiehet olivat hekin liikkeellä, mutta pysyttelivät syrjästäkatsojina ikäänkuin olisivat tunteneet päivän vakavuuden työntävän itseään ulkopuolelle sen piirin missä paikkakuntalaiset tänään liikkuiivat: kirkon ja sen ympäristön. Aurinko säteili alas taivaan kirkkaudesta. Pieninä ponnistivat ihmiset alhaalla lumiaavalla. Tuunan kirkkoväärtikin ponnisti muiden mukana, hän oli tänään mielestään tärkeämpi kuin koskaan. Hänen molemmat tyttärensä kulkivat hänen perässään, nuorempi levottomana pälyillen ympärilleen, poskilla helakat pilkut, vanhempi keltaisen kalpeana, piirteissä ylimaallinen rauha ja hartaus.

Hänen on hyvä ja minun on paha, ajatteli nuorempi tytöistä. Kumpi meistä on tehnyt oikein ja mikä on totuus?

Kun Alma pappilan kuistilla asetti isänsä käsivarrelle Kankaan kunnan seppeleen, nousi hautaussaatto juuri ylös rantatöyrästä. Kuuraiset hevoset höyrysivät ja peltitaulu havuilla koristetun surureen edessä lähetteli sädemiekkojaan ilmaan ja ihmissydämiin. Nyyhkytys nousi kirkkoväen rinnasta, kun he ajattelivat tätä kuolemaa. Kirkkoväärti hymähteli ja käänteli nauhoja. Ei hän ollut nähnyt koskaan vielä niin kaunista kukkalaitetta. »Autuaat ovat puhtaat. . .» Oikein se oli, että se tuli nauhoihin.

Kirkonkellot alkoivat soida.

Riikka Tuuna kohotti päänsä kohti tuttuja mustia tapulinaukkoja ja tunsu malmin värinän vavisten kulkevan läpi ruumiinsa. Oli kuin kellon sävelissä taivaallisen Isän armo olisi vuotanut hänen sieluunsa. Kuinka onnellinen hän tänään olikaan! Hän oli saanut lausua totuuden, kaiken uhalla. Ja nyt palkitsi suuri Isä häntä tällaisella rauhalla. Hän sai tuntea astuvansa pidellen kiinni Jumalan kädestä ja niin kevyt oli askel. Rakkaat kellot, Jumalan viestien kanta-

jat, kumisivat yli aurinkoisen seudun, yli elävien ja kuolleiden. Ah, kun olisikin saanut tänään kuolla.

Mutta hän kuului vielä elävien joukkoon ja elävien huolet olivat hänen osallaan, huolet — joskin kaikista huolista pyhimvät ja rakkaimmat: tämän Kankaan kirkon huolet.

Kaikki nuo ihmiset olivat tutut ja he nyökkäsivät tai tulivat antamaan kättä. »No mitäs sille emännälle kuuluu? . . . Niin, niinhän sen piti menemän, sellaisen hyvän miehen. . . Meidän emäntä se vain sairastaa, ei elä eikä kuole.» »Siellä meidän kulmalla tuli sellainen kamala tapaus, että oikein sitä on vaikea mainita. . . kun nuo venäläiset sotamiehet. . . ei sitä tahdo osata puhuakaan. . . turmelivat yhden lapsen, torpparin kaksitoistavuotiaan tyttölapsen. Sen oli äiti vain lähettänyt aittaan. . . siinä illansuussa, juuri että vähän hämärsi. . . Ja kyllä tupaan oli kuulunut huuto, mutta kuinka eivät olleet heti lähteneet katsomaan. Kun sitten lapsi rupesi viipymään ja menivät hakemaan, niin ei missään ollut. Ja askeleetkin olivat niin sotketut, ettei niitä voinut seurata. Ja vasta sitten iltayöstä, kun ottivat koiran — ei se mikään poliisikoira ollut, oma vain, mutta sellainen viisas, joka tuo kotiin jänik-

siäkin —, niin sitten löydettiin heinäladosta metsänlaidassa. Ja vähissä hengin, vaatteet ihan revittyinä, oli vaivainen ollut. . . Että kyllä nyt on Jumala antanut pahuudelle vallan. . . Eihän sitä varmuudella osaa sanoa, nuo sotamiehetkö sen tekivät vai kutka, mutta ne siinä kumminkin juuri olivat kulkeneet siihen aikaan. . . Ei ymmärrä, mikä tästä lopulta tulee. . .»

Riikka Tuuna ei nyt olisi jaksanut kuunnella tämäntäpaisia asioita. Hänen sielunsa ei olisi tahtonut korkeudestaan astua takaisin synnin lokaan ja likaan. Mutta uutinen oli jo kuin katkera juoma sekaantunut hänen suoniinsa ja kirveli samoissa jäsenissä, jotka äsken vavisten olivat ottaneet vastaan kellonsoiton. Kauheaa. . . Missä Jumala oli? Täällä, täällä. . . tuossa auringonpaisteessa, tuossa kellonsoitossa, tuolla tutussa kirkossa, näiden hauraiden ihmisten sydämissä, jotka kuitenkin kaikki olivat luodut Jumalan kuviksi. . . .

Tässä oli Kutoja-Annan tuttu, luhistunut mökki. Kuinka monet kangasmallit siellä olikaan yhdessä suunniteltu! Leipurin portailla oli miestä kuin seivästä humalikossa. Tuossa koivussa oli käki alkanut kukkua, kun piispa ja rovasti vaunuissa tulivat kohdalle.

Siitä oli kauan, Relanderi-vainaja oli silloin ollut Kankaan pappina eikä pitäjä ollut oma seurakuntakaan. Nopeasti kuluivat vuodet, mutta Jumalan armo oli sama. Kuinka Hän kuitenkin päästikin tapahtumaan jotakin niin hirmuista kuin että lapselle. . . Sillä oli tietenkin jokin tarkoitus. Ehkeivät olleet vanhemmat etsineet totuutta ja ohjanneet elämäänsä totuuden mukaan. Jollei ihminen ohjannut elämäänsä, niin elämä ohjasi häntä, sellaista se oli. . . Eivätkö taas olleetkin ajaneet hevosiaan aitauksen sisäpuolelle, vaikka niille oli tehty ruuhia oikein pitäjän puolesta. Kauemma! Heinätukkoja taas joka paikka täynnä! »Kuulkaas Linteeni, ettekö olisi niin hyvä ja veisi tuota hevosta tuonne. Kun ovat niin ajattelemattomia. . . Kiitoksia vain. Onpa siinä uskollinen koira, niin haukkuu, että. . . En nähnytkaan, sieltä vällyistä nousi. . . Kenenkä hevonen se on, en tunnekaan.» Riikka kokosi itse viimeiset heinänrippeet ja kuljetti ne perässä. . . »Aijai, mikäs nyt on, kun eivät ole muistaneet paareja tuoda. . . Ovatpa panneet sakeaan havuja, tarttuvat niin kiinni vaatteisiin. Aaltonen, huomenta. . . Jumal'antakoon. . . Kuulkaas, paarit täytyy ottaa tänne, hautasaatto nousi jo ylös rantatörmää. . . On, on nyt

niin ihana aamu. Onhan tie haudalle luotu tarpeeksi leveältä auki? Kun on näin paljon kansaa liikkeellä...» Riikka Tuunan laiha jäntevä olento pujotteli hevosten ja siellä täällä seisoskelevien ihmisryhmien lomitse ylös mäkeä. Kirkonkellot heläyttivät ilman sieneen viimeiset hiljaiset läppäyksensä. Riikka loi terästetyn katseensa kirkkorakennukseen, pihamaalle ja portaisiin, sitten hän nopeasti kiersi nurkan, poimi tieltä paperossinpään ja viskasi sen kauvemman lumeen — aina noita piti olla noita paperossinpäitä! Tämän jälkeen tulivat tutut liikkeet juuri samoina kuin vuosikausien kuluessa: samat askeleet ovelta ovelle, portailta toisille, samat tarttumiset ovenripoihin. Ja silmien edessä oli aina tuttu näky: milloin kulma kirkkoa penkkiäytyineen, numerotauluineen, milloin kaappi, missä messupaidat ja kauhtanat riippuivat, milloin pinkka samankokoisia virsikirjoja, milloin luukku lattiassa, joka vei kellariin. Tämä luukku oli kauvan, oikeastaan koko ajan jolloin Juureva, poliisin veli, oli ollut kanttorina, tuonut Tuunan tyttären mieleen epäilyksen ajatuksia: kanttori nautti kirkkoviiniä, se oli varma se! Alma oli ker-
ran tavannut hänet tulemasta ylös portaita, viiksiään

pyyhkien. Silloin olisi hänelle pitänyt laki lukea. Riikka Tuuna odotti vain samanlaista tilaisuutta. . . Tuolla istui jo kirkossa uskollisin seurakunta: Rantajarven vanha isäntä miesten puolella ja sokea Leena taluttajapoikineen naisten puolella. Se oli sellainen hullu poika-parka, joka aina hoki: Jumala mun isäni, Leena mun äitini ja kirkko kotoni. . . »Jumal'antakoon. . . mistäs kaukaa te. . . ? Kirkkoherra kastaa heti kun saappuu, tuokaa vain lapsi. . . No, kuulutustako se Jaakko tuo? No sekös siitä tuli se Aina? Jumalan siunausta vain.»

Kirkonkellot alkoivat soida: kirkkoherra saapui ruustinnan kanssa.

Juhlallinen jumalanpalvelus siitä tuli ja juhlalliset olivat hautajaiset kirkonmenojen jälkeen. Herran voima oli kirkkoherrassa, kun hän vainajan muistoksi puhui. Eikä hän säikähtänyt lausua julki mitä seurakunnan mielissä liikkui tämän kuolemantapauksen johdosta, kuinka seurakunta katsoi tätä parasta miestä joukostaan uhriksi, jonka sortovalta oli vaatinut. Se oli miltei jo niin rohkeaa puhetta, että moni säikähti, varsinkin kun poliisi Juureva virkapuvussaan liikkui kirkonmäellä. Olisihan kirkkoherra voi-

nut valita tekstin, jossa olisi sanottu sama asia, eihän sitä olisi tarvinnut sanoa näin paljaalta. Myöskin seppelten laskeminen oli juhlallinen. Voiton muista vei ehdottomasti Kankaan kunnan seppel ja maanviljelijä Paananen puhui sitä laskeessaan mieleenpainuvia sanoja vainajan elämäntyöstä. Tehtävät olivat jaetut niin että Paanasen piti pitää puhe ja Tuunan lukea kirjoitus seppeleen nauhoista. Jo puheen aikana alkoi näkyä pientä liikettä juuri sillä kulmalla missä puhuja seiso. Vanha kirkkoväärti oli yhtäkkiä tullut vakuutetuksi siitä, ettei hän saa täytetyksi sitä tehtävää mikä on hänelle uskottu: hänen leukansa eivät liiku eikä hän voi sanoa määrättyjä sanoja. Hän kääntyi siis ympäri ja viittoi jotakin toista lukemaan sanoja. Kukaan ei kuitenkaan kuunnellut häntä, vaan jokainen väisti sekä hänen katsettaan että hänen liikkeitään. Hetken aikaa hän oli hiljaa ja ajatteli: ehkä Jumala kuitenkin antaa palvelijalleen sen voiman. Ja hyvän aikaa hän, kääntyneenä juuri umpeen luotua hautakumpua kohti, odotti tätä voimaa. Viime hetkessä usko hänet petti. Paanasen puhe loppui yhtäkkiä. Silloin hän hätäntyneenä sai suustaan: »l-l-lukekoon joku nuoremmakseen!» Paananen vei jo

seppeltä kummulle ja Tuunan täytyi kuin maneen vetämänä seurata mukana. Hän kumartui siis vaivallisesti maan puoleen, levitteli nauhoja ja änkötti jostakin, jota oli mahdoton ymmärtää. Hänen nuorempi tyttärensä tarttui nyt hänen käsipuoleensa ja talutti hänet pois.

Heillä oli molemmilla, sekä nuoremmalla että vanhemmalla, ollut kuumat hetket niinä minuutteina, jotka heidän isänsä oli edustanut Kankaan kuntaa Parannan isännän hautaustilaisuudessa. Mutta mitäpä asialle mahtoi.

Opettaja Kuusen johdolla saatiin nyt kuulla naiskuoron laulua. Kaikkien oli kuitenkin jo kylmä ja jokainen tunsu sitä salaista tiedotonta kevennystä, mitä elävät tuntevat, kun he ovat suorittaneet viimeisen palveluksen vainajalle ja pian saavat palata rakkaihin maallisiin toimiinsa. Nälkäkin oli ja tiedettiin vuokraajan luovuttaneen pappilan väentuvan kahvikestitystä varten. Odottamatonta huomiota herätti yhtäkkiä ammunta, jota alkoi kuulua jostakin. Mistä? Olivatko venäläiset panneet toimeen harjoituksia, vai mitä? Oliko tarkoitus hyökätä tänne? Oliko kirkkoherran puhe nyt jo tullut tiedoksi ja johtuiko mieleno-

soitus siitä? Kymmenkunta laukausta kuitenkin vain kuultiin, sitten ammunta lakkasi ja elpyneen hartauden vallassa vietiin toimitus loppuun.

Istuessaan Parannan emännän vierellä reessä, mihin vanha kirkkoväärti oli talutettu, hän yhtäkkiä sai takaisin puhelahjansa ja änkytti:

— To-to-ttopias Pparannalle, ke-kelpo kkansalaiselle ja i-isänmaan pojalle kiitollisuudella Kankaan kunta. Autuaat ovat puhtaat sydämeistä, sillä he saavat nähdä Jumalan. Ju-jumala ei a-antanut v-voimaa äsken, mu-mutta ny-nyt antaa. Ja onhan se yhtä hyvä tässä näin.

— On kyllä, on kyllä, vastasi vainajan paljon kärsinyt elämäntoveri. — Vasta kuollessaan hän pääsi ulos verkosta. Koko ajan hän tuskitteli hämähäkinverkossa. Nimittäin piikkilanka-aidassa. Sellaista se on täällä murheenlaaksossa.

Maanantaiaamuna valokuvattiin Parannan isäntävainajan hautakumpu. Kiihtyvässä pakkasessa kimeltelivät vaharuusut ja elävät kukat kilvan silkkinauhojen kanssa, jotka kuura oli siroittanut täyteen jäätähtiä. Seitsemän seppeltä oli haudalle laskettu, paitsi kukkakimppuja. Itse valokuvaamisen ai-

kana katselivat venäläiset sotilaat sekä toimitusta että kumpua ja myöhemmin päivällä pistäytyi yksi ja toinen pitäjäläinen kalmistossa. Auringon laskiessa seiso siellä nainen yksinänsä, hartioillaan suuri saali. Hän pusersi viluisia käsiään ranteidensa ympärille ja tuijotti vuoroin hautaa, vuoroin taivasta kohti. Hän oli levoton — mistä tämä levottomuus olikin tullut. Eilen oli hänellä ollut suloinen varmuus ja rauha. Tänään oli epäily iskenyt häneen kyntensä. Mitä voi santarmien tutkinnon johdosta tapahtua? Voiko molemmille paenneille, Arvo Mäkimatkalle ja Toivolle, voiko Eino-Ilmarille tapahtua jotakin? Jumala, olen puhunut totta, olen tehnyt käskysi mukaan, jättän kaikki sinun haltuusi.

Vieläkö ne ovat elossakaan, Toivo ja Arvo? Miksi heidän piti lähteä! Olisivat pysyneet, Toivon olisi pitänyt kantaa ristinsä. Tuosta ovesta he kerran astelivat käsi kädessä, hän, Riikka, ja Arvo. Oli häät — ei *heidän* häänsä, niitä ei tule koskaan. Tämä käsi lepäsi hänen käsivarrellaan. Sovinnon sanaa ei lausuttu heidän välillään. Ikuinen sovittamaton pimeys jäi heidän välilleen. Ja sillä lailla on Arvo ehkä astunut iäisyteen. Onko toisessa elämässä mahdollisuus päästä

kuilujen yli? Vai jäävätkö he toisilleen vieraiksi sielläkin? Siellä ei naida eikä huolla, niin, ei hän sellaista pyydä, ei, ei, mutta sovintoa, anteeksiannon sanaa, pientä silmäystä, joka ilmaisee, että lapsuudenystävä on unohtanut viime ajan ja muistaa vain entiset pääsiäisajat. Ne, jolloin lumi sulii ja kurjet tulivat ja Riikka Tuuna oli nuori sairas tyttö. . . Ah, muille, muille ihmisille on annettu kyynelten armolahja! Arvo Mäkimatka, oletko vielä maan päällä, vai joko olet tuolla ylhäällä? Katso minun puoleeni, minä en ole voinut sinua unohtaa, minä tahtoisin nähdä sinun silmäsi, sinun huulesi, minä tahtoisin koskettaa sinuun, käsiisi, hiuksiisi. . . Jumala, ota hänet pois minun mielestäni, minä tahdon kuulua sinulle, tahdon pitää vain sinua, Isäni, kädestä ja niin kulkea kunnes kuolen. Ja sitten minun sieluni saa anteeksi siltä toiselta sielulta, jolle olen tehnyt pahaa. Jumala, minä en päästä sinua. . . Mistä tulivat taas nämä ajatukset? Mistä tämä epäily? Armahda minua. . . !

Aurinko oli jo kadonnut ja rusko sammui. Yhtäkkiä etsivät Riikka Tuunan silmät haudalta jotakin, johon ne olivat tottuneet katsomaan. Jotakin oli poissa. Missä se oli? Ja mitä se oli? Riikka Tuuna siir-

tyi silmänräpäyksessä henkisen kärsimyksen korkeudesta arkielämän käytännölliseen huoleen. Mitenkä tuntui kumpu ikäänkuin tyhjältä? Oliko valokuvaaja muutellut jotakin? Tuossa oli Kankaan naisten seppel, tuossa alustalaisten, tuossa... Mutta missä oli kunnan seppel, se jota isäkin oli ollut laskemassa? Palleli niin että hampaat kalisivat. Missä oli seppel? Tässä — mutta nauhat? Ei auttanut vaikka kohotti vihreää köynnöstä. Päinvastoin sai siitä täyden vakuutuksen, että nauhat olivat poissa. Rautalanka oli käsin aukaistu solmustaan. Nauhat olivat otetut.

Varastetut! Varastetut haudalta!

»Poksissa», tuunalaisten ja somerilaisten koulukortteerissa oli jo pari viikkoa odotettu eväitä kotoa. Riikka oli luvannut tulla Miljan kanssa Virmalla tuomaan pojille ruokaa ja rahaa ja muutenkin toimittamaan asioita. Kolme kertaa oli Aliina leiponut ottaakseen vastaan vieraat, ja aina olivat leivät olleet syötävät omissa väissä, vieraita kun ei kuulunut. Alkoi jo tulla puute. Puotivelka kasvoi. Mitä olikaan mahtanut tapahtua, Riikka kun oli niin sanansapitäväinen ja säntillinen. Kyllä nyt mahtoi olla sairaus tai

muu merkillinen tapaus esteenä. Enemmän kuin si-
sartaan odotti Aliina pellavia ja villoja, joita oli määrä
kaupungissa vaihtaa langoiksi. Olisi jo vähitellen pi-
tänyt saada langat värjätyiksi ja kangas kuteille. Hän
oli ennenkin kutonut siinä koulukortteerin pienissä
kyökissä, vaikkei siinä suinkaan hyvä ollut. Sinistä ja
valkoista hän tällä kertaa aikoi kutoa ja vielä saada
hameet neulotetuiksikin täällä kaupungissa. Ei niitä
maalaisompelijoiden neulomia pukuja juuri viitsinyt
ylleen pukea, kun oli tottunut siististi käymään. Sai
aina niin taatut langat, kun oli eno värjärinä. Tuomi-
nen sillankorvassa, hänhän oli Aliinan ja Miljan eno.
Toimeliaisuudellaan hän oli päässyt varoihin, samas-
ta köyhästä torpasta Kankaan pitäjässä olivat äidin
kanssa ja siellä äiti yhä hääräsi kahvipannuineen sa-
vupirtissä. Niin, mutta missä ne evääntuojat mahtoi-
vatkaan viipyä?

Tätä ajatteli Aliina lakkaamatta ja siitä oli viime
viikon aikana yhtenäen puhuttukin. Siitä Aliina pu-
hui sekä leipurilla että sekatavarakaupassa ja siitä
hän puhui, kun kantoi pojille ruuat pöytään, milloin
hernerokan, milloin luusopan, milloin paltun tai luu-
mukeiton, joka viimeainittu oli poikien, kaikkien

neljän, himoruoka. Oli ihmetelty, oli suututtu ja oli taas ihmetelty. Aliina, joka aina käkeämisestäkin tiesi milloin vieraita oli tulossa, ei enään viitsinyt pojille puhua unistaankaan eikä muista merkeistä, koska ei tällä kertaa mikään näyttänyt pitävän paikkaansa. Maailma oli kerrassaan sekaisin.

Eräänä päivänä hän pääsi aavistamaan, että todella jotakin outoa lienee tapahtunut Kankaan kirkonkylässä. Torilla oli suutarimestari Linnavuoren rouva puhunut heillä käyneen erään miehen, joka taas oli tavannut erään Kankaan miehen ja tämä oli kertonut, että santarmit Kankaan kirkonkylässä olivat vanginneet useita henkilöitä. Siinä se oli! Kukaties oli vangittu Mäkimatkan herroja ja vaikkapa olisi viety tyrmään naisiakin. Juuri Tuunan vanhempi tytär oli niin rohkea, että hän helposti oli voinut sanoa sotamiehiä vastaan. Oliko hän niinkuin nainen, Riikka Tuuna — mieheksi hän oli syntynyt.

Tämän jälkeen alkoi Aliina epäillen pitää silmällä poikiaan. Mitä he iltakaudet puhelivat? Oudosti palloivat silmät heidän päässään. Eivät ne olleet mitään oikeita asioita, mitä he hautoivat. Kun eivät olisi olleet samoja asioita, joiden takia siellä kotipuolessa oli

vangittu ihmisiä. Ehkäpä saatettiin jonakin päivänä tulla tännekin ottamaan kiinni heitä kaikkia täällä Poksissa. Ne olivat nämä pojat kaikki niin rohkeita puhumaan, Eino-Ilmari, Janne ja Ollikin — Vapiaani ei puuttunut sellaisiin, se hyvä puoli hänellä oli, vaikka hän muuten lausua pauhasi niin ettei sitä tahtonut jaksaa kuunnella ja vaikka hänellä oli pää täynnä teatterihullutusta.

Eräänä tiistai-päivänä, kun pojat istuivat päivälispöytään, astui Aliina sisään hyvin punaposkisena. Eino-Ilmari, joka tavallisesti toimi Poksin emännöitsijän kesyttäjänä, ryhtyi heti puhumaan Riikan ja Miljan tulosta, eivätkö vain tänään mahtane tulla. Mutta Aliinan kiihtymys alkoi heti purkautua.

— Ei tarte ruveta puhumaan muusta nyt, sanoi hän. — Minä vain sitä, että mitä te täällä iltakaudet puhutte ja piirustelette. Ruokakaupan Hilma sanoo poliisin usein seisoskelevan täällä illalla ja katselevan, kun meillä on tuli niin myöhään. Ja kun minä sanoin, että mitä piirustanevatkaan pojat omia aikojaan, niin hän vakuutti, että sotakarttoja te piirustatte. Ja sitä ovat tehneet myöskin Mäkimatkan pojat, jotka ovat vangitut. Niin että siinä se on! Ja mitä ne

ovat nuo sotaherrat kaikki pitkin seiniä? Ne ovat hyvin vaarallisia herroja ja Venäjän vihamiehiä. Tuo on itse Hintenpurki ja tuo on se Klukki, josta on laulunkin tehty, ja kun ei se olisi juuri se jota te laulatte. Ja Hilma on sen poliisin tuttava, se on tänne vasta muuttanut. Ja se tulee vielä ulkoa sisäpuolelle, jollette ole siivolla. Ja sotaherrat alas seiniltä, mistä te ne olette saaneetkin. Jollette itse ota, niin kyllä minä heidät nypin, eikä se suuri työ olekaan, nuppineuloillahan ne ovat kiinni juuri kuin Ollin kärpäset. Joutuu tästä vielä edesvastuuseen se vanhempi ihminen, joka täällä on joukossanne.

— No no, panivat pojat silloin tällöin sanatulvan joukkoon.

Eino-Ilmari hillitsi itseään ja söi ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Janne Lehtonen nauroi ääneensä ja heitteli huudahduksia vanhan taloudenhoitajan purkauksen joukkoon. Olli Someri söi lautaseensa tuijottaen ja suonet hänen ohimoillaan olivat paksunaan kohisevaa verta. Myöskin hänen luonnotoman suuret kätensä olivat raskaat kuin moukarit, hänen niitä liikutellessaan veitsen ja haarukan varressa. Fabian Soikko tuijotti säikähtyneenä milloin Alii-

naan, milloin lautaseensa. Hänen suuret kyyhkysen-silmänsä kuvastivat kärsimystä ja vastenmielisyyttä kohtauksen johdosta.

— Johan Aliina nyt vallan joutavia, puuttui Eino-Ilmari vihdoin vanhan miehen tyyneydellä puhumaan. — Läksyjä me täällä luetaan iltakaudet, ei suinkaan ne päähän mene jollei pönttää. Sotakarttoja — tietysti me sotakarttoja tutkitaan, kun kaiken maailman sodista täytyy lukea. Ja nuo sotaherrat tuossa, nehän ovat olleet sanomalehdissä ja niistä on myöskin jo läksyt ja ne täytyy osata.

— Kuulkaas nyt Aliina, sanoi vuorostaan Lehtonen ylen vakavana, — maisteri tutkii tarkkaan mimmainen on tukka Hintenpurkilla ja mimmoiset viikset Klukilla. Ne on niin vaikeat muistaa, sentähdenhän me on koetettu leikata miehet sanomalehdistä ja pantu tuohon seinään. Ne on läksynä juuri nämä viikset ja silmät ja sellaiset ensi lauvantaina. Olkaas vai nyt, pojat, älkää katsoko seinään: minkä ikäinen mies on Falkkenhaini? Noo, juukelit, viitatkaa hiidessä, jos tiedätte, muuten saatte mennä nurkkaan joka sorkka . . . Nauratteko, juukelit. Noo, tämä asia otetaan framille uudestaan. Nyt sanokaa mitkä ovat Mackense-

nin ansiot maailmansodassa? . . . Niin, ette vastaa toverille, joka pitää kanssanne esitutkintaa, mutta valkeaposkisina istutte maistelun edessä, jahka nämä asiat ensi lauantaina ovat läksynä.

Tämän saarnan pidettyään Lehtonen istuutui ja ääneti jatkettiin ateriala. Aliina oli kantamuksineen vetäytynyt kyökin ovelle ja seurasi sieltä keskustelua. Lehtonen korjaili kaiken aikaa silmälasejaan aivan niinkuin maisteri Kalliovaara — vaikka eihän Lehtosella ollut silmälaseja, mutta merkillisesti hän sai uskomaan, että ne hänellä olivat. Hetkisen oli taloudenhoitajatar epävarma, oliko tämä kaikki kujetta vaiko todella täyttä totta. Kas hullua tuota Lehtosta, kun vielä päristelikin aivan niinkuin maisteri. Maisteri päristeli, se kuului olevan tauti, hän oli siitä käynyt lääkärissä. Muut pojat purskahtivat nauruun yhteen äänen ja Aliina nauroi hänkin. Ei sille voinut mitään, niin hullua se oli. Ei ollut ihme, että pojat niin usein saivat maisterilta jälkeenistumista, täytyi siinä vain väkisinkin nauraa, kun tuollaista näki, vaikka se tautikin oli. Aliina nauroi niin että suuri vatsa hytki.

— Ei tartte . . . ei tartte minulle uskotella, että koulussa kysytään noiden herrain silmiä ja viiksiä, sanoi

hän, kyöneleiden vierieissä vellimaljaan. — Ei tartte. Ne on sellaiset Epkyytin aikaiset ja Jerusalemin hävitykset, joita koulussa luetaan, tiedän minä sen veran.

— Mutta Aliina, Egypti on vielä olemassa ja kaikki mitä siellä nykyaikana tapahtuu, on luettava. Niin kuin sekin, kun Napoleooni kävi siellä ja rakastui Egyptin kauniiseen kuningattareen Kleopatraan.

— Vapiaani sanoo nyt, huomautti Aliina yhtäkkiä, — onko se totta, että noita murjaaneja, joita seinät tuossa ovat täynnä, luetaan koulussa. Vapiaaniin minä kuitenkin uskon.

Fabian Soikko hätkähti, hän kun oli pysynyt keskustelusta kokonaan loitolla. Tulipunaaisena hän kirkkaalla kouluutetulla ja juhlallisella äänellään vastasi:

— Jaa, kyllä kai... Meidän luokalla ei vielä... mutta kyllä yläluokilla jo.

— Noo, oikeinkos se sitten pitää uskoa, kun Vapiaani sen sanoo. Nuo muut pojat on niitä koiranham-paita.

Aliina oli jo hyvällä päällä.

Mutta hänen mentyään antoi Janne Lehtonen merkin koko kasvoillaan ja ennen kaikkea suullaan,

joka venyi korviin saakka, että nyt täytyi pitää kokous. Ja vaistomaisesti luoden silmänsä punakukilliiseen seinään, jolle maailmansodan saksalaiset päälliköt kehnoina sanomalehtikuvina olivat kiinnitetyt, pojat siirsivät syrjään sen serttinkiuutimen, joka eroitti yhden suuren huoneen kolmeen osaan. Riikka Tuuna oli Eino-Ilmarin avulla kerran omin käsin tehnyt tämän huonejaon. Suuret pojat olivat silloin saaneet oman kamarinsa, pienemmät omansa ja pieni ruokahuone oli vielä jäänyt. Ainoa paha oli, että läksyjenluku ja Soikon lausunto kuuluivat juuri kuin samassa huoneessa. Ja serttinkiä oli mennyt neljättäkymmentä metriä.

— Näittekös nyt, kuiskasi Eino-Ilmari, — »Lehmä» on saanut asiat tietoonsa. Me on oltu varomattomia. Tästäpuoleen ei saa näistä asioista puhua muuta kuin Ollin ja Vaapian poksissa.

Olli Someri käänsi yhtäkkiä totiset verestävät silmänsä Lehtosen kasvoihin.

— Mutta jos tässä joukossa on ollut Efialtes!

— Pidä suus, sanoi Lehtonen ja hänen tukkansa tuntui nousevan pystyyn. — Itse saat olla se sama nuorukainen. Kuka tässä joukossa on kovakuonoisin?

Tuo kaupungin yleislausuja. Sinä olet tosiaan sellainen papiaani, ettet voi kuiskata yhtä sanaa ilman että se kuuluu maistraattiin ja poliisikamariin asti.

— Mutta, yritti Soikko alkaa puolustaa itseään, — enhän minä ole niistä asioista . . .

— Kita kiinni! sanoi Lehtonen ja paiskasi likaisen kissanmuotoisen sohvatyynyn hänen kasvoihinsa. — Lehmä kuuntelee, Lehmä on tullut uteliaaksi. Ja »Sonni» voi seisoa ikkunan alla ja toinen Lehmä töllötää meihin ruokapuodista. Ykskaks ovat täällä skorpionit. Ovat olleet kotitarkastuksilla Kankaan pitäjässä . . . Hss, sparlaakkanit heilahtelevat. Saarnaa jotakin, sinä yleislausuja, nopeasti. Anna tulla vaikka Vapautettua kuningatarta tai Lenorea . . .

Soikko karkasi ylös tuolilta pöytänsä ääressä, laski toisen kätensä tuolin selkänojaan, yskähti ja alkoi:

Viel' elää Ilkan työt, kenties
kauanki, kansan suussa.
Hän eli niinkuin Suomen mies
ja kuoli — hirsipuussa.

Konventtilausuja, joka jo oli saanut esiintyä seurahuoneellakin ja joka näki unta sellaisista tehtävistä

tä kuin Hamletin, Kustaa Aadolfin ja Wilhelm Tellin, antoi tulla kuin köyttä vain. Kukaan ei häntä keskeyttänyt, hänelle oli armotta kyllä sanottu hyvin katkeria totuuksia, sellaisia kuin että hänen väärät säärensä ja pieni kokonsa olivat voittamaton este suurten traagillisten osien esittämiselle. Mutta hän toivoi kasvansa ja uskoi, että puku voisi korjata vääräin säären häiritsevän vaikutuksen, eivätkä toverit rehellsydessäänkään enään kiusanneet häntä.

— Ken vaivojansa vaikertaa
on vaivojensa vanki,
ei oikeutta maassa saa
ken itse sit' ei hanki. . .

jatkoi nuori Fabian syvällä vakaumuksella ja kierteli hikoillen kaulaansa.

— Lehmä! kuiskasi Eino-Ilmari ja ryhtyi vetämään alas uudinta.

— Sonni! kuiskasi Janne Lehtonen toiselta ikkunalta ja irvisti ruutua vastaan. — Katsokaa nyt, tuolla Efiältes on, oikea saakelin Efiältes!

Olli Someri kiiruhti ikkunaan ja suonet hänen ohimoillaan tulivat täyteen verta. Matalan vanhan talon

ruutuihin katsellen käveli todella poliisi, vyöstään riippumassa miekkoja, ja pistimiä tupessaan. Viattoman näköisenä nosti hän silloin tällöin katseensa heidän ruutuihinsa ja käveli taasen.

— On se niin konnamaisen näköinen, kuiskasi taasen Janne, — mistä lieneekin tuotettu tänne hakkailemaan ruokapuodin Hilmaa ja efialteeraamaan meitä. Nyt sytytetään savuke ja katsotaan taas meidän ikkunoihin.

— Muista Lehmää! sanoi Eino-Ilmari.

He vaikenivat kaikki kolme. Kuului ainoastaan Fabian Soikon mahtava ääni.

— Jo kohtas kosto sortajat
kädellä ankaralla,
siks kunnes juonet kavalat. . .

Eino-Ilmari kääntyi yhtäkkiä nopeasti ympäri ja nosti kätensä lausujaa kohden ikäänkuin lyödäkseen häntä.

— Hiljaa, Hamlet! sihisi hänen hampaattensa välitse, — sinäpä näytkin olevan kaikkeen syypää. Sonni kuulee ulos jok'ikisen sanasi. Mikä ihmeellinen ääni sinulla onkin. Palotorvi sinä olet etkä ihminen. No tu-

le katsomaan.

Poliisi oli todella seisahtunut ja kuunteli pää kal-
lellaan.

— Liikuttele uutimia!

— Nähköön vain, konna!

— On meillä nyt parempaakin tekemistä kuin
paiskautua tuon kynsiin!

— *Dulce et decorum est pro patria mori.* . .

Eino-Ilmari lausui viime sanat ja vetäytyi nopeasti
pois ikkunasta. Muut jäivät yhä kuluneen, tahrojen ja
naarmujen peittämän koulupoikapöydän ympärille.
Eino-Ilmari työnsi syrjään harmaan serttinkiverhon,
joka siltä kohdalta oli rypistynyt nuoran kaltaiseksi,
riensi oman pöytänsä luo ja katsoi siitä salavihkaa
ulos. Hänen poskensa olivat käyneet aivan kuumik-
si. Hänen sydämensä sykki kiivaasti.

Nyt . . . nyt huomasivat toisetkin pojat sen minkä
hän jo äsken oli huomannut: kulman takaa astuivat
esiin Aune ja Silja. Toisiinsa nojaten ja ikäänkuin joi-
takin salaisuuksia toisilleen uskoen he verkalleen as-
tuivat katukäytävää vastapäätä. Taisivatpa vain hy-
vinkin tietää, että heitä täältä katseltiin, puna heidän
poskillaan ei varmaan johtunut yksin iltakylmästä.

Eikä naurava, veikeä liikehtiminenkään. Silja oli kauniimpi — Aune miellyttävämpi. Pitäköötkin vain Siljan, hänellä on yllinkyllin ihailijoita . . . Pojat Fabianin ja Ollin poksissa nostivat kauhean menon ja tempoiivat serttinkiseinä niin että se oli tulemaisillaan alas.

— Katso ulos, katso ulos!

— Hän on jo nähnyt, huomaahan sen, hänhän on punainen kuin kukko.

— Mitä te nyt? sanoi Eino-Ilmari viattomana.

— No, katso ulos . . .

Ja he tölmäsivät hänen luokseen, käänsivät häntä hartioista ja huusivat lakkaamatta jotakin ruskeasta palttoosta ja valkoisesta lakista.

— Tiedäthän vain, ettet mene minun laiturimilleni! sanoi Janne yhtäkkiä. — Se kauniimpi on minun!

— Pidä molemmat, nauroi Eino-Ilmari selaillen ainevihkoaan ja käyden vetämään alas rullakartiinia.

Poksin rullakartiinit esittivät kuvia, joissa näkyi kirkkoja, linnoja, kaartuvia siltoja ja ihmeellisiä kukkivia puita. Kuinka monet kerrat pojat olivatkaan läksyjensä äärestä unohtuneet tutkimaan noita kummallisia maisemia ja miettimään niiden tarkoitusta.

Yhtäkkiä huomasi vaitelias Olli Someri, että jota-

kin outoa oli tapahtunut huoneessa: kuvat olivat pois-
sa seiniltä. Vai oli se käynyt ne nyppimässä. Helvetti!
Olli ei tehnyt yhtään liikettä, ainoastaan veriaalto läi-
kähti yli hänen karkeatekoisten kasvojensa.

Helvetti!

Hänen pienet silmänsä kohosivat korkeiden pos-
kipäiden keskeltä niin ylös että silmämunuaisten ylä-
reuna katosi luomien alle, muistuttaen jotakin aurin-
gonpimennyksessä tapahtuvaa ilmiötä. Toiset pojat
tunsivat raivon ajavan Ollin silmät noin puolinurin
ja seurasivat hänen katsettaan.

— Pirut ja perkeleet! pääsi Jannelta. — Kyllä se . . .
kyllä se Lehmä saisi mennä parkitsemaan enonsa
nahkoja sillankorvaan.

Eino-Ilmari tuhri nopeasti näkymättömiin erään
nimen, jonka hän oli kirjoittanut imupaperiin edes-
sään. Saattoiko sen vielä lukea? Aune . . . Aune . . . Au-
ne: paras vetää mustia viivoja yli koko tuon suloi-
sen nimen. Aune oli kuin valoa koko tyttö, hyvä ja
puhdas. Jos olisi uskaltanut nostaa uudinta, olisi vielä
voinut nähdä veikeiden tyttölasten kulun kirkkopuis-
toa kohti. Kynä teki yhäkin muutamia kaartoja ilmas-
sa, A-kirjainta tavoittaen. Pitikö Aune hänestä, Eino-

Ilmarista? Kauvan hän oli painanut hänen kättään viimein, kun tultiin Vireniuksen tanssiaisista ja Eino-Ilmari oli saattanut häntä kotiin. Loistavat silmät olivat katsoneet valkoisen karvalakin alta. Eino-Ilmari tunsu Aunea ajatellessa minkä voimakkaan tuen hän tulisi hänessä saamaan kerran papin ihanassa vastuunalaisessa tehtävässä, jos vain Aune hänestä piti.

— Etkö kuule — kuvat ovat poissa seiniltä! huusi Janne hänen edessään. — Sano nyt jotakin, mies! Lehmä on ottanut sotapäälliköt alas seinältä. Kuka meistä menee häntä oikaisemaan, sinä vaiko minä? Tai: kunhan ei tuo Olli olisi siihen paras. Olli on sisukain meistä kaikista, se tunnustus hänelle täytyy antaa, vaikka hän nuorin onkin.

Sotapäälliköt alas seiniltä — vähät siitä, mitä se merkitsi! Aune, Aune, Aune! Mutta Eino-Ilmari painoi alas rintaansa jotakin, joka oli kuin mahlajaa ja simaa ja läksi ääneti kyökkiin. Aliina ei ollut heittänyt kuvia tuleen. Hän antoi ne vapaaehtoisesti pois, lueteli pitkäaikaiset äidilliset ansionsa poikain hoidossa, vakuutti aina tarkoittaneensa heidän parastaan ja rukoili heitä toki muistamaan, että piti olla koreasti, kun oli tällaiset vaaralliset ajat. Nytkin käveli poliisi ulko-

puolella. Mitä hän tekee, jos se häneltä rupeaa kyselemään poikain sotaherroja ja sotakarttoja. Ja ainahan se tuppaa kyselemään.

— Ne on läksyjä! huusi Eino-Ilmari. — Hullukin sen ymmärtää!

Iltaruskon kajastus tunki läpi vanhojen valjennneiden uudinten kuluneiden pöytain ääreen, missä pojat istuivat ja lukea mutisivat. He lukivat luonnottoman kiivaasti, ilman ajatusta, kyynärpäät naulittuina pöydänlevyyn kaikkine piirustuksineen ja rakkaine nimineen sekä käsi litistettynä korvia vastaan, joissa humisi ja kumisi.

Eino-Ilmarilla oli aine ylihuomiseksi. Se oli kirjoitettava aiheesta, jota nykyaikana kyllä kannatti selvittää itselleen — Brutus. Mikä oli Brotuksen rikos? Tämän ennen kaikkea tahtoi poika koettaa saada esiin. Brutus ei ollut se murhamies ja kavaltaja, joksi hänet oli tahdottu tehdä. Hän ei kevyellä mielellä nostanut kättään hyväntekijäänsä vastaan. Isänmaa oli hänelle ylinnä muuta eikä hän kavahtanut isänmaan vaaran vuoksi surmaamasta sitä, joka saattoi tulla sen turmioksi. Brutus oli sankari. Veren tahra ei liannut hänen käsiään, sillä eihän hän ollut kristitty. Eino-

Ilmari saneli itselleen tätä kaikkea kymmenennettä kertaa, sormet painellen tykkiviä ohimoja. . . Miten olisi Rooman käynyt, jos Cæsar olisi jäänyt henkiin? Cæsarkin oli suuri persoonallisuus. Yhtäkaikki kävi Brutus sääskeksi hänen rinnallaan, sääskeksi jonka pistin riitti surmaamaan maailman herran. Ja vaikka järki julistikin Brutuksen sankariksi, jäi häneen kristityn silmissä jotain kavaltaajasta. Isänmaa yli kaiken! Brutus oli pestävä puhtaaksi jälkimaailman silmissä. Häneltä ei voinut vaatia kristityn katsantokantaa.

Tuunan poika otti laatikosta paperia ja koetti miettiä lähtökohtaa, alkulausetta. »Aikana, jolloin. . .» Hän oli jo alkanut liian monen aineen sillä tavalla, se ei enään menetellyt.

Olivatko ne Suomen miehet tehneet oikein, jotka lähtivät vieraalle maalle? Heidän tähtensä juuri tapahtui tämä ajometsästys, nämä kotitarkastukset. »Ei oikeutta maassa saa, ken itse sit' ei hanki!» Vaapi oli saarnannut niitä sanoja ja lyönyt ne kuin moukarilla jokaiseen päähän. Mitä oli kotona tapahtunut? Keitä oli viety? Miksi Riikka viipyi? Lähteäkö Jorma Sarinin kanssa matkaan? Ei sinun pidä tappaman. . . Kuinka Herra salli sodan näin jatkua loppumattomiin? Eikö

Suomenkin vapaudensiemen jo ollut taimella maailmantapahtumissa, vaikkei se vielä näkynyt pinnalla? Sitä täytyi vain lämmittää ihmissydämen lieskalla . . . Mene pois minun tyköäni, saatana! Eino-Ilmarista tuntui, että hän tänä yönä hyppää suksille Sarinin kanssa ja sitten: ottakaa lintu kiinni, te sonnit ja sarvipäät! Kun tulisi Riikka, että edes vähän saisi tunnustella, mitä kotona ajatellaan . . . Brutus . . . Aikana, jolloin . . . Aika Rooman historiassa, jolloin . . . Kun saisi hänen kanssaan kerran keskustella. *Hän* on niin hieno ja oikeudenmukainen, ei kukaan paremmin kuin hän voi sanoa, mikä on oikein ja mikä väärin. Aune, Aune, minä rakastan sinua! Sano, pidätkö hiukkasen minusta? Tahdotko jakaa kanssani köyhän papin elämän jossakin erämaan pappilassa, jossa ei ole seuraelämää eikä loistoa, ainoastaan yksinkertaisia sieluja, joiden kanssa pyrimme korkeuksiin? Aune, tahdotko istua näkymättömänä penkinnurkassa ja rukoilla puolestani, kun minä nousen saarnatuoliin julistamaan Mestarin sanaa? Aune, Aune, minä kuolen, jollen saa sinua omakseni . . . Eino-Ilmari Tuuna tuijotti uutimeen, jossa satumainen silta kulki jonkun vuolaan veden poikki toiselle rannalle, jolla oli lin-

na. Ei yhtään siltaa vielä ollut hänen ja Aunen välillä. Vain kaksi kertaa oli hän ollut samassa seurassa Aunen kanssa. Mutta silmän välähtelystä oli Eino-Ilmari ollut lukevinaan, ettei hän ollut Aunelle yhdentekevä. Kaikki oli Aunen silmäyksessä, hänen uskollinen vakava hyvyytensä, hänen kauneutensa . . . Jos saisi kirjoittaa Aunelle ja pyytää kohtausta, jos saisi kuulla mitä hän arveli Saksanmatkasta. Hän ei jaksata enään: hän kirjoittaa, Aunen täytyy hänet ymmärtää. Ja minkä Aune neuvo, sen hän tekee . . . Brutus . . . Korkeimmillaan oli Julius Cæsarin valta . . . Ei oikeutta maassa saa . . .

— Hamlet, älä toki nyt huuda, poliisi kävelee ulkopuolella! Sinun pauhaamisesi varmaan on tehnyt Poksen hänelle epäilyttäväksi. Lakkaa nyt, täytyyhän meidän muidenkin saada täällä joitakin oikeuksia . . .

Eino-Ilmari sieppasi äskeisen kissatyynyn, veti syrjään sertiinkiseinää ja paiskasi tyynyn lausuvaa Fabiania kohden.

Fabian Soikko vaiken, pusersi kädet likaantuneen runokirjansa ympäri ja läheni Eino-Ilmaria askelilla, joilla Hamlet likenee rikollista äitiään.

— Minä sanon sinulle: älä sinä kiusaa minua! Suo-

mi tarvitsee muutakin kuin pappeja. Jos minun onnistuu — niinkuin minä uskon . . . ja toivon . . . ja olen varma . . . viedä suloinen suomenkieli Europan näytämöille, niin luulenpa, että isänmaa tyytyväisenä katsoo poikaansa.

Eino-Ilmari heilautti malttamattomana päätään.

— Jäät luokalle, mies! Mitä sinua auttaa, että sinulla suomessa on kymppi, jos muut arvosanat ovat kuutosia ja nelosia.

— Aina sinä minua härnää . . .

— No mutta Hamlet — Tell — Kustaa-Aadolf . . .

Serttinkiseinät tuhansine ryppyineen ja laskoksi-
neen heilahtelivat ja taas istuivat pojat kirjojen-
sa ääressä. No, nyt rupesi Aliina veisaamaan, ei kos-
kaan hän muistanut, että Olli kärsi siitä ja he muut-
kin. Siitä oli hänelle sanottu kymmeniä kertoja, mutta
aina hän sen unohti . . . »Uskon lamppu lakkaamaat-
taaa . . .» Saattoi jo selvästi kuulla kuinka Ollin suuret
jalat viereisessä karsinassa liikahtelivat pöydän alla.

— Oles hiljaa nyt, kuului Fabian kuiskaavan. —
Mitäs minua potkit. Ei sitä nyt ihminen saa olla noin
kiukkuinen, kun toinen harjoittaa hartauttaan. Ota
oppia minusta — helkkarissa, mitä minä saankaan

niellä!

Niin hän puhui kuin näyttelijä — totta totisesti olisi voinut luulla istuvansa palokunnantalossa Ak-seli Gaabriel Sumun premieerissä. Ehkä hänestä sit-tenkin tulisi taiteilija. Mutta lukumieheksi ei hänestä ollut. Ja isä tahtoi hänestä juuri lukumiestä. Vaapia-parka!

Nyt . . . nyt alkaa Lehmä uuden virren . . . »Käy nyt sieluni ja mielen' . . . » Ja se on se kauhean pitkä vir-si. Hän veisaa sen aina päästä päähän. Eikö siinä lie-ne kaksikymmentä varsyä . . . »Perkeleestäkin mun päästä . . . !» Piru vieköön kaikki hurskaat ihmiset.

— Älä potki! sanoi Fabian Soikko. — Paras että koe-tamme täällä olla hissuksissa. Jos sinun isäsi on ka-rannut, niin . . .

— Suu kiinni! huusi Olli. — Suu kiinni toisen ja kol-mannen ja tuhannen kertaa.

Olli löi nyrkkinsä pöytään, nousi, haeskelii jotakin. Ovi eteiseen läiskähti. Sitten läiskähti ulko-ovikin.

Olli Someri, joka ei vielä ollut täyttänyt neljättä-toista ikävuottaan, Somerin talon vanhin poika, jolla ei ollut koskaan ollut puutetta mistään, karkasi ulos pimeään iltaan. Hän oli onneton ja yksin, ei hänel-

lä ollut kotia eikä taivasta, ei Jumalaa eikä maallista isää. Hänen ainoa pesänsä oli se sohvasänky, jossa hän nukkui yhdessä Hamletin kanssa. Koulu, jossa hän ennen oli ollut mielellään, oli käynyt hänelle pinnaksi: kaikki tiesivät hänen häpeänsä eikä hän enään voinut katsoa ketään silmiin. Isä oli mennyt Saksaan — viisaasti hän teki. Mutta sitä ei hän ajatellut mihin yksinäisyyteen jätti penikkansa. Olli kulki seinävieriä pitkin, kädet taskussa. Hänellä ei ollut päällystakia, hänhän oli lähtenyt jäähdyttämään itseään. Mutta kun hän värjäriin pitkän punaisen talon ohitse astuen yhtäkkiä töytäsi lyhtytolppaan, tuntui hänestä siltä, että hänelle ei ole sijaa maan päällä, näin hän kulkee pää tyhjänä ja järki vähissä. Tuolla virrassa siellä on tilaa, siellä jäähtyy, siellä unohtaa, siellä pääsee kaikesta.

Hän piteli päätään, hän oli lyönyt otsansa lyhtypilariin. Lakkikin oli poissa. Mitäpä tuosta enään oli väliä. Hän tähtäsi kuitenkin silmänsä lumeen lyhdyn alle ja otti ylös lakin. Hänen suuret jalkansa veivät häntä kuin sukset vaivaloisesti ylös mäkeä. Mikä hän olikaan kummitus, jolla oli suuremmat jalat kuin täysikasvaneella miehellä. Sekasikiö hän oli — kunnolli-

sen isän ja heittiön äidin poika. Ja siitä heittiöstä äidistä hän oli pitänyt enemmän kuin mistään muusta maailmassa, enemmän kuin kunnollisesta isästään. Sisko oli vielä kotona, silkkitukkainen sisko. Sen opettaa äiti tietysti kaltaisekseen, se on mennyttä. Ei ikinä hän tahdo heitä nähdä, ei koko kotia. Hänellä ei enään ole kotia! Helvetti on hänen asuinpaikkansa. Mutta ensin koski tuossa, että jäähtyy kunnollisesti ennenkuin tulee kuumaan paikkaan.

Hän pysähtyi sillalle, nojasi kätensä kaidepuuhun eikä hetkeen voinut kuulla muuta kuin sydämensä lyöntejä. Ne pauhasivat kuin kellot, hätäkellot kirkon-tornissa. Koko tapuli jyski, koko hänen kurja suurirajainen ruumiinsa. Tällaisia käsiäkään ei ollut kennelläkään muulla. Mitä se auttoi, että vakuutettiin hänestä tulevan suurikasvuisen miehen. Hävennyt hän oli käsiään. Ja nyt hän häpesi äitiään. Mutta pian se kaikki loppuu. Tuolla alhaalla on viileää.

Hänen täytyi etsiä nenäliina taskustaan ja pyyhkiä silmiään. Hän itki.

Pian on pääsiäinen ja ne muut menevät kotiin. Juostaan taas mäen törmässä ja keinutaan takapihal-la...

Hän itki hillittömästi, väristen vilussa ja kuumeessa. Hän löi inhoittavia käsiään kaidepuuhun. Joku hullu hänelle oli sanonut, että hän niillä joskus vielä toimittaisi jotakin suurta.

Äiti, äiti!

Hän parkaisi nämä sanat esiin syvältä sielustaan, vaikkei huulille tullut muuta kuin vaahtoa, joka syöksähti keuhkoista.

Tuolla kylmyydessä hän ajelehtii hetken perästä. Ja hänellä on kuitenkin kerran ollut koti, kaunis lämmin huone, vuode jossa oli korkeat laidat ja äiti, joka hyväili häntä, lauleli hänelle, suuteli häntä. Yhden sekunnin hän vielä tahtoisu omistaa tämän kaiken, unohtaa kylmän hautansa ja kuulua maan päälle. Yhdeksi sekunniksi hän vielä menee kotiin ja lämmittelee kyökin lieden ääressä. Tuntuu perunakeiton haju . . . Ei! Hän oli tuntevinaan hienon, makean paperossin tuoksun ja kuulevinaan viheltelyä salin takaa. Äiti tuli ovesta ja hänen mukanaan tulvahti paperossin haju entistä äitelämpänä. Äiti oli kuin pilven sisässä. Hänen hiuksensa olivat kampaamattomat ja hänen kasvonsa hehkuivat . . . Poika tarttui hävettävillä käsillään lujasti kaidepuuhun. Ei tullut ketään

ehkäisemään hänen tekoaan, ei kukaan häntä kaipaa kotona, vasta huomisaamuna he huomaavat, että hän on poissa . . . Jos kelpaisi sinne Saksaan . . . Jos sanoisi olevansa kahdeksantoista vanha. Se olisi valhe, mutta vähät siitä . . . Isä pakeni häpeätään, paras pennun mennä perässä.

Äiti, äiti!

Jos hän saisikin käsiinsä äidin, tuosta hän paiskaisi hänet kaidepuun yli. Hänen sydämensä ei liikahtaisi, vaikka hän kuulisi hänen huutonsa. Maailmaa ei ohjaa mikään isä, joka muka rakastaisi ihmisiä. Maailma kieppuu avaruudessa kunnes sammuu — sen kokee kerran eräs onnellinen sukupolvi, noin kuuden tuhannen vuoden perästä. Siihen asti: piinaa, piinaa. Sokeina etsivät mies ja nainen toisiaan. Häpeä on heidän suhteensa, häpeällinen on heidän häpeänsä hedeelmä. Häpeällinen ja onneton!

Äiti, äiti!

Kirottu!

Se mikä hänessä kiehui, ei enään ollut onnettomuuden tunne, vaan viha. Eikä hän yksin vihannut siittäjäänsä ja synnyttäjäänsä, vaan edellisiä sukupolvia ja vihdoin sitä kättä, joka oli viskannut planeetat

avaruuteen kieppumaan kuin leikkipallot, mitkä lapsi viskaa. Mutta ainakin yhdellä planeetalla oli miljoonan miljoonia kärsiviä olentoja.

Hän ei enään ollut sillä päällä, että hän olisi halunnut hukuttautua. Hän sanoo olevansa kahdeksantoista vanha ja antaa värvätä itsensä sinne minne muitakin menee. Kelpaapa suurilla rumilla jaloilla marssia hiekkatanteria... Häntä rupesi naurattamaan. Hänen oli kylmä. Oikeastaan hänen naurunsa oli itkua.

Äiti, äiti!

Niinkuin linnun poikanen hän oli, jonka emo on hyljännyt ja pudottanut pesästä. Käenpoikasellakin on vaalijansa, vieras lintu sen ottaa omakseen, mutta ei niin ihmisen lapsella.

Luontokappaleen turvattomuus saattoi hänet itkemään ja raivoamaan yhtäikaa. Hänen käsiään pisteli ja poltti ikäänkuin hän olisi kierrellyt jotakin nuoraa, joka viiltäytyi syvälle lihan sisään. Milloin hän oli käsillään repivinään pellavankarvaisia hiuksia, milloin hän suomi jotain selkää. Missään tapauksessa ei hän enään ajatellut heittäytymistä koskeen. Jotakin varten hän halusi elää, hän ei tarkoin tietänyt mitä varten — nähdäkseenkö äitinsä, lyödäkseenkö häpäi-

sijää, vai lähteäksensä isänsä jälkeen. Hän seisoi sillalla, kädet nyrkkeinä ja päästeli joitakin outoja ääniä.

— Ei mitään isää . . . sokko sattuma . . . sokko sattuma! Ja ihminenhan rukoilee . . . Käenpoika on ihminen . . . Maailma kieppuu . . . Sokko sattuma sitä pyörittää . . . Kerran se sammuu.

Mitä — mikä perhana se käveli hänen perässään? Nauroiko se? Oliko se kävellyt kauankin? Hän suuttui niin ettei hän ensi hetkessä tietänyt löisikö sitä kasvoihin, vai . . . Häntä hävetti. Sehän oli Eino-Ilmari. Häntä raivostutti.

He vaihtoivat muutamia lyhyitä sanoja. Eino-Ilmarin tyyneys ja välinpitämättömyys olivat todella raivos-tuttavat. Hänen hyvyytensä sentään oli itkettävä. Ja Olli oli tällä hetkellä vastaanottavainen hyvyydelle. Itse asiassa hän janosi myötätuntoa. Hän kuuli, että Riikka ja Milja olivat saapuneet, tästä ohi he olivat ajaneet ja heti kun ei Ollia ollut kotona, muistaneet nähneensä sillalla miehen, joka saattoi olla heidän Ollinsa. Eino-Ilmari oli heti saanut lähteä tänne etsimään karkulaista. Aine — ties miten senkin nyt saa valmiiksi. Ylihuomenna sen pitäisi olla. Sonni —

niin, poksinkin ulkopuolella seisoikin taas uusi »Sonni». Kyllä heitä varmasti vartioitiin. Ties mikä olikaan tulossa. Ja Hamlet vain pauhasi sisäpuolella. Häntä ei saanut lakkaamaan. . . Niin, kyllä siinä oli perää: taloissa Kankaalla oli pidetty tarkastuksia — Somerilla ei kuitenkaan. Eino-Ilmari ei tullut ajatelleeksi, että hän tälläkin viimeisellä tiedonannolla haavoitti arkaa Ollia. Hän tunsi, vaikkei poika tehnyt mitään merkkiä, kuinka Ollin hengitys kiihtyi. Kylläpä tuo hankki itselleen tuskaa kaikesta, aivan kaikesta se kärsii. Hän nosti päätään ja huomasi yhtäkkiä, että pilvet siirtyivät niinkuin vaatetta olisi vedetty syrjään ja suuret säihkyvät tähdet tulivat näkyviin. Oli kuin joitakin kahleita olisi irroitettu. Eino-Ilmari hengitti syvään eikä hetkisen aikana muistanut mitään muuta kuin tähtiä. Samassa hän kuuli Ollin hengityksen, joka oli sillä hetkellä äänekäs kuin jonkin eläimen.

— Kirkastuu, sanoi Eino-Ilmari. — No, etkö näe: kirkastuu!

— Roskaa, pärskähti Ollin suusta.

— Riikalla on paljon tavaraa, tunnusteli Eino-Ilmari taas. — Vierreleipää, verimakkaraita, pannukakkuja. . .

— Mene hiiteen, anna minun olla, vaikka hänellä olisi linnunmaitoa, niin minä en tule... Älä sinä käy minun käsiini, paikkaa sinut värjärin katolle... Mikä sinä olet minun käsissäni! Ne ovat rumat, mutta niissä on voimaa. Katso sinä senkin..., että menet loitomma. Setä, setä sinä olet minulle. Jos olisit eno, niin panisin oikopäätä menemään alas koskesta. Olisipa maa yhtä pappia köyhempi. Pääsisipä maa yhdestä valehtelijasta. Minä en ole humalassa, mutta minä en kärsi sitä, että juostaan perässäni. Juoksenko minä ottamaan kiinni sinua, kun sinä vahtaat valkoista naapukkaa Kirkkopuistossa. Luuletko, etten minä tiedä. Luuletko, että houkuttelet minua verimakkaroilla. Yhdelle minä olen niin suuttunut, että tahtoisin tehdä siitä verimakkaraa... Ja teenkin. Ja paikkaa hänet alas koskesta. Ja jos sinun Jumalasi tulee siihen väliin, niin minä panen hänetkin kovalle ja vastatkoon, mitä minä olen tehnyt, että miksi minun pitää tällä tavalla... hävetä... Saat olla, jos annat minun nyt mennä hyvällä etkä sekoita itseäsi minun asioihini...

Heidän välillään syntyi pieni tepastelu keskellä katua. Nuori setä tarttui ystävällisesti velipuolensa

poikaa käsivarteen ja äkäisesti tuuppasi poika hänet menemään. Ei yhtäkään ihmistä näkynyt, värjärin ikkunat olivat tällä puolella pimeinä. Ainoastaan koski valvoi ja tähdet vilkkuivat.

— No, hyvästi sitten! sanoi Eino-Ilmari, pidellen rannettaan, jota veljenpoika oli puristellut. — Tyhmyydelle minä olen vihainen. . . mutta viisaus ei ole kaikille annettu. . .

Olli ei enään kuullut. Hän hoippui Rantakatua värjärin pitkän punaisen rakennuksen ohi, tunsii sieraimissaan outoa inhoittavaa hajua ja ajatteli, että sitenkin on paras peittää itsensä kosken kuohuilla. Häpeää ei voida pistää väripataan niinkuin vanhoja takkeja. Häpeä pysyy häpeänä, niinkuin äiti pysyy äitinä. Jos hänet kymmenen kertaa kieltää sydämessään ja päättää, ettei häntä tunne eikä tunnusta —, että jos hän nyt olisi tuossa silmien edessä, niin astuisi ohi niinkuin astutaan vieraan ohi — ei voi tehdä tekemättömäksi sitä, että hän se oli, joka tuli vuoteen ääreen illoin ja pani poskensa tyynylle ja antoi kädestään jonkun kauniin makean, hän se oli, joka tuli silloin kerran keväällä ja otti Ollin syliinsä, veti rautanaulan jalasta ja kantoi hänet kotiin ja pesi hänen

haavansa, vaikka hänelle teki niin pahaa, että hän oli pyörtymäisillään. Hän ei voinut nähdä verta, hänellä oli sellainen kauhu, että hiukset törröttivät kuin pistävät kuloheinät. . . Hän istui aivan valkoisena ja vapisi, kun haava vihdoinkin oli sidottu. Eikä hän voinut pitkään aikaan mennä pientareelle navetan taa, missä tämä oli tapahtunut. . . Mutta se ei enään auta eikä merkitse. Samat kädet ovat sittemmin silitelleet toista päätä kuin isän lasten. Olisipa saanut jäädä rautanaula silloin jalkaan, se olisi ruostuttanut jalan ja ehkä koko ruumiin ja kaikki olisi pian loppunut. . . Mutta nyt on sydämessä jotakin pahempaa kuin ruoste ja rautanaulat. On häpeä. On viha. On inho. On kaipaus, on kipu, on helvetti ja tuli. On yksinäisyys. On ikävä että saisi tarttua lämpimään käteen, hypistellä tuttuja sormuksia ja kuulla tutun äänen sadannetta kertaa sanovan: tämä on kihlasormus. . . tämä on vihkisormus. . . tämän antoivat isoisa ja isoäiti, kun äiti pääsi ripille. . . Kivi? Se on rubiini. Tämän antoivat sedät, kaikki äidin veljet. . . se on timantti. . . Tämän. . . Kirotut sormukset, kirottu käsi, kirottu kaipaus. Lunta, lunta!

Poika taipui äkkiä ottamaan lunta maasta. Hän

painoi sitä kasvojaan vastaan, huuliaan vastaan, silmiään vastaan. Hän purskahti itkuun ja jäi seiso-
maan. Nyt sai Eino-Ilmari tarttua hänen käsipuoleen-
sa ja viedä hänet minne halusi. Hän ei närkästynyt
sitä että Eino-Ilmari oli häntä seurannut, hänellä ei
ollut tahtoa eikä tarmoa, hän ei enään ajatellut itse-
ään eikä äitiään. Koski sai puhua ja se sanoikin kaik-
ki. Unohdusta! sanoi se ja väsymys ottikin valtoihinsa
nääntyneen pojan. Eino-Ilmari talutti häntä, lumi su-
li Ollin käsissä ja valui alas kasvoja. Eino-Ilmari kulki
itsepintaisesti ylöspäin katsoen. Vihdoin nosti Ollikin
kasvonsa ja näki tähdet. Tähtitaivaan rauha kääriy-
tyi samassa hänen sielunsa ympärille niinkuin suuri
märkä vaate kääriytyy kuumeisen ruumiin ympäril-
le.

Eino-Ilmari luki jotain runoa tähdistä ja rupesi pu-
humaan siitä. Olli ei seurannut häntä ja keskeytti äk-
kiä:

— Muistatko sinä meidän käenpoikaamme . . . tyh-
mä, sokko, raukka se oli . . . Minä olen varma, ettei
ihminen ole enempää. Vähissä höyhenissään, silmät
pullollaan se istui kivellä . . . muistatko . . . ja antoi
pienen leppälinnun itseään ruokkia. Tuntikausia se

istui... Yhtä ruma on tällainen ihminen. Orava tuli... nakersi käpyä. Käenpoika ei paennut. Muistatko kuinka me pelkäsimme käenpojan puolesta. Oravalle se olisi ollut oiva saalis. Mutta tämä toinen tyhmä meni ohitse. Sattuma — mitäs muuta. Missä suhteessa ihminen on viisaampi... tai turvatumpi... tai varmempi... tai enempi? Ihmisellä ei ole haiveniakaan, paitsi minkä lainaa... Mutta pappi puhuu Jumalasta: Jumala johdatti niin että orava meni ohitse... Jumala suojeli tyhmää käkeä — hahhahhah.

Eino-Ilmari kulki yhä korkeuteen katsellen. Hänkin naurahti, vaikka aivan toisella lailla kuin Olli.

— Niin suojelikin ja johdatti.

— Ja puetti ja pani lampaan villat lapselle koltuksi — hahhahhah.

Eino-Ilmari kulki ääneti. Ollin oli niin kylmä että hänen äänensä värisi. Eino-Ilmari kulki nopeammin. Yhtäkkiä Olli pysähtyi, laski tärisevän kätensä ystävänsä olalle ja sanoi:

— Mutta minä en kärsi että minua pilkataan...

— Ole höpistemättä, sanoi Eino-Ilmari.

— Jos te rupeatte puhumaan minun asioistani... Somerista... ja ties mistä, niin minä menen...

Eino-Ilmarilla oli jokin leikki huulillaan, mutta se unohtui ja hän sanoi jännittyneenä:

— Sonneja on useita . . . katso nyt,, etkö näe. Mikä hän nyt on?

Niinkuin humalainen yhtäkkiä saattaa selvitä, niin palasi Olli silmänräpäyksessä todellisuuteen.

— Ei mennä kotiin, kuiskasi hän ja pysähtyi.

Mutta se oli myöhäistä. Poliisit olivat jo huomanneet heidät. He seisoivat Poksin portilla ja odottivat. Eino-Ilmari rupesi viheltämään ja astui huolettomana heitä kohti. Olli huppuroi perässä ja puhui luonnottoman äänekkäästi laskuesimerkistä, jota ei hän saanut päähänsä, mikä hitto siinä olikin. Portin kahden puolen seisoivat santarmi ja poliisi liikkui heidän välissään, siitä tuskin pääsi kulkemaan. Vai oliko tarkoitus heti käydä kiinni? Eino-Ilmaria kylmäsi, kun hän pujotteli he miesten ohi. Ollin jäseniä karmivat kylmät väreet. Viha kiehui heissä molemmissa. Eino-Ilmari kuitenkin löi kaikki samassa nauruksi, Olli astui synkkänä ylös pimeitä portaita.

Pienessä eteisessä tapasivat he kaikki tutut mytyt ja kääröt kotoa, kopat, joissa niin monta kertaa oli heille tuotu eväitä, pytyt, joissa milloin oli ollut voi-

ta, milloin suolakalaa, milloin sieniä, säkit, joista pistivät esiin reikäleipien syrjät, peitteet ja loimet, mitkä eroittamattomasti kuuluivat Tuunan rekiin ja vinttiin, missä orsilla riippui ryyjyjä. Eteisessä oli myöskin tilapäinen vuode, sijoitettuna pukkisänkyyn. Sisäruukset Milja ja Aliina olivat poissa, kaikki pojat huoneissaan.

Kyökin pöydän ääressä istui Riikka Tuuna ja odotti — oliko hän sairas eikä päässyt liikkeelle, vai miksei hän tullut vastaan? Hän nousi vasta kun Olli tuli huoneeseen.

— Terveisiä kotoa. Mitäs nyt kuuluu?

— Hyvää vain, sanoi Olli kiihkeästi ja löi heti katseensa pöytää kohti.

Siinä oli läjässä leipää, suuri voipytty, palvattu lampaanjalka sekä erinäisiä herkkuja paperipusseissa. Kaikesta oli jo runsaasti nautittu. Koko huone oli täynnä lämpöä ja ruuanhajua, joka toi mieleen joulun. Olli kävi nälkäisenä kiinni ruokiin. Riikka Tuuna komensi kasvonsa ystävällisiksi. Välkettä silmissään hän ei saanut tyyntymään. Ikäänkuin hän olisi pelännyt ajatustensa leiskuvan esiin katseestaan, hän pysytteli pimeässä. Ei ollut vaikeaa löytää varjopaikko-

ja tässä huoneessa, missä öljylamppu katossa ei ollut valoisimpia.

— Syökää nyt. Olette taitaneetkin nähdä nälkää.

— No, ei mitään, sanoi Eino-Ilmari.

Olli söi ikäänkuin hän olisi pelännyt ruuan karkaavan.

— Parannan isäntä sitten kanssa kuoli, sanoi Riikka.

— Niin aina, vastasi Eino-Ilmari.

— Ja veivät haudalta nauhat Kankaan kunnan seppeleestä.

— Kukahan sekin oli?

Ykskantaan oli keskustelua jatkettu vähän aikaa, kun Eino-Ilmari sanoi:

— Kävivätkö ne ehkä täällä... nuo, jotka olivat portilla?

Riikka Tuunan silmät leiskahtivat.

— Kyllä ne kävivät.

Olli lakkasi syömästä ja sanoi jotakin epäselvästi, pala suussa.

— Kysymässä meitä? Puhuivatko vangitsemisesta? Tämä on kaikki Lehmän työtä...

— Kun ei täti ennen sanonut, sanoi Olli, — ehkä

tästä olisi päässyt pakoon . . .

— Mitä joutavia, vastasi viime sanoihin Riikka. —
Antaa niiden tutkia — entä sitten.

— Minä en rupea istumaan heidän vankiloissaan,
menen vaikka piipusta . . .

Ollin pää väisti kattolamppua ja silmät tuntuivat tutkivan mitä mahdollisuuksia pakoon oli hellan tienoilla. Äkkiä hän otti pöydältä palan vierreleipää ja pisti sen taskuunsa. Sitten hän meni Poksen sisäsuojiin, missä pojat jo nukkuivat haaltuneiden kotikutoisten toppapeitteiden alla ja raoitti uudinta. Kadulla ei näkynyt mitään, yksinäinen lyhty Rameenin kulkussa valaisi lunta. Pihamaalta kuului ääniä. Piru istukoon heidän vankiloissaan! Hän näki vielä pahasti tahritun ja vuoleskellun koulupöytänsä vihko- ja kirjapinkkoineen, Hamletin pystyn tukan ja lintumaisen niskan valkaisemattomalla tyynyllä. Hän muisti las-kuesimerkit, jotka olisivat olleet opittavat huomiseksi. Sitten hän sammutti lampun ja tarttui uuteen niin että kaikki linnat ja tornit huojuivat. Ei oikeutta maassa saa ken itse sit' ei hanki. Piru istukoon heidän karssereissaan!

Eino-Ilmari yhä haukkasi kyökin pöydän ääres-

sä ja Riikka ylläpiti keskustelua hänen kanssaan, seisoen lämmittelemässä hellan luona. Mutta molempien sydämet takoivat ja korvat kuuntelivat ääniä pihamaalta. Molemmat tiesivät mikä oli tulossa, mutta eivät mitä oli tehtävä.

— Aliina on kaikkeen syypää, kuiskasi Eino-Ilmari ainakin kolmannen kerran.

Riikan käsivarret suoristuivat oudosti, kun hän sanoi:

— Ei ole.

— Et tiedä, kiihtyi nuori, velipuoli — poliisien ja solttujen kanssa hän on seurustellut kaiken talvea ja viimeksi... Hän on suorastaan ilmiantanut meidät...

Riikka tuli nopeasti pöydän ääreen, katsoi rakastettuun pikkuveljeen kuin apua anoen ja sanoi hiljaa:

— Onhan sinunkin mielestäsi... sinä kun luet papiksi... onhan aina puhuttava totta... Vaikka henki menisi... Mitä?

Eino-Ilmari vastasi hajamielisenä ja hiukan hämmästyneenä:

— Tietenkin. Mitä sinä sellaisia.

Riikan piti juuri ruveta puhumaan siitä kuinka

kaikki kotona olivat aikoneet valheella pelastaa itseään kotitarkastuksessa ja kuinka hän oli tähän suhtautunut, kun askelten kopina alkoi nousta ylös portaita. Eino-Ilmari karkasi ylös. Hänen päänsä läpi lensi: hyppäänkö ulos ikkunasta? Otanko puukon? Rupeanko humalaiseksi? Hän muisti Aarne Laurelan, joka sitten marraskuun oli istunut Krestissä. He olivat yhdessä Laurelan kanssa ottaneet lausuntotunteja, Laurela oli keväällä tullut ylioppilaaksi. Hänen mieleensä tuli maisteri Saukon hahmo — hänestä ei tiedetty, oliko hän elossa vaiko kuolleena. Puhuttiin Pähkinälinnasta ja Siperiasta. Rouva elätti lapsia leipomalla. Myöskin Aunen vaalea pää sukelsi hänen silmiensä eteen. Hän nojasi raskaasti pöytään. Sinä hetkenä jolloin santarmit ilmestyivät ovenavaukseen, helähti sisälläpäin ikkunaruutu. Täräystä ei saattanut olla kuulematta, poliisi töytäsikin oikopäätä sitä kohti. Vedossa joka oli syntynyt ruudun särkyessä, häälyivät suurta salia eroittavat serttinkiverhot. Pilkkopimeässä nostivat tuskin nukkuneet ja juuri heränneet pojat päitään. Pöydältä putosi kolisten erinäisiä esineitä.

— Joku perkele on karannut ikkunasta! huusi po-

liisi ja koetti samassa toimittaa asiaa venäjäksi.

Santarmeista läksi heti kaksi juosten pihamaalle, yksi kiirehti serttinkiverhoja kohti, puhui äkäisesti jotakin, veti tulta tikkuun ja katosi verhojen taakse. Poliisi ja yksi santarmeista seisoivat Eino-Ilmarin edessä. He puhuivat sekä suomea että vierasta kieltä. He tunkeutuivat niin lähelle, että nuoren miehen täytyi askel askeleelta peräytyä.

— Älkää kajotko minuun, sanoi hän pidätetysti.

Suonet hänen ohimoillansa alkoivat pullistua. Hänen päänsä kohosi sitä myöten kuin hänen edessään ärhentelevät miehet lähestyivät. Kalpea sisko, kädet jännitettyinä kuin teräsvieterit, yritti tulla väliin, mutta sai heti sekä omaiseltaan että vierailta miehiltä kuulla, ettei hänellä ollut täällä mitään tekemistä. Nuori mies kysyi, mitä hänestä tahdottiin, mitä hän oli tehnyt. Sonni tiuskaisi, että hän hyvin tiesi sen itse ja ojensi kätensä ikäänkuin kiinni tarttuakseen.

— Älkää kajotko minuun, sanoi Tuunan poika, veri kohisten päässä.

Sisäkomeroista kuului huutoja, juoksua, kolinaa. Särkyneestä ikkunasta tulvivassa vedossa nousivat rypistyneet serttinkiseinät aavemaisesti, näyttäen yh-

täkkiä huoneen alkuperäisen suuruuden ja telineet, joiden varaan verhot olivat hilatut sekä kaataen noustessaan pieniä pöytiä, poikien saappaita, voimisteluvälineitä ja muuta mitä oli lähellä. Kolmen tihruisen pöytälampun valossa veti santarmi auki laatikoi- ta eri haaroilla, sai esiin korttipakan, taskulampun, kengännauhoja, vihkoja, kirjeitä, korkkiruuvien, sini- kantisen kirjan, jossa oli laivan kuva . . . Janne Lehto- nen seiso i vavisten ja seurasi hänen työtään, yllään housut ja takki, kaulus pystyssä. Hamlet oli saanut hartioilleen peitteensä ja juoksi paljasjaloin kyökin ja sisäsuojien väliä.

Hän veti Riikka Tuunaa hihasta ja vei hänet etei- seen.

— Kirja, kuiskasi hän, — oli laatikossa . . . kirja, jossa kuvataan Emdenin sankaritöitä . . . On hän sen nähnyt . . . Meidän käy huonosti . . . Olli . . . eivätköhän ne ole saaneet häntä kiinni. Hitto vie, meidän käy huonosti.

Kadulta kuului poliisipillien vihellystä ja kaukai- sia huutoja. Kyökissäkin kävivät äänet uhkaavam- miksi. Eino-Ilmari oli jo työnnetty seinään asti, hän ei enään päässyt mihinkään ja ainoastaan huusi kä-

heästi, että hän seuraa vapaaehtoisesti, mutta häneen ei saa koskea. Kun hän santarmin ja poliisin välillä astui läpi ahtaan kyökin, joka kotoisella lämmöllään ja ruuanhajullaan ikäänkuin pidätti ihmisaskelien kiirettä, tuiskahti Riikka Tuuna kynnykselle ja puhui:

— Ettehän te nyt koulupoikaa... Nämähän ovat kaikki koululaisia... lapsia...

Poliisi katsoi häntä kuivakiskoisesti silmiin, niin kuin ihrainen katsoo, joka on ollut tällaisessa toimituksessa kymmeniä kertoja ja etukäteen tietää tämäntapaisten huudahdusten säestävän työtään.

— Kyllä niiden lasten leikit tunnetaan, sanoi hän ikävystyneenä.

— Tutkikaa ensin, puhui Riikka entistä hiljemmin, — tulkaa sitten viemään, kunhan jotain syytäkin löydätte. Täällähän nämä ovat, saahan heidät täältä. Opettajillekin pitää ilmoittaa ennenkuin...

— Opettajat ne juuri ovat parhaita itse. Kyllä ne tiedetään... Menkää pois tieltä vain.

— Kyllä minä pian palaan, sanoi Eino-Ilmari yhtäkkiä, kasvot hehkuen ja aivan rauhallisena. — En ole mitään tehnyt. Ole ihan levollinen, ei minulle mitään tule...

Hän yritti jotakin sanoa Janne Lehtoselle, mutta sen estivät miehet. Päälystakin he sentään sallivat Riikan tuoda. Niinikään katseli poliisi silminnähävällä hyväksynnällä, kun Riikka ojensi veljelleen sadan markan setelin. Janne Lehtonen solmi nopeasti kenkiään, Hamletkin puki jotakin ylleen. Santarmit puhelivat keskenään. Se miehistä, joka oli penkonut laatikoita, antoi toiselle heleänsinisen kirjan laivakuvineen, kolme kynäveistä, paperossilaatikon, jonka kannessa oli jotakin kirjoitusta sekä vielä joitakin papereja. Janne Lehtonen, hänpä puhui venäjää kuin paras tulkki. Naurussa suin hän puhui ja puhui. Kukaan ei hänelle ärjynyt, tai edes vastustanut häntä. Kun hän kuitenkin yritti panna lakin päähänsä, sanoi poliisi, ettei kukaan saa lähteä mukaan. Silloin tehtiin hänelle yhtäkkiä joukko kysymyksiä: minne häntä viedään? Koska hän saa palata? Tottahan hänelle siellä annetaan ruokaa? Eikö hän saa ottaa mukansa peitettä ja tyyntyä? Miehet sulkiivat oven ja kysymykset jäivät taloon, jossa talvinen yöilma tunki sisään rikkinäisestä ikkunasta, huokuen yli koko nurin paiskatun koulupoikakodin.

Janne Lehtonen ja Hamlet vaihtoivat ajatuksia,

seisoen kuin naulittuina kyökin ovelle.

— Ehdotin niille roistoille, että minä saisin lähteä Tuunan mukaan — yhtä syyllinen olen kuin hänkin. Mitäpä ne penteleet. . . Veisasin vähän siihenkin suuntaan, että eikö saisi lupaa olla pientä ryyppyä. . . Olisin hankkinut votkaa vaikka maan alta.

— Eino-Ilmari ei koskaan pääse. . . saatte nähdä! Ja Ollin ne varmaan ovat saaneet kiinni. Pillit ovat soineet kuin tulipalossa. Niinkuin koirat ne ovat olleet hänen kintereillään. . .

— Älä siinä lausu. Sinun päätöksesi juuri ne on tänne houkutellut. . . Niin on, niin on. . . Ei, nyt ne ovat päässeet kadulle ja nyt tämä poika läksi! Lahjon ne perkeleet. Haravoidaanpa yhteen rahat. Onpa se ihme ja kumma, jollei raha ryssään tepsi. . .

Pojat juoksivat seinäverhojen alatse ja rupesivat kopeloimaan taskujaan. Tulos oli laihanpuoleinen. Liian mitättömällä tarjouksella saattoi tärvellä hyvän asian. He seisahtuivat Riikka Tuunan eteen, joka oli lyyhistynyt tuolille.

— Täti hoi, antakaa vähän rahaa, lähden ja lahjon roistot. . . Emme saaneet kokoon kuin vähän päälle viisi markkaa. Älkää olko huolissanne, minä lasketan

harasoota ja jeibohua, kyllä vielä hyvä tulee . . .

Hän katosi yöhön. Hamlet ei yrittänytkaan mukaan. Hänessä oli syttynyt toivon kipinä ja hapuil-
len ilon ja epätoivon vaiheilla hän kyyneliään niellen
asettui sohvan kulmaan, missä vieterit aikoja sitten
olivat lakanneet toimimasta vietereinä.

Riikka Tuuna seisoj keskellä Eino-Ilmarin ja Janne
Lehtosen pientä koppia. Hänen ympärillään olivat ta-
varat levällään, mutta hän ei niihin kajonnut, hän ai-
noastaan tuijotti eteensä. Hänessä raateli tuska, jom-
moista ei hän ollut tuntenut jälkeen sen yön, jolloin
Arvo Mäkimatka ja Somerin isäntä läksivät. Kuurai-
sen kylmä kärsimys kävi kiinni hänen sydämeensä,
kaivoi kynsin esiin jokaisen hermosäikeen pään ja ve-
ti ja nyki. Hartioihin ja niskaa ylös aivoihin asti kar-
kasi tuska kuin hiirilauma; joka alkoi nakertaa hä-
nen elävää lihaansa. Niin oli häneltä nyt otettu hänen
viimeisensä, pikkuveli, hänen lapsensa, jota hän oli
kanniskellut käsivarsillaan ja nukuttanut laulullaan.
Eino-Ilmari on mennyt, mennyt ties mitä kärsimyksiä
kohti ja hän, Riikka, on ehkä siihen syypää. Ne voivat
kiduttaa häntä saadakseensa häneltä jotakin tietää. Si-
täkin yhtä ylioppilasta olivat venytelleet laudalla. Ne

voivat ruoskia ihmistä. . . Riikka ajatteli pikkuveljen jäseniä sellaisina kuin hän oli nähnyt ne Eino-Ilmarin pienenä pulikoidessa järvessä. Hän olisi ollut onnellinen, jos olisi saanut alastonna heittäytyä santarmien eteen pikkuveljen sijasta. Onko hän, Riikka, todella tähän syypää?

Mitä onnettomuutta hän aina levittääkin ympärilleen. Jos hän olisi aikoinaan kuullut Arvoa, niin hän nyt olisi Arvon vaimo eikä Arvo olisi mennyt. Jos hän olisi ollut vähemmän ylpeä, niin ei hän olisi kohdellut Arvon huikentelevaisuutta niin ilman anteeksiantoa. Ehkei Arvo olisi ollutkaan niin levoton, jos hänellä olisi ollut varmuus lapsuudenystävän loputtomasta mielisuosiosta. Arvo oli niin ihmeellinen, hän ei kärsinyt kahletta, häntä ärsytti tieto siitä ettei hän saanut tehdä mitä ikänä tahtoi. Ja nyt hän on ties missä, vapaudessa vaiko vankilassa, vaiko kuolleena. Tai ehkä hän paraikaa on kidutuksen alaisena niinkuin Eino-Ilmarikin. Ja kaikkeen tähän on syypää hän, Riikka Tuuna. . . ehkä. Varmaan. Sovituksen sana hänen ja Arvon välillä jäi lausumatta. Helvetin kauhut jäivät Riikan sydämeen, jäi surun toveriksi paha omatunto. Ja nyt tuli näille kolmas seuralainen: Eino-Ilmarin

kohtalo. Suru oli kudottu monista säikeistä, se oli kärsimyksen kangas, jonka värit paloivat heleällä tulella. Mutta kuviosta katsoivat Eino-Ilmarin yli kaiken rakkaat kasvot: uskolliset tummat silmät, puhdas kalpeus, täyteläiset huulet ja värähtelevät sieraimet. Oli kerrottu jotakin niinkin kauheaa kuin että poliisissa oli suomittu uhreja kasvoihin. Riikka Tuunalla oli tunne ikäänkuin jättiläiskokoinen rautapiikki olisi si-
joitettu hänen ruumiiseensa ja hän olisi kierrellyt itseään päästäkseen siitä eroon.

— Täti, alkoi yhtäkkiä Hamlet, — kyllä me saamme jotakin tietää, kun Lehtonen palaa. Hän puhuu venättäkin. Ei nyt kannata vielä surra... Kyllä vielä on toivoa... Mutta se Lehmä, se Aliina... hänet saisi nylkeä... Kas vain, tätä eivät ole löytäneet. Itse Hindenburgi on jäänyt tänne. On se sentään miehen näköinen mies, viiksetkin noin mahtavat ja entäs silmäys... kuin Kustaa Aadolfilla... Katsokaa nyt... Mies se on!

Tuunan tytär havahtui. Miksei hän ollut lähtenyt apuun, miksi hän seisoj tässä? Ehkä hän olisi voinut jotakin. Mutta hän olisi myöskin voinut vahingoittaa ja ärsyttää vaaralliset viranomaiset. Täytyi odottaa

aamua ja sitten lähteä opettajain puheille. Koneentapaisesti taipui hän alas ja rupesi nostelemaan tavaroita pöydälle. Hänen oli kylmä, hän muisti että piti peittää särkynyt ikkuna. Olli-parka, hänet hän oli unohtanut Eino-Ilmarin menetyksen vuoksi. Katu lepäsi hiljaisena. Yksikerroksiset puutalot nukkuivat. Se mitä oli tapahtunut, ei ollut herättänyt ketään ihmistä, jonkun koiran vain, joka nyt haukkui jossakin. Kuului askelia. Kaksi varjoa ilmestyi näkyviin. Riikka tunsipaikalla Miljan ja Aliinan, jotka tulivat värjältä. He puhuivat kiihtyneesti ja astelivat nopeaan. Riikka lähti vastaan ja tapasi heidät kadulla. Aliina älmensi jo kaukaa:

— No siinä se nyt oli! Enkö minä sanonut. Se siitä pelistä tuli. Mutta minulle vain naurettiin, kun sain, että sotaherrat alas seinältä. . . Ollia ajetaan takaa. . . ammuttakin on hänen jälkeensä. Ja Tuunan pojalle valjastetaan paraikaa hevosta. . . Lähdetään viemään. . . jonnekin, varmempaan talteen. Ja niin ylypeästi kun hän minulle sanoi, että. . .

— Missä hevosta valjastetaan? pääsi Riikalta käheästi.

— Torilla. . . Poliisikamarin edessä. Ottivat ajuril-

ta hevosen pitkän reen eteen... Ei suinkaan häntä enään koskaan... Se siitä tuli. Älkää... älkää, ei sinne enään ehdi.

Riikka Tuuna juoksi. Niinkuin kauris hän pitkällä hypyillä ponnisti eteenpäin. Hän ei päästä sitä hevosta lähtemään! Poikittain hän heittäytyy maahan... Hän juoksi niin että rinnan huohotus vei häneltä kuulon ja näön. Nyt vain tästä kulmasta tuonne, sitten on tori!

Yhdellä laidalla suurta autiota toria kuului jotakin liikettä, muu osa oli aivan äänetönnä. Huonossa valaistuksessa oli mahdoton eroittaa, mitä tapahtui. Kaikki rakennukset olivat pimeinä paitsi poliisikamari, jonka kaikissa ikkunoissa paloi tuli. Riikan sydän seisahtui, kun ei hän nähnyt rekeä. Hän ei kuitenkaan pysähtynyt, vaan juoksi ääntä kohden. Hän ei uskaltanut huutaa, peläten että suututtaisi santarmit. Pian hiljeni tori kokonaan.

Hetken hän seisoj ja paineli käsiä rintaansa vastaan. Sitten hän suuntasi askeleensa poliisikamaria kohden. Pieninkin matka tuntui pitkältä ja myöhästymisen mahdollisuus kävi yhä uhkaavammaksi.

Poliisikamarin pihamaalla oli vasta riisuttu aju-

rinreki vällyineen. Sen nähdessään Riikka ymmärsi, että lapsi todella oli viety. Hän seiso i ja tuijotti rekeen, ymmärtämättä mitä tehdä. Jos ottaisi hevosen ja läksisi ajamaan perässä.

— Tjule, tjule, netti flikka, lausui miehen ääni portailta.

Riikka havahtui, terästi joka jäsenensä ja läksi nopeasti ulos portista.

Astuessaan autioita katuja poikain kortteriin, kyseli hän itseltään, h ä n k ö oli syypää siihen mitä oli tapahtunut. Eikö ihmisen aina pidä puhua totta, kaiken uhall a? Eikö hänen puheensa tule olla jaa-jaa ja ei-ei?

IHMISEN SIELU-RAUKKA.

Ihmiset seisoivat syvällä tapausten virrassa ja luulivat johtavansa pyörteitä. Virta tuli kaukaa ja leveältä ja ihmiset hosuivat ja häärivät.

Niiden monien sairas- ja raamatunselitysmatkojen joukossa, jotka kirkkoherra palavan sielunsa kehoituksesta teki eri haaroille pitäjää, kävi yksi erikoisen kohtalokkaaksi. Se oli se, jolla hän tavoitti Kustaa Kemppaisen, vanhan salaviinanpolttajan.

Riikka Tuuna hänet sai lähtemään tälle matkalle. Oli kysymys niinsanotusta »Sydänmaan Miinasta», nimittäin Miina Matintyttärestä, joka kissansa kanssa asui mökillään Tuunan takamailla. Miina oli hoitanut Riikan ja Alman pieninä, heidän oman äitinsä eläessä. Kivuloisena ihmisenä oli hän parikymmentä vuotta elättänyt itseään kehruulla ja valmistautunut vastaanottamaan taivaallista ylkäänsä sekä yöllä että päivällä, minä hetkenä tämä tulisi. Morsiusvaatteet, nimittäin kuolinvaatteet, Tuunan emäntävainajan lahjoittama vanha karttuunipuku, olivat kauvan olleet kauniisti valmiina rasiassa. Nyt ei Miina enään

kolmeen vuoteen ollut kyennyt rippikirkkoonkaan ja yhä viipyi ylkä. Riikka Tuuna, joka Alman men-tyä naimisiin, oli viettänyt päivänsä miltei puhumat-
tomassa yksinäisyydessä, sai yhtäkkiä päähänpiston lähteä tervehtimään hurskasta vanhaa vaimoa. Eh-käpä hän tietäisi antaa jotakin neuvoa.

Lapsellista oli kuitenkin ollut sellaista luullakaan. Sydänmaan Miinan maailma loppui hänen pirttinsä seinien takana. Hän ei osannut puhua muusta kuin omasta vaivastaan, mitä hän saattoi syödä, mitä ei, miltä tuntui siinä ja siinä paikassa ruumista ja mi-kä saisi hänen kuolemansa jälkeen minkäkin hänen pirttinsä köyhästä, rakkaasta kalustosta. Riikka Tuu-na, joka oli toivonut voivansa vanhuksen kanssa pu-hua asiasta, josta ei hän ollut saanut puhetta synty-mään rovestinkaan kanssa, nimittäin totuudesta ja rehellisyydestä ja siitä mitä raamatussa tarkoitettiin sanoilla: teidän puheenne olkoon jaa-jaa ja ei-ei — Riikan mielestä kävi näennäisesti niin yksinkertai-nen asia entistäkin ongelmallisemmaksi ja mahdot-tomammaksi ottaa puheeksi kenenkään kanssa. Hul-lu hän oli ollut, kun tänne tuli! Hänen päätään kivisti huonossa ilmassa, joka ympäröi sairasta, hän kuun-

teli puolella korvalla tämän juttuja, kuunteli ilman tarkkaavaisuutta sellaistaakin asiaa, joka muuten olisi herättänyt valveille koko hänen huomionsa.

— Kuka teitä nyt sitten täällä vakituisesti käy katsomassa? kysyi Riikka. — Kuka teille vedenkin kantaa, kun on kaivo tuolla mäen alla? Sekö Heta?

— Käyhän Heta, mutta hänkin on sairastellut, ja Marjan tyttö on minulle juoksuttanut vähän monen lämpimän leivän. . . Ja Kemppaisen veljekset, nehän minulle veden tuovat. Ja saunankin lämmittävät ja ovat vieneet kelkallakin saunaan, ja säälineet taas siisään, kun olen kovin huonona ollut. Niillä on tehtaan-sa tässä vallan likellä, ne saavat täältäpäin paremmin viljaa. Vaikka sellaista laitontahan se on, kyllä minä siitä olen heille usein sanonut, mutta he sanovat, että tarvitseehan ihminen viinaa lääkkeenäkin. Ja sen minäkin kyllä tiedän, että se hyvää tekee. . . Sellaista huonomaista elämää ne veljekset ovat eläneet, kyllä minä heille olen koettanut sitä jumalansanan valossa esittää, mutta hyviä he vain minulle ovat olleet. Ja maksaneetkin ovat siitä että täällä ovat olleet yötä. Viisitoista markkaa kuulta.

Riikka Tuuna muisti nuuskaisen Kustaan, ainoan

ihmisen, jota ei hänen isänsä käskenyt istumaan, kun hän taloon tuli. Hyvin kauan siitä olikin, kun Kustaal-la oli ollut Tuunaan asiaa. Niinikään sekaantui erään vaikean helmikuun-yön muistoon mielikuva pienes-tä tanakasta miehestä, jonka päässä oli ollut huopa-hattu ja jalassa lypsyyn astutut kengät. Riikka yritti keskeyttää vanhusta, mutta tämä jatkoi itsepintaises-ti:

— Vanhaa äitiäänkin nämä pojat muistavat. Ei ole Kemppaisen muoria lähetetty vaivaistalolle . . .

— Kyllä ne ovat huonoja miehiä, sanoi Riikka vih-doin, — kyllä Miina saisi lakata heitä suosimasta. Toi-nen on istunut linnassakin.

Hän ei enään kuunnellut mitä sairas sanoi. Hän vain kaipasi hetkeä, jolloin taas istuisi reessä ja saisi rauhassa ajatella omia asioitaan. Ei siksi, että ei kai niille ollut parannusta ajassa enempää kuin iankaik-kisuudessakaan.

Joka tapauksessa Riikka lupasi vanhalle lapsenpii-alle toimittaa papin. Ja kirkkoherra olikin heti valmis lähtemään.

Harvoin lienee sielunpaimen löytänyt alttiimpaa ripoitettävää kuin siveä vanha neitsy Tuunan sydän-

mailla. Viime ajoilta oli hänellä tunnollaan, että hän joskus oli tuskastunut ristiinsä ja rukoillut taivaallista ylkää kiirehtimään, varhemmilta ajoilta, että hän oli tullut pahoittaneeksi emäntävainajan mieltä. Niin hyvä ihminen kuin emäntä oli, tämä Toivon, Riikan ja Alman äiti. Ilo oli vakuuttaa iankaikkinen elämä ja anteeksianto sellaiselle kuolevalle. Pyhän toimituksen jälkeen kääntyi puhe maallisiin asioihin. Sairas tuntui virkistyneeltä ja kirkkoherra huomautti, että hänen edessään ehkä oli elonaikaa maailmassakin. Puhuttiin ruustinnasta, diakonissasta ja lääkäristä. Siltalan Heta oli keittänyt kahvia ja kirkkoherran täytyi sitä juoda. Yhtäkkiä hän kysyi, täälläpäinkö Kempaisen Kustaa poltti viinaa.

Miina kävi levottomaksi: ehkäpä siinä olikin asia, joka olisi pitänyt mainita ennenkuin nautti Herran ehtoollista. Olikohan tullut tehdyksi suuri synti, kun ei sitä maininnut? Hän toisti nyt kaiken mitä Kempaisista oli Riikallekin sanonut: että he täälläpäin saivat viljaa, että he olivat olleet hyvät hänelle ja että he olivat pitäneet murheen vanhasta äidistään. Kirkkoherra katsahti ulos ikkunasta: maaliskuun illan varjot lepäsivät lumella ja varpusparvi hääri hänen he-

vosensa ympärillä. Hänen kellonsakin jo osoitti, että hevonen oli saanut tunnin levätä. Hän sanoi nopeaan hyvästi, lausui, ajatukset tykkänään toisella taholla, sanat, jotka tällaisissa tilaisuuksissa oli tottunut lausumaan ja jätti katkuisen pienen tuvan.

Mutta ulkona kysyi hän heti matalalla äänellä Heältä tietä Kempaisten tehtaalle. Vanha vaimo silloin ikäänkuin lysähti kokoon ja seisoi väristen hänen edessään, rukoillen, ettei hänen tarvitsisi mitään sanoa. Jos Kustaa saa tietää, että hän on hänet ilmiantanut, niin hän tappaa hänet. Janne on istunut linnassa varkaudesta ja on ehkä tehnyt murhankin, vaikkei sitä ole näytetty toteen. Ja kirkkoherralle itselleenkin on paras, ettei hän lähde. He ovat olleet niin hyviä Miinallekin, kuka hänelle vedenkään kantaa ja puut toimittaa, jos heidät tuomitaan. . . . Kirkkoherrassa kuohahti, kun hän katseli pelkoa kurjassa kyyryselkäisessä vaimossa. Sellaisia olivat ihmiset, kukaan ei uskaltanut, jokainen pelkäsi vaivaista henkeään. Kirkkoherran pää heilahti hänen tukahuttaessaan vastenmielisyyden ilmaisuja ja hänen katseensa lensi yli punertavan paljaiden metsien ja siintävien lumiaukeiden. Yhtäkkiä hänen silmänsä pysähtyivät:

valkoinen sauhu, ohut kuin nauha lapsen leijassa, kohosi ilmaan. Kirkkoherran ei tarvinnut enempää kyssellä. Hän loittoni vaimosta, joka ulvoi ulvomalla, ja meni ajomiehensä, pappilanvuokraajan rengin luo:

— Lähdetäänpäs, Ahvenainen, tästä hiukan metsälle. Hevonen saa syödä täällä. Kyllä tämä Heta senverran katsoo, ettei se sotke heiniä jalkoihinsa.

Nuoren miehen ystävälliset, hiukan kavalat kasvot vetäytyivät epäluuloisesti nauruun.

— Mihinkä metsälle kirkkoherra nyt?

— Tuonne vain vähän matkan päähän. . . Tässä hän näkyy käyvän selvä tie. Kas vain, tästähän on on ajettu hevosella niinkuin mihinkäkin luvalliseen paikkaan. . . Täytyy ihmetellä, täytyy ihmetellä. . .

Kirkkoherra asteli jo, turkki auki, tietä pitkin, missä keskellä oli luja jalkapolku ja kahden puolen pari kevyttä, reenjalaksen viiltämää viivaa. Yhtäkkiä hän kääntyi ympäri.

— No, eikö Ahvenainen tulekaan? Mitä te pelkätte?

Hän astui pari askelta takaisin päin ja turkin leiskuvat liepeet osoittivat, että hänessä alkoi kiehua. Pappilan vuokraajan tallimies oli kumartunut maa-

han ja kopeloi heiniä syliinsä.

— Eikö se Ahvenainen kuule? Olettehan tähän asti ollut hyvinkin hyväkuuloinen.

— Minä vain sitä, sanoi tallimies punaisena, — että tulee jo iltakin. . . Ja kyllä se on parasta, että kirkkoherrakin jättää sen matkan. . .

— Tietääkö Ahvenainen sitte edes mistä matkasta on kysymys?

— Hm, kun sauhu on juuri tuossa ahon takana. . .

— Ja mikä sauhu se sitten on?

— Niinkuin ei kirkkoherra sitä tietäisi.

— En minä tiedä, siksipä juuri tahtoisin käydä katsomassa.

— No, onhan sitä nyt sauhua nähnyt.

— Älkää kierrelkö, lähtekää mukaan nyt. . . No mutta, mies, mehän aina olemme olleet ystävät ja tehneet niin monet matkat yhdessä.

— Niin, mutta jokaiselle on oma nahka niinkuin rakas olevinaan.

— Ja onko tässä muka se oma nahka vaarassa?

— Voi olla niinkin.

— Tätä en olisi Ahvenaisesta uskonut.

— Kirkkoherra ei tiedä mitä kaikkia kirkkoherras-

ta pitäjällä puhutaan.

— Se ei minua liikuta. Vastaan teoistani Jumalalle enkä ihmisille. Tuletteko mukaan vai ette?

— En taida tästä lähteä. Se oma nahka. . .

Kirkkoherran valkoiset sormet tekivät ilmassa suonenvedontapaisen liikkeen.

— Oletteko kauvankin tietänyt tästä. . . nimittäin, että tämä sauhu nousee tuosta metsästä. . . ?

— Mistäs minä. Paljon toki nousee sauhuja. . . Kyl-läpä kirkkoherra nyt. . . Nouseehan niitä kylistä ja metsistä ja pappiloistakin.

— Ei Ahvenainen viisastele. Te kyllä tiedätte, mikä sauhu tämä on.

— Sen saa kirkkoherra itse tietää. Minä en tiedä. Enkä tahdo tietää. Mitä ihmisten sauhut minuun kuuluu. Jos kirkkoherra tahtoo haistaa mitä he keittävät, niin mitä sivullisia siinä tarvitaan. . .

— Vaiti!

Kirkkoherra oli valahtanut valkoiseksi kasvoiltaan. Tuntui siltä kuin hän olisi aikonut lyödä edessään olevaa miestä. Kuitenkaan ei hän ollut edes likellä häntä eikä tehnyt ainoaakaan liikettä. Hän ainoastaan nousi varpailleen tai nosti itseään. Vuokraajan

tallimies oli hänkin mennyt valkoiseksi ja kädet, jotka pitivät heinätukkoa, koukistuivat puserrukseen. Lyhyen hetken aikana välähtivät näiden molempien ihmisten silmävalkuaiset uhkaavasti toisiaan vastaan.

Sillaikaa ojenteli kyttyräselkäinen Heta itkien lepänoksien kaltaisia käsivarsiaan milloin toista, milloin toista kohti ja ripitetty sairas hoippui ikkunaan, painaakseen kasvonsa ruutuun, joka tuskin oli suurempi kuin että se kehysti inhimillisen kärsimyksen kuvaa tämän kuihtuneen naisen hahmossa. Mutta hiljainen sydänmaa näiden neljän ihmisen ympärillä hengitti lukemattomilla huokosilla, joita aurinko päivän aikana oli sulattanut lumeen, ilmoille rauhaansa.

Kun Kankaan kirkkoherra pitkin tarmokkain askelin astui Miinan jäätyneen kaivonläven ohitse, istui harakka kipunvarren nenässä ja nauroi. Myöskin tallimies nauroi katsellessaan liehuvia liepeitä, jotka etenivät pitkin ahoa. Siinä se on syöttiläs, ajatteli hän, toistellen jotakin hokemaa. Kirkkoherra Nahinen ei nimittäin ollut mikään lihava mies. Syöttiläs, syöttiläs! lausui hän ääneen.

Nahinen puolestaan hillitsi mielessään tunnetta, joka sillä hetkellä oli lujaa kuin visa. Huono on ih-

minen, viheljäinen on ihminen, ajatteli hän. Tuokin Ahvenainen, jonka minä olen mieskohtaisesti opettanut lukemaan, joka tälläkin hetkellä käy minun vaatteissani, joka on saanut vaatteeni ennenkuin ne olivat kuluneetkaan... Ja tuokin kyttyräselkä, jonka tuulenpuuska kaataa kumoon... kaikki he vapi-sevat henkensä puolesta, kaikki he hautovat kostoa. Kukaan ei tahdo kohota. Huonoa, viheljäistä on elämä... Mitähän todella tuokin Ahvenainen ajattelee, olio, joka kaksi vuotta sitten ei vielä ollut saanut päähänsä kirjaimia... Samalla haavaa kuin nämä ajatukset kuvottaen kulkivat läpi hänen sielunsa, paah-toi hänessä tunne lämpöinen kuin sydänsuven aurinko: suuri Isä, sinä olet kaikessa, sinä olet rakkaus ja armo. Sinä kokoat kerran kaikki luotusi... Sinä olet totisesti armo ja anteeksianto... Ja samalla kun hän tuns i oman syntyisyytensä siinä että oli ajatellut halventavasti nuoresta ajomiehestään ja kyttyräselästä, näki hän yhdellä silmäyksellä maailman kauneuden sydänmaan hohtavassa keväänkeväässä. Elämä on kallisarvoinen ja ihminen hitunen Jumalaa... Hän laski jalkansa sinertävään lumeen tallatun polun syrjällä. Se upotti ja jääsohjo reenjalasten jälkien

syryillä putosi helisten. . . Metsikössä veivät reenjä-
jet yli pienten pensaiden. Puiden juurilla oli lumi
jo laskeutunut kuopille. Yhtäkkiä tunsu kirkkoherra
sieraimissaan keitetyn viljan makean hajun. Samas-
sa silmänräpäyksessä kipunoi suuttumus taasen lä-
pi hänen sielunsa. Puhutaan köyhyydestä ja köyhästä
maasta, mutta tähän on varaa! Hän astui nopeammin
ja koetti tehdä astuntaansa äänettömäksi.

Kustaa Kemppainen seiso i paraikaa mäskipatan-
sa ääressä ja kohenteli. Jannen jalat näkyivät havu-
majan oviaukosta, aurinko paistoi hänen polvilleen,
joilla lepäsi leivänpuolikas. Hennot, likaiset hyppyset
tulivat ja taittoivat leivänpuolikkaasta, samassa ka-
dotakseen ylöspäin ja sivuille, mistä ne niinikään ko-
kosivat jotakin. Saappaat olivat aivan uudet ja nähtä-
västi valmistetut sotilashenkilölle, joka ei ollut taval-
linen sotamies. Eivätköhän ne olleet varastetut. Ha-
vumajan luminen katto valui kimmeltelevänä vetenä
alas pitkiä sinisiä jääpuikkoja, jotka tuntuivat helise-
vän auringossa. Likaisen sohjon vallassa oli ala teh-
taan ja havumajan välillä, jota saattoi kutsua piha-
maaksi. Nokiset pannut, kattilat, saavit ja piiput tör-
röttivät taivaan sineä kohti niinkuin jotkin rauniot

tulipalon jätöllä. Kustaa laski kolahtaen kauhan kädestään tyhjään saaviin ja sylkäisi, eteenpäin kumartuen, pitkän nuuskaisen syljen. Nostaessaan päätään näki hän kalpean miehen tiellä pensaiden joukossa.

Kun ei Kustaa Kemppainen ollut kirkossakävijöitä, ei hän ollut nähnyt Nahista, mutta sensijaan hän aavisti, että tuon näköinen mahtoi olla hänen pahin vihollisensa, se mies, joka saarnatuolista oli iljennyt asettaa viinanpolton hävettävien tekojen lukuun ja parjata häntä, nimittäin viinanpolttajia, missä ikinä liikkui. Kustaa oli erinäisiä kertoja hionut puukkonsa vartavasten pimeitä iltoja varten niillä tienoilla, missä Nahinen liikkui. Täksi päiväksi ei ollut tullut hiotuksi, mutta ehkäpä siinä oli terää nytkin. Rinta näkyi olevan papilla suuri kuin kumoon kaadetun veneen pohja, mutta heikko oli muuten. Vai tuon näköinen se oli. Kustaa unohti päästää linnunvihellyksensä Jannelle, niinkuin heillä oli sopimus vaaran tullen. Mutta eipä tässä mitään vaaraa ollutkaan. Ei näytänyt olevan pelko Kankaan pitäjän lammaspaimen, kun tuli yksikseen. Vaan eipä ollut hänestäkään vaaraa. Sekö jumalinen vanhapiika hänet oli lähettänyt? Jos oli, niin katuu se sen. Mitä perkelettä tuo seisoo

ja tuijottaa eikä mitään puhu? Se luulee nyt sillä masentavansa viinanpolttajan. Kun olisi varmasti tietänyt, että se oli se Kankaan pitäjän lammaspaimen eikä joku viaton. . . Herroissa oli toki paljon sellaisia, jotka suosivat korpirojua, lakimiehet Helsingistä asti olivat ottaneet matkaansa korpikuusen kyyneliä ja sekin Maahisten herra oli metsästysretkellään tullut tervehtimään ja kättelemään ja pannut tyhjät pullonsa täyteen täältä. Ja naurettu oli yhdessä raittiushakia. Ei, tuo ei ollut sitä maata, kyllä tuo oli itse se perkeleen sielunvillitsijä.

Kustaan jalat tallukkaissaan, jotka olivat kuin kokonaiset mättäät, siirtyivät pari askelta nokisella, mäskin ryvettämällä tantereella. Tämän Nahisen saarna sen oli vaikuttanut, että Sojasen Santra toisessa talvena tuli tuomaan takaisin ne viisi litraa, jotka oli Kustaalta vaihtanut jauhoihin. Ja eikö liene ollut samaisen Nahisen aiheuttamaa mielenmuutosta, että Mäkimatkan pappa viime tingassa kielsi jyväsä? Mäkimatkan pappa ei ollut niitä miehiä, jotka joutuvat mielenmuutokseen, mutta hän pelkäsi mainettansa, Nahinen kun oli selittänyt viinanpolton veriruskeaksi häpeäksi. Ja Nahinen sen oli toimittanut

tänne senkin kaupungin herran, joka oli tulitikulla sytyttänyt palamaan viinalasin ja sanankuulijoilleen selittänyt, että tuolla tavalla viina palaa ihmisen sisälmyksissäkin. Ehkä joku hourupäinen sellaiseenkin uskoi.

— Mitäs olisi asiaa? kysyi Kustaa karkeasti, käsi puukon kahvassa.

Nyt astui turkkinieikka pelsepuupi likemmä ja toivotti hyvää päivää. Ja sanoi vain tulleen katsomaan, kun oli paljon kuullut puhuttavan veljeksistä. Janne oli hänkin ryöminyt ulos pesästään ja astui vielä leukojaan liikutellen veljensä rinnalle. Hän tunsi kirkkoherran hän, hänellä oli paraikaa taskussaan kirkkoherran antama paperi, paperi, jolla ei suoraan ollut mitään virkaa.

— Tehän olette Kemppaisen veljekset, puhui musta mies ystävällisesti. — Tuon teille terveisiä äidiltänne. Vaimoni ja lapseni käyvät usein hänen luonaan.

Tässä ojensi kalpea musta mies kätensä ja iski veljeksiin silmänsä ikäänkuin lävistääkseen heidät. Hän oli maininnut heidän äitiään ja he antoivat hänelle äänettöminä kätensä.

— Te olette olleet äidillenne hyviä poikia, jatkoi

kalpea mies, yhä pidellen vanhemman Kemppaisen kättä pitkien valkeiden sormiensa välissä. — Mutta tämä viinanpoltto, tämä viinanpoltto — kuinkas sen on laita?

Hän katsoi eteensä polttavalla silmäyksellä, joka niinkuin pitkä auringonsäde meni läpi jonkun sielun ruudun, ja puhui, suu pienessä hymyssä, sanojen tulo muistuttaen kiehumisen ensimmäisiä köykäisiä poreita mäskipadassa. Silmänräpäykseksi sai hän Kustaan ymmälle. Samassa huomasi korven salapolttaja avonaisen turkin alta mustan papinlakin ja paksut kellonperät. Silloin sai hän varmuuden, vetäisi pois kätensä valkoisten hyppysten välistä ja viha välähti esiin kaikista laskoksista hänen nuuskaisilla kasvoiltaan. Tämä viha ei vielä ryhtynyt toimintaan, vaan jähmettyi äänettömään odotukseen, tarkaten mitä tulisi. Janne Kemppaisen silmät kulkivat ylhäältä alas pitkin vieraan vaatteita ja pysähtyivät siihen missä kultaketju kimmelteli. Sitä tuskin näkyi, auringonsäteet vain löysivät sen ja iskivät siitä irti kipunoita. Oli kuin olisi läpäytetty kelloa Janne Kemppaisen sielussa. Mutta se ei ollut mikään kirkonkello. Se oli hälytysvehje, joka yön pimeydestä kutsui esiin nukkuvia

voimia. Jos Kankaan kirkkoherra olisi katsonut nuorempaan Kemppaiseen, olisi hän nähnyt miten värit hänen silmissään menivät sekaisin niinkuin kananmunassa menee, kun se hämmennetään. Pitäen varsinaista viinanpolttajaa pahempana syyllisenä, seurasi Nahinen kuitenkin pääasiassa häntä. Hänen katseensa meni Kustaan perässä kivistä kokoonkyhätylle uunille, minne tämä tallusti ja missä hän kävi kiinni palavaan näreeseen, pidellen sitä paljain sormin ennenkuin viskasi sen takaisin tuleen. Janne Kempainen puhui hyvän aikaa ennenkuin Nahinen kiinnitti huomiota häneen.

— Pitää taas mennä äitiä tervehtimään. Hyvissä voimissa kai se siellä on eukko. Se on vanhankansan ihmisiä, ahkera kahville ja nuuskalle. Täytyy taas mennä viemään sille kahvia. Kyllä sen pitää saada juoda niin paljon kuin tahtoo. Kehui viimein, että herasväet olivat tuoneet. Mikäs hätä sillä siellä on. Kanathan sillä ovat tovereina. Munivat sen sängyn jalkapäähän ja melkein suusta syövät palasen. Kemppaisen muori ei ole koskaan kaivannut ihmisiä. Meikin kun tullaan käymään ja kun on pannu tyhjennetty, niin akka sanoo: menkää pois taas jo kauvemmas,

tulee kuuma, kun tuossa haudotte luitanne, menkää omiin toimiinne, kyllä minulla on, en minä mitään tarvitse. . . Hakekaa, kun olen kuollut, tarkasti kaikki paikat. Täällä on rahat, että saatte hautaan, omillani minä kirstuni lunastan, en minä ikänä ole muilta ottanut. . . Sellainen se eukko on, kuvittelee, että hän vielä elää omalla ansiollaan. Ja me annetaan hänen olla siinä luulossa. Viedään aittaani leipää, suolakalaa, sianreittä — täytyy vain viedä sillä lailla, ettei hän tiedä. Silloin luulee, että siellä vielä on omia entisiä. Ei silti, että häneltä paljon kuluisi. Muuta kuin kahvia. Sitä hän joisi. Ja leikillään sanoo, että kun hänet ruumiina pestään, niin kahvilla hänet pitää pestävän.

Kirkkoherra keskeytti hänet.

— Tekee hyvää kuulla, että pidätte vanhasta äidistänne. Mutta ettekö ole tulleet ajatelleiksi minkä surun hänellekin tuotatte, jos taasen joudutte linnaan. Sillä eihän tätä menoa voi jatkua. Löytäähän lain kouran teidät kuitenkin kerran, jollei omatuntonnekaan heräisi. . .

Nahinen oli puhunut sillä äänellä, millä sanotaan: taitaa tulla sade. Ei sen ankarammin eikä juhlallisemmin. Ja nyt hän levollisesti tuli padan luo, jonka toi-

sella puolella Kustaa pimeänä ja kummastuneena seisoi, kädesssänsä jättiläiskauha. Katsahtaessaan makeaan höyryyn Nahinen hiukkasen nyökytti päätään. Sitten hän meni ja istuutui kannon nenään havumajan edessä, keskelle sulavaa lunta. Veljekset antoivat äänettöminä tämän tapahtua. Toiselle tuli mieleen, että jos tuon miehen pistäisi vaatteineen päivineen tuohon kattilaan, niin ei siitä jäisi muuta kuin kultavitjat. Aurinko etsi taas esiin kauniin kappaleen ja iski siitä irti kipunoita. Silmät täyttyivät keltaisilla kipunoilla ja keltaisella valolla, kun katseli sinne, missä aurinko välkytteli kallista koristusta. Mitä tuo tuollainen mies sillä, tuollainen taivaan enkeli maallisella kullalla. . ? Teki mieli ottaa sitä kauluksista kiinni ja pistää se pataan. Mitä pirua se tänne tuli? Kyllä he kahden Kustaan kanssa olisivat jaksaneet sen pataan mäjäyttää. Vai olisivatkohan? Oli ärsyttävää saada koettaa. Kyllä siinä oli kahdeksankymmenen kilon paino tuossa mustatakissa. Nuorempaa veljeä rupesi yhtäkkiä naurattamaan. Ensin hän vaistomaisesti pidätteli sitä, mutta sitten hän nauroi, silmät sekavina. Toisen veljen kasvoilla oli viha yhtäkkiä tehnyt hyp-päyksen esiin kaikista rypyistä. Vai tuohon tuo yrit-

ti pesiä, senkin Kaifas ja Herodes. Jos oli vain Sydänmaan Miina sen lähettänyt, niin kyllä tästä tiedetään nopeasti passittaa se taivaallisen ylkämiehensä syliin. Että ilkeääkin istua tuossa ja popottaa niinkuin ei niitä papin lukuja tunnettaisi. Eikä se ymmärrä tätäkään kauhan heilutusta, eikö se näe, että korpikuusen kyynelten keittäjä on kiukkuinen. . . Vai vallesmanni ja poliisi ja ehkä kuvernööri — niitähän piruja-tässä kaivataan. Niin kyllä, ja Jumalan vihaa ja viimeistä tuomiota ja helvetin mäskikuurnia — niin, Hattulan pappilan apupapin papupata pirun paksuna porisee ja paukkuu. . .

— Etkö sinä, perhana, jo ymmärrä lyödä lukkoon leukojasi! tuli nuuskaiselta mieheltä vihdoin kuin pitkänä sylkynä. — Mene helvettiin popottamaan, mitäs täällä teet. Vai tahdotkos tästä näin? Jollet pääsekin siitä pystyyn, niin tulee kauhallinen mäskiä päin silmiä. . . Mene, mene sinä kuvernööriin — sittenpä hän nähdään mitä siellä voitat. Laita luusi vähän nopeasti sinne mistä tulit, taikka saat sellaisen vauhdin, että yhtenä läjänä makaat tuossa tunkiolla. . . Älä sinä siinä härnää, hyväkin taivaan lammas. . . Kustaa Kempaista et sinä petä. Älä enään mäaikään, mene mistä

tulit. Ja jos sinä et jo tottele, niin . . . niin . . .

Kirkkoherra ei liikahtanut, hymyili vain ja sanoi silloin tällöin jotakin. Vanha viinanpolttaja ei koskaan ollut nähnyt näin hävytöntä miestä. Hän seisoι pitkän aikaa äänetönnä, päättään ravistaen ja kauha kädessä vavisten.

— Sääli, sääli, sanoi pappi, — sääli ihmistä, joka päästää omantuntonsa kuolemaan. Kyllä minä menen, mutta en suinkaan senvuoksi, että teitä pelkäisin. Ihmisen henki on Jumalan kädessä.

— Jaa-a, läksi Kustaan nuuskaisesta suupielestä. — Luuletteko te Jumalan panevan sormensa vastaan, jos minä haluan tällä puukolla kutittaa kylkiluitanne? Saa olla vielä tämän kerran, mutta . . . Te olette saarnatuolista ahdistaneet viinanpolttoa — kuka sen on sanonut, että se on huonompi elinkeino kuin pöntön-paukutus? Te villitsitte senkin Santran, jolle ei enään viina kelvannut. . . Ja minä läksin teidän tieltänne ja jätin sinne äiti-muorin. Minulla oli siellä hyvät oltavat, oli maja hirsistä. . . Kaikki minä jätin. . . lasiputkikin oli ja se meni matkalla rikki. Ja nyt sinä, saattana, tulet tänne minun kotiini. . . Sinulla on salit ja kamarit — minulla maakuoppa, mutta sekin sinun pitää

minulta tulla riistämään . . . Ryöväri sinä olet, etkö sitä ymmärrä . . .

Kirkkoherra nousi ja napitti takkinsa. Kultainen kääty peittyi ja Janne Kemppaisen silmissä ikäänkuin pimeni. Hetken hänen katseensa vielä ikäänkuin hyväillen kulki pitkin vieraan hyvää turkkia, sitten hän istui silmät kiinni.

Kirkkoherra oli käynyt hyvin kalpeaksi. Ei koskaan hän ollut nähnyt vihaa niin sammumattomana kuin tuossa vanhuksessa, joka seisoi hänen edessään suu vaahdossa, joka jäsen nuortuneena vihan voimasta.

— No niin, sanoi Nahinen, — menköön kaikki lailista tietä.

Kustaa naurahti pahasti.

— Kyllä sentään nykyistenkin virkamiesten joukossa löytyy joku rehellinen, jatkoi kirkkoherra. — Kun vaimoni huomenna menee äitinne luo, niin kai hän saa sanoa terveisiä . . . ?

— Ei mitään terveisiä. Siihen muijaan ei pappilan herrasväellä ole mitään sanomista. Piru vie, antakaa-kin hänen olla rauhassa. Pitääkö minun toimittaa verikoira vartioimaan äitini ovea . . .

Siniset aallot kulkivat yli kirkkoherran kasvojen. Vaivoin tukahutti hän rintaansa ne miekanterät, jotka pyrkivät linkoamaan herjaajia vastaan. Hän oli jo menossa, kun Janne Kemppainen hyppäsi pystyyn ja rupesi puhumaan.

— Ei, kuulkaas nyt, Nahinen, — minä varoitan teitä. Annoitte minulle sellaisen rekisterin, että mitä te luulette sellaisella tekevän. Tämä täällä, tässä on monta pykälää. Mutta minä kuitenkin varoitan. Katsookaas, nyt on aika toinen eikä köyhälistöä enään pidetä sokkona. Kirkkojärjestelmä on raa’asti raivannut tietänsä, mutta ei enään. Nyt lyödään alas itse Moolok. Ja silloin on kesä. Mutta jollette ole ihan läpikotaisin rahajumalanne ja omanvoitonpyyntönne sokaisema, niin ehkä vielä on armonaikaa. Niin sanoi Pietikkakin, että rakkaus kantakoon valtikkaa ja annettakoon anteeksi niille, jotka ryhtyvät taistelemaan mädännystä ja kapitalistijärjestelmää vastaan. Ja köyhälistö ei kosta, sen minäkin sanon, kun lähden puhumaan. Ja Pietikka kovin kehoitti. Niinkuin minäkin olen istunut yksitoista vuotta kruunun tiilipalatsissa, niin minä kyllä ne mädännykset tunnen. Ja kun siellä syötettiin sellaista velliä, että oli homehtu-

neita jauhoja ja toukkia, niin kyllä vain saa sanoa, että olot ovat Moolok, joka on lyötävä alas. Ja vanha kirkkojärjestelmä pitää hajoittaa maan tasalle ja hyvyys kantakoon valtikkaa. Ihminen on luonnostaan hyvä ja järjestelmät ovat pahat. . .

Kirkkoherra oli kääntynyt ja seiso i pää painuksissa, katse maassa. Viime sanat kuullessaan hän yhtäkkiä nosti silmänsä.

— Mitä te sanoittekaan, Kemppainen, huudahti hän, — lähdettekö te puhumaan? Teillä on ehkä jo matkakassa taskussa? Ja se on niin runsas, että äitinkin siitä saa kahvirahoja eliniäkseen? Vai niin, vai niin. Ja te aiotte sanoa, että ihminen on luonnostaan hyvä ja että olot ja järjestelmät ovat syypäät kaikkeen onnettomuuteen? Kuulkaas Kemppainen, jos te näette kanssaihmisellä kultakellon ja teidän rupeaa tekemään sitä mieli ja te otatte sen — niin kapitalistinen järjestelmäkö tästä asetetaan syytteeseen?

Janne Kemppaisen silmät, jotka äsken olivat olleet aivan selkeät, kävivät yhtäkkiä sameiksi ja outo hymy sekoitti hänen piirteensäkin niin ettei saattanut tietää mitä hän ajatteli. Itse asiassa hän oli säikähtänyt. Kirkkoherra sai hänen puolestaan puhua miten

paljon halutti.

— Lienee turhaa puhua, sanoi hän hiljaa, — minä pelkään, että teidän tapaisellanne ihmisellä eivät aivot ensinkään toimi. Mutta jos teille tulisi jokin valoisampi hetki, niin koetan sitä varten kylvää sanat: ihminen on paha, ihminen on parannettava. Koettkaa ajatella ennenkuin puhutte ja mitä puhutte.

Nuoremman Kemppaisen kasvot selkenivät taas.

— Kiitoksia, kiitoksia, sanoi hän tyytyväisenä, — kyllä minä nyt tiedän. Pietikka sanoi, että pitää olla lähtökohta, sellainen asia, mistä lähtee aloittamaan. Ja nyt se on minulle selvillä. Niin, sillä lailla juuri, Nahinen. Te tulitte kaivamaan köyhälistölle kuoppaa, mutta itse siihen putoatte. Sillä minä voin nyt vain kertoa, kuinka me veljekset olimme rakentaneet korpeen havumajan ja kuinka kapitalistijärjestelmän sortovalta sinnekin tuli meidän perässämme ja uhkasi poliiseilla. Vaikka kyllä kirkkoherra siinä erehtyy, että Kankaan poliisi Kemppaisille mitään tekee. Meidän miehiämme on poliisi, köyhälistöä hän puoltaa. Mutta minä sanon puheessani sen, että kirkkojärjestelmän peto, joka puhuu rakkaudesta, onkin sellai-

nen, että se pönkittää juuri tuota samaa kapitalistiyhteiskuntaa. Näettekös nyt, arvon kirkkoherra, kuinka kävi. Kenen puolella on voitto, teidänpö vai köyhälistön? Kesä tulee kerrankin niille, jotka ovat kituneet orjuuden yössä ja totuus on ojennusnuorana . . .

Janne Kemppainen seiso i kuin yleisön edessä ja teki samoja liikkeitä kuin suurpuhuja Pietikka. Aurinko paistoi hänen uusiin saappaihinsa niin että ne hohtivat kuin peili. Kirkkoherra loittoni jo pensaiden joukossa, pää painuksissa. Sillä lailla ne pirut massennetaan. Kelpaapa se tiilenpäittenkin lukija johonkin. Kaikki voimat tarvitaan, kun historian näyttämö avautuu . . .

— Ole vaiti, keskeytti vanhempi veli malttamattomana. — Et itsekään tiedä mitä puhut. Kelpaat lukemaan tiilenpäitä, mutta et puhumaan. Anna sinä viisaitten ja oppineitten puhua. Mikä pakana tuon miehen tänne toi? Oletko tullut hulluksi, kun tuossa pauhaat? Maailma on elänyt ilman sinun oppiasi ja elää vastakin. Vai oletko ottanut liikaa? Mitä pirua sinä kosket, kun et pidä määrää. Sontiainen sinä olet aivan niinkuin sinun Pietikkasikin. Se siitä tuli, että muuta pois toisen kuusen alle. Koditon on ihminen maan

päällä, sen ne sanovat oikein nuo papit. Muuta, muuta . . . Mutta kyllä hänkin sen vielä katuu, että täällä kävi. Ja Miina ryökäle myöskin . . .

Pää pystyssä ja kasvot valoisina astui kirkkoherra esiin metsikön laidasta. Kun hän näki rengin, tuli hänen mieleensä: teetän vanhasta palttoostani vaatteet pojalle, Jeremiaalleni. Tuo tuolla on jo saanut niin paljon . . . Älköön hän tässä luulkokaan, että viinan-polttajat vievät minulta uskoni elämään. Ei . . . Anna-Liisa on oikeassa: meidän täytyy rakastaa enemmän. Tuenkin täytyy sentään saada jotakin: annan hänelle toisen huopahattuni, mitä minä kahdella. Rakastaa enemmän, rakastaa enemmän . . . Jahka olemme saaneet olla täällä Kankaan pitäjässä vähän useamman vuoden, niin sittenpä nähdään . . . Mikä Jumalan lahja sellainen vaimo kuin minulla. Ja sellainen poika . . . »Jumalalle pyhitetty» . . .

Seuraavana päivänä auringon kallistuessa laskuun kohti oli Anna-Liisa Nahinen tyttärineen liikkeellä kirkonkylän tanhualla entiseen tapaansa, mutta entistäkin alttiimpana. Hän oli miehensä kanssa viettänyt yön, jonka voima yhä varjosti häntä taivaallisel-

la onnella ja kirkkaudella. Leväten käsi kädessä olivat he puhuneet pitkältä, rukoilleet ja vihdoinkin nukkuneet, ympärillään lasten hengenvedot ja tutut kotoiset esineet aamun sarastuksessa. Sekä äidillä että molemmilla tyttärillä oli korit käsivarrella ja tiehaaras kutoja-Annan mökin luona he, kukin tietäen tehtävänsä, erkanivat eri haaroille.

Ruustinna tahtoi tänään itse käydä Kemppaisen muorin luona.

Hän tapasi eukon syömässä, rahilla vastapäätä ikkunaa. Kanat kärttivät ruokaa kahdenpuolen, hypäten emäntänsä helmaan ja siitä pudoten lattialle. Mitäpä niille muutakaan saattoi kuin nauraa, noin keisyjä ne olivat. Suuhun tulivat, kieleen oli noukkaisut tuo tuolla, tuo kaikkein rohkein, viime keväinen poikanen. Kuka sellaista uskoisi. Ruustinna oli nähnyt kuvia, missä joku nuori tyttö seisoo torilla, syötäten kyyhkysiä, räpyttelevät valkoiset linnut hartioillaan ja jalkainsa juuressa. Tämä muistutti noita kuvia, vaikka runollisuus tässä oli tuiki toista laatua. Eukon täytyi ottaa luuta ja vetäistä rahia ennenkuin käski ruustinnaa istumaan ja ruustinnan täytyi voittaa jokin syntinen vastahakoisuus ennenkuin asettui

istumaan eukon ja kanojen äskeiseen oleskelupaikkaan. Oli mahdoton tietää, mitä ruokaa kivivadissa oli. Se saattoi olla puuroa tai papurokkaa. . . . Kauheaan siivoon olivat kanat ja eukko ehtineet laittaa pirtin. Toissapäivänä olivat toki lapset olleet täällä siivoamassa.

— Se. . . tuo vanha-parka, alkoi eukko hyväntuulisenä — . . . muni molskautti tänään sellaisen munan, ettei luulisi kanan munaksi. Se on tuolla hyllyllä suolatuokkosessa, jos otatte ja viette kotiin. Kauan se oli-kin munimatta, niin että minä jo ihmettelin, mutta sitten tulikin sellainen muna. Se pitää Haakaran ja Lyytin panna kahtia. Kyllä siinä on kahden munan verta. Ja sanovat venäläisten jo tarjoavan munista viisikymmentä penniä kappaleelta. Se on niin paljon kuin markka. Minä en ota ilmaiseksi, tiedätte sen. Enkö aina olekin lähettänyt takaisin, kun olette tuonut minulle tuliaisia. . . . Kerma ei ollut viimein oikein vahvaa ja happani kanssa niin että annoin kanoille. Tämä taitaa olla hyvää. No, vanha-parka, sinunko tätä nyt pitäisi saada? On, on tämä oikein hyvää. Mutta kai sulle antaa pitää, kun munit sellaisen munan. . . . Noh, tule nyt. . . . kyllä sinä papinrouvan kerman perman-

noltakin latkit. . . Tällä kermalla minä menen monta päivää. Tämä on oikein sellaista makeaa kermaa. Kas, kas. . . kahvia! Ja poltetulta. Onkos tässä neljännes kilo. . . ? Puoli! No kyllä nyt. . . Ei siksi, että kyllä minulla vielä on. Tuolla on jalkapäässä purkki vielä puolillaan. Täytyy pitää piilossa. Venäläiset veivät kerran. . . Pojat kun taas tulevat käymään, tuovat. Ne ovat taas toimissaan, missä lienevät, kaukana. Ei silti, että minä heiltä ilman ottaisin. Minä en ota keneltäkään enkä kalpaa ihmisiä. Olenhan teillekin aina maksanut. On minulla rahoja, ei minua tarvitse kunnan kustannuksella haudatakaan. . . Sanon teille sitte missä ne ovat, sitte kun tästä tulen huonommaksi. Minä elän vielä kauan. Enkähän minä niin vanha olekaan. Niin, siellähän se on kirkonkirjoissa minunkin syntymävuoteni ja päiväni. En minä sitä koskaan ole pitänyt mielessäni. Mutta kai minä siinä seitsemättäkymmenettä mahdan liketä. . . Aijai, kun oli vehnäleipä! Tästä nuo pitävät. . . No pois siitä, pois, pois! Meillä oli ennen lehmä, Mansikki se oli. Siinä oli niin rasvainen maito, että kermakin oli sellaista, että lusikka pysyi pystyssä. Tämä näkyy olevan sellaista. . . Ei, en anna enempää.

— Tässä on tällainen matto, sanoi Anna-Liisa Nahinen, vihdoin väkisinkin ottaen suunvuoron. — Jahka siistiämme pirtin, niin panen sen permannolle sänkyne ääreen. Olen kauan aikonut sellaista tuoda. Onpa lämpöisempää astuaksenne maahan. . .

Se oli hamppukankaalle kirjaeltu sänkymatto. Eukko pyyhki kädet alushameensa helmaan ja kävi kunioittavasti kiinni sinikirjavaan kankaaseen.

— Kai tuosta voisi saada viisi markkaa, sanoi hän tunnustellen.

— Mutta ettehän te sitä myy, kun lapsetkin ovat neuloneet sitä juuri teille. Onhan se toki parinkymmenen markan arvoinen.

— Parin kymmenen! Sanoitteko parin kymmenen? Minun jalkojani ei ole vielä koskaan palellut.

Anna-Liisa Nahinen kuuli hänen äänestään, että maton kohtalo oli ratkaistu. Eukko vaikenä ja katseli siroa kangasta polvillaan, nähtävästi laskien, mihin käyttäisi rahat. Yksinäinen se täällä olikin, tässä nokisessa töllissä, joka ei tietänyt, mille puolelle se kaatuisi. Lapsellisuutta oli ollut valmistaa se tänne. Lapset sitä olivatkin tahtoneet. Tuskallinen avuttomuus hiiپی pappilanrouvan rintaan, hänen siinä laastessaan

lattiaa, joka paremmin olisi kuulunut johonkin navettaan kuin ihmisasuntoon. Olisihan hän voinut lähettää tänne palvelustytön auttamaan eukkoa. Hän oli tahtonut omin käsin tehdä niin paljon kuin suinkin. Pesihän Kristuskin omin käsin opetuslastensa jalat. Yhtäkkiä hän sai takaisin voimansa ja virkkoi iloisesti:

— Terveisiä pojiltanne. Kirkkoherra tapasi heidät eilen.

Akan käsi meni korvan taakse ja hän taivutti kuihtunutta korvanlehteä puhujaan päin. Hän oli kaikesta päättäen hiukan säikähtynyt.

— Tapasiko kirkkoherra pojat? Sielläkö . . . missä he ovat toimissaan? Heillä on siellä sydänmaalla . . . tukinajoa. Ostivat tässä hiljan hevosen. Saavat hyvää palkkaa. Kustaa aina laskee leikkiä, että kun hänen äitinsä ruumiina pestään, niin kahvilla se pestään. Oikeinko kirkkoherra kävi siellä tukkimetsässä? No mitenkä pojat voivat? Ei suinkaan vain tullut kirkkoherran kanssa mitään riitaa?

Ylehteleeeko eukko tietten tahtoen? ajatteli pappilanrouva. Ovatko pojat ehkä valehdelleet hänelle? Ei, hän kyllä tietää . . . Hän vaikenee ja miettii asiaa.

— Laulanko teille vähän? kysyi Anna-Liisa Nahinen.

— Ei ole väliä, sanoi eukko. — Pankaa ovi kiinni, täällä on jo kuin tallissa. Ja menkää sitten pois omiin oloihinne. Teidän lastenkaan ei tarvitse tulla viikkoon... tai kolmeen päivään. No, kanalinnut, nyt pannaan mammimaan. Nuo riitelevät aina, tuo vanha-parka ja tuo viimekeväinen... Ei suinkaan tuosta leikkikalusta kuitenkaan kukaan anna kymmentä markkaa enempää...

— Kuulkaa nyt, hyvä ystävä, ettehän myy sitä, kun juuri olemme sen teille valmistaneet.

— Mitä minä... kenellekäs minä sen? Kukas sitä tahtoisii ostaa... Ei suinkaan kirkkoherralle ja pojille vain tullut mitään riitaa...? Hyvästi vain ja Herran haltuun. Tulikos se ovi oikein kiinni. Kun kertovat, että pappilassa on tehty reikä seinään ja se on maatessa auki. Kyllä se on oikein hullujen tekoa. Herran haltuun vain...

Anna-Liisa Nahinen astui taas vapaan taivaan alla. Hän oli surullinen, hän ei itsekään tietänyt miksi, ja häntä suututti tämä raukkamaisuus. Sillä eihän ihminen elä siitä rakkaudesta mitä hän saa, vaan sii-

tä minkä hän antaa. Tuoksuva tuuli lensi yli peltoaukeiden. Ah, kun olisikin voinut olla vapaa niinkuin tuo tuuli, vapaa ja iloinen. . . Liketessä tiehaaraa huomasi pappilanrouva omien pienten tyttöjensä juosten tulevan polkua työväenasunnoilta päin. He juoksivat niin että lakit kiikottivat takaraivolla, Haagar jonkun verran edellä, Lyydia jäljessä.

— Äiti, mitä meidän pitäisi peljätä? huusi vanhempi tytöistä hengästyneenä ja itku kurkussa. — He kysyivät emmekö me pelkää. . . Eikö isä saa kirjeitä. . . Mitä kirjeitä ne ovat, äiti? Mitä meidän pitäisi peljätä?

— Minä luulen, sanoi toinen, käyden kiinni äidin käsivarteen, — että ne tulevat yöllä ja tekevät pahaa. Ne panevat tulta nurkan alle.

— Ei, ole sinä. . . Ne tarkoittavat, että isä pannaan pois viralta. Mitä isä on tehnyt? Eihän mitään. Minä sanoin, että minun isäni on niin hyvä ja Jumala rannaisee jokaista, joka puhuu hänestä pahaa. Ja siihen he nauroivat. . . Minä olin niin suuttunut, että olisin tahtonut ottaa pois kaiken ruuan, jonka äiti lähetti, mutta se oli jo syöty.

Tytötset tanssivat eteenpäin kahdenpuolen äitiään.

— Ollaan rauhallisia, lapset, ollaan, saneli äiti ja antoi kevätthuulen selvittää päätään. — Kysyivätkö he pelkäämmekö. Kuinka he niin ymmärtämättömiä olivat. Mitä me pelkäisimme . . . Mutta nyt te ette enään ajattele sitä, vaan läksyjänne. Täti sanoi, että on mennyt viime aikoina huonosti. Te leikitte liian paljon . . .

— Salenjussitui ja luki sanomalehteä, toimitti taa-sen Haagar, — ja siinä oli, että joku isäntä oli piiskan-nut renkiänsä . . .

— Ja lopuksi sanottiin, että kuinka kauan saa sel-lainen . . . sellainen . . .

— . . . sortovalta rehoittaa.

— Kuuletteko? keskeytti äiti.

He pysähtyivät. Jossakin laulettiin. Tuuli toi säve-let yli lumisten aukeiden. Auringonlaskussa kimmel-sivät kirkonruudut. Myöskin ikkunat Somerin keski-mäisessä tornissa olivat kuin tulella. Keltaista iltatai-vasta vastaan kohosivat metsät mustina varjokuvina. Laulunsävelet tulivat pitkinä surullisina aaltoina.

— Kaunista, sanoi äiti.

— Ei, äiti, neidän ovat venäläiset, sanoi Lyydia.

— Ne ovat kaukana kotimaastaan, sanoi äiti.

— Jerekin on hyvin suuttunut niille, puhui Lyydia

jälleen. — Jere ei tervehdi Irjan äidin ryssää. Jere sanoo, että sellainen mies on Jumalalle kauhistus.

— Sanooko Jere? pääsi äidiltä eikä hän voinut estää hymyn varjoa liitämästä yli kasvojensa. — Mutta kuka sanoo sillä tavalla Irjan äidin ja isän ystävästä...

— Ei kirjuri ole Irjan isän ystävä. Juuri siksi Irjan isä läksi matkalle, että hän oli suuttunut ryssälle. Äiti nyt luulee, että me olemme niin pienet, mutta kyllä me ymmärrämme...

— Me ymmärrämme senkin, että Liisa saa lapsen. Siksi hänet pantiin pois Someriltakin...

Häpeän kuumotus kulki yli äidin koko olennon. Hän turvautui säveliin, jotka nyt kuuluivat likempää.

— Olkaapa hiljaa. Tuo on niin kaunista ja surullista. Mies raukat ovat niin kaukana kodeistaan.

Muukalaiset lauloivat todella täyteläisellä kaipauksella, sillä, millä ihminen laulaa vain, kun hänen sydämessään on suru. Anna-Liisa Nahisesta tuntui siltä kuin koko ihmiskunnan kaipaus olisi nyyhkyttänyt tuossa hänen kansansa sortajain laulussa. Sano-maton alakuloisuus alkoi painaa häntä. Yhtäkkiä hän pusersi molempien tyttöjensä kättä, joka oli hänen

lämpöisessä kainalossaan.

— Juoskaapa noutamaan Tuunasta kirkon avain. Mennään sinne, sieltä saamme lohdutusta.

— Onko äiti sitten surullinen? huusi Lyydia, jo pienen matkan päässä. — Pelkääkö äiti sittenkin, että isälle tehdään pahaa?

Milja seiso i aitan rappusilla ja söi vesirinkeliä. Hän sanoi Riikan äsken lähteneen siistiämään kirkkoa.

Riikka Tuuna oli todella kirkossa, mutta ei hän nyt ollut kajonnut puhdistamistyöhön. Hän istui tulla paikallaan, unohtuneena katselemaan ristiin-naulittua alttaritaulussa. Kun hän kuuli askelia portaissa, niin hän kimmahti ylös ja seiso jännittyneessä puolustusasennossa ikäänkuin valmiina käymään rakkaan kirkkonsa puolesta koko maailmaa vastaan. Anna-Liisa Nahinen syleili häntä ja vaipui penkkiin hänen viereensä. Molemmilla oli sydän niin raskas, että tuntui siltä kuin vuoret olisivat sitä painaneet.

Jos minä tietäisin heistä edes jotakin, ajatteli Riikka Tuuna. Elävätkö vai ovatko kuolleet? Ovatko vankeudessa? Kidutetaanko heitä? Ovatko he minulle

suuttuneet? Ja hän huokasi syvään, kun hän ajatuksissaan uudelleen ja uudelleen toisti nämä kysymykset.

Miksi he vainoavat häntä? ajatteli puolestaan Anna-Liisa Nahinen. Miesten mies hän on. Jumalan mies hän on. Jumala, varjele häntä!

Pikkutyttöjä paleli ja he alkoivat käydä levottomiksi. Vähitellen rupesivat pappilanrouva ja Tuunan tytärkin puhelemaan. Ruustinnan piti huomenna lähteä katsomaan Sydänmaan Miinaa yhdessä Hultan, Tuunan emännän hoitajattaren kanssa. Entä jos hänen tautinsa todella vielä oli parannettavissa. Sairashuoneella oli moni saanut avun näennäisesti toivottomaanakin tilaansa.

Aurinko oli jo laskenut ja suuret iltatähdet välkyivät vanhan hautausmaan päällä.

— Aina sieltä lähtee keveämmällä mielellä, sanoi rouva Nahinen.

Riikka Tuunan ääni hukkui kirkon avaimen ruosteisen äänen vikinään. Se oli hänelle rakas ja tuttu ääni.

Toukokuussa tuli Kankaan pitäjän taloihin käsky, että mies ja hevonen olivat lähetettävät vallitöi-

hin. Tämän paikkakunnan miehillä ei ollutkaan pitkä matka, sillä Maahisten kartanon ympärillä oli se strategisesti tärkeä seutu, joka heidän piti varustaa.

Tuotti jonkun verran vaikeutta löytää sopiva mies. Hänen piti olla laiska, mutta ovelalla tavalla, niin ettei häntä saatu kiinni. Hänen täytyi olla hyvänahkainen niin ettei hän vastustanut päällystää. Hänen täytyi myöskin olla luotettava niin että hänen käsiinsä saattoi uskoa hevosen.

Tuunan miehistä huomattiin Johanssoni, muonarenki soveliaimmaksi lähtemään vallitöihin. Hevosekseen sai hän vanhan Virman. Johanssoni ei enään ollut mikään nuori ja hurja. Hänellä oli jo kahdentoista vanha tytär ja toiselta puolen poikalapsi ensimmäisellä ikävuodella. Hän ei juonut, hidas hän oli, mutta tasainen työssään. Tuunassa hän oli ollut kuudetta vuotta.

Saatuaan kevätkylvönsä tehdyiksi ja perunat maa-han, ojensi hän käden vaimolleen ja kaikille lapsilleen sekä nousi, kyyneliä niellen, rattaille. Hänellä oli sellainen hullu luonto, että kyyneleet tulivat niin helposti. Ei silti, että eihän siellä nyt henki mene. Ja onhan siellä muitakin tämän paikan miehiä. Mäkimat-

kastakin on Salenjus.

Kyllä sitä oli hänelle selitetty tuota tuollaista työmaata, mutta ei sitä kuitenkaan voinut kuvitella, mil-laista se oli. Ei, ei ollut ihme, että Parannan isäntä oli tullut hulluksi. Kyllä joutui se Almakin oikein pahaan paikkaan, se heidän Alma.

Kartanon ympärillä ei enään ollut peltoja ja vainioita eikä metsää ja puutarhaa, vaan niin pitkäl-le kuin silmä saattoi katsoa, oli hiekkaa ja multa, kaivantoja, kuormia, ihmisiä, hevosia, ajopelejä, ampuma-aseita, työkaluja, rataksia, aitausta puusta ja hämähäkinverkon tapaisia aitausta, laudoista kyhättäjä vajoja, kojuja, vallituksia. Ei, ei ollut ihme, että Parannan isäntä tuli mielenvikaan. Vielä-köhän se Alma oli järjissään.

Vanha Virma veti vastenmielisesti, kulkien hiljaa ja korviaan koristellen. Johanssoni istui sydän jyskyttäen kuormallaan ja hoputti jonkun peloittavan näkymättömän mahdin käskystä hevosta juoksemaan. Koko hänen mielensä paloi takaisin kotiin, siihen huoneeseen, missä hänen vaimonsa seisoi savut-tavan lieden ääressä ja missä hänen seitsemän lastansa täyttivät penkit, sängyt ja kehdot sekä sen tyh-

jän tilan, mikä oli pöydän ja lieden välillä. Tällaista siis oli sota. Ja hän kun viimeinkin ihan kiusalla jätti heinänrippeet navetan eteen, kun tiesi Riikan siitä suuttuvan. Ja maitoa hän salaa oli saanut navetatytöiltä useampaankin kertaan. Ja Johanssonska se oli, joka jätti perunakuopan oven auki niin että pakkonen meni kuoppaan. Johanssonilla nauroivat lapsetkin, kun Riikka oli lähtenyt. Mutta hyvää kai se Riikka vain sillä tarkoitti, kun kävi heillä ja kuljetti sinne rääsyjä ja kartiineja ja käski pesemään ja hankaamaan. Ja yrittihän se muija, vaikka sellainen saamatonhan se oli tullut otettua, mitenkä sattuiakin silloin kerran pyhäyönä joutumaan matkaan. Se oli toukokuuta niinkuin nytkin. Hän, Johanssonni, ajoi tyhjää hevosta ja tytöllä oli kannettavana seitsemän kilon voipytty. Pytty meni hyvästi tyhjillä rattailta. Tyttö oli lihava ja korea. Hauveden suon laidassa he astuivat rattailta. Siinä oli lato . . . Mutta tämä on sotaa. Entinen elämä on jäänyt kauvas, entinen elämä oli onnellista ja rauhallista. Ei vielä kuulu pauketta, ainoastaan hiljainen, tasainen särinä ja kalkutus. Missä mahtaa tänä vuonna kasvaa viljaa Maahisten asujamille? Virmakin kuuntelee kalkutusta ja vitinää. Mi-

kä koje mahtaakaan olla tuo, jota miehet köysin kiskovat kahdenpuolen. Heitä on kaksi . . . neljä . . . kahdeksan . . . pitkä jono miehiä köydenpäässä kahdenpuolen. Hih! he ponnistavat ja ponnistavat . . . pysähtyvät. Hih! ja taas lähdetään liikkeelle. Mikä se onkaan tuo, jota he kiskovat? Taivaanrantaa vastaan seisoo joitakin torneja, jotka eivät ole kivistä eivätkä ole tiilistä — mitä lienevätkään. Niiden läpi loistaa sininen ilma. Mitähän ihmettä ne ovat? Johanssonille tulee se tunne, että ne ovat jotakin hyvin vaarallista. Ehkä ne ovat jotakin räjähtävää lasia, jonka on tarkoitus mennä vihollisen silmiin ja tehdä hänet näkemättömäksi. Ja nuo ovat sitten juoksuhautoja, nuo jotka noin käärmeinä menevät vainioiden halki. Ne ovat niitä nykyajan oja. Tuossa sitä sitten tehdään lihaa . . . Se kuului sadulta vain, kun Pietikka siitä puhui, se tuntui mukavaltakin, mutta kun se tulee näin likemmä, niin se sentään hirvittää. Miltä sitten oikein tuntuneekaan, kun tässä paukkuu, kun ihmiset kaatuvat ja veri vuotaa. Mitä perhanaa tuo hevonen tuossa torkkuu! Kun on mentävä, niin on mentävä. Ja tuskinpa sitä elävänä siitä leikistä pääsee. Taisi vain olla viimeinen kerta, kun näki senkin pienen Jallin, joka on niin liha-

va ja terve poika, vaikka tässä talvella sairasteli. Pään laskun mukaan ei tämän matkan pitäisi kestää kuin kolme viikkoa, mutta siltä tuntuu, että täytyy kuolla kaikkien noiden kuoleman kojeiden keskellä. No mitä perhانا. . !

Johanssonni noitui hevostaan, mutta itse hän oli yhtä säikähdyksissään. Kauhea laukaus oli pamahtanut. Ihan se oli viedä maan jalkojen alta Täisikin olla se, joka pani nuo ojanreunat noin halkeilemaan. Ei, ei täältä ikinä pääse elävänä. Pieni Jalli ei muista isäänsä, kun tulee suureksi, kuulee vain, että isä meni valitöihin ja kuoli sillä matkalla.

Sädehtivässä auringonpaisteessa puhkeilivat puut ja lauloivat linnut. Tuossa pani mökin muija perunoi-ta. Varmaan ne olivat jotakin aikaista lajia. Siinä oli kanoja ja lapsia ja vesisankonen. Tuolla alkoi sellainen ala, jossa ei näkynyt puuta eikä kuultu lintua eikä leikkinyt lapsia eikä nokkinut kukko jyvää maasta. Ne olivat Maahisten kartanon suuret pellot, joilla vilja ennen oli ollut kuin metsä. Maailma vielä tässä tämän töllin kohdalla oli tuttu, kotoinen ja ikäänkuin Jumalan luoma — tuli tässä mieleen Jumala. Johanssonni ihmetteli sitä itsekin. Sillä ei hän ollut vil-

jellyt jumalansanaa eikä uskontoa moniin monituisiin aikoihin. Nyt tuli ajatelleeksi, että Jumala oli tehnyt tämän maailman tässä, tämän vihreän, jossa vaimo pani perunoita maahan ja lapset tekivät aurin-gonpaisteessa kruunuja voikukkasista. Tuo maailma tuolla oli hiekankarvainen ja outo. Ei siellä tullut ke-vät, ei siellä kyntäjä puhunut Pollellensa. Hengettömät kappaleet, niinkuin vitjat ja ruuvit ja mutterit siellä olivat äänessä ja kun joskus niihin oikein tulee henki, niin se onkin sellainen, ettei mikään enään hengitä, kun ne ovat tehneet puhdasta. Kuka on luonut tämän maailman. Saatanako? Johanssonni oli viime vuosina ollut parempi ystävä saatanan kuin Jumalan kanssa. Kaverit kaikki tunnustivat saatanan joksikin, mutta Jumalaa tuskin naurunkaan arvoiseksi. Hän ei siis oikeastaan tahtonut panna tätä huonompaa maailmaa saatanan laskuun. Ihminen toki oli luonut tuon kilomeetterejä pituisen sora-aavikon. Ihmisen se oli tekoa. Yhtäkkiä hän osasi naulanpäähän: kapitalistinen maailmanjärjestys. Sitä se oli: kapitalistinen maailmanjärjestys. Hänen tuli parempi olla, kun hän nyt tiesi, ketä kohti hän saattoi suunnata syyttävän vihansa. Kapitalistinen maailmanjärjestys

— se oli puoleksi pappi, puoleksi pormestari, nimit-
tään sellainen syöttiläs, joka oli lihotettu köyhänkan-
san hiellä ja kyynelillä. Niinkuin muurahaiset hääri-
vät ihmiset tuolla hiekka-aavikolla, lihottaen syötti-
lästä. Sitä ei näkynyt. Se istui kamarissaan sametti-
tuolissa, poltteli sikaaria, silkkihattu päässä ja ryyp-
päsi välillä pitkäkorkkisesta pullostä. Ampua se olisi
pitänyt, piikkilankoihin se olisi pitänyt pistää. Seis. . .
tuo tuossa, jota ne vetävät. . . se on kanuuna! Nyt sen
näki selvään. Sitä kuljetettiin pyörien päällä, siinä oli
kaula ja suu. Kyllä siinä menee mäsäksi möhömaha,
kun sekin poika veisaa. Antaa veisata. . . Sen se sanoi
Pietikkakin, ettei ennen tule hyvää ennenkuin teh-
dään lihaa. Ja läjittäin.

Mäen päällä tuli hevonen vastaan ja Virma hirnui
sille heti paikalla. Hirnuvalla naurahduksella tervehti
Johanssonnikin tulijoita. Salenjushan se oli. Olipa
onni, olipa tosiaankin onni, että tässä ensimmäiseksi
kohtasi oman kylän miehen.

— No niin, mikäs hätä täällä sitten on, selitti Salen-
jus, — kun tähän tottuu. Tämä on sitä tiplomaattis-
ta elämää. Tämä melska on se tikarappu, jota myöten
köyhälistön asia kiipeää kuin orava. Syksyllä, syksyl-

lä se paukahtaa. Helvetinmoinen leikki siitä tulee.

Johanssonni nieli kyyneliään, niin iloiseksi hän tuli. Ei niin paljon sanojen vuoksi mitä hän kuuli, kuin tutun reippaan äänen vuoksi, joka kerrassa hilasi hänet ylös kuin masennuksen alhosta, minne hän oli pudonnut, kintut pystyssä kuin hevonen ojaan. Ei hän ollut paha itkemään, mutta sellaisessa tuskassa hän oli tänään ollut, että ilosta itketti, kun tapasi oman kylän miehen.

— Ei, ei tässä kelpaa hempeys. Se on kaikki sitä lapsuuden-aikaista. Nyt ollaan tiploja, taikka tiplomatijoja, kuinka vain. Helvetin korkeita herroja joka tapauksessa. Täällä ei tehdä työtä eikä kehrätä. Sääntö on juuri se, että pitää *olla liikkeessä*, mutta ei saa *tehdä*. Kas niinkuin ymmärrät, kaveri, niin köyhän työ juuri on elättänyt rikkaan. Ja nyt pitää tulla veljeys. Mutta tätä soppaa keitetäänkin vihan tulella. Rakkaus on kattilassa. Mutta kattilan alla täytyy olla vihan. . .

Johanssonni hirnahteli ilosta ja toisteli kotipuolen miehen sanoja.

— Rakkaus on kattilassa, mutta kattilan alla täytyy olla vihan. . . Se on niin järjelle käypää, että kyllä sen

vain käsittää tyhmempikin . . . Se sinun eukkosi lähetti vehnäpytkyn. Se on täällä eväspussissa . . .

— Vai lähetti . . . Antaa olla siellä vain. Täytyy tästä käydä asemalla hakemassa sähkökaapelin kantta. Se on saakelinmoinen kuorma, mutta viikon ajan minä sitä vedätänkin. Kyllä minä osaan vedättää sitä viikon — kaksikin, jos tahdot. Annan vierähtää kuorman ojaan. Menee päivä ennenkuin saan miehiä nostamaan kuorman. Kun on vähän aikaa ajettu, lähtee pyörästä mutteri . . . Joko ymmärrät . . . No, joko se muija siellä on kuinka pahasti sekaantunut venäläisten kanssa . . . ?

Johanssonin silmät tuijottivat suurina.

— Ei, ei toki . . . En ole mitään kuullut . . . Ei toki . . .

— No mitä se sitten. Vaimoväki — yhteistä karjaa-han se on. Ja yksiä tovereita ovat venäläiset, saman suuren köyhälistön aatteen palveluksessa ollaan.

— Niin aina, niin aina, kapitalismia vastaan . . . Rakkaus on kattilassa, mutta alla palaa viha — se oli sitten naulanpäähän sanottu. Sinun täytyy pitää siitä puhe . . .

— Mitäs niistä. Nyt minä lähden noutamaan kaapelin kantta . . . Ja sanot siellä tiplomaateille, ettei

sellaista vehjettä vähemmässä ajassa kuin viikossa työmaalle ajeta . . . Jaa minne sinä menet? Eteenpäin vain, mars! Siellä joudut heti samaan myllyyn.

Salenjus lasketti jo alas mäkeä. Johanssoni tunsi taasen suurta turvattomuutta. Että pitikin olla se kaapelinkansi, olisi ollut mukavaa Salenjuksen kanssa joutua myllyyn.

Mylly se todella oli. Tuulenpuuskat kiskoivat irti hiekkaa tantereesta. Vihurit kulkivat pyörteissä ja hyppelivät, patsaiksi tiivistyneinä, taivasta vastaan. Pitkät, vastakkaisiin suuntiin mataavat hevosjonot huojuivat eteenpäin multauomissa, joihin rattaanpyörät upposivat akseliaan myöten. Vetelässä tahdis-
sa liikkuivat niinsanotun »jalkaväkikomppanian» käsissä lapiot ja kanget. Siellä oli kaikenkarvaista vaatte-
teenjätettä ja siellä oli paljaita selkiä ja rintoja, ihmisiä oli tuhansia ja hevosia oli satoja. Vormuniekat kulkivat ja pitivät valvontaa. Tulkit selittivät ja toruivat. Mitähän tuokin vaivainen oli tehnyt, jota kuljetettiin santarmien välissä. Ei ollut sillä edessä leikin paikka. Eikös tuolla joku itkenyt. Ei tarvinnut Tuunan muonamiehen kauvankaan kulkea avuttomuuden tilassa. Tulkki sai hänet käsiinsä ja selitti, että hänen oli men-

tävä hakemaan lankkuja tuolta noin — lankkuja oli siellä vaikka kuinka paljon. Ne olivat vietävät tuonne noin, siellä kyllä oli miehiä, jotka sanoivat mihin.

— Mutta pitäähän minun evääni purkaa, sanoi Johanssonni. — Missä täällä on miesten kortteeripaikat?

— Tuolla ne ovat, mutta sinne on kaksi kilometriä matkaa. Ja lankut tarvitaan heti. Purkakaa vaikkapa tuohon. Siinä on passipaikka, ei niitä siitä kukaan varasta.

Tulkki puhui jo venäjää jonkun niin korkean herran kanssa, että hän tykkänään muutti kasvoja ja pani lakkinsa oikoiseen.

— Mutta jos varastavat, sanoi Johanssonni. — Millä minä sitten elän? Kauanko minä sitä kahta kilometriä ajan. Kai siellä sitten on oikein lukitut vajat. Tuo on Tuunan tyttären kori, siellä on kahdet aivan uudet alushousutkin, kun antoi juuri se Tuunan neiti kankaan. Se on hänen omaa kutomaansakin.

— No ettekö te ole lähtenytkään? ärjäisi tulkki samassa. — Menkää hiidessä. Niillä lankuilla on kiire.

Johanssonni nieli kirouksen ja pauhasi itseksensä. Se oli sen näköinen paikka, että siinä ei tavara pysy.

Ja siinä oli sen näköistä sakkia, että se ei katso mikä on omaa, mikä toisen omaa. Tulkki oli siinä kuitenkin kuin koira ympärillä. Mikäpä lopuksi muu auttoi kuin käydä kiinni nuoriin, joilla tavarat olivat köyetyt kiinni. Sitä oli suuri kuorma.

— Mutta kuinkas sen asian laita on, alkoi Johanssoni taas, — eikö näitä papereita pitäisi jossakin näyttää. Se meidän neiti sanoi, että todistus pitää tuoda kotiin, ettei tänne toistamiseen tarvitse tulla. . .

— Sen te kyllä ehditte saada. Pitäkää nyt vain kiirettä.

Kuorma ei vielä ollut maassa, kun jo yksi vormuniekka kävi kiinni hevosen suupielisiin.

— Ei siihen saa koskea, minä sitä ajan! kivahti Johanssoni kiukkuisesti. — Ei ihminen voi yhdellä kertaa olla kahdessa paikassa. Sitäpaitsi pitäisi hevosen saada huoata.

— Täytyy mennä asemalta hakemaan sähkökaapelin kantta, sanoi suomalainen mies, joka oli vormuniekkan kanssa.

— Menkää ja noutakaa lankut, niinkuin sanoin, ärjyi tulkki. — Te menette sinne, sillä hyvä. Tuolla päin ovat lankut. Kasa on suuri kuin vuori, kyllä löy-

dätte. Ja tuonne ne viedään, saatte siellä kuulla mihin ne kaadetaan.

Johanssonni mutisi itsekseen. Eivät nämä vaatteenkaan olleet tällaisia ajoja varten, työvaatteet olivat säkissä eväiden kanssa. Mutta muuta nyt tässä kaikkien nähden. Huono komento täällä yhtäkaikki oli, ei tämä sentään sitä ollut, miksi Salenjussu iloisella äänellään sen kuvasi.

Hevonen kulki vastahakoisesti, korvat loimussa, pitkä häntä hulmuten tuulessa. Paikat olivat sille oudot, äänet oudot ja hajut oudot. Sieraimet levällään se kuorskasi ja puhalleli. Mentävä oli, kukapa tässä toinenkaan sitten niin ilokseen tallusti. Kiskoo tuo tuuli irti sadetta, kyllä se viljoille hyvää tekee, mutta mitenkäs näillä teillä silloin kuljetaan. Tämä on nyt jo sellaista sotkua, että tyhjillä rattaillahan tästä juuri pääsee. Mutta mitenkäs tämänkin sillan yli kuorma kulkee. Mentävä on. Älä sinä perkele siinä töllistele, en minä ole tätä siltaa tehnyt, enkä minä ole tänne tahtonut. . . Johanssonni tarttui ohjaksiin, juoksi pari askelta ja kokosi nuoranpätkän kimpuksi, sitten hän alkoi lyödä hevosta tavalla, jolla hän tuskin oli kohdellut luontokappaletta muuta kuin silloin joskus ihan

mukulana. Kirotuksikin tuli, vaikkei hän paljon ollut sitä tapaa viljellyt, Tuunassa kun sitä niin vihattiin. Hän oli onneton, sitä se oli. Avuttomuus ja turvattomuus kävivät häneen käsiksi pitkin kynsin. Elävänä ei täältä pääse, ei muista pieni Jalli suurena isäänsä. . .

Rattaat rytyyttivät yli sillan, joka johti juoksuhaudan poikki. Sitten läksi tie viemään peltoa pitkin, joka oli siltä kulmalta täynnä sementtitynnörejä, savensotkentakaivoja, savisia läkkiämpärejä ja läjään pantuja työaseita. Notkossa olivat miehet koolla lasitorien ympärillä. Mutta nepä eivät ensinkään olleet lasia. Niitä purettiin. Pienempiin kiehkuroihin ne hajosivat. Niissä olikin piikkilankaa. Paaluja hakattiin maahan. Mitään lautatapuleja ei näkynyt. Hevonen olisi pitänyt juottaa. Johanssoni pysäytti sen ja silmäili ympärilleen. Virma kävi nälkäisestä vihreiden korsien kimppuun, joita oli noussut tiepuoleen. Puhdasta ruislaihoa se oli. Olivat pakanat hävittäneet kokeillaan ruispellon. Mitähän tämäkin talo ensi talvena syö? Ja vieläköhän se Alma on järjissään? Johanssoni sitoi ohjat hevosen etujalkojen ympäri ja läksi pujoтелеmaan sementtitynnörien lomitse notkoon, mis-

sä nakutettiin kiinni piikkilankaa.

Kyllä tuli kauhea koje. Ei ollut ihme, että Parannan isäntä luuli olevansa hämähäkinverkossa. Paaluläjän vieressä istui mies, hioen kirvestä. Kun Johanssoni häntä puhutteli, nosti hän päätään, mutta liikutti yhä käsiään kirveenterää vastaan, ikäänkuin ei siinä mitään näkemistä olisi tarvittukaan.

— Missähän täällä olisivat ne laudat? kysyi Johanssonin, vetäisten lakin toiselle korvalleen.

— En minä vain tiedä.

Johanssoni seisoj neuvottomana.

— Niitten pitäisi olla täällä. Ja ne pitäisi vietämän tuonne. Ja kiire piti oleman.

Mies katsoi Juhanssoniin. Näytti siltä kuin hän olisi nukkunut.

— Hakekaa sitten täältä. . .

Johanssoni katseli ympärillensä.

— Eihän niitä täällä missä ole.

Mies torkkui jo äskeisessä asennossaan ja hioi. Kylläpä oli kummallinen mies. Olikohan tuo hullu? Ehkä hänkin kuvitteli olevansa jossakin helvetissä, missä aina hiottiin kirvestä.

Johanssoni asteli likemmä piikkilankaa ja katse-

li. Nuori poika, hiukset pörröisinä, löi vasaralla kiinni naulaa.

— Missähän ne laudat täällä ovat? kysyi Tuunan muonamies, taasen vetäisten lakkia toiselle korvalle.

— Tuolla, vastasi nuorukainen vakuuttamalla, ikäänkuin hän olisi luullut vieraan epäilevän sanojansa.

Johanssonin ei saanut selvää, minnepäin hänen päänsä nyökkäsi, ja kysyi uudestaan. Nuorukainen uudisti sanansa ja liikkeensä ja naurahti. Johanssoni epäili todenteolla hänen sanaansa. Tuokin käyttäytyi niinkuin hekkali. Mitäpä näiltä auttoi kysyä. Huono täällä tuntui olevan järjestys. Piti ruveta hakemaan lautoja vain omin päin. Nuorukainen iski yhä samaa naulaa. Johanssonin teki mieli jäädä katselemaan milloin hänen käsityksensä mukaan naula pysyisi paikoillaan.

— Helkkarissa, sanoi hän, — halkaisette paalun.

Nuorukainen katsoi Johanssoniin ikäänkuin hänen olisi tehnyt mieli sanoa: se on tarkoitus! Johanssoni laski entisten lisäksi kymmenen vasaraniskua, viisitoista vasaraniskua . . . Silloin risahti paalu rikki.

— Sanoinhan minä, huudahti Johanssoni.

Nuorukainen nauroi ikäänkuin hän olisi pitänyt Johanssonnia hulluna. Johanssonni sen kyllä huomasi. Nuorukainen tarkasti nyt huolellisesti haljenneen paikan, otti sitten paperossilaatikkonsa ja puhalteli, hengitti, sytytti. Vetä pari sauhua. Ja nyt hän varustautui alkamaan irroittaa paalua kokonaan maasta. Hän oikaisi itseään ja taipui sitten alaspäin, haeskeli nyt kirvestä ja koetteli paalua käsin. Hän sytytti uudelleen paperossinsa, vetä pari sauhua. Alkoi taas, paperossi hampaissa, haeskella kirvestä ja löysi sen. Johanssonnia rupesi naurattamaan. Olisi ollut mukavaa katsella kuinka kauvan aikaa tarvittiin yhden naulan lyömiseen. Jollei olisi ollut hevosta tuolla, niin olisi viipynyt katsomassa. Äskeinen mies istua torkkui yhä, hioen kirvestään. Johanssonnin täytyi siinä ypyöksinään ruveta nauramaan. Ei hän sentään tällaista työntekoa ollut ikinä nähnyt. Mutta hyvä se oli, mitäpä sitä rupesi pönkittämään kapitalismia. Tämä oli sitä diplomaattista elämää. Mukavaa se oli.

Johanssonin tuli hevosensa luo ja kiroi. Mitä se siinä rimpuili ja reistasi. Oliko nyt olevinaan niin nälkä... Nyt mennään hakemaan lautoja. Etsitään niin kauvan kuin löydetään. Mennään ensin päin tätä il-

mansuuntaa. Kaippa joku siellä tietää.

Tientapainen johti ylös loivasti viettävää rinnettä. Siellä olivat vielä paikoillaan ojat ja niiden pohjilla kasvoi kukkia. Kas, kas noita, kun uskaltavat kukkoistaa tässä ikäänkuin ei olisi likellä mitään vaarallista. Taisivat luulla nuo tyhmät keltaiset kukat tuolla, että tässä saapui kyntäjä tai äestäjä. Nyt tuli näkyviin rivi joitakin vehkeitä, joita ei Johanssonni ollut ennen nähnyt näin likeltä. Hänen sydämensä seisahui ja hän pidätti hevosen ikäänkuin joku olisi tullut vastaan. Ketään elävää olentoa ei kuitenkaan näkynyt. Ainoastaan pitkät, sikaarinmuotoiset oliot maata mököttivät rattaillaan, suut ammottaen sinitaivasta vastaan.

Nuo... nuo... nuo... ajatteli Johanssonni voimakkaiden ja aivan sekavien tunteiden vallassa, löytämättä mitään täsmällistä kiinteyttä tai muotoa oudolle ihmetykseelleen. Sen ainoastaan hän selvästi tajusi, että tuo tykkirivi tuossa saattoi, kun niiksi tuli, lakaista pois kokonaisen kylän, ihmisineen, elukoineen päivineen. Sellaisia tiplomaatteja ne olivat. Nuo... nuo... nuo tuossa. Niitä täytyi kunnioittaa. Pomoja ne olivat. Täytyi kunnioittaa, siitä ei päässyt

mihinkään.

Mutta lankut . . . niillähän oli kiire. Niitä ei kuitenkaan näkynyt missään. Tuossa alkoi jo Jumalan luoma maailma, siinä oli puita ja nurmea ja lehmiä ja kylä — juuri se kylä, jota kohti pomojen suut olivat tähdätyt. Lautoja ei näkynyt. Huono järjestys täällä on.

Johanssonin oli nälkä ja häntä suututti. Hän päätteli, että olkoon lankkujen miten kiire tahansa, se on varma se, että hän nyt lähtee syömään. Ihanhan tässä suoletkin kutistuvat kokoon. Huono on järjestys tässä kapitalistisessa maailmanjärjestyksessä.

Mitäpä muuta kuin aja takaisin samaa tietä. Jääkööt tykkipomot siihen kidat auki kylää kohti.

Hän ajoi alas loivaa rinnettä, ajoi yli ojien, ohi rohkeiden keltakukkasten ja seurasi huvitettuna nakutusta piikkilankaverkolta. Varmaan se hauska poika siellä nyt lyö paalua maahan — sitten hän sataan kertaan iskee samaan naulaan ja lyö halki tämänkin paalun. Ja se toinen poika ehkä yhä hioo kirvestään. Kyllä tämä sellaista mukavaa elämää on. Jollei olisi ollut niin hiton nälkä, niin olisi poikennut sementtitynnörien taakse katsomaan, vieläkö ne todella ilkesivät pi-

tää peliään.

Tuuli alkoi tyyntyä, pilviä ilmaantui taivaalle. Jähka tästä sade lioittaa paikat, niin kyllä saa vaeltaa velissä.

Johanssonia kuitenkin hiukan peloitti liketä niitä herroja, jotka olivat lähettäneet hänet noutamaan lankkuja. Voivat suuttua ja tehdä ties mitä, kun lankuilla oli kiire. Hän kokosi siis puolustussanoja suuhunsa ja koetti rohkaista luontoansa pois siitä hempeydestä, joka taas väkisinkin alkoi ruveta muistutamaan kotoisia asioita. Kukaan ei kuitenkaan maininnut sanaakaan lankuista. Kukaan ei nähnyt häntä, kaikki menivät hänen ohitsensa, ihmisjonot, hevosjoukot, siviili-herrat ja vormuniekat. Mitä varten häntä tänne oli vaadittu, kun ei kukaan ottanut hänestä vaaria? Itku pyrki väkisinkin nousemaan kurkkuun. Yhtäkkiä seisojien edessä venäläinen sotaherra, kädessään kartta, sopotti jotakin ja liikkui käsiään. Samassa kävi joku hänen hevosensa suupieliin ja sanoi:

— Hän sanoo, että anna hänelle hevonen.

Johanssoni lensi aivan kuumaksi. Tuntui siltä, että jos häneltä nyt viedään hevonen, niin ei hän sitä

koskaan enään näe, se hukkuu niille teilleen ja silloin on häneltä poikessa viimeinen turva.

— Minä menen syömään, huusi hän kurkku kuivana.

— Se on annettava, intti herra ja tulkitsi asiaa venäjäksi.

— Minut käski jo toinen herra hakemaan lankkua, keksi Johanssoni. — Niillä on kiire, en minä uskalla mennä muualle.

Tulkki jäi selittämään asiaa venäläiselle ja Johanssoni pääsi menemään. Hän löi hevostaan minkä jaksoi ja repi sitä suupielistä. Se oli aika menoa. Rattaat kestivät kuitenkin ja hän pääsi kojulle, mihin oli purkanut tavaransa. Hän ilostui, kun näki heinäsäkkinsä — hänellä oli ollut salainen pelko, että ne ehkä voisivat olla poissa. Ja tuossa oli leipäsäkkikin. Mutta missä oli kontti? Siihen oli Riikka pannut särpimet. Sitä sai hakea hiki päässä, kiukku kurkussa ja vedet silmissä. Sitä sai kysyä tulkilta, upseerilta, hevosmiehiltä ja jalkamiehiltä. Asia ei kysymisestä parantunut. Siitä kulki sitten ohitse sakki poikia ja kun he näkivät miehen onnettomana kääntelevän säkkejään, kysyivät he mikä häneltä puuttui. He puhuivat niin ihmeel-

listä kieltä, ettei Johanssoni ollut vielä ikinä sellaista kuullut. Kyllähän Kankaan kirkonkylässäkin osattiin kirotta, ei kiroamista toki muualla niin vastustettu kuin Tuunassa. Mutta näitten poikain puheessa ei muita sanoja ollut paitsi siteeksi. Kaikki perkeleet ja helvetit asuivat lakkaamatta heidän suussaan. Yksi sanoi Johanssonnille:

— Mitäs saatanan helvettiä itket. Tee helvetissä niinkuin sinulle on tehty. Saakelin tyhmä pitää olla . . .

Johanssoni kysyi asiaa uudestaan. Poika oli korea ja punaposkinen, paksu pörrö otsalla. Hän tarjosi Johanssonnille tupakkaa. Vihdoin viimein Johanssoni ymmärsi, että piti mennä ottamaan toisen eväät, jos mistä löysi.

Hänen täytyi hymähtää. Yksinkertainen keino kylä, mutta se ei olisi johtunut hänen mieleensä. Kai se sillä lailla oli. Tosinhan hän olisi voinut emännältä, Tuunan entiseltä Almalta mennä pyytämään särpimiä, muutenkin piti käydä viemässä hänelle terveiset kotoa. Mutta sanoivat, että taloista oli niin tyyten otettu kaikki tämän mahdottoman ihmisjoukon ruokkimiseksi. Ja vähäkös siinä riitti. Paras ruveta katsomaan, eikä tässä kukaan ollut unohtanut eväskontti-

aan minnekään.

Toisella kulmalla suurta peltoaukeamaa tulla jyrtytti pitkä junallinen avonaisia vaunuja täynnä halkoja. Vaunut kulkivat pitkin kiskoja, niitä oli kumminkin kymmenkunta. Koko maa tärisi. Kyllä tätä Suomen valtion omaisuutta yhtäkaikki tuhlattiin, sillä mitäpä ryssällä oli. Suomen valtion omaisuutta tämä kaikki oli. Oli kuin salama yhtäkkiä olisi välähtänyt Tuunan muonamiehen silmien edessä, kun hän käsitti tämän asian.

Samaan tapaan kuin tämä ensimmäinen päivä, menivät muutkin päivät. Kaikkeen tottuu ja Johanssonin tottui. Hän tottui tekemään työtä sillä tavalla, ettei mikään valmistunut. Hän tottui siihen, että piti hävittää missä ikinä taisi. Hänestä oli aivan oikein, että Hannuksen mies piiskattiin salaa sakin kesken, kun hän teki työtä niinkuin kotonakin. Hannuksen miehen täytyi luvata lähteä kotiin ja lähettää toinen mies, joka alistui toverihengen määräyksiin, muuten hänet luvattiin passittaa toiseen maailmaan. Hannuksen miehen todella täytyikin lähteä, sillä hän oli saanut hyvin pahasti selkäänsä. Johanssoni nauroi makeasti, kun sakilaiset laskettivat pirujaan — tarvittiin

siinä taitoa, että osasi muistaa niitä niin joka paikkaan panna ja niin monta peräkkäin. Hän kuunteli huvikseen, että mies koko viikon saattoi hioa yhtä kirvestä, tai kuinka Salenjus pelasi sen sähkökaapelin kannen kanssa, niin että kun kuorma kaksi kertaa oli virunut ojassa, jonne se kaatui — päivän molemmilla kerroilla, — ja kun se kolmantena ja neljäntenä oli joukolla nostettu tielle, niin se viidentenä joutui siihen notkoon, missä kasvoi keltaisia kukkia, kuudentena sille mäelle missä tykit oikoivat kaulojaan ja kahdeksantena samaisen mäen alle. Siellä riisui Salenjus hevosensa, keikautti painavan kuormansa pellolle ja jätti sen sinne. Harmittavat olivat sakot, joita sai siitä, että oli seisahtunut tai lähtenyt liikkeelle sopimattomaan aikaan. Mutta se oli sitä, että herrat tarvitsivat tupakkarahoja! Pahalta tuntui, kun joskus piikkien ja pistimien keskellä vietiin miehiä päävahtiin. Sen näköiset ne olivat kuin niitä olisi kuljetettu hirsi-puuhun. Eivätkä ne koskaan tulleetkaan takaisin työmaalle. Se oli sitä tiplomaattista elämää.

Kolmen viikon aikana oli Tuunan muonamies Virmalla kuljettanut: lankkukuorman ensin tuonne, sitten tänne ja vihdoin sinne — tälläkin kertaa oli lan-

kuilla kiire, mutta kun hän sai ne perille, ei kukaan tietänyt, mitä niillä siellä piti tehtämän ja niin hän kuljetti ne muualle; pienen, hyvin painavan laatikon asemalle — oli käsketty salaa viemään yllämainittu laatikko heinäsäkkiin kätkeettynä asemalle; kaksi kuormaa piikkilankaa notkoon keltaisten kukkien joukkoon. Sitten hän oli ollut kymmenen muun hevostmiehen kanssa vedättämässä santaa erään ojan täytteeksi, johon piti tehtämän silta. Kolme päivää miehet puskiivat rautaseivästä samaan läpeen.

Ikävät oltavat oli Alma Tuunalla, suuren Maahisten kartanon emännällä. Johanssoni oli ensin puhutellut häntä rouvaksi, mutta Alma oli hymyillen sanonut, että emäntä hän vain oli. Aivan portaitten edessä kulki juoksuhauta ja vieraita miehiä vilisi joka nurkassa. Upseereille ja päällysmiehille oli täytynyt antaa huoneet. Laihtunut Alma oli, mutta oli toki sentään säilyttänyt järkensä ja pisti nauruksikin, heidän juodessaan kahvia ruokasalissa. Tuunan asioita hän kyseli hyvin tarkkaan. Sitten he olivat äänettöminä. Yhtäkkiä hän sanoi:

— Kuulkaas, Johanssoni, voitteko te sanoa: asuuko työmies perheineen mieluummin yhdessä likai-

sessä huoneessa kuin kahdessa puhtaassa?

Johanssonni katseli oudoksuen kahvikuppinsa päältäse puhujan vakaviin sinisiin silmiin.

— Mitäs Alma . . . hehheh, rouva . . . hehheh emäntä sillä tarkoittaa?

— Niin, tiedätekös, kun minä olen ajanut läpi, että jokaisella perheellä meillä nyt on kyökki ja kamari. Se on maksanut paljon rahaa. Olen itse ollut auttamassa äitejä kalustamaan. Mutta he ovat kaikki minulle suutuksissa.

Johanssonnin silmissä välähti häijysti. Hän muisti kuinka he Johanssonskan kanssa olivat suuttuneet, kun Tuunan tyttäret ja pappilan rouva aina tulivat heille neuvomaan ja sotkemaan. Ei yhtä aterialaa saanut rauhassa syödä, aina ne perkeleet olivat sanomassa, mikä oli terveellistä, mikä ei. Ikäänkuin ei sitä työmiehen oma vatsa olisi tietänyt. Sortovaltaa ja kapitalistista maailmanjärjestystä se oli.

— Entisen isäntäväen aikana, jatkoi nuori emäntä huolissaan, — asui yhdeksän hengen perhe yhdessä pienessä pimeässä huoneessa. Ja nyt kuulen yhtämittaa, miten hyvä entisten haltioiden aikana oli. Ymmärrätekö te sitä?

Johanssonni viivytteli vastaustaan ja nuori emäntä kertoi kuinka kauniin uuden työväenrakennuksen he juuri olivat saaneet asuttavaan kuntoon. Piirustukset olivat arkkitehdin tekemät, jokaiselle eri perheelle kuului puutarhamaa, syksyllä istutetaan pensaita ja mansikoita ja kukkia. Hän näytti uskovan, että kun kaikki marjat ja kukkaset ovat paikoillaan, niin ihmisetkin pakosta tulevat tyytyväisiksi.

Johanssonin pääsi lausumasta mielipidettään. Ei hän pitänyt niistä pienistä likaisista huoneista. Mutta ei hän myöskään pitänyt uusista ja mukavista. Mistäs sitte syyttää kapitalismiakaan, jos kaikki on hyvin.

Eräänä yönä keskellä linnunlaulua ja tuomien kukkimista heräsi vallityömaa kellonsoittoon. Heräsivät vanhemmat miehet, jotka nukkuivat lautaparakkeissa ja heräsivät sakilaiset, jotka istuivat ojan-syvennyksessä, käsi tytön kaulassa. Maahisten kartanon emäntä seisoj paljasjaloin, hiukset hajalla ja soitti ruokakelloa: uusi työväenasumus paloi heleällä lieskalla. Hän veti nuorasta kuin hengenhdässä, kellon läppäyksistä kuuli selvästi, että kysymyksessä oli kalleimman pelastus, kodin. Hän pelkäsi, siinä seissoessaan tuoksuvassa nuoressa nurmessa, vakavas-

ti, etteivät ihmiset olisi heränneet ja päässeet pelastumaan. Jokisen vaimolla oli kolmen päivän vanha lapsi. Herra Jumala, jolleivät he kaikki ole pelastuneet! Hän paiskasi kellonnuoran palvelustytön käsiin ja läksi juoksemaan onnettomuuspaikalle. Siinä ihmisjoukossa, jonka oli pakko hiljentää askeliaan ylämäessä, kuuli hän puhuttavan, että tuli ei ole päässyt irti vahingossa. Siellä on yksi perhe, jonka kaikki lapset ovat ulkona täysissä vaatteissa. Kukapa tässä menee mainitsemaan nimiä, mutta sopii panna merkille vain, että kun kaikki muut tuskin pääsivät vuoteista, kun rakennus oli ilmi liekissä, niin nämä kaikki olivat mäellä puettuina. Niin, ja niillähän oli tavarat vakuutettuina niin korkeasta. Se on se mies sellainen, että se halusi vakuutusrahat. . . Tämä kaikki lausuttiin kuiskaten. Mutta Alma Mäkimatka painoi käsiä sydäntään vastaan ja hänen huulilleen tunki kysymys: mitä varten minä ponnistan ja taistelen — he eivät tahdo! Hän pani kuitenkin kaikki voimansa liikkeelle rientääkseen hädänalaisten luo: täytyy rakastaa ilman ehtoja ja ilman rajoja.

Kuinka tuo kello soi niin huonosti, eikö se tyttö nyt osaa soittaa? Oliko tästä käännyttävä takaisin.

Täytyi saada väkeä liikkeelle, ettei tuli pääsisi leviämään. Hän sanoi siis naisille, jotka olivat matkalla pallopaikalle, että he lähettäisivät taloon kaikki, jotka eivät saaneet kattoa lähempää, naapureiltaan, ja alkoi juosta takaisin. Täytyi soittaa hätäkelloja!

Hänen sydämensä salpaava tykintä esti kuulemasta tulen kohinaa. Leivoset liversivät hänen päänsä päällä ja yli kuolemankojeiden, jotka peittivät pelloaukean, kohosi kevättaivas. Hän oli paljasjaloin ja yön kosteudessa olivat hänen jalkansa kohmettuneet. Hän kasasi hajallisia hiuksiaan pääläelle ja juoksi. Eivätkö nyt ihmiset heränneet ja tulleet apuun? Hän kulki kuin yksinään koko maailmassa.

Niin paloi siis nyt heidän kaunis uusi Honkalansa paraikaa tuhkaksi. Kuinka hän oli ponnistanut saadaakseen sen valmiiksi juhannukseksi. Kuinka hän oli ponnistanut saadaakseen kaikki yhtä kauniiksi kuin itseään varten! Oliko mahdollista, että Virtala vakuumusrahojensa vuoksi, tuon pienen summan tähden, sytytti tuleen kuuden perheen kodin, rakennuksen, jossa oli suuret ikkunat, parvekkeet ja kaikki mahdolliset säiliöt ja komerot? Mitä auttoi parantaa oloja, taistella ihmisonnen puolesta, jos ihminen pysyi pe-

tona. Ihminen, ihminen on ensin parannettava! sen oli Nahinen sanonut ja se oli totta. . . Vihdoinkin alkoi kylä herätä, koirat haukkuivat ja rattaat rämisivät. Hän poikkesi sisään portista, mistä hän talvella ensi kerran oli ajanut reessä Lennartin rinnalla. Ei hän silloin ollut aavistanut, että Maahinen oli niin strategisesti huomattava paikka, niinkuin herrat sanoivat. Hän oli luullut, että sotavarustukset pysähtyisivät siihen missä ne silloin olivat. Jalat savessa ja sorassa hyppeli hän yli silvottujen puunjuurten, laudanpalasten ja pienten rautaesineiden. Jostakin vuoti verta, mutta häneen ei ollut sattunut, hänen ruumiinsa oli ikäänkuin tunteeton. Vasta nytkö ne täällä pääsivät liikkeelle. Voudin ääni kuului käheänä. Hän torui tyttöä, joka soitti kelloa. Emäntä juoksi yli nurmikon ja tarttui kellonnuoraan.

— Kiirehtikää! huusi hän voudille. — Sanokaa isännälle, että minä palasin soittamaan kelloa. Joka ei mahdu naapuriin. . . tulkoon taloon. Tottahan Jokisen vaimo on viety turvaan. Lapsi on vasta kolmen vuorokauden vanha.

— Emännällä on suuri haava jalassa, huusi vuorostaan vouti, ajaessaan ohi ensimmäisessä hevosessa,

jonka rattailta vesitynnöri hölskyi.

Jalat verissä seisoj Alma Mäkimatka ja veti kellonnuorasta. Selkeinä ja hätääntyneinä kaikuivat kellonläppäykset yli juoksuhautojen, piikkilanka-aitojen, vallien ja kaivantojen, yli koko tuon peltoaukean, joka ei saanut kantaa kukkaa ja hedelmää, vaan joka valmistautui sotaan. Yli kotien kaikuivat kellonläppäykset, yli kaikkien noiden ihmisten ja eläinten, jotka täällä päivisin hääräsivät ja öisin nukkuivat, tietämättä mitä huomisen päivä toi mukanaan. Alma Mäkimatka tunsu voimiensa olevan lopussa, mutta hän tahtoi soittaa ja hän jaksot. Sisätyttö juoksi hänen luokseen ja kertot, että tulipalo oli sytytetty — murhapoltto tämä oli. Eikö se ollutkin kauheaa! Alma Tuunan kello huusi maailmalle, että ihminen on hädässä. Ihminen menehtyy, ihminen hukkaa ikuisen itsensä, ihminen surmaa sielu-raukkansa. Hänelle itselleen huusi kello: tulee rakastaa enemmän, tulee antaa anteeksi, tulee rakastaa rajattomasti, ilman ehtoja, ilman toivoa. . .

Hän ei enään nähnyt eteensä, kun hänen miehensä ehti hänen luokseen. Kellonnuora irtaantui hänen kädestään, ja hän raukesi isännän olkapäätä vastaan.

Lennartti Mäkimatka otti hänet käsivarsilleen ja kantoi hänet sisään. Siinä oli hyvä, siinä hän kiitti Jumalaa . . . elämää . . . kaikesta.

Tuli syreenien kukinta-aika. Päivät olivat ainoaa sineä ja yöt rusotusta. Ei yhtä sadepisaraa antanut taivas. Maa eli vanhoista varastoistaan, siitä kosteudesta, minkä se oli koonnut sulavasta lumesta. Iltavii-leässä lemusi kasvullisuus kipeästi, ikäänkuin huutaen apua janoonsa. Taivas ei kuullut sen huutoa: päivin heloitti aurinko, öisin rusoittivat ilmojen ääret.

Syreenit Kankaan kirkonkylässä olivat kuitenkin onnistuneet imemään tarvitsemansa kosteuden ja kantoivat oksillaan täyteläisiä terttuja. Tuunanselkä näki kauniit talorykelmät rantaäyräällään kuin sinipunervien harsojen peitossa. Kirkon ympärillä oli harso valkoinen — rippilapset olivat kerran istuttaneet sinne valkoisia syreenejä. Pappilan syreenien alla lauloivat linnut, leikkivät lapset ja veisasivat uskovaiset ihmiset. Kirkkotarhan kukkien alla nukkuvat vainajat, huokasivat jälkeenjääneet ja hymisivät urut. Somerin vanhojen puiden suojassa taas pingoituivat riippumatot rungosta runkoon ja muukalaiset sotilaat poimivat tuoksuvat kukkatertut ja läjäyttivät

niillä kasvoihin sitä rehevää kirkonkylän morsianta, jonka kanssa he saattoivat puhua ainoastaan yleismaailmallista lemmen kieltä. Myöskin emännän ja hänen rakastettunsa välillä tapahtui täällä kohtauksia, mutta niissä ei käytetty syreeninkukkia, niihin sopivat paremmin nokkoset. Myöskin lasten ja äidin välillä tapahtui kahakoita. Irjasta uhkasi tulla äidille todellinen risti. Hänellä oli jo oma järkkymätön tahto. Kun äiti lupasi lähettää hänet Tuunaan Riikka-tädin hoitoon, niin Irja viskeli niskojaan ja sanoi, ettei hän viitsi mennä mokoman ruman vanhanpiian luo. Hän turvautui Fedja-setään. Ja Fedja-setä otti hänet polvelleen ja suuteli häntä. Äitiä kammoitti sitä katsella.

— Tule pois siitä, Irja! huusi äiti.

— Miksi? nauroi kirjuri, painaen poskensa varhaisvanhan lapsen ruusuista poskea vastaan.

Ja Irja sanoi itsepäisesti:

— Mene sinä, äiti, everstin luo, minä pidän Fedjan!

Mäkimatkassa oli syreenejä enemmän kuin misään. Niitä kulki pitkä rivi ikkunoiden alla, ne muodostivat lehtoja ja siellä täällä aurinkoisilla kohdilla seisoivat vielä äidin, isän, Piinan ja lasten nimikko-syreeneit. Kaikki syreenipuut, jotka talvella olivat tuo-

dut kaupungista nimipäiviksi, olivat otetut talteen ja kukkivat yhä uusina keväinä Mäkimatkan väkevässä maassa. Ikäänkuin laiskasti uiden kulkivat villit mehiläiset tuoksussa pensaiden välillä, humaltuivat täyteläisinten kukkamaljojen ääressä ja läksivät huumautuneina liikkeelle uusia riemuja kohden.

Mäkimatkan emäntä vietti hänkin huumauksessa päivänsä ja yönsä. Syreenin tuoksu meni hänen vereensä ja piteli häntä unentapaisessa tilassa. Hän seisoskeli syreenimajoissa, silmät suljettuina, syvään hengittäen ja rauenneena auringon lämpöön. Hän katseli läpi sinipunervien kukkaterttujen ylös avaruuteen ja kuului ilmaan enemmän kuin maahan, hän makasi nurmessa ja oli yhtä sen kanssa. Vanha Piina, joka kulki töissään keittiön ja puutarhan väliä, kasasi hänen ympärilleen piiraitaan ja hillojaan. Multaisin käsin tullen mansikkamaasta laskeutui hän polvilleen peitolle emäntänsä luo ja veikeili siinä kuin lapsen edessä.

— Meidän Maarja ymmärtää miten tämä elämä on eletävä!

Ja ruma vanha vaimo tarttui vaaleakukillisen karttuunin verhoamiin olkapäihin ja rytyytti niitä

rakkaasti, kasvot ainoana hymynä. Rouva Mäkimatka raoitti silmiään ja hymyili hänkin.

— Kysy ompeluseuralta, sanoi hän unisesti, — onko tämä oikeaa elämää, niin kuulet.

— Mitä se ymmärtää — mokomakin puuropata. Popo-popo-popo-popo — sen se ymmärtää.

— Kuule, mitä luulet tulevasta elämästä? kysyi Maria rouva äkkiä, silmät aivan auki.

Piina yritti käydä vakavaksi, ruskeat nyppylät hänen kasvoissaan joutuivat jo sileälle ihopinnalle. Samassa hänen suunsa kuitenkin vetäytyi korvia kohti ja hän naurahti huolettomasti.

— Mitäs minä sitten siitä. En tiedä siitä mitään.

— Jos se vain olisi näin hyvää kuin nämä päivät, niin menisi siihen mielellään.

— Eiköhän se ole.

— Vanha pakana, epäiletkö sitä?

— Tietääkösin minun rouvani sitte?

— Olisi hauskaa tavata Arvo.

— Ohoh, jokos tuli mieleen.

— On ollut aina mielessä.

— Ohoh.

— Vanha hupsu, Arvo on minun kaunein lapseni.

Olisin mieluummin antanut jonkun noista muista.

— Ajatteleeko minun kultani sitten että Arvo olisi kuollut?

— Ajattelee joskus.

— Ompeluseuran puheita.

— Herrat ovat puhuneet isännälle.

— Ohoh.

— Sylvikin pitää isäntää kuolleena.

— Jokos Sylvi sitten on päättänyt kenen hän ottaa.

— Ei kai vielä.

— Pitäisi nyt vain hauskaa eikä ottaisi ketään.

— Vanha hupsu.

— Mikä siitä muu tulee kuin uusi itku. Kirjuri oli kavala.

— Ihmisen sydän on aina kavala.

— Sellaisiako minun kultani ajatteleekin syreenien alla.

— En ajattele mitään. Yhtä ja toista tulee mieleen.

— Syökää pois älkääkä ajatelko.

— Ei maita.

— Syreenit ovat pian kukkineet loppuun.

— Älä sellaisia puhu, anna minun ajatella, että ne aina kukkivat.

- Oikein, kultaseni, syreenit kukkivat aina.
- Onko sinunkin sydämesi kavala?
- Itsehän käskitte minun valehdella.
- Mene töihisi ja anna minun olla.
- Menen, kun olette syönyt. Kolmeen päivään ette ole syönyt.
- Anna minun nukkua.
- Arvo ei ole kuollut.
- Lohduttele sinä.
- Täytyy mennä kysymään Tuunan tyttäreltä. Hän kitkee turnipsimaata.
- Mene. Katso Tuunanselälle: eikö mitään kuulu. Sinne hän meni, sieltä hänen pitäisi tulla.
- Sellaisiako minun kultaseni ajattelee syreenien alla.
- En tiedä mikä minun on. Uskotko, että kuolleet tulevassa elämässä tapaavat toisensa?
- Johan sanoin, etten tiedä.
- Mene kysymään Tuunan tyttäreltä. Hän tietää.
- Mistä hän tietäisi. Meidän pojat ovat yhtenäen liikkeellä eivätkä tiedä.
- Rakastavan silmä näkee.
- Mitä sellainen rakkaus on. Eivät tuunalaiset

osaa rakastaa.

— Mene kun sanon.

Isäntä tuli nurmeen emännän luo. Hän oli toisella kymmenellä ja koko maa tärähti, kun hän putosi peitteelle aviopuolisonsa viereen.

— Nyt, sanoi hän nauraen ja viekkaasti iskien silmää jonkin näkymättömän asian johdosta, jota ei toinen voinut tietää, — nyt ostetaan itsetoimiva piano. Ne ovat perhanan hienoja koneita, kuulin Rojaal-ravintolassa viimein ja jo siitä asti olen sitä ajatellut. Perhana sentään, mamma, ole nyt iloinen. Ja muuta-kin ostetaan. Sano vain mitä tahdot. Rahalla saa ja nyt on rahaa. Tiedätkö minkä hintaisia kengät ovat — nämä näin, nimittäin jalkineet, ymmärräthän, mamma, mitä pidetään jalassa. Minä tarkoitan jalkojen turkkeja — tiedätkö mitä ne maksavat vuoden perästä? Mammaseni, osaatko pitää asian hampaitten takana? Jonni on poika, siitä pojasta vielä tulee miljoonamies. Osaatko ajatella kymmentä tuhatta paria kenkiä. Kymmenessä tuhannessa parissa on niin paljon, että tuo meidän sali on täynnä, perhana vie, katosta lattiaan asti. Wieniläisiä ja parisilaisia ja . . . ja kasani-laisia . . . ja amerikkalaisia . . . Mamma, saat kengit-

tää joka sormesi, jos haluat. Kymmenen tuhatta paria — peeveli sentään mikä kauppa. Ne ovat nyt... arvaas sinä missä ne ovat? En sano sentään, piru vie. Tiedätkös, että siitä voi saada linnaa, jos tulee ilmi. Jonni sai ne melkein ilman, sellainen poika Jonni on. Mutta vuoden perästä ne maksavat rahaa. Perhana sentään, mamma, sinä olet lihava ja pulska. Katsos, kyllä ne ravintoloissa... ne puhvettitytöt ja sensellaiset linnut ovat heittäneet silmiään Mäkimatkan isännän puoleen. Sekin se Essi siellä Rojaalissa, se tahtoi nähdä minun lompakkoni, että kuinka paljon rahaa maan papalla oikein on. Mukava tyttö se on Essi, mutta minä en ottanut polvelleni. Mitä perhanaa sinulla on tekemistä minun lompakkoni kanssa, sanoin, — antaa herrojen maksaa koreat höyhenet lintujensa kaulalla, sanoin. Ja minulla on mamma kotona ja vaikka meillä on seitsemän suurta poikaa, niin Mäkimatkan mamma on kauniimpi kuin sinä, senkin nälkäkurki... Kas Essi on sen näköinen niinkuin olisi ikänsä elänyt vesivellillä. Mutta meidän mamma syö kermaa ja saa vaikka kylpeä kermassa, kyllä Mäkimatkan lehmät lypsävät, sanoin... Se suutahti, Essi, ja sipsutteli ja heilutteli. Mutta sellainen palmikkokin

kuin on meidän mammalla — näytähän tänne — sainoin, niin niitä saa olla sata Essiä ja heidän hiirenhäntiänsä ennenkuin tulee sellainen palmikko. Niin, ei se heistä mitään hauskaa ole. He ovat tottuneet siihen, että heitä vain lellitellään ja pyöritellään polvel-la. Perhanan pulska sinä olet, mamma. Ei sinun tarvitse mitään tehdä, makaa sinä vain, minä soitan sinulle pianoa ja pojat soittavat huiluja. Tiedätkös sinä, että meidän Harusta tulee vielä miljoonamies. Piru vie, mikä äly siinä pojassa piilee . . . Mamma, sinä saat nyt sairastaa horkkaa ja nuhatautia vaikkapa sadan vuoden vanhaksi ja lääkettä on tulossa. Meidän vesamme ovat pitäneet siitä huolen . . .

Rouva Mäkimatka nauroi. Hän nauroi niin että pyöreät olkapäät kytkivät.

— Nuhatautia . . . sadan vuoden vanhaksi! voihi hän.

Ja taas hän nauroi. Isäntä hytki hänkin, maaten vatsallaan peitteellä kuin jättiläishylje.

— Niin, mamma, piru vie, vaikkapa tuhannen vuoden vanhaksi: lääkettä ei pidä puuttuman! Tiedätkö mitä Haru kuljettaa kotiin? Kohta alkaa näkyä venhe . . . Voi sentään sinua, mamma, mikä syöttöporsas

sinä olet. . .

— Nuhatautia! voihekaisi rouva Mäkimatka, pääsemättä eroon naurunpyörteestä, joka oli riistänyt hänet mukaansa. — Voi-voi-voi-voi, nuhatautia!

— Niin, nuhatautia! huusi isäntä riemun vallassa ja kellitteli toiselta kyljeltä toiselle, kasvot kokonaan rypyillä ja laskoksilla. — Oletko sinä nauttinut salipyriiniä? Tiedätkö miltä se maistuu? Harulla on sitä kokonainen vuori. Hän on löytänyt kalkkivuoren. . . salipyriinivuoren piti minun sanoa! Ja vasta kun salipyriini loppuu Suomen maasta, niin käydään Harun salipyriinivuoren kimppuun. . . Mutta pidä suusi kiinni, mamma. . . Tiedätkös sinä, että silloin sinä olet miljoonapoikien äiti! Atte ja Lauri ja Lennu ne ovat torakoita! Ei maanviljelys ole mitään, mutta se sellainen. . . sellainen. . . sellainen — sinä ymmärrät, sinä et ole mikään tyhmä! Sellaisesta minä pidän, sellaisesta että pian rikastuu. Kenkiä ja salipyriiniä. . .

Isäntä vaikenä yhtäkkiä ja laskokset hänen kasvoillaan silisivät. Hänen vaimonsa oli nimittäin avannut silmänsä selkoselälleen ja katsoi häneen totisena.

— Ettei teitä vain saada kiinni. . .

Isäntä hymyili taas ja kietoi käden vaimonsa kau-

laan.

— Kuka meidät saisi kiinni?

— Meitä pidetään silmällä Arvon tähden.

— Eikö mitä. Olen minä aina siksi hyvää pataa herrojen kanssa, ettei minuun mikään varjo lankea. Pyydetään herrat taas jahtiin, ne tulevat mielellään, Piina saa paistaa piiraita. Otetaan everstit ja kirjurit mukaan. Minä sanon niille niinkuin asia on, että piruako niistä penikoistaan kukaan osaa vastata. Voiko kuvernööri sille mitä, että veljenpoika istuu Krestissä majesteettirikoksesta — voiko Mäkimatkan pappa sille mitä että poika ja vävy lähtevät Ruotsiin? Ne ovat sitäpaitsi ammutut ja saaneet rangaistuksensa. . . Älä, mamma, tuijota. Ollaan hyvällä päällä. Ota sinäkin vähän viskiä, tiedätkös kuinka hyvää se tekee. Sylvilä on takanaan koko everstin varasto, kävin häneltä noutamassa. . . No, punssiako tahdot, sehän on makeaa ja vallan soveliaista naisten juoda. Älä, mamma, tuijota. Arvo oli sittenkin huonoin meidän pojista. . .

— Ei ollut! huusi Maria rouva.

— Ei ollut — mutta mitä hänestä tuli? Ei mitään. Kyllä se niin on, että pitää myydä vähän monta grammaa salipyriiniä, ennenkuin Arvon velat ovat makse-

tut... Mutta ei sentään hätäillä; vilja maksaa rahaa ensi vuonna...

— Arvo ei sittenkään ole kuollut.

— Ohoh.

— Minne se Piina meni?

— Annas tuota tyynyä tuolta. Raukaisee niin riivastusti. Mossa-Mossa-Mossa-kisi... Tule tänne, kisi... Pane maata sinäkin, mamma. Arvo ei osannut pitää kiinni rahoista eikä koota niitä. Kaikille oli hänen kukkaronsa auki ja kaikki ottivat. Pappa maksakoon.

— Piina, tule!.. Arvo ei voi olla kuollut. Eikä myöskään Olli. Piina...

Isäntä horisi unisena.

— Kukas meidät kiinni ottaisi. Hyvää pataa herrojen ja hyvää pataa järjestyneiden kanssa. Suostuinhän minä heti siihen kahdeksantuntiseen — heti paikalla, piru vie. Nimittäin minä sitä itse ehdotin. Ja koreat kirjoitukset oli lehdessä — muistathan, mamma. »Esimerkiksi kelpaava maanviljelijä», niin seisoipäällekirjoituksessa. »Eivät sentään kaikki rusthollarit ole yhtä verenahneita... Ilahuttavia poikkeuksia löytyy, nimittäin Mäkimatkan omistaja Ferdinantti Mäkimatka...» Osaan minä sen laskettaa päästä pää-

hän kuin synnintunnustuksen, jos tahdot, mamma. Niin että kyllä me saadaan turvassa nauttia salipyriiniä ja vaikkapa . . . vaikkapa rikkihappoa . . . Mutta pahempi on Lennartin, sillä hän ei taipunut vapaasta tahdostaan kahdeksantuntiseen. Attea ja Lauria en tiedä, ei kai ne niin jyrkkiä olleet kuin Lennu. Mutta, piru vie, ei jyrkkyys mitään auta, kun kansa tahtoo. Vanhan Tuunan ne vielä voivat jauhaa nuuskaksi, ne ovat hänelle vihoissaan, kuka käskikin olemaan niin härkäpäisen. »Palvelijat, olkaat teidän herrallenne alamaiset» — käykös nyt sellainen meidän aikamme . . . Mamma, nouse katsomaan, näkyykö venettä? Minua nukuttaa aivan hitosti . . . Kuka meidät kiinni ottaisi? Eikös vatsa ole herralla ja työmiehellä sama? Viinaa kaadetaan kumpaankin. Ja ne ovat kaikki veljiä keskenään, vatsat ja miehet. Vatsa se on joka komteeraa — aatteet huut helkkariin . . . Tuleeko meidän Haru-vesamme . . . ? Mamma . . . ota auki nappi . . .

Isäntä kuorsasi jo syreenipensaan alla. Hänen vaimonsa kömpi ylös ja alkoi etsiä vanhaa palvelijatarta. Näiden lyhyiden onnenpäivien osalle nyt tuli tällaisia turhia huolia. Olisi Arvo saanut säästää äitiään sel-

laisista. Syreenit kukkivat tänä vuonna nopeasti loppuun. Päivät olivat sinisen kuivat ja yöt rusottavat.

— Piina, missä olet. . . Tule, mene ja kysy Tuunan tyttäreltä. . .

Riikka Tuuna virui polvillaan turnipsimaassa, olen kuumeisessa kitkemistyössä. Hän meni edellä ja häntä seurasi kolme vaimoa ja kolme lasta. Naiset olivat hänelle suuttuneita, kuka hänen kanssaan jaksoi tehdä kilpaa, eihän hän edes nostonut päättään saralta. Mutta mikä hänen oli raataessa, sellainen laiha kuikka kuin hän oli, ei hän hikoillut eikä häntä ruumispainanut. Huolet — niitä hänellä mahtoi olla, milloinkaan ei hänen suunsa vetäytynyt hymyyn. Mutta kyllä kai porvarillisilla nyt saattoikin olla huolia. Ei ollut tietoa siitä miten kauvan heillä pää saa pysyä kaulan varressa. Varsinkin sellaisilla jumalisilla ja salarikkailla kuin tuunalaiset.

Päivä paahtoi ja maa pölysi tuhkankuivana. Venäläisten huudot kuuluivat rannasta. Siellä heitä oli uimassa. Ja heitä riitti olemaan joka paikassa muuallakin. Heitä istuskeli aidoilla, heitä kulki tiellä, heitä oli kaivolla, heitä oli veneessä ongella, heitä makasi nurmessa, he pelasivat korttia ladoissa ja lehtimajoissa.

— Ottakaa tarkkaan juuret, sanoi Riikka lapsille.

Hän ei tietänyt miten monta kertaa hän oli sen sanonut. Hänen korvansa kuunteli erästä ääntä, joka puhtaampana ja hellempänä erottautui muista. Se oli pysähdyttänyt hänet illoin rannassa, se oli tullut häntä vastaan kirkkotiellä, se pysytteli vaietessaan-kin jossain likettyvillä, odotti häntä ja valvoi hänen askeliaan. Se oli Johan Kitsin ääni. Riikka Tuuna tiesi miehen nimen, tiesi että hän oli maanviljelijä ja vanhin poika. Hänen kanssaan saattoi puhua, hän puhui viron-suomea. Ei mitään sopimatonta hän ollut tehnyt, hän toimi tulkkina paikkakuntalaisten ja venäläisten kesken ja hän oli aina koettanut välittää ja sovittaa. Ei yhtä sanaa hän ollut sanonut Riikka Tuunalle siitä minkä Riikka aavisti liikkuvan hänen mielessään. Uskaltakoonkin! ajatteli Riikka ja hänen verensä kohisi ohimoissa. Hän ei kuitenkaan voinut sille mitään, että hänen viluinen sydämensä taipui sitä lämpöä kohti, joka säteili Johan Kitsin olennosta. Ehkä minä en vielä ole mennyt aivan hirvittävän rumaksi, ajatteli hän, koska tuo muukalainen viitsii hiukkasen pitää minusta. Ehkäpä voisi olla mahdollista, että Arvo huolisi minut.

— Täytyy ottaa tarkkaan juuret, sanoi hän. — Täytyy oikein kaivaa sormet maahan. Vesiheinät katkeavat aina.

Ja kaitaisilla lujilla käsillään kiskoi hän maasta naurisheinää, polviheinää, saviheinää, piikkisiä ja muita viljatainten vihollisia. Rikkaruohoja oli kokonaiset läjät pitkin sarkoja, jossa turnipsinalut kiuuutta kituen seisoivat porossa, odottaen sadetta. Taivas vastasi kuumen sinisellä säteilyllä. Kuiva multa tunki kitkijäin kurkkuun, sieraimiin ja sisään kasvojen huokosista.

Johan Kits oli rannassa uittamassa hevosia. Riikka Tuuna kuuli hänen silloin tällöin laulahtavan ja tiesi hänen silmiensä kulkevan ylängölle navetan taakse, missä Tuunan turnipsimaa oli. Siellä pensaissa heidän vaatteensa olivat olleet kerran kauan sitten, kun he olivat lapsia ja uivat täällä. Tuolla mäntyjen alla olivat Mäkimatkan pojat silloinkin viskelleet oravia... silloinkin pääsiäisenä. Uneliaana uiskenteli Ummen saari utuisen siintävällä ulapalla. Sinne oli Arvo kadonnut — sieltä hän tulee. Tuleeko? Onko kuollut?

— Ottakaa tarkkaan juuret, sanoi Riikka.

Rannassa alkoi soida hanuri.

Riikka Tuuna kaivoi sormensa syvälle maahan ja repi ikäänkuin hän olisi samalla repinyt jotakin vihattavaa mielestään.

Lapset kuuntelivat.

— Täytyy tästä oiaista selkäänsä, sanoi Johanssonin vaimo ja nousi, jäsenet natisten.

— Nousen minäkin, vaikkei tuo Riikka nouse, sanoi toinen.

Ja ennen pitkää olivat he kaikki kolme pystyssä.

— Kauniisti hän soittaa, sanoi vanha kutoja-Anna ja hymyili.

— Kaunis siinä on mieskin, sanoi Johanssonnin vaimo suutaan maiskauttaen. — Se on se kaunis virolainen.

Hän soittaa minulle, ajatteli Riikka ja iski hyppysensä polttavaan nokkoseen. Hän soittaa minulle.

— Mikä hänessä lienee, huomautti nyt Ahvenaisen nuori vaimo, — ettei hän välitä kenestäkään työstä. Hän olisi saanut vaikka kenen. Kyllä se Paanasen emäntäkin oli kuin hulluna häneen. Ja Helmisen Jenny. . . ja vaikka kuka. Mutta ei tämä. . .

Siksi että hän pitää minusta, ajatteli Riikka ja kuu-

ma aalto läikähti yli hänen kasvojensa.

Tämä on minulle mieluista, ajatteli hän samassa, ottaen itsensä kiinni itse synnin teossa, vaikka minä en ensinkään hänestä välitä. Jos hän uskaltaisi minulle sanoa, että hän pitää minusta, niin minä löisin häntä korvalle. Onko minun niin kauhean vilu, että minun täytyy lämmitellä vieraiden lieden ääressä. Vai sitäkö minä iloitsen, että koska tämä pitää, niin ehkä Arvokin voisi pitää? Mikä on ihmisen sydän? Mikä on ihmisen sielu-raukka?

Naiset puhuivat jo muista asioista, Ahvenaisen vaimo harmitteli, että kirkkoherra oli teettänyt vanhasta takistaan vaatteet pojalleen. Niinkuin ei hänen olisi kannattanut teettää Jeremiaalle uusiakin ja niinkuin ei Ahvenainen olisi ansainnut noita vanhoja vaatteita. Ahvenainen oli ollut niin suuttunut, että oli luvannut ajaa kirkkoherran nurin. Leikillä tietysti hän niin sanoi. Johanssonin vaimo kertoi, että Janne Kemppaisesta tulee valtiopäivämies, nimittäin kansanedustaja. Hän on jo kaiket kesää käynyt puhumassa juhlilla. Pietikka itse oli sanonut, että se ei mitään merkitse, vaikka on linnassa istunut. Se on kaikki kapitalismia, että istuu linnassa.

Hanurinsoitto lakkasi. Suuret poutaiset pilvet purjehtivat esiin taivaanrannalta.

— Mitähän hän oikein kiskoo noissa veneissä? huomautti Ahvenaisen vaimo, katsoen ulapalle. — Se on Mäkimatkan Haraltti. Eilen hän kävi hakemassa tavaraa kaksi kertaa ja tänään hän taas on kulussa.

— Älä puhu mitään, sanoi Johanssonin vaimo, — Mäkimatkassa suostuttiin ensimmäisenä kahdeksantuntiseen.

— Onkos Riikka kuullut, alkoi vanha Anna, — että syksyllä tapahtuu jotakin. . . niin, ne ovat niin julmia asioita, ettei niitä voi puhuakaan.

— Ainoastaan siinä tapauksessa, että porvarit eivät suostu työkansan oikeutettuihin vaatimuksiin, sanoi Johanssonin vaimo.

— Kyllä olisi paras, alkoi Anna taas, — että Tuunankin isäntä antaisi perään.

— Isä on vanhanajan ihmisiä, vastasi Riikka.

— Minä kävin Kemppaisen muorin luona ja siellä oli Kustaa. . . Kyllä se sentään kalliiksi tulee, kun kunta saa kustantaa senkin Miinan. Hän on nyt jo sairashuoneella viidettä kuukautta eikä vielä ole leikkattu. Mutta joka päivä tulee maksamaan kunnalle

toista markkaa. Kirkkoherran rouvahan häntä rupesi toimittamaan parannukselle. Ei sitä sentään jokainen tekisi sellaista köyhän hyväksi. Mutta kunta on kirkkoherralle suuttunut. Kirkkoherra ei pelkää. . . mutta hän saisi pelätä. . .

— Mitä hän pelkäisi, pääsi Riikalta kylmästi.

Kitkemistä riitti runsaasti viikoksi. Iltapäivällä tuli tavallisesti sisar Hulta, Tuunan kipeän emännän hoitajatar, tuomaan pellolle kahvia.

— Tietääkö Riikka, kertoi hän eräänä päivänä, — että meillä kävi vieraita. Mäkimatkan nuorin herra. Lainaamassa rahaa isännältä. Mutta isäntä oli niin kiukuissaan, että tuskin sai puhutuksi. Äää. . . äää. . . äää. . . hänestä vain läksi. »Vai pitäisi minun antaa rahoja, että sinä tuottaisit sielullesi kadotuksen. . .» Harald herra oli suuttunut. Mutta isäntä saattoi häntä aitan nurkalle ja ähisi ja pauhasi vielä siinä, että mitä se ihmistä auttaa vaikka hän voittaisi koko maailman ja saisi sielullensa kadotuksen. . .

Eräänä päivänä taas istuutui sisar Hulta pientareelle ja rupesi lukemaan rasvaista lehteä, joka oli ollut Johanssonnin vaimon eväiden ympärillä.

»Neljän kuukauden vanha poikalapsi annetaan

kasvatiksi kokonaan. Eteläinen Rantakatu numero 4, Aaltola.

Nykyajan tehokkaimmaksi tunnettua kolotusvoitetta . . .

Poreet ja kappaleet posliinissa juotetaan pitäviksi . . .

Kaksi haaksirikon kärsinyttä keski-ikäistä rouvaa ja leskeä haluaa kirjevaihtoon kunnon miesten kanssa. Samanikäiset ja vanhemmat otetaan huomioon . . .»

— Älä hyvä ihminen! sanoi Riikka.

Mutta venäläisten hevosenkaviot alkoivat samassa tömistä maata vastaan. Kuului läiskinää, naurua ja huutoja, kun notkeat miehet hyppäsivät märkien ja laukkaavien hevosten selkään ja alkoivat ajaa ylös mäentöyrästä. Oli kuin sisar Hultan vereen olisi kaadettu mettä ja viinaa. Hän rupesi keikuttelemaan itseään, nauramaan ja lukemaan kimakalla, luonnotoman lujalla äänellä.

»Kaksi iloista poikaa on vielä vailla ystävää. Kirjoittakaa tytöt kiltit meille, niin rupeamme ystäviksi teille. Nimemme ja osoitteemme piirrämme näin kuuluvasti että kirjeet ja valokuvat tulisi kotiin . . . Osuus-

kauppaan. . .

Pojat huom. ! Kymmenen tyttöä haluaa kirjevaihtoon poikain kanssa. Koivu, Leppä, Saarni, Mänty. . .

Kolmekymmentä kahdeksan vuotias leski haluaa kirjeenvaihtoa järjestyneen miehen kanssa. Ali. T. l. k.

Vanhat piijat! Täällä olisi yksi leski, joka haluaa kesäheilaa. . . »

— Mutta Hulta. . .

Riikka Tuuna seisoi hänen vieressään ja laski multaisen kätensä hänen käsivarrelleen. Sisar Hulta rauhoittui hiukan. Häntä alkoi hävettää, sillä hän muisti olevansa kristitty ihminen. Hän käänsi nopeasti lehden ja lasketti kuin vettä:

»Viulun, kitaran ja klarinetin soittoa iltama- y. m. huvitilaisuuksiin tilataan puhelin 87 56.

Uusi pruuni puku pienelle miehelle. . .

Kaksi rivinen harmonikka, viisikymmentä markkaa.

Nuori hevonen myydään. . .

Kaksi yksinäisen ihmisen pikkutyttöä otetaan ilmaiseksi asumaan omien lasten ratoksi. . .

Kuolemantapauksen johdosta myydään kahden-

maattava sänky patjoineen, rautasänky, Singerin ompelukone, pesukomodi, lasten kätkyt, pöytiä, tuoleja, naisen alus- ja pitovaatteita, myös uusi musta leninki. . . »

— On siellä oikein kirjoituksiakin, huomautti nyt vuorostaan Johanssonin vaimo.

— No, käännetään lehteä, huusi sisar Hulda ilois-
saan. »Voi maailmaa pahennusten tähden. . . Var-
kauksia, ryöstöjä ynnä muita pitkäkyntisten sormi-
harjoituksia tapahtuu tuhkatiheään. Polkupyörät näyt-
tävät olevan halutuinta tavaraa. . . Odotan vaan, että
Lönnotin äijä on varastettu puistikostaan ja myyty
romukauppaan. . . Huomenna aurinko nousee kaksi
ja viisikymmentä yksi ja laskee. . . Omistavan luokan
taholta on aina tuomittu lakot, joita työläiset ovat ol-
leet pakoitetut. . . Ei ole otettu lukuun, että kosto seu-
raa. . . kosto seuraa. . . Verinen mellakka venäläisen
sotaväen ja suomalaisten välillä Saariluodossa. . . Sa-
lama surmasi. . . Sonni puskenut karjakkoa. Kun kar-
jako Arvi Linna. . . Kirjapainoherrat mahtailemas-
sa. . . Siis mahtailu pois, herrat työnantajat. . . Herras-
väen suurlakonpelko. Eräänä aamuna oli Helsingis-
sä eräässä talossa vesijohto jostakin syystä joutunut

epäkuntoon. Eräät talossa asuvat herraskaiset luulivat nyt odotetun suurlakon tulleen ja kantoivat hiki-hatussa vettä. . . Hyvää tekee, että joskus saavat varistella pois ihrojaan. . .» Tämäpä on ikävää! »Tytöt hoi, onni odottaa teitä. Kolme nuorta ihmisen poikaa haluaa kirjevaihtoon ihmisen tyttöjen kanssa. Etusi- ja niillä, jotka omistavat 2,100 gramman leipäkortin ja jotka talveksi voivat hankkia pienen porsaan.»

Hihi-hihi-hihi-hii!

Sisar Hulta nauroi, Johanssonnin ja Ahvenaisen vaimot nauroivat ja lapset tirskuivat niin että menivät kaksinkerroin.

Riikka Tuuna oikaisi itsensä suoraksi ja pudotti tuhoruohot käsistään.

— Kuulkaas Karoliina, älkää koskaan tuoko tuota lehteä meidän pellollemme. Minä en kärsi nähdä sitä. Ja vielä vähemmän kuulla tuollaista.

Syntyi hetken äänettömyys. Sisar Hultan katse seurasi venäläisten parvea, joka lakkia huiskien las-ketti tietä läpi kylän. Eivät Johanssonnin enempää kuin Ahvenaisenkaan vaimot osanneet sillä hetkellä sanoa mitään vastaan. Mutta Riikka kyllä näki, että he jäivät ajattelemaan asiaa.

Mitäpä Tuunan tytär olisi voinut sanoa naapurin vanhalle Piinalle, kun tämä likaisena ja hymyillen lähestyi häntä, esittäen emäntänsä asiaa. Mitäpä hän olisi tietänyt. Hän sanoi kylmästi, että hänen veljensä ja Arvo olivat lähteneet täältä silloin helmikuussa yöllä, hän ei tietänyt minne. Olli ja Eino olivat hävinneet maaliskuussa. Puhuttiin, että edelliset olivat surmatut rajalla ja jälkimäiset vangitut — puhuttiin monella tavalla. Riikalla oli kurkku kuivana, kun hän näitä asioita toisteli.

— Vai ei sitten Riikkakaan sen enempää tiedä. Meidän rouvan on ikävä Arvoa. Meidän rouva ajatteli, että jos Riikka olisi häntä vaikkapa unissa nähnyt.

— En minä mitään unia näe enkä uniin usko. Meidän Alma näkee ja uskoo. Ja hän kyllä silloinkin juuri näki unen jostakin valkeasta linnusta.

— Valkeasta linnusta?

— Niin, juuri muistuu mieleeni. Se oli jo aivan unohtunut. En minä sellaisiin usko. Se lintu kai ammuttiin ja putosi alas.

— Ammuttiin ja putosi alas. . .

Syntyi äänettömyys.

— Unet ovat tärkeitä, sanoi Piina hyvin vakavana,

— ja korttien ennustukset ovat tärkeitä. Vai sellaisen unen. . . Ja Alma sen näki. Nythän minä voin meidän rouvalle kertoa. Ilmankos meidän rouva tiesi mitä teki, kun minut tänne lähetti.

— Älkää nyt. . . enhän minä tiedä tarkoittiko koko uni miesten matkaa.

— Mitäs muuta, kun sen Alma silloin näki. Ja jos meidän Arvo on ammuttu rajalla, niin sittenhän ennustus jo on täyttynyt. . . Arvo oli kaunis poika. Ja nyt hän on mennyt. . .

Riikka Tuuna vaikenä. Silmänräpäyksen aikana hän kysyi itseltään, Eino-Ilmaria vaiko Arvoa uni oli tarkoittanut. Maailma oli mustana hänen silmissään.

Kotona Tuunassa pauhasi vanha kirkkoväärti kuuhuksissaan.

— Tulee minulta kysymään. . . Äää. . . äää. . . äää. . . sellaista. Ja lupaa minulle kymmenen prosenttia korkoa. . . Ja luulee, että minä. . . äää. . . äää. . . Haru saa hävetä, sanoin. Ja paras on, että Haru jättää sellaisen kaupanteon. On parempi että Haru menee ja. . . viileskelee itseään. . . terävällä veitsellä. . . Sanoi tarvitsevansa rahat vain kahdeksi kuukaudeksi. En kahdeksi tunniksi minä niitä antaisi, jos ne olisivat mi-

nulla. Ne eivät ole, sillä ne vietiin pankkiin. Mutta minä otan ne sieltä pois, sillä ei raamatussa puhuta mistään pankeista. Niin . . . menee vain Haru ja viileskelee ruumiinsa haavoille. Se on vain ruumis. Sielu täytyy kätkeä tuomiopäivään . . . Ei, ei hän nauranut, mutta hän oli suutuksissaan.

— Millähän lailla Harukin aikoo kostaa meille, sanoi Riikka, joka oudosti tunsu, että vaimot, joiden lehteä hän äsken oli loukannut, hautoivat kostoa.

Lisäksi oli Hulta lukenut jotakin kostosta, hän oli toistanut sanat: kosto seuraa.

— Minun sielulleni Jumalan kiitos . . . äää . . . äää . . . äää . . . eivät ne mitään mahda, sanoi kirkkoväärti. — Ei mitään . . .

Sisar Hulta istui ajatukset muissa sairaan emännän luona. Ei saanut ilmaa pysymään puhtaana, vaikka ikkuna oli auki. Kärpäset hakivat sairasta niin kuin haaskaa. Pöydällä kaljatuopin vieressä oli postilla, virsikirja ja hengelliset laulut. Ne olivat kuluneet sisar Hultan käsissä, mutta nyt hän olisi yhtä hyvin voinut tarttua tukkoon kuivia olkia. Ei mitään makua ollut niissä. Häntä veti portaille, portille, kujalle.

Eräänä iltana, kun sairas piti nostettaman keinu-

tuolista sänkyyn, ei sisar Hultaa kuulunut. Renki seisoi ja odotti, huudeltiin kuistilla, kuunneltiin ja huudeltiin taas. Etäältä saattoi kuulla hanurinsoiton. Sisar Hultaa ei kuulunut. Kirkkoväärti seisoi pihamaalla, tuuheat kulmakarvat törrötäen ankarain silmien päällä, ja ajatteli. Nurmi oli kellastunut toisella kullamalla pihamaata, seljapensaskin kitui, nälkä oli ihmisten edessä. Taivas vain rusotti poutaa.

— Miljaa, huusi isäntä, — tulkaapa tänne auttamaan. Nyt oitis.

Milja meni pitkin askelin ikäänkuin ei hän olisi kuullut.

Isäntä meni salin puolelle ja pääsi Eino-Ilmarin huoneeseen asti ilman että Riikka häntä huomasi. Riikka istui keinutuolissa, pää nojaten taapäin ja silmät kiinni. Hän ei kuitenkaan nukkunut. Hän kimmahdi pystyyn ikäänkuin olisi säikähtänyt. Mieleensä teki hän johtopäätöksen, että menee tästäpuoleen kirkkoon, kun tahtoo olla rauhassa.

— Missähän Hulta on? kysyi isä.

— En minä vain tiedä.

— Tulisitko sinä nostamaan emäntää. Mikähän Hultalle on tullut?

Riikka asteli isänsä edellä yli suuren aution salin, jonka permannolla kulkivat lumivalkeat matot kuin mitkään suorat, autuuteen viitatut tiet. Hän veti huvia hartäoidensa ympäri ikäänkuin häntä olisi palellut.

— Mikähän Hultalle on tullut? sanoi isäntä uudestaan.

— Liha, sanoi Riikka

Isä kääntyi ovelsa hänen puoleensa ja tytär toisti sanansa ja nyökäytti päätään.

Kun sairas oli nostettu vuoteeseen ja renki ja Riikka olivat poistuneet, seisoj vanhus ja katseli kuolleita kasvoja harmailla tyynyillä. Kesäyön hämärä verhosi huoneen ja vuoteen, vain pöydältä erottautuivat mustat hartauskirjat. Vanhus koetti pujottaa käsiään ristiin, mutta ne olivat niin työn kovettamat, etteivät ne taipuneet. Ne jäivät päälletysten ja siinä hän paineli ja puserteli niitä. Hän muisti kuinka kaunis tämä hänen toinen vaimonsa oli ollut silloin kun hän hänet näki lähetysjuhlilla. Tyttö oli äitinsä kanssa seisonut pitkän ruokapöydän ääressä ja vanha Tuuna oli tuntenut suonissaan uuden nuoruuden. Hän oli pyytänut saada maksaa heidän voileipänsä eikä hänellä ollut

enään mitään rauhaa ennenkuin hän sai varmuuden. Tyttö oli niin nuori ja äiti päätti asian.

Liha, ajatteli vanhus ja oudon selkeä ja polttava tunne tuli yhtäkkiä hänen mieleensä niinkuin joskus myöhäisenä syksynä tulee kesäisen lämmin ja kirkas päivä. Liha — mitä oikeutta on lihalla? Se huutaa ja vaatii. Eivätkö kaikki oikeudet ole hengen? Liha . . . liha . . . Kaikki meni samassa sekaisin hänen vanhassa päässään. Mitä on tehtävä Hultalle? Onko hän pantava pois talosta? Vanhus läheni vuodetta, laski kätensä vaimonsa kylmän hikiselle otsalle ja sitaisi pois hius-suortuvan. Tämä tässä oli se kaunis tyttö. Missä oli heidän ainoa lapsensa, Eino-Ilmari? Liha . . . liha . . . Kaikki liha on niinkuin ruoho. Mikä oli Jumalan tarkoitus?

Hänen polvensa vapisivat, kun hän laskeutui alas vuoteen ääreen, hänen kankeat kätensä hytkivät pusertaessaan puuta, otsa kolahti vuoteen laitaan.

— Jeesu . . . armahda minua . . .

Oli tapahtunut suorastaan ihme: vanha Sydänmaan Miina oli käynyt läpi vaikean leikkauksen ja uhkasi nyt tulla terveemmäksi kuin hän koskaan oli ollut. Ihanat tuskattomat päivät, jommoisia ei hänellä

ollut elämässä ollut, annettiin hänelle hänen vanhoilla päivillään ja hän makasi vain odotellen haavojen parantumista päästäkseen mökilleen sydänmaahan. Hänen kiitollisuutensa Jumalaa ja ihmisiä kohtaan oli rajaton. Jumala sai osansa veisuun ja rukousten muodossa, lääkäriä ja sairaanhoitajattaria hän tarjoutui palvelemaan koko loppuiäkseen. Heidän kauttansa oli Jumala tehnyt suuren ihmeensä. Koko sairaala tiesi Sydänmaan Miinan tarinan, koko kaupunki sai sen kuulla ja tapahtui vielä sekin, että tohtori kirjoitti harvinaisesta sairastapauksesta oikein tohtorien sanomiin. Vanha Miina rukoili lopulta Jumalaa, että nöyryydellä jaksaisi kantaa näin suuren kunnian. Hänen ystävänsä Kankaan pitäjässä iloitsivat hänen kanssaan, eivät suinkaan vähimmin Anna-Liisa Nahinen ja Riikka Tuuna. Ja eräänä päivänä istuutui Riikka rattaille lähteäkseen panemaan järjestykseen vanhan palvelijattaren mökkiä hänen kotiin-paluutaan varten.

Hänen rattaillaan kulki Johanssoni, joka oli pyytänyt päästä mukaan tärkeiden asioiden vuoksi, mitä hänen piti toimittaa sydänmaan kulmalla. Hänellä oli kuitenkin mukanaan niin paljon tavaraa, että Riikka

jo rattaille noustessa oli uhannut jättää osan pois. Ne olivat sentään kaikki niin tärkeitä — vaalijulistuksia ja kirjallisuutta Johanssonnin piti lähteä viemään —, että niiden täytyi olla siinä missä hänkin, Johanssonni, oli. He aloittivat siis matkan hyvässä sovussa. Oli ihana syyspäivä ja metsät heloittivat juhlallisimmasa väriloistossaan. Kalliista hinnoista ja näiden mahdollisesta nousemisesta riitti yllinkyllin puhelemista. Kun kuitenkin oli käännytty sydänmaan tiehaarasta, alkoi Johanssonnille tulla asiaa alas rattailta. Hän antoi ohjekset Riikalle ja aukaisi suuren käärön. »Kaikkien maiden köyhälistö liittykää yhteen», luki Tuunan tytär sadoista papereista, jotka viuhkan tapaan lepäsivät päälletysten. »Raatajat, sorron yöstä nouskaa», nähtiin toisen käärön paperiviuhkassa. Näitä kirjoituksia naulasi Johanssonni telefonipylväisiin ja virstanpatsaisiin, ladonnurkkiin ja makasiinien seiiniin. Yhä harvasanaisempana katseli tätä Tuunan tytär, yhä yksinvaltiaammin hallitsi uusi politikko sanaa rattailla, jotka olivat matkalla Sydänmaan Mii-
nan mökkiä kohden.

— Tää on sitä tiplomaattista toimintaa, puheli Johanssonni vasaraniskujen välillä. — Pitää tänne kor-

peenkin viedä valoa ja valistusta. Tässä on näitä oman paikkakunnan miehiä, joita pitäisi ajaa läpi. On Salenjus ja itse Pietikka — sehän on Pietikka niin hyvä kuin meidän pitäjäläinen, niin paljon kuin hän täällä on ollut ja täällä pannut kaikki edistyspyrinnöt pystyyn. Tuo paketti tuolla takana onkin Pietikan, hän on matkalla tuolla noin toisessa pitäjässä. Kova mies se oli Nahinen, kun karkoitti Kemppaisen näistä korvista. . . Ei se Kustaa sitä unohda. . . Valoa ja valistusta. Mitä pirun nauloja nämä ovat, en paremmin sano. Sellaista se on maailman imperialismi, sotia se tahtoo eikä mikään teollisuus sotia kestä, naulat paremmin kuin muutkaan. . . Sotilaat on työväkeä, nuo venäläiset, ja sentähden on välit pysytettävät hyvinä. Että yksimielisinä voitaisiin mennä maailman imperialismia ja taantumuksellista porvarien vastavallankumousta vastaan. . . Rouva Juuri kanssa on näillä listoilla, kyllä hänelläkin oli kieli kannassaan. . . Kovastihan ne tahtoivat ehdokkaiksi minua ja Kemppaista, nimittäin Jannea, mutta ei me sentään. Kyllähän meitä aina puhujina tarvitaan. Rakkaus on kattilassa, mutta vihan täytyy palaa alla. Kemppaisesta tehdään yhdistyksen esimies, jos nyt Salenjus tulee kan-

sanedustajaksi. Ja eiköhän se Salenjuss tulle. Pietikka sanoi, että kun Kemppainen on ollut vankilassa, niin se voi jotakin vaikuttaa ulospäin, vaikkei se sisäänpäin mikään asia olisikaan. Se on Pietikka niin tarkka niistä ulkonaisista, niinkuin oikein onkin, kun köyhälistön asia nyt kerran on historian näyttämöllä... Ei taida vain olla tietoa Eino-Ilmarista paremmin kuin Somerin isännästä ja pojastakaan. Sinneköhän ne todella menivät Saksaan? Että kuinka yhtäkaikki voi olla tuntoa, kun se Saksan keisari juuri on tämän sodan alkanut. Mutta kyllä kai ne ovat jo saaneet passit toiseen maailmaan, tarkoitan Eino-Ilmaria ja Somerin isäntää ja poikaa. Niin se tämä Aliinakin sanoo, Tuunan Miljan sisko, että kyllä ne sentiensä menivät. Ja sellaista tiplomaattista elämäähän se kuului harjoittaneen koko koulu. Ja siellä oli jo Johanneksen markkinoilla eräs poika kehunut, että hänellä on jalassa yhden karkulaisen saappaat ja tarkoittanut Eino-Ilmaria. Ne olivat tietysti otetut jalasta, hyvät saappaat. Ei suinkaan kukaan tällaisena kalliina aikana rupea saappaita hautaan panemaan, niin se pannaan ihminen sellaisena kuin se syntyy... Se Somerin Olli kuului kuristaneen vanginvartian —

sillähän oli sellaiset kourat niinkuin moukarit. . . Milja menee nyt sitten kanssa yhteen Linteenin kanssa. Pyhinä miehinä pidetään talolla häät. Se on sen antanut Linteeni anteeksi, että Miljan lapsi on Antrein. Mitäs — isä kuin isä ja ihminen kuin ihminen. Ja eikähän tämä nykyaika ole vanhaa testamenttia. Naiset on nyt paremmin niinkuin yhteisiä ja yhteiskunta ottaa lapset. Ja se onkin mukavaa, niin äiditkin saa täytetyksi korkeammat elämänehdot. . . Se on kovin suuttunut Miinalle Kustaa. Taitaa ottaa Miinan koville. Perhana sentään, nyt taisi mennä rikki. Onkos nämäkin teitä ja rumpuja. Se suuttuu Pietikka, jollei saa tavaraansa. . . Ei, ei taitanut mitään tulla. Mutta tässä näkyykkin olevan ihan vanhantestamentin komento, että nainen vaikenee seurakunnassa. . . Tottahan annatte vielä anteeksi, jos käyn tuolla Jortikan asumuksessa viemässä noita lehtiä, ne ovat sellaisia pimeitä, ettei niille tule lehtiäkään. Niitä tuli Pietikan toimesta oikein hevoskuorma. En minä ole kauvan.

Riikka Tuuna oli painanut huulensa niin lujasti kokoon, että hänen täytyi reväistä ne eroon, kun hän yksin jäätyään hengitti. Eihän hän uskonut mitä hänen omaisistaan oli kerrottu, mutta kirveli kuitenkin.

Kirveli ja inhoitti. Kuinka korkea olikaan tämä Luojan maailma ja kuinka matalat ihmiset.

Johanssonni viipyi. Jos tästä lähtisikin liikkeelle ja jättäisi koko tiplomaatin. Rupesivatkohan ne nyt tuolla Jortikan mökissä juomaan? Mistä tulee tämä selvä viinan haju?

Riikka Tuunan silmät lapäsivät sanomalehtipinkalla rattaiden pohjalla ja ajatuksissaan hän tavaili:

Sorron yöstä nouskaa.

Hirvittävä sota raatelee yhä maailman kansoja. Se on kapitalistisen kansainvälisen hirmuvallan tulos. Sen suojissa riistäjien ja suuranastajien saalis paisumistaan paisuu. Köyhälistön nylkeminen, kurjuus ja hätä kiristetään huippuunsa. Mutta samalla paisuu kaikkien maiden köyhälistön katkeruus, koston tarve, viha ja vastarinnan voima. Yhä valtavammat joukot järjestyvät kapitalistista hirmuvaltaa vastaan. Vanha pohja horjuu, vanhat jumalat ovat kaatuneet. Sorrettujen ääni vaatii oikeutta. Suomen suurriistäjien ahneus on yltenyt sietämättömäksi maanvaivaksi. Peto on näyttänyt karvansa. Vievätkö köyhälistöltä leivän suusta ja vaatteet päältä? Mutta köyhälistön on sortajat tuomittava...

Riikka Tuuna nousi yhtäkkiä seisomaan rattaille.

— Johanssonni, nyt minä lähden! huusi hän.

Ja samassa läjähtivät paperikääröt tiepuoleen. Takaa hänen omilta rattailtaan olikin tullut viinanhaju. Hän nosti senkin kantamuksen maantielle ja läjäytti hevosta ohjasperillä. Pitkästä aikaa tuli hänen mieleensä jokin poikamaisen kevyt olo. Sellaista hän oli tuntenut lapsena kiivetessään puihin. Häntä nauratti.

Johanssonni juoksi esiin metsästä, huusi ja hosui käsiään.

— Kuulkaas nyt, huusi Riikka vastaan, — minähän olen porvari, riistäjä ja jumalankumartaja. On paljon pyydetty, että minun pitää kuljettaa teidän kirjallisuuttanne!

Hän näki että Johanssonni seisoj ja pui nyrkkiä hänen perässään.

— Kyllä Riikka tämän vielä katuu! huusi Johanssonni. — En olisi uskonut, kun Riikka on aina paremmin ollut sellainen inhimillinen. Saatanan porvarit, kyllä te vielä näette. . .

Riikka Tuuna kääntyi taakseen.

— Johanssonni. . . kuulkaas: parannukset eivät tu-

le vihan ja koston tietä. Viha synnyttää vihaa ja kosto kosto. Se tie ei koskaan lopu. . .

— Rakkaus on kattilassa, mutta viha palaa alla. . .

— Rakkaus palaa pohjaan. . . Paha ei voi palvella hyvää. . .

— Mene helvettiin! Kyllä sinä vielä kadut. . .

Riikka ajoi yksinään eteenpäin, korvissaan muonarengin viime sanat. Hänen mielensä keveys oli jo kokonaan ohitse. Kaamea alakuloisuus laskeutui hänen ylitseen. Tiekin kävi yhä yksinäisemmäksi. Mitä tästä kaikesta tulee?

Kun hän illalla palasi kotiin, kuuli hän ensi keran äänen, joka siitä puoleen kaikui kautta Kankaan pitäjän joka ilta ja pyhäpäivät umpeensa, äänen joka sittemmin kävi varsin kohtalokkaaksi. Hän kuuli sanat: ras-dvaa, ras-dvaa! tahdissa kuin ikinä jonkun komennussanan. Yenättä olivat sanat ja tietenkin harjoittajatkin olivat venäläisiä. Ääni ei kuitenkaan kuulunut venäläisten harjoituskentältä, vaan niityltä hautausmaan takaa.

Ras-dvaa! ras-dvaa!

Kankaan kirkonkylä lepäsi yliluonnollisessa valaistuksessa. Aurinko laski lämpöisenä kuin kesällä

ja sen rusotuksessa hehkuivat keltaiset metsät. Pitkin niittyä marssi omituinen joukko: parikymmentä työmiestä ilman univormua. Heidän käyntinsä oli raskas ja vaatteet riippuivat väsyneesti.

Ras-dvaa! ras-dvaa!

Nehän olivat tuttuja jokikinen, samoja miehiä, jotka täällä olivat marssineet heinäntekoon ja viljankorjuuseen. Tämä oli tietysti kirkonkylän järjestyskaarti eli punakaarti, olihan hän kuullut, että sellainen piti perustettaman. Tässä se nyt oli. Ketä vastaan se menee? Yenäläisiäkö? Mutta venäläinenhän sitä on johtamassa. Mitä epäjärjestystä se aikoo asettaa?

Ras-dvaa! ras-dvaa!

Jokin kaunis innostus nuo miehet kuitenkin oli koonnut, sillä he olivat työstään tulleet tänne ja marsisivat nyt tuossa raskain, kömpelöin jaloin. Varmaan heidän sisimmässään kuitenkin eli tarve varustautua kaiken varalta suojelemaan kotia ja kotipaikkaa. . .

Pian senjälkeen saapui vanha Miina kaupungista. Häntä totisesti ei olisi saattanut tuntea. Kaupungin rouvat olivat lahjoittaneet hänelle hienoja vaatteitaan — hattu vain puuttui, ja häntä olisi luullut jokikin virkamiehen rouvaksi. Kyllähän ne hattujaan-

kin tarjosivat, kertoi Miina punastuen, mutta eihän hän nyt toki sellaisia. . . Nytkin jo vallan hävetti tulla kotipuoleen tällaisissa pukimissa. Hänellä oli uudet kalossit, hänellä oli sateenvarjo, hänellä oli ruokatarvaa. Ja sairaanhoitajattaret olivat lahjoittaneet hänelle sormuksen. Musta risti siinä oli kannassa, kyllä se oli hyvin kaunis. Mutta outo se oli kädessä, kun ei ikinä ollut sellaista omistanut eikä uskonut sellaista saavansakaan. Miina oli niin nuortunut, hän oli niin kiitollinen, iloinen ja keveä, ja kertomista hänellä riitti loppumattomiin. Hän istuikin penkillä Tuunan kyökissä ja kertoi jokaiselle, joka halusi kuulla.

— Miina menee vielä naimisiin! sanoivat Tuunan palvelustytöt. — Kun soltut näkevät, niin koppaavat hevosen selkään.

Miina nauroi. Ei nyt toki sellaisista sopinut puhua, mutta kyllä se elämä oli kuin silkkiä, kun oli terveytensä saanut. Sitä ei voinut kieltää. Jumalalle kiitos ja kunnia.

Miinan piti näyttää kalossejaan sisar Hultalle. Niitä ei löytynyt mistään. Ovensuuhun hän oli ne jättänyt, alas, ulkoeteiseen. Koko talo haki. Aivan varmaan ne olivat joutuneet vaihdoksiin. Kuka täällä oli

käynyt? Oma väki vain. Kalosseja ei löytynyt. Miina istuutui vakavana penkille.

— No mihin panitte sateenvarjonne ja saalinne? kysyi Riikka. — Ei nykyään voi ulos jättää.

— Ulos minä jätin, penkille tuohon, kun aioin heti lähteä eteenpäin.

Mentiin katsomaan. Koko talo haki. No mutta Her-
ra siunatkoon, mikä ihmisille oli tullut? Miina itkeä
tihutti kyökin penkillä. Sormus oli toki vielä jäljellä.
Mutta entä koppa ruokatavaroineen? Hän pelästyi jo
kun tarttui sankaan: koppa oli keventynyt. Jestas siun-
natkoon: sokeri oli poissa! Jonka tohtorinna itse oli
antanut. Hänenhän piti tarjota tuliaisakahvit kotona
ja kutsua Kemppaisten veljeksetkin metsästä... Mi-
kä ihmisille oli tullut?

— Lähtekää te pian sydänmaahanne, nauroi pit-
kä Milja astuessaan itkevän pienen naisen ohitse, —
muuten olette puti puhdas.

Vanhus ei yöllä nukkunut yhtään silmällistä. Hä-
nen sydämensä oli murheellinen, hän ei tuntenut
maailmaa eikä ihmisiä. Niin kauan oli tauti pitänyt
häntä heistä erossa. Hän oli vain nähnyt mökkin-
sä köyhät seinät ja tuntenut taudin lakkaamattomat

kouristukset. Nyt oli hänellä kauniit vaatteet, sormus, terveys ja tavaraa — hän olisi voinut olla niin onnellinen, jolleivät ihmiset olisi näin muuttuneet. Jumalan, Jumalan he olivat hyljänneet. Varhain aamulla kyydittiin hänet Tuunan hevosella pois kirkonkylästä. Hän läksi mielellään. Sydänmaassa toki olivat kaikki ihmiset hyviä tuttuja.

Marraskuun lakko meni Kankaan pitäjässä varsin hiljaisesti. Ei juuri muuta tuntunut kuin että oli yleinen vapaaviikko. Osuuskauppa oli suljettu ja järjestyskaarti marssi joka päivä, punainen lippu etunäissä, kylän päästä päähän. Siinä oli nyt toistasataa miestä, vanhempia, nuorempia, jopa pikkupoikiakin. Salenjuss oli käynyt vaatimassa kauppias Huoposelta säästöpankin avaimia, mutta kauppias ei antanut. Pikkupojat, niinhyvin porvarilliset kuin järjestyneittenkin lapset, juoksivat innoissaan kulkueen perässä, joka marssi tanhuaa läpi kylän, laulaen:

...on veljet keskenään.

Pitkä Milja oli jo jättänyt paikkansa Tuunassa, mutta hänen tavaransa olivat vielä talossa ja Riikka oli luvannut, että hän täällä saisi pukeutua niihin »punaisiin häihinsä», jotka vietettäisiin talolla ja joi-

hin oli kutsuttu toistasataa henkeä, sekä suomalaisia että venäläisiä. Myöskin Pietikka oli luvannut tulla.

Oli lauvantai-ilta ja talo loisti vaikenneiden vainioitten keskellä kuin lyhty, odottaen uudenaikaista ylkää ja morsianta. Ensi lumi lankesi maille. Silloin tultiin Riikalle huutamaan, että morsian on valmis. Suojel-
len viluisia käsiään esiliinan alla läksivät Riikka ja sisar Hulta juoksemaan pihan toiselle puolelle.

Samassa pienessä huoneessa, missä Milja ollessaan navettatyttönä Tuunassa, oli viettänyt niin monen yön iloisten solttujen seurassa, oli hänet nyt puetettu morsiameksi suomalaista miestä varten. Käryävän lampun valossa hääri kolme naista, vielä ojennellen kaikkinaisia tavaroita Aliinalle, joka hikipäässä puki niitä morsiamen ylle. Milja oli valkoisissa. Sukat ja kengätkin olivat valkoiset. Tuli jo kiire. Sulhanen saattoi saapua minä hetkenä hyvänsä.

— Missä on minun nenäliinani?

— Pistithän sen juuri povellesi.

— Pankaa vielä neula, etteivät kukkaset putoa.

— Helkkarissa, älkää pistäkö!

— Se tietää vain hyvää.

— Aijai, ottakaa vähän auki liivejä, pingoittaa niin

hitosti. . .

— Niin, se on pikkulintu, joka siellä pingoittaa. . .
Mutta eihän hakasia voi auki jättää.

— Onhan nauha, silkkinauha. Pannaan se päälle.

— Sehän on punainen. Kyllä morsiamen pitää olla kokonaan valkoisissa.

— Ja vielä tässä! Se on uljas nauha. . .

— Ja sopii Miljalle erinomaisesti. Sehän peittää.

— Alalaatikossa se on. . .

— En minä panisi. Kyllä morsiamen pitää olla valkoisissa.

— Pane pian nyt, huulethan että tarvitaan. . . No noin vain, solmuun taakse!

— Kaunis tulee. . . Kaunis tulee!

— Se on uljas nauha.

— Ja sopii tällaisiin punaisiin häihin.

— Ja Miljan mustaan tukkaan.

Kun solmu oli köytetty ja morsian kääntyi, luki Riikka selvästi leveän punaisen silkkinauhan päistä:

»Viimeinen tervehdys. . .

Autuaat ovat puhtaat sydämeistä. . .»

Nauha oli värjätty, mutta paksut, painetut kirjaimet näkyivät selvästi. Se oli Kankaan kunnan Paran-

nan isännän haudalle laskeman seppleen nauha.

Porraskivellä narisi lumi. Tömistettiin jalkoja. Sulhanen astui sisään.

Näissä punaisissa häissä sattui muuten pieni välikohtaus, josta myöhemmin oli kohtalokkaat seuraukset muutamille Kankaan pitäjän kansalaisille.

Kansanedustajat Pietikka ja Salenjuss veivät sivuhuoneeseen Kemppaisen ja Johanssonin ja keskustelivat heidän kanssaan punakaartin tilasta ja muus-takin pitäjässä. Pietikalla oli kädessään taskukirja ja hän teki siihen muistiinpanoja.

— No miehet, sanoi hän, kynän pää hampaiden välissä, — kutka täältä nyt niinkuin ensinnä olisivat ny-pittävät, jos niinkuin tulisi puhdistus tarpeen? Toivotaan etteivät porvarit pakoita työväkeä epätoivon te-koihin. Mutta kaiken varalta: kutka ne nyt täällä olisi-
vat, jotka siinä suuressa rytäkässä tulisivat kysymykseen?

Johanssoni joutui ymmälle ilosta, että toveri Pietikka oli valinnut hänetkin neuvonantajaksi tällaisessa tärkeässä asiassa. Kemppainen oli puheenjohtaja, oli siis selvää, että häneltä kysyttiin. Mutta hän, Johanssoni oli vain jäsen — hän mahtoi siis jotenku-

ten muuten tehdä luotettavan vaikutuksen. Oli siis vihdoinkin hänenkin hetkensä tullut, kyllä olikin ollut kovaa hänen elämänsä. Kun oli se muijakin tullut otettua sellainen saamaton. Nyt saisivat nähdä pomot ja porvarit, että hänessäkin, Johanssonnissa oli tiplomaattia ja käskijää. Sekin Tuunan tytär, joka kiireimpänä akitatsuuniaikana teki hänelle sellaiset keppokset. Salenjus oli jo ehtinyt luetella Lennartti Mäkimatkan, joka piti Maahisten kartanoa, kirkkoherra Nahisen ja kauppias Huoposen.

— Riikka Tuuna kumminkin on sellainen! huusi Johanssonni kiihtyneenä.

— Pitää välttää naisia, sanoi Pietikka. — Ovatko Mäkimatkan väet luotettavia?

— Kahdeksantuntinen meni Mäkimatkassa ensin läpi. . .

— Jaahah, jaahah. . . Hyvä on.

— Kelju mies on opettajakin! sanoi Johanssonni.

— Jaahah, jaahah. . .

— Mutta hiidessä: Sydänmaan Miina! huusi Kempainen äkkiä.

— Se nyt on niin vanha kääkkä, että oli tuo missä oli, huomautti Salenjus hymyillen.

— Se ilmianto minun veljeni pappipirulle, kyllä se on toimitettava taivaaseen . . . hahhahhah . . .

— Pitää katsoa, ettei harjoiteta persoonallista kostoja, huomautti Pietikka vakavasti. — Tämä punainen liike on pyhä asia eikä sitä saa vetää alas ryöstön ja murhan tasalle . . .

Hetkeksi vaikenivat kaikki.

— Vain vastavallankumoukselliset voimat ovat toimitettavat pois tieltä, selitti Pietikka.

— Ei, ei, ryöstön eikä murhan tasalle, toisteli Johanssoni. — Mutta Tuunan Riikka kun paiskasi kaikki vaalijulistukset maantielle, alas rattailtaan. Niin kyllä jo on vastavallankumouksellista toimintaa. Ja meidän lehteä hän oli kieltänyt tuomasta silmiensä eteen.

— Ja kyllä vain viinaa on tarvittu kaikissa vallankumouksissa, kuiskasi Kemppainen viisaana ja vakavana.

— Pappi on ylllyttänyt saarnatuolistakin, sanoi Salenjus, — eikä ole huolinut varoituksista eikä mistään. Kyllä häntä on varoitettu.

— Papilla on niin paksut kellonvitjat, sanoi Kemppainen, — että sellaiset olisivat korjattavat yhteiskun-

nan talteen.

— Pappilassa harjoittavat lapsetkin vastavallankumousta! huusi Johanssoni.

— Ahoselta meni puotipalvelijakin Saksaan.

— Jaahah, jaahah. Pannaan ylös. Ei siksi, että tätä luetteloa tarvittaisiin. Toivomme viimeiseen saakka, että herraskaiset tulevat järkiinsä. Varoitan vieläkin päästämästä asioita yksityisten koston ja ryöstön luisuvalle pinnalle. Ja tietenkin on sanomattakin selvää, että tämä asia pysyy meidän kesken.

— Se on selvää kuin Kemppaisen muorin kahvi! nauroi Johanssoni ja tarjosi kunnioittavasti kumartaen paperossin kansanedustajille.

Salissa kajahtivat eläköön-huudot. Miehet, kaikki neljä, sekaantuivat kansan vilinään.

Eräänä pimeänä iltana jälkeen joulun ilmestyi Tuunan kyökkiin vanha mies, joka pyysi yösijaa. Riikka Tuuna pesi astioita pienen lampun valossa, öljy kun oli kovin vähissä. Tytöt tulivat lypsyltä, hameet korkealla ja jäätyneinä kahisten. Kissa sai maitoa teevadille pöydän alle ja latki sitä hiljaa.

— Sopii mennä vain pirtin puolelle, kehoitti Riikka vierasta.

— Jos voisi saada jotakin syötävän puolta, sanoi mies, ääni vavisten.

— Sitä ei nyt paljoa ole kenelläkään. Syökää jos tahdotte tuossa tyttöjen mukana. Totta kai vieraalla on paperinsa kunnossa, ettei tule ikävyvyyksiä taloon.

— Kunnossa pitäisi oleman.

Tytöt istuivat toisiaan vastapäätä, toinen ikkunan alla, toinen irtopenkillä, ja jyrsivät suurista reikäleivänpalasista. Ukko kastoi leipäpalaansa samaan suolakalakuppiin kuin hekin. Kukaan ei puhunut. Kello tikutti. Kissa makasi uuninkyljessä. Riikka päästi sisään koiran ja katosi.

Mutta koirapa karkasi ukkoa kohden ja alkoi iloisesti vinkua ja nuolla hänen käsiään.

— Onpa täällä ystävällinen koira, yritti vanhus pelästyneenä. — On kai penikka. Soh, soh. . . Eipä tuo taida olla hyvä vahti, kun noin suostuu vieraaseen.

Tytöt katsoivat häneen pitkään ja sanoivat, että se on penikka ja nuo venäläiset sen ovat opettaneet sellaiseksi, että se on joka miehen ystävä. Vieras sanoi nopeasti hyvää yötä ja tytöt kuulivat hänen askeltensa kopisevan alas portaita.

Mitä? Tuliko hän takaisin?

Riikka Tuuna istui Eino-Ilmarin kiikkutuolissa silmät ummessa, kun hän salista kuuli askeleita.

— Kuka siellä on?

— Riikka . . . hsss! Minä se olen. Etkö tunne. Ole Jumalan tähden hiljaa.

— Kuka minä?

— Etkö nyt tunne? Eino-Ilmari minä olen. Lähdetään pian pakoon. Osaatko tyynenä mennä kyökkiin ja lähettää tytöt nukkumaan . . . No mutta Riikka, hyvä ihminen . . .

Riikka oli vaipunut pikku-veljensä rintaa vastaan. Hän nieli siinä jonkinlaista kuivaa naurua, koetellen käsillään pojan olkapäitä, käsivarsia, niskaa, kasvoja.

— Niin, niin, minä se olen. Mutta minä olen julman vaarallinen. Jos ne koirat saavat tietää, että minä olen täällä, niin minä riipun hirressä ja sinä myös. Mene nyt siis kyökkiin ja koeta lähettää tytöt nukkumaan. Tai lähetä heidät kysymään vieraan papereja . . . Tai vielä parempi: mene itse ja kun et löydä ukkoa tuvasta, niin ihmettele ja lausu arvelu, että hän kai on mennyt muualle. Katso, koira, se pakana, se teki minulle aika tepposet, sillä se tunsu minut. Mutta sisko — nyt sinun täytyy olla terästä niinkuin ennen-

kin olet ollut.

— Minä en voi valehdella, yritti Riikka tuskissaan.

— Mitä sinä puhut? Valehdella? Tahdotko minut hirteen? Onko nyt kysymys valehtelemisesta. Sinä olet paha ja tyhmä.

— Olin mikä olin. Mutta puhutaan jostakin tärkeämmästä. Oletko todella täällä? Kuinka olet tullut? Missä olet ollut?

Eino-Ilmari tuli surulliseksi.

— Minulla siis ei ole turvaa sinun luonasi. Jos minua tullaan etsimään täältä, niin sinä heti sanot, että olen täällä.

— Älä minua kiduta, poika, tiedäthän, että minun täytyy riippua kiinni totuudessa. Kuka sinua täältä etsii.

— Ne tietävät asiat paremmin kuin yksikään meistä. Niillä on urkkijat joka paikassa. On hyvin mahdollista . . . jopa luultavaa, että ne nytkin tietävät erään ukon tallustelleen kylään ja tulevat tarkastamaan, minne hän on joutunut. Tytöt kertovat, että koira tunsi minut. Silloin minä olen kiinni.

— Oi, Eino-Ilmari, että tulitkaan. Miten minä voin sinua suojella? En valehtele, tiedät sen. Mitä minulle

sitten jää, jos luovun totuudesta?

— Minun kai ei olisi pitänyt tulla tänne. Mutta pelkäsin sinun menehtyvän epävarmuuteen. Me elämme kyllä kaikki, Toivo, Arvo, Olli. . . Onko varma, että kaikki täällä nukkuvat? Eihän täällä ole ketään? Toivo ja Arvo menivät väärillä passeilla rajan yli. Minä karkasin yöllä poliisivankilasta, josta minut piti lähetettämän Venäjälle. Eräs herra antoi minulle palttoonsa ja lakkinsa sekä silmälasinsa ja niiden turvissa pääsin läpi kaupungin. Olin sairashuoneella viikon. Sieltä sain lääkärintodistuksen, että minun täytyy lähteä Jämslään parantamaan keuhkojani. . . Jonkun Armas Laakson passilla lähdin Jämslään. Minua ei kukaan epäillyt, kävelin rinta sisäänpainuneena. . . No, mitä nyt? Riikka, et ole yhtään iloissasi tulostani.

— Tällaisten valheiden turvissa sinä olet säilynyt.

— Totuus olisi syössyt minut suoraan surman suuhun, ymmärrät toki sen. Minä olen oppinut ovelaksi, oi, et aavista miten ovelaksi! Ja sinäkin vielä opit.

— En ikinä! En tahdo!

— Odota sinä vain, kun hätä tulee.

— Teidän sananne olkoon jaa-jaa ja ei-ei.

— Olkaat viekkaat kuin käärmeet ja lempeät kuin

kyyhkyset . . . Olli meni suksilla yli jään . . . Hän tappoi ainakin kolme santarmia. Kyllä he hänen nyrkkinsä muistavat. Yhdenkin kauhean inhoittavan urkkijan hän löi tainnoksiin ja viskasi avantoon. Niin, niin, sillä muuten he olisivat tappaneet hänet. Se se juuri on sodassa: jollen minä tapa sinua, niin sinä tapat minut.

— Voi sielu-raukat, sielu-raukat!

— Älä sinä voihki, neuvokkuus on hyvä asia ja viekkaus on sodan parhaita apukeinoja. Ole terästä, sisko, niinkuin olet aina ollut. Äläkä sitä totuuttasi tuuppaa joka paikkaan, mihin ei se sovi. Suoraan sanoen: sinun saivarteleva totuutesi pitää sulkea sodan ajaksi johonkin alttarikaappiin ja ottaa sitten taas esiin . . .

— Poika . . . en tunne sinua, mikä sinulle on tullut?

— Olen kokenut totta ja satua, olen seikkaillut, elämäni on ollut täynnä vaaraa ja voittoa. Kaikki on ollut kuin satua ja runoa, miten vain tahdot . . . Tyttö, herää ja ymmärrä minua. Ymmärrä mikä on edessäsi, meidän suomalaisten edessä: sota.

Riikka vaikenä pettyneenä ja alakulolisena. Vihdoin hän kysyi Toivoa, Arvoa ja Ollia. Eino-Ilmari päästi tulemaan nopean sanojen pärskeen, joka vai-

kutti kuin sadekuura.

— Hyvin he voivat. En ole nähnyt heitä, mutta he ovat vimmatusti harjoitelleet Lockstädter-Lagerilla ja odottavat nyt Libaussa Suomen vapautuksen hetkeä. Siellä se on Ollikin jääkärien joukossa. Poika pahas valehteli olevansa kahdeksantoista vuoden vanha. Ne nielivät valheen kuin hyvänkin herkun ja Olli hoi-
taa nyt tietääkseni kuularuiskua. . . Siellä on paljon meikäläisiä, toista tuhatta kumminkin. Minä, minä olen hoitanut komerssia rajalla. On siinä ollut työtä siinäkin. Ja nyt on muutamia jääkärejä jo tullut koti-
maahan harjoittamaan suojeluskuntia. Pohjanmaal-
la ne jo ovat. . . suurilla jäillä harjoitellaan joulunpy-
hinä että kaikkaa. Tiedätkös, minä osaan sellaisen lau-
lunkin, että tulee hulluksi ilosta, kun sen kuulee. Tule
tänne, niin veisaan korvaasi. Mutta sinä et saa unis-
sasikaan toistaa tätä, muista se. Kun minä nyt osaisin
sen sinulle niin kuiskata, että ymmärtäisit. Minua it-
kettää aina, kun sen kuulen. No, korvasi tänne nyt,
tyttö. . . Oletko oikein harras niinkuin olet kirkossa,
oletko valmis? Kuule siis:

Syvä iskumme on, viha voittamaton,
meill' armaa ei, kotimaata.

Koko onnemme kalpamme kärjessä on,
ei rintamme heltyä saata.
Sotahuutomme hurmaten maalle soi,
mi katkovi kahleitansa.
Ei ennen uhmamme uupua voi,
kun vapaa on Suomen kansa.

— Jumala! pääsi Riikalta ja hän pusersi tuskissaan
pikkuveljen käsivarsia. — Vihaa ja kostoa . . . en ymmärrä . . .

— Et saa olla penseä, tyttö. Se on vapaan Suomen
sotalaulu, etkö nyt kuule. Jääkärit ovat sen tehneet Li-
baussa . . . Minä voisin lentää Jumalaa kaulaan, kun
sen kuulen. Katso, jääkärit ovat Jumalan lahja, ne
ovat ne, jotka ovat uskaltaneet uskoa Suomen vapau-
teen, ne ovat ne, jotka ovat tunteneet kevään rinnas-
saan ennenkuin kukaan muu . . . Minun täytyy nähtä-
västi puhua sinulle aivan niinkuin olen puhunut käy-
dessäni selittelemässä kansalle. Ei siksi, että se paljon
tarvitsi. Siellä Pohjanmaalla ollaan valveilla. Mutta
on kuitenkin täytynyt järjestellä. Olen käynyt puhu-
massa. Ja nyt puhun sinulle, sillä sinun täytyy herä-
tä ja järjestää asiat täällä. Katso, sota on ovella . . . Älä
keskeytä minua, minulla on niin lyhyt aika. Sinun täy-

tyy ensinnäkin ymmärtää jääkäriiliike. Se on jotakin hyvin ihmeellistä. Olen puhuessa verrannut jääkäreitä pajuihin. . . niin, niin, pajuihin. Tiedät miten aina olen pitänyt pajuista. Ja nyt tiedän miksi: siksi että ne tuntevat kevään ennenkuin mikään muu luonnossa. Jollen kuole vapaussodassa, niin ehkä vielä runoilen, siltä minusta tuntuu. Mutta kuulehan: et suinkaan sinä voisi antaa minulle vähän ruokaa. Kauhean kovaa leipää sinä tarjoat meidän väille. . . Niin, katso, paju kasvaa vesiojain varsilla ja ennenkuin yksikään toinen kasvi meillä aavistaa kevään lähestyvän, kuulee paju veden solinan syvällä maan povessa. Kevät tulee! Ja ennen pitkää ovat hopeiset kukat ilmestyneet metsään. Muistatko Ummen saarta, siellä ne aina ensinnä puhkeavat. . . Sinä saat uskoa, että kun jääkärit tulevat kotiin, niin kaikki nuoret seuraavat heitä. Pohjanmaalla se alkaa, samana päivänä riisutaan venäläisiltä aseet. Mutta ole hiljaa, hiljaa. . . Meillä ei ole aseita, sehän se on. Muuten olisikin leikkiä, mutta käy nyt paljain käsin asestettuja joukkoja vastaan. Ruotsi mokoma ei antanut. Mutta Saksa antaa. Hindenburgi ja Ville ovat meille suosiolliset — ajattelevat kai, että antaa lapsen yrittää. Ja ovathan ne nähneet

Saksassa, että jääkäreissä on sisua. Hitosti minun on nälkä, olin riistämäisilläni kissalta kupin, kun sinä sitä äsken kyökissä syötit. . . Etkä ensinkään armahtanut ukko-raukkaa, joka sinuun turvautui. En olisi uskonut, että sinä, jumalinen ihminen, olit niin kova. No, kuules nyt, ala sinä nyt kutoa ja kehrätä ja neu-loa valkokaartille. Ja mobilisoi kaikki luotettavat voimat. Mutta viisaasti ja taitavasti. . . Tuo nyt ruokaa, rakas lapsi. Ja sitten lähtee ukko Viljami Toivola taa-sen liikkeelle. Katso, minä olen lasinpuhaltaja Viljami Toivola ja lähden työansiolle Riihimäelle. Mitä minä antaisinkaan, kun pääsisin saunaan.

— Sota, kuiskasi Riikka raskaasti, — pitääkö nyt ryhtyä siihen? Eikö nyt ole muuta keinoa. . . ? Sotahan on meille toivoton.

— Ei ole! Und setzet ihr nicht das Leben ein. . . Mutta tuo jo ruokaa! Ja sitten takaisin taipaleelle.

Yö kului. Ennenkuin päivänsalo alkoi tuntua, täytyi Riikka Tuunan päästää pikkuveli ulos pimeyteen. Ei niin paljon valoa hän ollut uskaltanut sytyttää, että hän olisi nähnyt hänen kasvonsa. Ei portille hän saanut häntä saattaa. Ei mitään varmuutta hänelle jäänyt, pääsikö poika edes läpi kylän. Mutta jokin häikäi-

sevä valo tunki nyt vähitellen hänen sieluunsa ja hänen korvissaan alkoi soida se runo, jonka Eino-Ilmari oli lausunut ja joka hänestä ensi hetkessä oli tuntunut vihan ja koston julistukselta. Se oli sodanjulistus valhetta vastaan, sodanjulistus kansallista häpeää vastaan Suomenmaassa. Se oli Jumalan oma ääni, hänen kevtlähettiensä huuto kiusatulle kansalle. Se oli vapautuksen viesti syntiin vangituille sieluille.

Arvohan oli luvannut lähteä noutamaan kevättä! Hän tuo kevään!

Muutamana silmänräpäyksenä tuntui tämä kaikki ei ainoastaan uskottavalta, vaan luonnolliselta ja selvältä. Mutta jota enemmän vanha elämä paljastui talvipäivän harmaassa sarastuksessa, sitä kauvemman häipyi öinen satu. Riikka Tuuna ajatteli kuulemiansa vuoteellaan, tarkaten sydämensä lyöntejä ja tuttua arkista liikettä kaivolla, portaissa ja pihamaalla. Mutta kun hän sitten, yllään saappaat ja vanha toppatakki kulki lumiröykkiöiden keskellä navetan ja kyökin välillä, oli hän varma, että oli nähnyt hullua, vaarallista unta, joka rangaistaan tyrmällä ja kuoleamalla. Sielujen vankeus ei ole loppunut.

Oli kuitenkin yksi sävel, joka äännähti eikä otta-

nut vaietakseen. Runo, jonka Eino-Ilmari oli lausunut, ei ollut unta. Jääkärien runo oli totta.

Hän muisti, että jossakin sadussa joutsen oli lapselle ilmoittanut unessa tärkeitä asioita. Mutta jotta lapsi herättyään uskoisi unen ilmoitukseen, pudotti lintu poislentäessään valkean höyhenen ja jätti sen lapsen rinnalle.

Riikka Tuunallekin oli jäänyt valkea höyhen, runo, josta ei hän muistanut muuta kuin

...kun vapaa on Suomen kansa.

KURJET.

Kuka olisi uskonut, että viikossa kaikki niin voi muuttua? Kuka olisi uskonut, että seitsemää päivää myöhemmin Kankaan kirkonkylässä varustauduttiin lähtemään sotaan? Samat miehet, jotka viikko sitten vielä rauhallisina olivat nukkuneet talojen pirtteissä seinäkaappiensa alla, kiersivät nyt asekuormia ja tyhjinä odottavia ajopelejä työväentalon edustalla, valmiina heittäytymään istuimille ja lähtemään sodan seikkailuihin. Siinä olivat Mäkimatkan rengit Janne ja Jere, itselliset Linteeni, Aaltonen ja Halme, Rajalan vanhimmat pojat sekä lisäksi kymmenkunta muuta nuorta miestä. Johanssonin Karoliina etsi vielä viime hetkessä neulaa-lankaa kiinnittääkseen nauhan veljensä Linteenin hihan ympäri ja Rajalan muori tyrkytti poikiensa povitaskuun kahvipulloa, jonka hän oli tuonut heille evääksi.

— Juotte jäällä, pyyteli hän, — panin ensin pape-riin ja sitten neljä sukkaa päälle. Se on kuumaa vielä, vaikka juotte Ummen saaren tuolla puolella. Otatte sitten sukkaparin kukin taskuunne. Ihka uusia suk-
kia, itse olen kehrännyt langat ja kutonut. Kahvi on

varmasti kuumaa vielä Ummen saaren tuolla puolen.

Kukaan ei kuitenkaan kuunnellut häntä. Hänen tyttärenpoikansa Eemeli ja Iivari latoivat muun sakin joukossa selkäreppujaan kuormaan ja jäivät sitte sytyttämään paperossejaan muonareen ympärille, missä Mirja, Niinimäen topakka palvelustyttö istui leipäsäkkien päällä, ohjakset käsissä, valmiina minä hetkenä tahansa käskemään hevostaan liikkeelle. Se oli Tuunan vanha Virma, sama joka aikoinaan oli saatanut asemalle Somerin isännän ja Arvo Mäkimatkan. Se ei ollut edellimmäisenä joukossa, se oli aivan loppupäässä ja oli Kemppainen kironnut, kun Tuunasta oli pantu tällainen koni. Mäkimatkasta oli toki annettu säädyllinen hevonen. Se olikin jonossa ensimmäisenä. Eikä Somerin ja Paanasenkaan hevosissa ollut mitään moitittavaa. Tämä hevosasia oli huomioon otettava seikka pääasiassa sentähden, että se todisti eri talojen suhdetta punaiseen liikkeeseen eli kansan vallankumoukseen.

Aaltonen ja Halme tulivat portaille pistimet pysyissä. Heillä oli uudet sarkavaatteet ja hyvät saappaat. Punaiset nauhat lakkien ympärillä ja käsivarsissa hohtivat komeasti. Hiiron Manta, joka nyt niinkuin

marraskuussakin, oli otettu emännöitsijäksi talolle, hyppäsi heidän perässään ja kysyi kuka oli unohtanut tumpunsa. Aaltosen ne olivat. Hän pyöräytti Mantaa vyötäisistä ja Manta kurkottautui varpailleen ja kosketti terävää pistimen päätä pojan selässä.

— Kumpiko se nyt on se jaappanilainen? kysyi hän tärkeän näköisenä.

— Minulla se on jaappanilainen, sanoi Halme.

— Jaa niin, sanoi Manta, — tämä puukonmuotoinen. En opi eroittamaan vaikka ihme olisi.

— Opi helvetissä sellainen asia, kun olet sellaisella paikalla, sanoi Aaltonen, vetäen kintaita käsiinsä. — Tämä minun nelisärmäiseni on venäläinen, pane se mieleesi.

— No, katso nyt, opetti Halme, — tässä on lappeessa tällainen uurros, siitä pääsee veri hyvästi. Tämä on jaappanilainen. . .

— Nelisärmäinen on venäläinen ja se on jaappanilainen, josta veri pääsee hyvästi, hoki Manta kuin läksyä.

— Lahtarien veri, sanoi Aaltonen tynnosti, ikäänkuin olisi ollut puhe pikkuvasikasta, joka oli otettava hengiltä.

— Ettekös te nyt tosiaan huoli tätä kahvia, kuului Rajalan muorin ääni, — kun minä sieltä asti lähdin sitä tuomaan.

— Meillä on matkalla kahviasemia useampiakin, huudettiin joukosta. — Nyt on kansalla valta!

— Niin, naurettiin, — juokaa te muori, itse kahvinne. Kyllä vallankumous ruokkii väkensä. Antaa tyttöjen keittää ja hypätä, onhan Tuunajärven rannalla taloja ja taloissa tyttöjä.

— Kyllä minä niin mielelläni olisin tämän antanut, vaikeroi muori kaikista kielloista huolimatta. — Kun ne jäivät äidistään niin pieniksi nuo pojat ja minä olen ne hoitanut. . . Tuon Iivarin ja Eemelin. Ja niitten isä on niin tätä lähtöä vastaan. Ja minäkin olen heille sanonut, että. . .

— Olkaa hiljaa nyt, huusi Johanssonin Karoliina. — Antakaa sukat pojille ja pistäkää kahvi poskeenne. Hyvää se vanhalle tekee.

Muori ei kuitenkaan vaiennut.

— Minä olen heille sanonut, että joka miekkaan tarttuu, se miekkaan hukkuu. . .

Muonakuorman ympärillä rämähti nauru. Mäkimatkan renki-Aatu oli ottanut taskustaan viinapullon

ja tarjosi naukkua Mirjalle. Hetken tyttö arasteli. Hyi, ei hän ollut milloinkaan ottanut! Koska nyt kuitenkin oli sotaan lähdössä, niin kai sitä piti karaista luontoaan. Tuskin oli kuitenkaan tulinen juoma mennyt alas hänen kurkustaan, kun hän jo päästi niin hirveän irvistyksen, että kasvot olivat kuin vastasyntyneellä lapsella ja siihenä kävi kuin kissan sylkiessä. Miehet nauroivat.

— Pakana, sitä tyttöä!

— Eivät saa järjestyneitten heilat olla niin hempeitä.

— Taitaakin istua porvari hänen nahoissaan.

— Olkaa te. . . Pitäähän yhden pysyä raittiina, kun te kaikki keikahdatte hankeen.

— Hiidessä, eikö jo lähdetä? huudettiin jostakin ärtyneesti. — Mitä siellä sisällä kuhnaillaan. On tarkka käsky olla asemalla ennen aamujunan lähtöä.

— No, Mikko, otatkos sinä?

Pullo oli tullut nuoren Mikko Salenjuksen kohdalle eikä poika ensi silmänräpäyksessä tietänyt miten suhtautua tarjoukseen. Jos koskaan, niin piti hänen tällä hetkellä olla mies, mutta äidin kiellot kaikuivat vielä hänen korvissaan. Isäkin tuli samassa sisältä

ja asettui äidin puolelle huomauttamalla, ettei pojalle tarvinnut tarjota: hän oli vielä tottumaton. Myöskin Mirja keikautti itsensä toiselta syrjältä leipäsäkkiä toiselle ja, taputtaen poikaa puhdasihoiselle poskelle, sanoi:

— Lapsihan se on vielä.

Silloin tarttui Mikkoon kuuma vimma, hän ravisti tytön käden luotaan ikäänkuin se olisi ollut syöpäläinen ja otti askeleen sitä suuntaa kohti, minne pullo oli hävinnyt. Hän ojensi vapisevat kätensä ja sai kiinni pullosta. Hänen koko miehuutensa oli vaarassa ja saattoi pelastua vain tällä tavalla.

— Kas, kas, se poika on jo valmis sotamies!

— Ehket käännä Manton kanssa takaisin, vaan lähdet rintamalle?

Outo huumaa oli karannut läpi pojan jäsenten. Hetkisen piti hän silmiään kiinni. Mirjan käsi oli jo taas hänen leukapielissään eikä hän sitä estellyt.

— Ei, en minä Mikkoa päästä, puheli tyttö. — Eikö niin: me saatetaan pojat asemalle ja tuodaan sitten hevoset kotiin. Oikein totta: ei kukaan yksinään tätä roikkaa kotiin tuo, nehän ovat nuoria hevosia nuo, mitkä ovat lähetetyt Mäkimatkasta ja Somerilta.

Me mennään sitten yhdessä rintamalle Mikon kanssa. Vai ettekö te luule minun osaa van vetää housuja jalkaani.

Naurajat olivat tytön puolella.

Nuori Mikko selvisi hiukan ja katsahti isäänsä. Mutta isä oli selinpäin ja puheli ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut.

— Pääsen minä yksinänikin! huusi poika tulikuumana ja paiskasi Mirjan käden olkapäältäään, — en minä ämmiä tarvitse seurakseni!

Hän sai nyt naurajat puolelleen ja yltyi jatkamaan.

— Ja siksi toiseksi: jään jo tälle matkalle, jos katson sopivaksi. Jollette saa hevosia kotiin, niin antaa laukata pitkin Tuunajärveä, onhan siinä tilaa. Mitä porvarienv hevosten on väliä!

Taas naurettiin. Kaikki eivät kuitenkaan olleet tässä ryhmässä. Monet pojat kävelivät aivan yksikseen ja polttelivat. Venäläisiä tuli paikalle. Johan Kits oli heidän joukossaan. Hän kysyi Salenjukseita mitä odotettiin ja sai kuulla, että Kemppainen ja Johanssoni olivat menneet noutamaan säästöpankista rahaa. Kauppamies ei ollut toissapäivänä luovuttanut avaimia ja eilen hän oli ollut matkalla. Oli mahdollista, et-

tä oli täytynyt ryhtyä murtamaan lukkoja. Niin, myöhästymisen vaara jo oli, kuormat eivät olleet keveät. Että uskalsikin Huoponen.

— Minne ne meidän pojat menivät? toisteli Rajalan muori, pidellen kahvipulloa olkaansa vastaan kuin lasta. — Ei tule hyvää, ei tule hyvää. Olisivat ottaneet edes tämän pullon. Kahvi pysyy lämpimänä tällä tavalla, kun panee paperia ensin. Sen keinon opetti ruustinnavainaja, Relanterin rouva.

— Mitä siinä hoette ja valitatte, huusi vuorostaan Manta portailta. — Sanokaa pojille hyvästi ja lähtekää kotiin. Ei tämä lähtö sen kummempi ole kuin markkinareissu. Minä totuin tähän kaikkeen jo marraskuussa niin että ei se minusta ole yhtikäs mitään. Mikäs tässä eteen tuli: kun porvarit tahtoivat lujaa järjestysvaltaa työkansaa vastaan ja perustivat verikaartejansa, niin ei suinkaan siinä työkansa voi antaa itseään teurastaa niinkuin lampaat. Katsokaas, muori, se oli pakko. Ei suinkaan työkansa tätä huviksensa tee. Ja sinäkin, Helmisen Jenny, saisit lakata itkemästä. Kursinhan sinä heikoilta päiltä viet, kun noin itket. Kas, meidän pojilla on aate, eivät ne kaadu. Mutta lahtareita kaatuu kuin heinää. Kas, eivät ne osaa, kun ei

heillä ole aatetta, vaan käsi vapisee. Minä totuin tähän jo marraskuussa niin että tämä on jo niin mukavaa ja tuttua. Aijai, silloin parhaimpana aikana pantiin pataan kokonainen hieho ja perunoitakin vain tynnyrittäin. Ja kai tästä vielä nytkin tulee sama, jähka oikein päästään alkuun. Jenny sinä . . . älä hiidessä, ei sinunkaan solttusi kaadu, hän on samoja tovereita ja tunnustaa kansan vallankumouksen.

Muori oli tullut portaiden eteen ja tähtäsi katseellaan tyttöön, joka punaisessa villaröijyssään liikuske li portailla, vilun takia tömistellen jalkojaan permantoon.

— Siellä sisälläkö ne ovat . . . Eemeli ja Iivari? kysyi muori ja nousi jo portaita.

— Älkää te tänne, torjui Mäntä, — kyllä minä käsken pojat.

Mutta muori tunki hänen kintereillään läpi eteisen ja juhlasalin, jotka olivat täynnä vaateläjiä, punaista kangasta, kirjapinkkoja, tyhjiä ja täysiä pulloja, pahnoja, tilapäisiä vuodesijoja ja kiireisen syönnin jälkeen jätettyjä astioita, kirjastohuoneeseen. Siellä seisoivat todella pojat, seisoivat kahden ikkunan ääressä ja tupakoivat. He eivät tulleet iloiseksi. Näytti

siltä kuin he olisivat aikoneet lähteä muoria pakoon. Ymmärsihän sen, niin hienoja kuin he nyt olivat. Minnekkäpä he kuitenkaan olisivat päässeet, olihan muori heidät jo nähnyt. Hän lähestyi heitä nöyrästi ja hiljaa. Uusissa puvuissaan, nauhoissaan ja pistimissään saattoi heitä tuskin tuntea samoiksi, joita lapsina oli puettanut ja kylvettänyt.

— Ehkä minä sitten vain jätän teidät Herran haltuun, sanoi hän.

Hän ei enään puhunut pullosta. Ei hän myöskään itkenyt. Hän ei oikein tuntenut poikia. He ojensivat hänelle kätensä ja lähettivät terveisiä kotiin. Hän puolestaan toisti »Herran haltuun» ja kääntyi lähtemään. Mikä paikka tämä olikaan, jossa oli tällaiset määrät papereja. Nukkuiko noilla pahnoilla ihmisiä? Salenjusko se istui pöydän takana kirjoittamassa? Mitä hän kirjoitti? Mitä varten Ahvenainen läjäytteli papereihin sinettiä? Paperiin jäi pyöreä sininen merkki ja jokin kirjoitus. Pidellen toisella kädellään kiinni pöydistä ja toisella painaen pulloa rintaansa vastaan, muori pääsi läpi huoneiden portaille ja alkoi astua niitä alas. Hän oli niin pökerryksissään, että hän luuli venäläisen sotamiehen aikovan ryöstää pullon, jota

hän kantoi, vaikka ystävällinen solttu päinvastoin oli aikonut auttaa häntä portaista.

— Tämä on sama, joka varasti Marjelinin lesken lampaan, sanoi muori peittelemättömän kylmäkiskoisesti niinkuin lapsi. — Tunnen minä hänet. Hän sen vei, eikä ollut pimeäkään. Näytän vaikkapa paikankin metsässä, missä hän sen tappoi. Siellä odotti kaksi muuta ryssää.

Sotamies ei ymmärtänyt muorin ilmiantoa ja hymyili ystävällisesti. Manta puolestaan naurahti, että kuka nyt enään ajattelee Marjelinin lesken lampaita. Marjelinin leski saa karjaa miten paljon tahtoo. Nyt voi ottaa navetasta, mistä vain. Mikä talo siinä nyt olisi likimpänä?

— Minä en enään koskaan näe poikia, höpisi muori, hävitessään ihmisjoukkoon, joka oli yhtäkkiä melkoisesti suurentunut ja jossa jotkut itkivät, jotkut naurivat ja useimmat seisoivat äänettömässä ihmetyksessä.

Salenjus astui nyt vihellellen portaille ja silmäsi tielle. Sitten hän hyppäsi alas portaita ja asettui ensimmäiseen niistä reistä, jotka odottivat talon edustalla.

— Täytyy tästä mennä katsomaan, mitä pirua he

näin viipyvät.

Hän katui, että oli päästänyt Kemppaisen säästöpankkiin. Hän, suoraan sanoen, epäili, että Kemppainen voi ottaa rahoja itselleen. Johanssoni kyllä oli rehellinen mies, mutta niin typerä, että Kemppainen hetkeksi saattoi lähettää hänet pois ja sillaikaa mättää saappaanvartensa setelejä täyteen. Olisi pitänyt itse lähteä ottamaan rahoja. Kemppaisen teki kuitenkin niin mieli ja saattoi olla yhdeltä kannalta katsoen parempi, ettei mennyt pankkiin, siltä kannalta nimittäin, että tämä vallankumous ehkä ei onnistuisikaan ja että vielä pitäisi joutua vastaamaan teoistaan porvari-perkeleille. Ei siksi, että mitään vaaraa oli. Olivathan punaiset joka paikassa lyöneet lahtarit ja kelpo puhdistus oli täälläkin joka tapauksessa toimitettava ennenkuin uudesta yhteiskunnasta saattoi mitään tulla.

Rakkaus on kattilassa, mutta vihan täytyy palaa alla! Muuten ei tule valmista.

Tällaista se nyt on tämä työväen vallankumous! Tässä hän, Salenjuss, Mäkimatkan entinen orja vapautena laskettaa Mäkimatkan Liinaharjalla ikäänkuin se olisi hänen omansa. Ja omahan se onkin. Ei kukaan

tule siihen mitään sanomaan, tai saa pyssynpiipusta. Ei ihme, että rahavallan korpit keikkuvat ja sylkevät kiukkua ja herjausta työväenliikettä vastaan. Kateeksi käy. Mutta työn jättiläinen on kerrankin irroittanut kätensä kapitalismin grottemyllystä ja raataa nyt omaksi hyödykseen. Työn jättiläinen on kerrankin ottanut haltuunsa työn tulokset. Kukkarovalta vapisee. Saakeli sentään, mitenkä tämä onkaan juhlallista.

Akseli Salenjus, Mäkimatkan muonarenki, tunsii siinä, ajaessaan täyttä laukkaa läpi kylän, aavistamattontaa iloa. Ei milloinkaan ollut tuntunut näin mukavalta. Kuinka monet kerrat hän olikaan Mäkimatkasaa palvellessaan ajanut tätä hevosta, mutta kuinka aivan toista oli ollut. Siinä se juuri oli ero: silloin tuli koska hyvänsä joku haltiaväistä katsomaan ja vaanimaan ja määräilemään, ja riisti voitot kukkaroonsa. Nyt teki niinkuin itse tahtoi, otti hevosen ja ajoi niinkuin tahtoi. Siinä se oli ero. Ja tällainen olo tulee nyt kaikelle työkansalle. Se Eevertti pakana se aina tuli ja pani: ehkä lähdettäisiin... ehkä koetettaisiin... ehkä mentäisiin... , ehkä ja ehkä! Kerrankin tuli ja loi ojaa viikon miesten mukana eikä antanut hengenrauhaa. Varmaan hän on sillä kulmalla harjoittanut lahtare-

ja. Täytyy nopeasti soittaa sinne, että vangitsevat ennenkuin pötkii tiehensä. . . Saakeli sentään, ei humalassakaan ollut koskaan ollut näin mukavaa. Toisen näköinen oli nyt kyläkin. Raatajat seisoivat pystyssä päin ja vartioivat vallankumouksen turvallisuutta. Teiden risteyksissä heitä oli, jyvämakasiinien ovilla he pitivät vahtia. Punaiset merkit hohtivat kuin tuli. Ne olivat kipunoita vallankumouksen tulesta. Rakkaus on kattilassa, mutta viha palaa alla. Postikonttoria liketessä Salenjuss pidätti hevosen.

— Eikö Kemppaista ja Johanssonnia jo kuulu? huusi hän vahdeille ja kun eivät he mitään tietäneet, mutisi hän vain, että mikä piru niitä viivyttelee.

Ja hän huusi saman kysymyksen vielä niillekin vahdeille, jotka astelivat pitäjän jyvämakasiinin edustalla, vain senvuoksi, että tuntui mukavalta hihkua ja huutaa ja muistuttaa poikasille, ketä heidän nyt oli totteleminen. Toisen näköisiä totisesti olivat ihmisetkin. Ei ollut tarvinnut muuta kuin katsoa Johanssonnin tihrusilmäiseen Karoliinaan: niinhän hän puhui kuin itse Fiina Juuri! Ja nyt tuossa Niinimäen kesti-Maija: eikös tuo pysähtynytkin tiepuoleen ja niianut syvään niinkuin ennen kirkkoherralle. Valta oli

siirtynyt. . . Ja entäs Mäkimatkan Haru — mistähän tuo tulee? Kuinka hän onkaan liikkeellä? Eikö hänelle tullutkaan määräystä, että on pysyttävä kotiaarestissa? Sanooko tuo jotakin, kun meni märeksi tämä Liinaharja? Hetkiseksi pysähtyi pulppuava ilo entisen muonarengin rinnassa ja jännitys astui tilalle: sanooko Haru jotakin hevosesta?

Hän veti ohjaksia taaksepäin, nosti lakkia ja kysyi eikö Haaraltti herra ollut nähnyt Johanssonnia ja Kemppaista. Sydän seisahduksissa hän tuijotti entisen isäntänsä poikaa silmiin.

Mäkimatkan nuorin poika vastasi kohteliaasti, ettei ollut nähnyt ja otti taskustaan paperossilaatikon.

— No, nyt lähdetään sitten rintamalle, sanoi hän.

— Niin aina pitäisi. Juuri siksihän minä Johanssonnia ja Kemppaista. . .

— Onkos tietoa, missä asti se rintama nyt on?

— No ei ole sen tarkempaa kuin että asemalla on määrä olla ennen aamujunan lähtöä. Mutta voitolla punakaartti kaikkialla vain on.

— No niin näkyy lehdestä. . . Onpa nyt kaunis ilma ajaa. Ei nyt palele.

— Sellaista lauhaa tämä on ollut koko talvi.

— Onpa se hyvä, kun on vaatteista puute niin toisella kuin toisellakin puolella.

— Niin aina, niin aina.

— Ettekös ota vielä savuketta. Ottakaa pois pari kappaletta taskuunne.

Salenjus otti ja kiitti. Heti kun hän oli sen tehnyt, hän tunsu, ettei olisi pitänyt ottaa. Nyt jäi Haru siihen luuloon, että hänellä, Harulla on odotettavissa joitakin erikoisia etuja vallankumoukselta. Vaan pelkäsi päs. Ei koskaan ennen hän ollut tuolla tavalla nostanut lakkiaan eikä puhunut Salenjukselle noin arvokkaasti. Pelkäsi päs nahkaansa ja tunsu, että valta on siirtynyt. Ei puhettakaan hevosesta. Haru ei uskaltanut. Salenjus totesi tämän kaiken, mutta niin kirkkaana kuin hänen ilonsa äsken oli ollut, ei se enään palannut.

Säästöpankin siisti uusi talo tuli näkyviin. Sekin oli nyt oma, nimittäin kansan oma. Kansan valtuutetuilla oli siellä määräämisoikeus eikä porvareilla ja kukkaroäijillä. Äsken riemu olisi syystä voinut palata, mutta sitä ei kuulunut. Se oli ollut kuin iloinen lintu. No, kyllä se siitä vielä palaa. Ja se tulee kaikille ja varsinkin uusille sukupolville. Sillä tällä sukupol-

vella on vielä niskoillaan kapitalistijärjestelmän jättämä vararikko. Mutta ilo palaa kerta.

Vaan tuollapa he vihdoinkin tulevat. Etteihän vain Kemppainen ole saanut yksinään penkoa kassakaa-peissa. Kiusallinen epäluulo iski kyntensä Salenjukseen. Eikä se mitenkään haihtunut, kun hän näki edessään Kankaan kirkonkylän esikuntapäällikön ja rahastonhoitajan. Outo oli miehillä näkö ja oudonma-kuiselta tuntui heidän puheensa. Vai erehtyikö hän? Olivatko he juoneet? Jäykkinä kuin seipäät seisoivat aseistetut punakaartilaiset rahakuorman reenjalak-silla. Salenjus ei malttanut olla kysymättä, mitä pirua miehet niin olivat viipyneet. Keskustelu tapahtui sit-temmin huudahduksissa reestä rekeen.

— Mitenkä helvetissä me aikaisemmin olisimme valmistuneet, sanoi Kemppainen. — Huoponen va-lehteli olleensa matkalla eilen. Piiloitettuna hän oli. Tuunan tytär sen ilmaisi. Satuimme ohi ajaessa ky-symään, tietääkö hän, onko kauppias jo tullut kotiin. Kyllä hän meni hyvin valkoiseksi, kun sanoi, että »ko-tona kai hän on». Mutta sanoi kuin sanoikin sen ja me haimme ja pengoimme ja tavaramakasiinista hänet löysimme. Täytyihän siinä, helvetissä, mennä aikaa,

kun takavarikoimme puodin, julistimme miehen kotiarestiin ja pakotimme hänet antamaan säästöpankin avaimet. Pyssy ohimolle vain, mikä siinä auttoi.

— Se on sellainen meidän Riikka, ettei se sano muuta kuin juuri niinkuin asiat ovat! huusi Johanssoni ylpeänä entisestä emännästään. — Se ei valehtele, Tuunan Riikka, vaikka pantaisiin pää poikki.

— Hullu se on! tokaisi Salenjuss ja kysyi sitten paljonko rahaa pankista saatiin.

Ajaen jälkimäisessä hevosessa ei hän voinut nähdä, miten avuttoman näköiseksi Johanssoni meni. Kemppainen huusi hänelle tiukasti, että puhutaan niistä sitten. Ja niin ajoivat kansan luottamusmiehet täyttä laukkaa läpi kylän, piikkiniekkujen vartioima rahakuorma edellä, jäljessä Salenjuss ilkeine epäluuloineen. Joka ikkunasta katseltiin ajoa, työväenasunnoista juoksi esiin lapsia, iloisesti huutaen, ja koirat haukkuivat.

— Kyllä täytyy tännekin saada pari kuularuiskua ja tykki, touhusi Johanssoni, jaellessaan miehille rahaa. — Puhukaa nyt siellä piiriesikunnassa, että välttämättä toimittavat pari tykkiä ja... vaikkapa viisi kuularuiskua. Tämä on sentään niin rateekisti tärkeä

paikka — vai kuinka ne sanovatkaan — tämä kirkonkylä. . . No, kun ei näillä meidän venäläisillä ole niitä kojeita. Mutta kyllä he neuvovat niitä käyttämään, kun ne vain tänne saadaan. Ja hevosia me kyllä lähetetään hakemaan. . .

Aikuisten tehdessä viimeisiä lähtövalmistuksia, harjoittelivat lapset tuimassa kiihkossa maantiellä. Heitä oli toistakymmentä poikaa, käsissä kaaripysyt ja puusapelit, lakeissa punaiset nauhat. Johtaja oli muita vanhempi.

— Yks-kaks! Yks-kaks!

— Jo meni lahtarilta henki!

— Ja toiselta!

— Yks-kaks! Yks-kaks!

— Taas meni yksi saatana!

— Viis, kuus, kymmenen, sata lahtaria. . .

— Yks-kaks! yks-kaks!

— Olkaa hiljaa, lapset! huudettiin joukosta. — Oletteko hiljaa, junkkarit!

Esikuntapäällikkö tuli portaille. Salenjus päätteli hänen punoittavista poskistaan, että hän oli käynyt suutelemassa pulloa ja meni häntä likemmä. Selvästi tuli Kemppainen konjakilta, ja hienolta lisäksi! Olisi-

ko hän käynyt ottamassa auki laatikon, joka eilen hisuksissa oli otettu asemamakasiinista? Suutarin leskit sentään, se poika ei huolinut välipuheista: juuri oli sovittu, että yhdessä otetaan auki laatikko. Ei toki ollut Kemppainen ottanut paljoa. Hyvin hän asiansa toimitti. Ryhdikkäänä kuin sotaherra seisoi hän portailla ja puhui:

— ...kaikkiällä suuntaa kansa terävän teräskatseensa kapitalismin kukistamiseen. Kansa ei ole tahtonut sotaa, vaan porvarit ovat valinneet verisen tien. Työväenluokka on ollut pakotettu lähtemään kivääri olalla puolustamaan itseään ja korkeaa, kauvas tähtäävää aatettaan. Vaan kerran ne jotka nyt nauravat, tulevat itkemään. Kansa kyllä varoitti porvaristoa ryhtymästä luomaan lujaa järjestysvaltaa työväkeä vastaan. Meitä ei kuunneltu. Porvariston kermakerrokset nauroivat meitä vasten silmiä. Nyt seisotaan luokkasodassa. Lahtarit taistelevat harvainvallan puolesta, kukkaronsa ja kapitalismin puolesta, me taistellaan sitä varten, että työläisten kurjiin kotoihinkin kerrankin lankeaisi aamun rusotus, sitä varten, että heidänkin rintansa kerran saisivat riemusta kohota ja tuntea hyvinvointia ja onnellisuut-

ta. Toverit, jotka lähdette uhraamaan henkenne vallankumouksen alttarilla, muistakaa esiintyä arvokkaan, luokkatietoisien työläisen tavoin, tahraamatta käsiänne. Eläköön vallankumous! Eläkööt punakaartilaisemme!

Kankaan kirkonkylä kuuli eläköönhuutoja ja pian sen jälkeen työväenmarssin. Tuttujen sävelten saattamana liukui sotaan-lähtijöiden jono juhlallisesti läpi peltojen jälle. Seisoen ikkunoissaan tai rantatörmällä katselivat ihmiset kasvoja, jotka he olivat totuneet näkemään joka päivä, milloin huoneessa, milloin tiellä, milloin vainiolla, milloin ruokapöydässä. Nämä kasvot olivat silloin kuuluneet yhteiseen kotoiseen elämään niinkuin siihen kuuluu pihakoivu tai virstantolppa, joita ei huomaa ennenkuin niitä pois siirrettäessä. Nyt erkanivat tutut kasvot jyrkästi vanhasta ympäristöstään, melkein sillä tavalla kuin kuollut elävistä. Nuo lähtijät kävivät kallisarvoisemmiksi kuin ne jotka jäivät kotiin. He olivat valitut, he muodostivat uhrin. Ja heidän kauttaan siirtyi sota yhtäkkiä likelle Kankaan kirkonkylää. Sota, josta ei kenelläkään nykyisestä sukupolvesta ollut elävää käsitystä, tuli yhtäkkiä niin likelle, että se saattoi laasta pois

tuon oman kodin tuossa ja lävistää tämän oman sydämen tässä. Kauhut, joista sanomalehti viime aikoina oli kertonut, alkoivat yhtäkkiä elää silmien edessä aivan toisella tavalla kuin tähän asti, sillä nehän saattoivat uudistua täälläkin. Sota oli tähän asti ollut Kankaan kirkonkylälle kirjoitettua kertomusta — nyt se tuli aavistetuksi todellisuudeksi. Niinkauan kuin rekijonoa saattoi eroittaa kylässä, kantoivat laulun sävelet lähtijöiden korviin, kertoen siitä mikä liikkui jällellejääneiden mielissä. Viritettiin yhä uusia lauluja. Sää oli niin leuto, että saattoi liinoja huiskuttaen viipyä talon portailla. Pikkupojat jatkoivat nyt kenenkään häiritsemättä harjoitustaan maantiellä.

— Yks-kaks! yks-kaks!

— Nyt minä ammuin lahtari-saatanan!

— Tuossa meni Kankaan pappi-perkele!

— Yks-kaks! Yks-kaks! Pysykää rivissä. Tarttee olla koreasti. Pysykää rivissä! Tarttee totella johtoa. Minä suutun . . . Yks-kaks! yks-kaks!

Heitä ei kukaan kuunnellut. Ei myöskään kukaan kuunnellut muoria, joka painaen hyljättyä kahvipulloa rintaansa vastaan, kompastellessaan metsätiellä toisteli: »ei tule hyvää, ei tule hyvää» aivan niinkuin

hän olisi unohtanut kielen kaikki muut sanat.

Sillaikaa kun naiset ja lapset näin omistivat ajatuksiaan sodalle, kokoontuivat miehet, nimittäin Kankaan kirkonkylän esikunta, perimpään huoneeseen karttojen ja paperien ympärille.

— Täytyy tulevaisuudessa katsoa, huomautti Johan Kits, ettei päästetä mukaan saattajia. Se hermostuttaa miehiä, kun naiset itkevät. On paras, että lähtö tapahtuu pimeällä.

— No se nyt oli tämän kerran, katkaisi hänet Salenjus lyhyesti. — Tämä nyt oli ensimmäinen kerta. Eikä niitä naisiakaan käy suututtaminen, niitä tarvitaan tässä vielä pirusti!

Oli paljon järjestettävää: vahtivuoroissa oli tullut sekaannusta, peräkulmille täytyi lähettää sanoja, että miesten on liityttävä punakaartiin, taloista täytyi toimittaa keräämään vaatteita, Tuunasta oli kieltäydytty antamasta lehmää, kirkon avaimet olivat saatavat esikunnan haltuun, kauppamies täytyi kutsua vallankumoustuomioistuimen eteen, venäläiset vaativat talon salia kahdesti viikossa tanssia varten. Salenjus oli kuitenkin päättänyt, että hän, ennenkuin ryhtyy mihinkään muuhun, ottaa selvän raha-asiasta.

— Yksitoista tuhatta sieltä lähti, sanoi Kemppainen ja katseli ystäväänsä jäykästi silmiin. — Pennejä päälle, ei ollut aikaa laskea. Johanssonin takana ovat.

Salenjus koputteli rystysillään karttaan, joka oli heidän edessään pöydällä ja katseli tiukkaan esikuntapäällikköön.

— Täytyy olla enemmän, sanoi hän äänellä, jolla vanhempi veli säikähdyttää sisartaan. — Minä menen sinne itse. Onpa ihme, jollei löydy rahoja.

— Sopii mennä, vastasi Kemppainen täydelleen levollisena. — Olenhan sanonut, että täytyy kerätä taloista ylellisyydet. Nahissellakin on sellaiset paksut kultavitjat.

— Saakeli, pitääkö sitä aina uudestaan selittää, ettei vallankumousta saa päästää ryöstöön. Olithan siinä itse siinä, kun Pietikka sanoi... Ja toistithan saman äsken, kun puhuit äsken, niinkuin piti...

— Olin minä kyllä ja toistin... Mutta...

Kemppaisen ikenet tulivat näkyviin ja silmissä välähti.

— Niinkuin eivät herrat Helsingissä... tai »toverit», miksi heitä vain tahtoo kutsua, pitäisi puoliaan.

Vallankumous ottaa aina sellaiset niinkuin kultavitjat. Ne ovat ylellisyyttä. Vallankumous tasoittaa aina ylellisyydet.

Salenjus rauhoittui. . Ehkei Kemppainen ollut mitään ottanut. Ehkä sattui olemaan kassassa vain senverran. He tulivat siihen johtopäätökseen, että täytyi lähettää mies Helsinkiin hakemaan rahaa ja muutenkin puhumaan näistä Kankaan pitäjän asioista. Pietikka kyllä ajaa asiat, kunhan hänelle ensin selvittää. Se on se kirjoittaminen täällä sellaista huonoa eikä puhelimesta kuulu. Ja nythän ovat matkat vapaat. He olivat juuri päässeet täyteen yksimielisyyteen, kun Salenjus yhtäkkiä kuohahti:

— Olenko minä mikä kerittävä lammas, ettet sa-
nassasi pysy. Vai etkö luule minun eroittavan keltais-
ta valkoisesta.

Kemppainen ymmärsi hänet ja kuohahti takaisin.

— Mitä pirua sinä minua härnäät. En minä sinun
konjakkisi vaivainen ole. Minä heitän vaikka löylyä
konjakilla, niin paljon minä sitä saan.

— Mistä sinä sitä niin saisit, sanoi Salenjus epäil-
len.

He huomasivat kuitenkin äkkiä molemmat, ettei

heidän johtomiehinä sopinut kinastella ja vaikenivat, kukin jääden epäluuloonsa.

Hiiron Manta pisti päänsä ovesta ja kysyi, kuka miehistä tulee pienentämään lehmänruhoa. Ahvenainen ja nuorempi Linteeni olivat heti valmiit. Manta ei kuitenkaan vielä poistunut, vaan valitti, että Elviira ja Aina, joiden pitäisi olla hänellä vakituisina apulaisina, istuvat kestikievarituvassa poikain kanssa. Hän on niitä pyytänyt, mutta niitä täytyy kovistaa. Salenjuss käski hänen vain toimittaa ruokaa pöytään ja lupasi mennä kovistamaan.

Piiriesikunnasta soitettiin, että pitää valmistaa paikka vähintään viidellekymmenelle haavoittuneelle. Jos tarvittaisiin. Ei ole mitenkään sanottu että tarvitaan, mutta on mahdollista, että rintamaa lyhennettäessä taistelut siirtyvät tälle kulmalle. Muuten kaikki hyvin. Oulaassa oli ankara taistelu perjantaina. Vihollinen kohdisti tykkitulensa pääasiassa työväentaloa kohden, mutta se säilyi vahingoittumattomana. Eiväthän ne pirut osanneet ampua. Kuularuisku- ja kivääritulesta haavoittui muutamia miehiä. Lahtarien mieshukka suunnaton. Työläisten yksimielisyyden todisteeksi sopii mainita, että taistelun aikana

muunmuassa vaimot ja lapset latailivat kuularuiskunauhoja. . . Miehet täältä? Niin, kyllä ne pian ovat siellä. Lisää miehiä? Koetetaan lähettää. . . Muonavaroja? Lähetetään. . . Koetetaan lähettää. . .

Salenjus, joka oli telefonissa, toisti kaikki mitä pii-riesikunnasta sanottiin niin että huoneessaolijat heti kuulivat sen. He istuivat äänettömässä jännityksessä, paperossit hampaissa. Vain pahnat toisessa päässä huonetta kahisivat, kun toverit, jotka olivat niillä pitkänään, kääntyivät, ja Manta rupesi hyppelemään paikallaan ja ääneti läjäyttelemään käsiään.

Innostuneet olivat muutkin.

Se sairaalajuttu siihen nyt tuli hiukan tielle. Olivatko nyt paikat siellä likempänä rintamaa jo niin kiinni, että haavoittuneita täytyi tuoda tänne asti? Etteiväthän vain hoitaneet lahtarienkin haavoittuneita. Oli sellainen inhimillinen laki, että haavoittunut oli ihminen, olipa hän sitten oma tai vihollinen. Kerran-kin — missä se nyt olikaan? — olivat lahtarit ottaneet vaivaistalon asemapaikakseen. Mutta kun siellä säilytettiin sairaita ja vanhuksia, niin eivät työläissoturit ryhtyneet sitä pommittamaan. Sillä lailla käyttivät raakalaiset hyväkseen työläisjoukkojen inhimillisyyt-

tä. Oliko parempi sijoittaa haavoittuneet taloihin, vai-ko ryhtyä väliaikaisen sairaalan pystyynpanoon? Siinä se oli säästöpankin talo vapaana. Ja Tuunassa oli sisar Hulta. Hän ei kuulunut olevan paha porvari. Venäläistenkin kanssa oli pitänyt seuraa.

Tuli uusi telefonisana. Siihen vastatessaan kiroili Salenjussia niin paljon, etteivät läsnäolijat saaneet asiaa selvää.

Mäkimatkan Atte, joka piti Laarin taloa, oli päässyt karkaamaan. Eevertti Mäkimatka otettiin kiinni viime tingassa. Edellistä kyllä ajettiin takaa ja samassa tarkoituksessa pyydettiin Kankaan kirkonkylässäkin pitämään varalta, jos karkulainen käytyreineen ilmaantuisi sinne. Niinikään oli paras tarkastaa Mäkimatkan ja Somerin talot. Kaikesta päättäen olivat veljekset olleet suuremmankin lahtarijärjestön johdossa.

Koko Kankaan kirkonkylän esikunta kiroili uutiset kuullessaan ja päätti ottaa porvari-pirut lujille. Ja vielä inhimillisyyttä sellaisille!

— Mitä se Tuunan tytär nykyään nauraa? huudahdi yhtäkkiä Hiiron Manta, joka oli asettunut pahnoille Johan Kitsin viereen. — Nauraa hän ja hymyilee. Si-

täköhän hän hymyilee, että lahtarit ovat päässeet pakenemaan?

— Kysytään häneltä, huudahti Johanssoni. — Kyllä hän sanoo niinkuin asia on. Huoposestakin sanoi heti.

— Hän on hullu! tokaisi Salenjus. — Pietikka käski säästämään naisia, mutta jollei hän anna lehmii ja täytä muitakin määräyksiä, niin hänet täytyy ottaa lujille.

— Hän on vain ollut niin toisen makuinen, väitti Manta. — Hymyillyt.

Johan Kits naurahti.

— Hänen on antaminen kirkon avaimet, jatkoi Salenjus. — Jollei hän olisi selvästi hullu, niin olisimme jo kohdelleet häntä toisella tavalla. Mutta kun nykyaikana ottaa maitolitrasta viisikolmatta penniä ja voikilosta kolme markkaa, niin, helvetissä, silloin on ihminen hullu!

— Ukon se on syy, sanoi Johanssoni. — Kyllä Riikka ottaisi enemmän, mutta ukko puhuu aina siitä että mitä se ihmistä auttaa, jos hän voittaisi koko maailman ja saisi sielullensa vahingon. . .

Kits naurahteli niin että se herätti yleistä huomio-

ta. Vihdoin hän sai suunvuoron.

— Kyllä minä tiedän syyn siihen, miksi neiti Tuuna hymyilee. Mutta ei se ole mikään poliittinen syy. Se on aivan yksityistä laatua. No, sellainen vain. . . rakkauden syy. . .

— Laita ruoka pöytään, sanoi Silvenjus yhtäkkiä tiukasti. — Mantaaa! Ruoka pöytään. Täytyy tästä lähteä toimiin. Ei tällainen kelpaa.

Manta kivahti istumaan käsiensä varaan.

— Ja kehenkäs se laiha kääkkä olisi mielistynyt?

— No, vaikkapa. . . vaikkapa minuun!

Mantalta pääsi nauru.

— Eihän nyt hullumpaa. Kaikki vanhatpiiat tässä! Hänhän oli sen Arvon morsian, sen joka ammuttiin Ruotsin rajalla. Ja entäs te?

— Onhan neiti Tuuna kaunis tyttö.

— Tyttö? Ja kaunis?

Manta hirnui kuin hevonen.

— Niin, sitä minä vain, että neiti Tuunan ilon syyt ovat aivan yksityistä laatua. Kuka sitä uskoisi, että rakkaus uskaltaa nostaa päätään näin keskellä valankumousta.

— Helkkarissa, huudahti esikunnan emännöitsijä,

— silloin se vasta uskaltaakin. Ja jahka tänne nyt tulee sairaala! . . .

Salenjukselta meni kärsivällisyys niin että hän polki jalkaa Mantan edessä. Noita kaupunkilaisnaisia ei saanut tottelemaan. . . No, olihan Manta ollut palveluksessa kaupungissa, vaikka täältä olikin kotoisin. Mutta toteltava on, saakeli vie! Eikö Manta nähnyt missä siivossa lattia oli? Sylkeä ja paperosseja puuronaan. Nouskoon heti keittämään kahvia.

— Ei toki kylmene kahvipannu tässä talossa yöllä eikä päivällä! huusi Manta suuttuneena. — Ja vaikka loppuisi kahvi maailmasta, niin ei lopu Kankaan kirkonkylän esikunnasta.

— Tuo tänne sitten. . .

— Kuinka se lehmä paloitellaan? kysyi ovella Linteeni.

Sinä päivänä, jolloin ensimmäinen joukko lähetettiin rintamalle, oli Kankaan kirkonkylä siirtynyt sodan piiriin. Toisin tuntein kuin ennen katseltiin nyt Tuunajärven jäälle, toisin tuntein tartuttiin sanomalehteen. Mitä hyvänsä saattoi tapahtua. Ja aika, jolloin ei mitään tapahtunut, oli täynnä odotuksen jännitystä. Huhut täyttivät ilman kuin vihaiset itikat sa-

teen edellä. Kerrottiin, että Saksasta oli tullut suuri aselaiva valkokaartilille, mutta punaiset olivat sen kaapanneet ja räjäyttäneet laivan. Yli neljäsataa valkoista oli räjäyksessä saanut surmansa. Senaatti oli päässyt pakoon Pohjanmaalle, se tiedettiin varmasti. Senaatin puheenjohtaja oli pelastunut ihmeellisellä tavalla. Hänen luoksensa oli eräänä yönä tullut naamioituja miehiä, piikit pystyssä. Vähissä pukimissa oli suuri herra pistinten välissä kuljetettu kadulla odottavaan autoon ja sitten oli hurjassa ajossa menty kaikkien punakaartiketjujen läpi. Metsässä vihdoin olivat miehet riisuneet naamarinsa ja senaattori oli saanut kuulla, että muutamat urhoolliset valkokaartilaiset olivat ryhtyneet ryöstöön saattaakseen maan korkeimman viranomaisen turvaan. Kerrottiin myöskin, että samaista korkeaa virkamiestä oli yritetty kuljettaa ilmalaivalla, mutta sitä olivat punaiset ampuneet tykillä. Luultavasti koko ilmalaiva oli tuhoutunut. Jossakin oli murhattu yksitoista henkeä, miehiä ja naisia, aivan syyttömiä ihmisiä. Punaiset väittivät, että valkoiset olivat tehneet murhan. Porvarit olivat saaneet tietää, että murhatuissa oli kaksi maisteria, yksi lehtori ja ylioppilaita — miksi valkoi-

set olisivat murhanneet heidät? Helsingissä oli kuollut nälkään ihmisiä. Porvoon jäällä oli ollut suuria taisteluja. Valkoiset olivat kätkeytyneet kivien taakse ja hylkeenpyytäjien avulla olivat punaiset pyydystäneet heitä kuin otuksia ikään, niin että koko jää nyt oli ruumiita täynnä. Helsingissä oli pantu toimeen suuri elintarvetarkastus. Porvareilta oli tavattu kahvia säkittäin. Rautatiellä oli sattunut sellainen tapaus, että eräs hyvin vanha rouva oli kulkenut kahden tyttärensä kanssa. Tyttäret olivat puhuneet, mutta rouva vain nukkui. Hän oli hyvin vanha ja sairas. Eräällä asemalla oli samainen vanhus äkkiä noussut, ketterästi hypännyt penkille, ottanut matkalaukkunsa ja lähtenyt tiehensä. Hameen alta oli näkynyt housunlahe ja miehenjalka saappaineen. Se oli ollut naiseksi puettu mies. . . Voikilo maksoi kaupungissa neljäkymmentä markkaa, kananmunat kolme markkaa kappale. Olisipa täällä saanut ne hinnat! Mutta ylösostajat maksoivat täällä kolmannen osan. . . Muutamat valko-kaartilaiset olivat paenneet erään kartanon vinnille ja talon naiset olivat asettaneet heidät siltapalkkien alle ja peittäneet vanhoilla sanomalehdillä ja muulla roskalla. Punaiset toivat sinne poliisikoiran, löysivät

miehet ja teloittivat. Yhdellä valkokaartilaisella oli ollut ruumiissa kolmetoista kauheaa haavaa . . . Ilmestyi jokin salainen lehti, joka oli painettu silkkisille nenäliinoille. Se kertoi uutisia valkoisten puolelta. Mutta sitä ei kukaan täällä ollut nähnyt. Miksi se oli painettu silkkisille nenäliinoille eikä paperille? Muste oli hyvin omituista: sitä ei ensinkään näkynyt ja nenäliinaa saattoi käyttää niinkuin nenäliinaa ainakin. Mutta kun kuumalla raudalla silitti ohutta kangasta, niin kävi muste yhtäkkiä selväksi, kirjoitus näkyi. Olisipa tännekin saanut sellaisen nenäliinan, että olisi tietänyt jotakin varmaa. Porvarit mielistelivät Saksan keisaria ja koettivat saada saksalaisia joukkoja teurastamaan Suomen omaa työväkeä.

Puhuttiin, että Mäkimatkan isäntä oli kätkenyt suuria elintarvevarastoja ja että hänen nuorin poikansa oli ostanut kokonaisen vaununlastin miesten karvalakkeja, joita hän säilytti lukitussa makasiinissa asemalla ja joita hän korkeasta hinnasta myi ympäri pitäjien. Mäkimatkalle oli tiistainvastaisena yönä tullut viisi kuormallista punakaartilaisia ja heitä oli kestitetty väkijuomilla ja parhaalla mitä talossa oli — olivatko Mäkimatkalaiset punaisia? Kolme sa-

laperäistä miestä oli liikkunut kirkonkylässä. Heidän jälkiään oli tavattu heinäladoissa ja vanhassa myllyssä, jossa he nähtävästi olivat asustaneet useita päiviä. Arveltiin heitä samoiksi, jotka eräänä yönä olivat tunkeneet Jokisen lesken mökkiin ja urkkineet häneltä tietoja venäläisistä, punakaartista ja muusta. Kaikki hänen ruokavaransa he olivat vieneet, mutta maksaneet kaikesta. Tietenkin he olivat lahtareja — niin röyhkeitä olivat lahtarit. Heitä ryhdyttiin kyllä heti seuraamaan, mutta ei saatu kiinni. Jokisen leski väitti yhtä Ahosen Kalleksi, puotipalvelijaksi, joka pari vuotta sitte oli kadonnut. Hän oli kyllä paljon muuttunut, mutta varmaan se oli hän. Kirkonkylän eskunta kiroili ja noitui, mutta linnut olivat auttamattomasti päässeet pakoon. Väitettiin, että Kemppainen oli säästöpankkia tyhjentäessään itse pitänyt kymmenen tuhatta markkaa. Johanssoni oli ihmeellisen näköinen, kun sitä häneltä kysyttiin. Huoponen makasi sairaana, niin hän oli pelästynyt. Kuinkahan kauvan Tuunan Riikka uskalsi kieltää Salenjukselta kirkon ja kuinka kauvan kirkkoherra pitää jumalanpalveluksia? Viime pyhänä oli kirkossa ollut vain kaksitoista henkeä, niiden joukossa Rautajärven vanha isän-

tä ja Sokea-Leena taluttajapoikineen. Nikkari-Eeti oli pysäyttänyt pojan ja leikillä kysynyt: kenenkäs sinä olet poika? Ja vähämielinen lapsi oli sanonut; »Jumala mun isäni, Leena mun äitini, kirkko mun kotini» ja purskahtanut itkuun. »Mitä sinä itket?» oli Eeti kysynyt. Ja poika oli töintuskin saanut suustaan: »kun oli niin vähän väkeä kirkossa.» Silloin oli Eeti pahasti nauranut ja lähtenyt.

Vallitsi odotus niinkuin rajuilman edellä. Mitä tästä tuleekaan?

Kun Mirja ja Salenjuksen Mikko saapuivat kyyti-retkeltään, tiesivät he kertoa kummia asioita. He olivat viipyneet sentähden, että heidät oli pantu viemään vankeja. Kaksi miestä oli asetettu Mirjan reen perään ja kaksi kaartilaista oli tullut Mikon rekeen. Vankeja ajettiin edellä. Toinen oli pitkä ja nuori, hänellä oli silmälasit. Toisella oli parta; hän oli lyhyessä turkissa. Tuskin oli kuitenkaan päästy jälle, kun hevoset pysäytettiin ja miehet, niinhysin vangit kuin kuljettajat, astuivat reestä. »Ajakaa vähän matkan päähän», sanoi toinen kaartilaisista. Pitkä nuori poika vapisi niin, että hampaat kalisivat. Ei ollutkaan ihme, hänellä oli vain hiihtopaita. Vanhempi kysyi, ei-

kö hän saisi antaa toverilleen turkkiaan. »Se on turhaa», sanoi toinen kaartilaisista. Mutta toinen huusi samassa: »No, riisu sitten!» Mirja ja Mikko ajoivat taakseen katsomatta. Yhtäkkiä kuului yhteislaukaus ja hevoset läksivät menemään nelistäen. Toinen laukaus seurasi. Hevoset menivät kuin hulluina. Kuului jotakin huutoa ja yksityisiä laukauksia. Hevosia oli mahdoton pysäyttää. Tilsat vain lentelivät ajajien korvissa, Mirja keikahti jalat pystyssä, äkillisestä nykäyksestä reen perälle, mutta ei uskaltanut edes huppuroida pystyyn, vaan makasi siellä kiehkurassa kuin koira, kuullen takanaan Mikon huudot »soo-soo-soo, ptruu-ptruu-ptruu» sekä hevosen läähätyksen. He eivät tietäneet miten pitkä aika oli kulunut, kun hevoset vihdoinkin hiljensivät vauhtiaan ja he uskalsivat katsoa taakseen. Ei näkynyt mitään muuta kuin luminen jäänpinta ja punertavat metsänlaidat taivasta vastaan. . . . Junassa oli ollut pieniä mustia miehiä mustissa pukimissa ja mustat ja pienet olivat heillä silmät. Junailijat sanoivat heitä pääkallomiehiksi. Ja yhdessä tavaravaunussa oli ollut kokonainen pino ruumiita. Olisi luullut olevan halkoja, jalat kun aamuhämärässä töröttivät ulospäin. Kenelläkään ei ollut

saappaita, ne olivat ryöstetyt, se oli lahtarien työtä. Oli myöskin ollut lapsi, jonka äiti matkalla oli vangittu. Kukaan ei tahtonut ottaa haltuunsa lasta ja se parkui odotushuoneessa niin että kuului kauvas ulos. Mutta yksi vartioivista punakaartilaisista sanoi: »ottaa lahtarimukulan piikinkärkeen, sillähän siitä pääsee!» Kukaan ei kuitenkaan tehnyt sitä ja lapsi kirjui kirkumistaan. Lahtarit olivat perjantaina saaneet haltuunsa Oulaan kylän. Petoksella ja kavaluudella he tunkivat eteenpäin, sillä heitä oli tuskin puoltasataa miestä, mutta he komentelivat metsässä rykmenttejä ja ratsueita ja muuttivat ainoaa kuularuiskuaan paikasta toiseen niin että punaiset luulivat heillä olevan paljon useampia. Vangiksi joutui kolmatta sataa miestä, toiset sanoivat viidettä sataa. Puhuttiin myöskin, että lahtarit oitis asettivat johtajat Oulaan kartanon navetan seinää vastaan. . . Perkeleitä he olivat eivätkä ihmisiä.

Kankaan kirkonkylä kuunteli jäykkänä ja henkeä pidätellen näitä sanomia. Nuotta, joka sitä oli piiritänyt jo pitkän aikaa, kiristyi kiristymistään. Vielä kohosi mahtava rakennusrykelmä paikallaan, niinkuin viljavainio kohoaa ennen raepilven tyhjenty-

mistä. Rauhalliset kivinavetat, iloiset asuinrakennukset ja juhlallinen kirkko, kaikki katseli vielä lauhaa talvitaivasta kohden, niinkuin ne olivat tehneet vuosikymmenien aikana. Sekä kodit että ihmiset olivat vielä koskemattomina. Säästykö Kankaan kirkonkylä, vai tuhoko sen perii?

Inhimilliseen raivoon, mikä riehui pohjolan mail-
la, vastasi talvi harvinaisen leudolla säällä ja hymyilevällä taivaalla. Tuskinpa miesmuistiin oli ollut täl-
laista talvea. Aamut vaikenivat ystävällisinä kuin ke-
väällä, päivisin kävi suloinen tuulenleyhkä, ikään-
kuin pääsiäisajan lumikukkaset jo olisivat huokuneet
ilmoille sulamisen tuoksua. Illat lankesivat raukeina
ja uneliaina. Ihmiset tarkenivat seisoskellessaan ran-
tatöyräällä silmäilemässä Tuunajärven jäälle. Ei kuu-
lunut tykinpauketta. Kauhut pysyivät vielä loitolla.
Kaikkeen tottui. Tottui siihen, että punakaartilaiset
vartioivat tienhaaroissa ja jyvämäkasiineilla. Tottui
siihen, että piti olla esikunnan lupalippu, kun halusi
lähteä ulkopuolelle kotiporttia, kauppapuotiin, pap-
pilaan jopa kirkkoonkin. Tottui siihen, että Salenjus,
Kemppainen, Vuorelan pojat ja muut tarkastivat ja
penkoivat taloissa. Tottui siihen, että esikunta otti he-

vosia ajoihinsa mielinmäärin ja että se lähetti noutamaan lehmän, lampaan tai maitoa, milloin hyväksi näki. Tottui siihen, että se katsoi talojen huonekaluja liinavaatevarastoja yhteisomaisuudeksi ja kuljetti niitä tulevaan sairaalaan, jonka oli määrä sijaita säästöpankin talolla. Tottui siihen, että venäläiset kahdesti viikossa pitivät tansseja ja soitollaan ja humalaisella menollaan täyttivät kylän. Tottui siihen, että kirjeet avattuina tulivat perille, tai eivät tulleet ensinkään. Tottui elämään ilman sanomalehtiä. Tottui siihen, että telefonit olivat auki tai suljettuina esikunnan harkinnan mukaan. Joka talossa oli pinkoittain pieniä, likaisia paperilippuja, joihin oli painettu Kankaan konkylän esikunnan leima sekä vikuroivalla käsialalla kirjoitettu: »yksi lehmä otetu punakaartile», tai »50 litra maito otetu punakartile». Kaikkeen tottui. Tottui myöskin huhuihin. Oli tukalaa, mutta olisi saattanut olla paljon tukalampaa. Sai olla kiitollinen, että oli näin hyvä. Oikeastaan oli parempi kuin ensi aikoina. Jumalanpalveluksetkin menivät nyt rauhassa eikä ihmisiltä kysytty lupalippuja, kun he virsikirjat käsissä suuntasivat askeleensa herranhuonetta kohti. Sokean-Leenan taluttajapojankaan ei enää tarvinnut

itkeä. Kirkossa ei ollut aivan vähän väkeä.

Eräänä aamuna heräsi kirkonkylä outoon hälinään: venäläiset tekivät lähtöä. Oli sellainen kiire, etteivät he ehtineet mennä sanomaan tutuille hyvästi. Nopeasti hyvästeltiin kortteeripaikoissa ja sitten päätäpahkaa marssiin. Naiset, jotka olivat pitäneet seura heidän kanssaan, jopa joutuneet heidän lastensa äideiksi, ehtivät tuskin käsittää mistä oli kysymys, kun miehet jo olivat poissa. Heidän itkunsa särähti tyhjään ilmaan, heidän kätensä tavoittivat turhaan kaukaa-tulleita, joiden kanssa he eivät olleet osanneet puhua, mutta joiden sydän oudosti tuoksuvan kiiltonappitakin alta oli lyönyt heidän sydäntään vastaan. Miehet olivat jo kaukana. He eivät lähteneet Tuunanselälle, vaan maantietä. Heidän menonsa tapahtui kuin pakokauhussa. Miksi he olivat menneet? Miksi niin äkkiä? Mitä se tiesi? Hyvää vaiko pahaa? Kankaan kirkonkylä kyseli tätä henkeä pidättäen.

Johan Kits oli jäänyt ja pyrki palvelukseen Tuunalle. Miksi Johan Kits oli jäänyt? Mitä se tiesi? Hyvää vaiko pahaa?

Kankaan kirkonkylä kyseli tätäkin henkeä pidättäen.

Riikka Tuuna ei ottanut Kitsiä taloon, vaikka siellä olisi tarvittu miestä, vanha vouti kun mieliharmista yhtämittaa sairasteli. Mitä Riikka meni ärsyttämään Kitsiä, sellaista hyvää miestä, jota jokainen oli kilpaa ottamassa. Ties mitä siitäkin vielä saattoi seurata. Kits pyrki Somerille ja Sylvi otti hänet avosylin. Ehkäpä hänestä oli pieni lohdutus kaiken sen jälkeen, mitä Sylvi oli menettänyt: everstin. Kirjurin kanssahan välit olivat tykkänään rikki. Sylvihän ei ollut enään tahtonut päästää häntä taloon, koska hän pelkäsi hänen tekevän pahaan lapsille. Esikunta ei ollut ensinkään hyvillään, että Kits meni yksityiselle. Häntä olisi kyllä tarvittu esikunnassa.

Eräänä päivänä vaikenivat telefonit. Ei minnekään päässyt. Mutta taloista hälyytettiin kaikki hevoset liikkeelle hakemaan haavoittuneita.

Kaikki hevoset — varmaan se tiesi, että sota yhtäkkiä oli siirtynyt likemmä. Varmaan oli ollut taistelu jossakin näillä mailla. Kuitenkaan ei ollut kuullut tykinpauketta. Kaikki hevoset — varmaan oli ollut suuri taistelu.

Kankaan kirkonkylä näki pitkän hevosjonon laskeutuvan alas tuttua rantatöyrästä ja katoavan jälle.

Oli annettu käsky, ettei hevosia saa säästää.

Jähmettyneessä jännityksessä odotti Kankaan kirkonkylä hevosia palaaviksi. Asumuksissa toimitettiin arkiset askareet, mutta ajatukset eivät olleet niissä. Liedet lämpisivät ja sauhu kiiri piipuista ilmaan, mutta mieli lensi järven taakse, sinne minne hevosjono oli hävinnyt. Keitä tuovat miehet kuormissaan? Kutka ovat haavoittuneet ja kutka kaatuneet? Kuljettiin tuttuja, koviksi tallattuja polkuja navettaan, aittaan, saunaan ja takaisin tupaan, mutta tämä kaikki tuntui tarpeettomalta.

Kylän naiset valmistivat siteitä. Pappilan rouva oli asettunut toimen etunenään. Sisar Hulta antoi neuvoja. Riikka Tuunaa ei nähty yhteisissä talkoissa. Se ei jäänyt esikunnalta huomaamatta. Pappilan rouva selitti, että hänen piti hoitaa emäntää, kun Hulta oli täällä. Se ei vakuuttanut esikuntaa.

Joko mitä näkyy Tuunanselällä?

Tulisella kiireellä oltiin työssä entisellä säästöpankin talolla. Kirjava varasto vuoteita oli saatu kokoon. Siellä olivat talojen vierassängyt, kaikkinaisista huutokaupoista ostetut herrasvuoteet ja vinteiltä kootut telttasängyt. Laupeudentyö oli tasoittanut kuilut ja

parhaimmassa sovinnossa täyttivät naiset oljilla patjoja ja valmistivat siteitä. Myöskin pappilan ja Some-
rin lapset olivat mukana. Heidän kätevyytensä liito-
narkkileikistä tuli nyt hyvään tarpeeseen. Keskustel-
tiin joka kulmalla taloa.

— Näihin parempiin vuoteisiin pitää sijoittaa vai-
keammin haavoittuneet.

— Tuskinpa niitä tänne lähetetäänkään, ne sijoite-
taan sinne likemmä.

— Mitenkä meidänkin miesten lienee.

— Kyllä näissä vain hyvin nukkuu. . . Pahnat ta-
saantuvat pian.

— Ne ottavat nyt miehet pakosta. Joka ei mene, se
ammutaan.

— Ei se meidänkään isä olisi mennyt, mutta kun
sanottiin, että vain vartioimiseen tarvitaan. Rinta-
mallemenosta ei ollut puhettakaan. . .

— No kun ei rintamaa silloin ollut. Kansa toki
uskoi, etteivät porvarit johdattaisi asioita teurastuk-
seen. Porvarit sanovat itseänsä sivistyneiksi, mutta
he ovat hyenoja, raatelevia petoja. . . Äitivainaja aina
kertoi, kuinka kun kartanoon meni pyytämään kaski-
lupaa, piti olla »tuomisia» nyytit täynnä, voita, kanan-

munia . . . Kello kahdelta yöllä mentiin riihelle . . . Savupirtti oli asuntona. Niistä se on tämä sota. Kun puhui patruunan kanssa, piti seisoa paljain päin, vaikka oli kova pakkanen. Niistä se on tämä sota . . . Mitä porvarit menivät tahtomaan lujaa järjestysvaltaa työväkeä vastaan?

— Sanovat, että Kankaan lähteestä olisi löydetty miehen ruumis. Ei, ei tiedetä kuka hän on.

— Kas, kas noita pappilan pikkutyttöjä, niin ne ovat kuin valmiita ruustinnoja.

— Somerin Irja, hän syö piparikakkua.

— Tämä on ainakin viides.

— Sylvi istuu omissa ajatuksissaan.

— Sekä eversti että kirjuri ovat poissa.

— Se kuuluu tuo vanhin tytär olevan äidilleen niin paha.

— Tuunan isännän rahat ne menivät parempiin taskuihin. Ei äijä ajatellut, kun rikkauksiaan kokosi, että ne tulisivat kansan haltuun.

— Kyllä hänellä vielä on takanaan, eivät ne kaikki olleet pankissa.

— Kirkkoväärti oli itse sanonut, että hyvä oli, kun rahat menivät.

— Sen hän sanoo vain siksi, että hänellä on pääsäästöt takanaan.

— Ei, oikein totta: isäntä kuuluu olevan tyytyväinen siitä että rahat menivät. Hän sanoo, että hänen sielunsa nyt on niin köykäinen olla.

Somerin ja pappilan lapset olivat viikkokausia kestäneen kotiaarestin aikana ehtineet jonkun verran vieraantua toisistaan.

— Mene pesemään kädet, sanoi Haagar Irjalle. — Tulee haavakuume, jollei ole ihan puhtaat kädet.

— En minä viitsi! sanoi Irja ja keikautti päätään.

— Täytyy viitsiä.

— Mutta minä en viitsi.

— Mene kotiin sitten, sanoi Lyydia.

— Minä olen niinkuin tahdon.

— Täällä ei saa olla niinkuin tahtoo. Pitää tehdä työtä.

Irja naurahti ja keikautti taasen päätään. Jeremias loi häneen katseen ja ehti nähdä, että Irja punehtui.

— Sinä olet tyhmä tyttö, sanoi Haagar, posket kuumina.

Irja ei sanonut mitään, mutta nousi ja varustautui lähtemään pois lasten pöydästä. Jeremias loi häneen

taasen katseensa ja näki, että hän oli purskahtamaisillaan itkuun. Hän kierteli jotakin tilkkua nuoraksi käsissään eikä tietänyt minne joutuisi. Jeremiaan kävi häntä sääli.

— Älä sinä turmele kangasta, sanoi Lyydia armotomasti. — Kankaasta on puute ja tulee paljon haa-voittuneita.

Irja paiskasi rievun kädestään ja huusi, kasvot hehkuen:

— Sinun isäsi otetaan pian vangiksi, tiedätkö sinä sen!

Pappilan lasten käsissä pysähtyi työ.

— Mistä sinä sen tiedät?

— Se ei ole totta!

— Kukaan ei uskalla koskea meidän isäämme, mutta sinulla on sellainen äiti, että hänet saa viedä vaikka . . . vaikka sikoläättiin!

Vanhat ihmiset olivat kuulleet ja tulivat rauhoittamaan lapsia. Anna-Liisa Nahinen vei nopeasti tyttärensä huoneen kulmaan ja nuhteli heitä.

— Kun Irja sanoo, että isä otetaan vangiksi! huusivat lapset väkivaltaisen itkun puistatuksessa. — Eihän se ole totta? Mutta Irjan äidin saa ottaa vangiksi,

hän on huono ihminen.

— Mistä te olette saaneet sellaisia sanoja suuhunne, puheli äiti kalpeana. — Ehkä isä otetaan vangiksi sentähden, että hänen lapsensa ovat pahat. . . Ja äiti myöskin. Menkää nyt paikoillenne ja olkaa oikein kiltit.

Irjan äiti oli hänkin koettanut taltutella vanhinta lastaan, mutta Irja oli riistänyt kätensä hänen kädestään ja paennut häntä askel askeleelta. Äitiä hävetti. Hän päätti kotona antaa tytölle vitsaa, niin suuri kuin hän olikin, ja palasi työhönsä. Yksinään ajelehti Irja pitkin huonetta. Kaikki seurasivat häntä katseillaan.

Pappilan tyttöset tulivat paikoilleen. Heidän kohtauksensa Irjan kanssa oli sekin nähty ja kuultu.

Irja seiso ikkunan ääressä ja hypisteli uudinta, Jeremias meni hänen luokseen.

— Tule vähän tänne, sanoi poika ja pujotteli läpi vuoteiden ja erinäisillä käsityötarpeilla kuormitettujen pöytien eteiseen ja ulos.

Tyttö seurasi häntä hetken päästä ja eksytteli katselijoita viipymällä milloin pöytien ääressä, milloin ikkunoiden luona. Vihdoin seiso i hän kuistilla, vaaleat, silkinpehmeät hiukset loistaen tummaa sametti-

pukua vastaan ikkunoista kumottavassa valossa.

— Mitä sinä tahdot? huusi hän alas.

Jeremias seisoj lumessa ja tarkkasi jotakin outoa tärinää jalkojensa alla. Kuinka kaunis Irja olikaan!

— Tule tänne lumeen, sanoi poika.

— Mitä minä siellä?

— Tule.

— No?

Jeremias kuunteli. Suuret lempeät tähdet paloivat taivaalla, niin alhaalla, että miltei saattoi luulla niiden puhjenneen esiin tummien mäntyjen oksilta. Jääpuikot katonnurkkauksissa kimmeltelivät ikäänkuin ne olisivat kuuluneet johonkin satulinnaan. Pehmoisesti putoeli silloin tällöin puista lunta. Äänettömänä kohosi metsä toisella puolen rakennusta ja miltei yhtä äänettömänä lepäsi kylä toisella puolella.

— Sano sitten! vaati Irja.

— Mitä tuo oli? kysyi Jeremias kalpeana.

— Mikä?

— Tärähdys.

— Minä menen sisään.

— Ei. . ., virkkoi poika kuin heräten. — Minä tahdoisin pestä sinut puhtaaksi. Tässä on lunta. Tahdot-

ko? Älä naura . . . Olet tahriintunut, mutta Jumala tah-
too, että olisit puhdas. Sydämessäsi sinun pitää tulla
puhtaaksi. Tämä peso on vain merkki . . . uusi kaste.
Ei, ei . . . älä mene, sinä olet niin kaunis. Minä koske-
tan sinun otsaasi valkoisella lumella. Me menemme
naimisiin jahka me tulemme suuriksi . . . Ei, älä vie-
lä . . . Vasta kun me olemme suuria. Meidän täytyy ol-
la puhtaita ja Herralle pyhitettyjä.

Tyttö irroitti vastenmielisesti kätensä leikkitove-
rin kaulasta. Hän jäi pitelemään pojan kättä ja painoi
sitä huuliaan vastaan.

— Tuletko minulle, kun me olemme suuria? kysyi
poika juhlallisesti.

— Tulen.

Poika vei hennossa kädessään lunta Irjan otsalle.
Yhtäkkiä vaipui hänen kätensä ja sulava lumi valui
hankeen.

Nyt kuuli Irjakin. Jeremias jätti hänet, juoksi ylös
portaita, tempasi auki oven, karkasi läpi eteisen ja,
seisoen äitinsä edessä kalpeana ja sotilaallisen jäyk-
känä, hän lasisen terävällä äänellään huusi:

— Tykit!

Ja hän toisti vielä kerran:

— Tykit paukkuvat Tuunajärven takana.

Kaikki kädet pysähtyivät. Äänettömyydestä kuului yhtäkkiä Johanssonin ääni:

— Ne... ne... ne ovat: tiplot! Jo kuuluu tännekin. Tiplot... tiplot ne ovat...

Nämä ensimmäiset tykinlaukaukset olivat kuin merkinanto. Tapaukset alkoivat tästäpuoleen huimaavalla vauhdilla seurata toisiaan Kankaan kirkonkylässä. Kaikki tunsivat ratkaisun lähestyvän. Sota likeni Kankaan kirkonkylää.

Jo samana yönä sai vastavalmistunut sairaala ensimmäiset potilaansa. Itse Fiina Juuri oli lähtenyt heittä saattamaan Leena Lipposen avustamana. Ja seuraavana aamuna varhain täytyi hevosten palata viemään tämän paikkakunnan punakaartilaisia muualle ja tuomaan tänne toisipaikkakuntalaisia. Sellainen siirto oli välttämätön.

Kemppainen ymmärsi heti paikalla tämän välttämättömyyden, mutta Salenjuss, Johanssoni ja muut asettuivat vastakynteen. Rouva Juuren täytyi vedota Pietikkaan, pääesikuntaan Helsingissä ja vihdoin kuolemanrangaistukseen, ennenkuin sai miehet liikkeelle.

Telefoni soi kaiken yötä.

Mutta minne oli Ahvenainen jäänyt joukosta?

Hän oli osalleen saanut ruumiskuorman. Kaikista hänen estelemisistään huolimatta, oli kuorma lisäksi pantu niin suureksi, että hänen oli mahdoton pysyä toisten jäljessä. Onneton paikka se oli, että juuri hän oli joutunut likelle tavaravaunua, missä veriset, puolialastomat ihmisjäännökset viruivat läjässä päälletysten kuin eläinten ruhot missäkin teuras-tajan puodissa. Mikä piru hänet panikin menemään sinne juuri silloin! Tuttu junamies huusi, että tulkaa katsomaan, olisiko täällä ruumiita... eli miehiä... sieltä Kankaalta. Ahvenainen ei voinut kieltäytyä, lisäksi oli hän utelias. Hän tunsii oitis paikalla läjässä Rajalan Iivun kasvot;... ne olivat ihka eheät... Hänen teki mieli nähdä, olisiko Eemelin käynyt yhtä huonosti... Paljon huonommin vielä oli Eemelin käynyt. Hänen ruumiinsa keskikohta oli yhtenä ainoana mustana verikuoppaana. Ihan rupesi pyörryttämään ja pahasti ottamaan kiinni sydänalasta. Mutta junamiehet vain komentelivat, että sinne rekeen oikopää-tä! Ja kun Ahvenainen tahtoi nyt lähteä, huusivat he, että täällä voi olla vielä muitakin Kankaalta. Oudolta

se tuntui, kun näitä vainajia vain paiskeltiin maahan ikäänkuin olisi käsitelty puuntynkiä. Suuret rukkaset käsissä tarttui mikä elävistä miehistä kiinni jalkoihin, mikä hartioihin vainajia. Hoo-op! Ja kolisten putosi ruumis maahan.

— Eikö tuo ole Halme? Onkos hänkin jo mennyt?

Hän se oli lopultakin, vaikkei häntä ollut helppo tuntea.

— Ja tuo on Linteeni! Kylläpä ovat pirut häntä repineet.

— Sitten onkin jo tarpeeksi! änkötti Ahvenainen, pitäen kiinni vaunun seinästä. — En pysy muiden hevosten jäljessä, jos kuorma tulee kovin suureksi. . . Älkää hiidessä enään panko. . . Eivät nuo ole Kankaalta. . .

— Ykskaikki mistä ovat, ei suinkaan niitä enää vaunuun panna, kun sieltä kerran on otettu. . .

— Minä en vie noita kaikkia, huusi Ahvenainen, kurkku kuivana. — En vaikka mikä olisi. . . Mitä helvettiä niitä kaikkia minun hevoseeni. . .

Junamiehet työnsivät vaununoven kiinni niin että rämisi, ja ennen pitkää seiso i Ahvenainen yksinään kaamean kuormansa ääressä. Hänen hevosensa kor-

vat viittasivat harallaan taaksepäin eri ilmansuuntiin ja sen riippuvien huulten raosta kuului tyytymättön kuorskina. Tykinlaukaus teki kuitenkin silmänräpäyksessä lopun sekä hevosen että miehen epäilyksestä. Hevonen pääsi liikkeelle ja mies heittäytyi kiireesti mukaan. Kuinkahan likellä rintama jo olikaan. . . . Sanottiin tykkien kantavan niin kauas. Oli tämä tiekin ajettu näin helkkarin huonoksi. Ja sairaiden rekijono kulki jo tuolla selällä. Kun saisi edes sen kiinni, niin kelpaisi. Hevonen meni minkä pääsi, mutta nuo edellimmäisetkin menivät keveillä kuormillaan minkä pääsivät. Koeta, koeta, Poika! Ylös-alas. Tie oli ajettu loiville laineille, reki kulki syvissä uomissa niinkuin tukkitiellä. Ylös-alas, huiskis-haiskis! Koetetaan, Poika! Pimeäkin tulee, hauskempi on kulkea joukossa. Ahvenainen oli, kiinnittäessään kaiken ponnistuksensa edellimmäisiin hevosiin ja kuunnellessaan yhä uusiintuvia tykinlaukauksia, hetkeksi unohtanut, mitä hänen kuormassaan oli. Yhtäkkiä tuuppasi joku häntä olkapäähän. Hän muisti samassa silmänräpäyksessä, mitä seuraa hänen takanaan oli ja häneen iski ajatus, että joku vainajista on ojentanut kätensä ja käynyt kiinni häneen. Häntä karmi jää-

tävä kammo, täytyi karaista luontoaan kaikilla voimilla ennenkuin sai katsotuksi taakseen. Kangistunut jalkapari rikkinäisissä sukissa törrötti hänen hartioidensa takana. Ruumiit olivat ajaessa luisuneet. Täytyi nousta korjaamaan. Kun ei ollut edes peitettä, milä olisi verhonnut vainajat, eikä köyttä. Olivatpa ne käyneet raakamaisiksi nuo junamiehet, kun mättivät kaatuneet tuolla tavalla rekeen. Yksiä samoja sosiaalidemokraattejahan ne olivat kuin nämäkin kaatuneet, eivätkä heille sen enempää kunnioitusta osoittaneet. Peitteet olivat kaikki jääneet alle. Olisi ehkä voinut kiskoa jonkun esille, jos olisi iljennyt ruveta penkomaan reenpohjia. Mutta juuri siellä alla olivat Eemelin ja Iivarin ruumiit . . . ja Linteeni . . . ja Halme. Iivolla olivat silmät auki ikäänkuin ne anoisivat apua. Ja tuolla, joka on tuossa päälläpäin, on otsa halki. Se on tuntematon mies. Tuonne keskelle joutui joku, johon ei saanut katsotuksikaan, jotakin niin hirveää sille oli tapahtunut. Lahtarien se on tekoa tämä kaikki, sodan se on tekoa. Lahtarit tahtoivat lujaa järjestysvaltaa ja työväen täytyi pitää päänsä.

Ahvenainen oli parkaisemaisillaan: taas ne koskettivat hänen olkapäitään. Mitä ne hänestä tahtoi-

vat? Olikohan hän ehkä sanonut yhtä ja toista, jota ei olisi pitänyt sanoa? Ei olisi pitänyt yllyttää uutta esikuntaa pappilaisia vastaan. Vieraspaikkakuntalaiset aikovat murhata papin. . . Ahvenaisen tuli mieleen kuinka Nahinen istui hänen kanssaan kansliassa ja luetti hänelle vuorisaarnaa. . . Ei siksi, että hän luke- mista olisi koskaan tarvinnut, osasi hänen vaimonsa Liisa toki lukea niin että aina sai katsotuksi lehdestä uutiset. Mutta ruustinna oli usein tunnin lopulla tullut huoneeseen ja tuonut kahvia ja Jeremias oli juos- sut sinne hänkin ja pyytänyt, että hän saisi opettaa Ahvenaisen kirjoittamaan. Pitää. . . pitää, kun tästä pääsee kotiin. . . mennä esikuntaan ja sanoa, että rankaisevat miten rankaisevat, mutta eivät tapa. . . Pitää myöskin mennä puhumaan Kustaa Kemppaiselle, ettei hän vain tee pahaa Sydänmaan Miinalle. Eihän Miina mitenkään yllyttänyt lähtemään viinatehtaal- le. Miinanhan luultiin kuolevan. Mutta kun Kustaa Ahvenaiselta uteli asiaa, niin Ahvenainen sanoi, että ei suinkaan pappi muuten olisi mitään tietänyt koko tehtaasta. Mitenkä tulikaan sen sanoneeksi.

Alkoi jo hämärtää ja Ahvenainen ymmärsi, ettei hän saa kiinni haavoittuneiden kuljettajia. Hevonen

oli tottunut tykinlaukauksiin eikä enään pitänyt kii-
rettä. Yön selkään tässä joutuu. Ja luontonsa täytyy
saada karaistuksi. Kuka tietää, kun tässä sota näkyy
likenevän näitä kotipaikkoja, vaikka joutuisi vielä sa-
malle kohdalle kuin nuo vainajat. Mutta hän ei ota
asetta käteensä, se on sanottu. Hän panee vaikka-
pa kätensä havutukille ja napauttaa etusormen poik-
ki niin ettei voi ampua. Sen hän tekee. Taikka hän
lähtee sydänmaalle ja kätkeytyy, aina hän kolon löy-
tää, jääköön muija mihin haluttaa, sillä onkin paljon
rohkeampi luonto. Se on ollut tykkänään toinen asia,
kun on ollut esikunnassa ja käynyt taloissa vaatimas-
sa lehmiä ja karjaa ja hakemassa aseita ja karkulai-
sia, niinkuin silloinkin, kun Eeverttiä ja Lauria etsit-
tiin Mäkimatkasta. Sitä sellaista palvelusta teki mie-
lellään. Ja mukavaa oli esikunnassa kantaa Mantal-
le puita ja vettä ja paloitella vasikanruhoja ja pai-
naa leimoja esikunnan lupalippuihin. Mutta ei kos-
kaan hän sitä ajatellut, että hän joutuisi tällaiseen,
niinkuin nyt ruumiitakin kuljettamaan. Ja että näitä
oman kylän miehiä piti joutua näin kovalle paikoil-
le. Helvetti yhtäkaikki, mitä Kemppainen ja Salenjussanoisivatkaan, jos näkisivät hänet näin pehmeänä.

He leimaisivat hänet oikopäätä lahtariksi, ei siinä mikään auttaisi. Mutta he eivät toki ole tässä.

Nyt ovat nuo toiset jo päässeet Pukkisaaren rantaan. Senjälkeen katoavat he näkyvistä. Ei ole enään sitäkään, että silmä voisi heidät saavuttaa. Paina päälle, Poika, kuolla pitää jokaisen!

Hän suomi ruoskallaan hevosta ja sai sen pieneen juoksuun. Heti tuupattiin häntä taasen olkapäähän. Kuolleesta jalasta riippui jokin vaateriekale, joka häälyi. Ahvenainen kiroi ja päätti, että hän nousee jalksille, ottaa tuota pirua kainaloista ja vetää sen taaksepäin niin että se kerrankin pysyy. Vaikka henki siihen paikkaan jäisi, niin sen hän tekee.

Hän pysäytti hevosen, hyppäsi alas ja korjasi rukaset tiukasti käsiinsä. Olisi ollut edes tupakkaa, niin olisi ollut mukavampi lähestyä noita matkatovereja. Mutta tupakankin oli tullut tarjonneeksi asemalla loppuun. Tai vielä parempi olisi ollut viina. Iskien katseensa voimakkaaseen rintaan, johon paita oli liimautunut verellä kiinni, iski Ahvenainen leuat toisiaan vastaan ja tarttui vainajaa kainaloihin. Kankeat käsivarret nousivat. Mitä? . . . Valkoinen nauha . . . ryvettynyt, verinen nauha, mutta valkoinen . . . käsivar-

ressa. Ei punainen nauha. Eikä se ollut jälkeenpäin siihen pistetty, se oli neulottu. Vainaja oli lahtari.

Ahvenainen joutui aivan ymmälle. Tämä oli niin uusi asia, ettei hän ymmärtänyt, miten nyt menetellä. Jos hän yhtäkkiä olisi nähnyt pirun istuvan kuormalaan, niin ei hän olisi voinut enemmän hämmästyä. Hän oli kuljettanut lahtaria. Kaikkien noiden oikeiden ruumiiden joukossa. Ruumiinakin olivat lahtarit petollisia ja tuppasivat sekoittamaan köyhälistön asiaa. Jos Kemppainen ja Salenjussaat tietää, että lahtarin raato on virunut sankarien ruumiiden joukossa, niin hän, Ahvenainen, joutuu siitä edesvastuuseen, hänet eroitetaan puolueesta, kukaties... niin, kukaties ammutaan. Mitä hän nyt sitten tekee tuolle koiralle? Ottaako hän sitä harteista ja viskaa hangelle? Mutta entä jos tuolla alla olisi useampiakin valkoisia nauhoja?...

Hänelle tuli sekainen olo ikäänkuin sisälmyksiä olisi sotkettu seipäillä tai pää olisi ollut täynnä häkää. Kunhan ei tästä kävisi niinkuin Parannan isännälle... Mutta junamiehethän ne panivat hänen kuormaansa sekä toverit että lahtarit ja sanoivat, että yksikaikki mistä ovat ja keitä ovat. Ne olivat niin saman-

laiset, ettei hän huomannut heitä eroittaa, haavoissa ja verissä kaikki. . . Sovussa ja hiljaapa kuolleet olivat olleet kuormassa keskenään, ainoastaan häntä, elävää, oli lahtari hätyytellyt. Mistä hän häntä moitti? Haava, joka oli halkaissut hänen päänsä, ei ollut lahtarien tekoa. Sitäkö hän häneltä kysyi, että miksi häneltä oli lyöty kallo halki? Pää meni sekaisin, kun näitä asioita ajatteli.

Pukkisaaren rannassa putosi hevonen yhtäkkiä sulaan. Mitään tervetulleempaa ei Ahvenaiselle olisi voinut sattua. Hän sai vielä hartioihinsa viimeisen täräyksen kauhealta syyttäjältä ja päätti samassa silmänräpäyksessä, että hän nyt jättää sekä oikeat että väärät ruumiit oman onnensa nojaan. Riidelkööt tai sopikoot miten tahtovat, hän ei pane järkeänsä alttiiksi heidän tähtensä. Eroittakoot hänet Kemppainen ja Salenjuss puolueesta — mitä sillä on väliä! Mutta hepä eivät uskalla, kun hän sanoo, että mitenkä hän niin raskasta kuormaa kuljetti sulan läpi.

Näitä ajatellessaan riisui hän jo hevosta ja hölkkötti ennen pitkää läpi Pukkisaaren pajupensaikkojen vapaana miehenä kotia kohti. Sattui niin hyvin, että saari joutui hänen ja kuorman väliin. Se auttoi hän-

tä unohtamaan kaikkia noita avonaisia, kuolleita silmiä, käsivarsia ja jalkoja, jotka jäivät katsomaan hänen jälkeensä ja ojentumaan häntä kohti. Huomenna hän toimittaa tänne kolme hevosta. Mikä niiden siellä on hätänä, jääkööt Herran huomaan.

Ei milloinkaan ollut kotikylä tuntunut Ahvenaisesta niin mieluiselta kuin nyt sydänyön hetkellä, kun hän, ohjaskimpulla läjäytellen hevostaan, ratsain nousi ylös rantatöyrästä.

Nämä uudet Kansan valtuutetut, joiden hallussa Kankaan kirkonkylä nyt oli, olivat tykkänään toista maata kuin oman paikkakunnan punaiset. Vahdissa ollessaan eivät he taipuneet puhelemaan kyläläisten kanssa, eivät he myöskään kiinnittäneet mitään huomiota siihen, jäikö taloihin ruokavaroja omiksi tarpeiksi — he ottivat mitä halutti. He ottivat myöskin miehiä punakaartiin ampumisen uhalla. Kyllä olikin kelvannut niin kauan, kun sai keskustella tuttujen miesten kanssa, mutta he olivat osaksi ruumiina Sommerin uusissa riihissä, osaksi rintamilla. Vain jotkut harvat olivat kotona ja he olivat nykyiseen johtoon melkein yhtä tyytymättömät kuin porvaritkin. Mitä pirun kansanvaltaa tämä oli? Juuri muka oli heitet-

ty niskoilta porvarien ies, niin tulivat kaupungin toverit käskemään ja määräämään. Parhaat herkut tahtoivat. Kustaa Kemppainen ei ehtinyt polttaa niin paljon kuin he joivat ja kirkkoviiniäkin olivat kysyneet, olisiko sitä ja miten paljon. Sairaalaan sanoivat tarvitsevansa. Niinkuin ei sitä olisi arvattu, mihin he sitä tahtoivat. Mäkimatkan nurkissa kiertelivät Jonni ja Haru tuhannen markan setelit kourassa, etsien tilaisuutta, milloin saisivat siirtää ne uusien vallanpitäjien taskuihin, mutta ensi päivinä varsinkin olivat he jäykkiä poikia. Hyvä kun sai heidät ottamaan paperossin. Niitä oli toki Mäkimatkan nuorimmilla pojilla kokonaiset varastot. Viisitoistamiehinen joukkue kierteli pitäjää etsimässä Tuunan Eino-Ilmaria, lyseolaista. Kun se ilmestyi kirkonkylän esikuntaan ja Johanssonni vakuuttamalla vakuutti, ettei Eino-Ilmari ole kotonaan, niin naurettiin häntä vasten silmiä ja sanottiin:

— Porvarihan tuo piru on! Täysi porvari. Kuinka sellaista täällä suvaitaan. Toimittakaa helvetissä pois tunkiolle!

Sellaisia sanoja käytettiin hänestä, Johanssonnista, joka toki oli vanhimpia työväenyhdistyksen jäse-

niä täällä Kankaalla. Yhdessä Arvo-herran kanssa oli talon-hankekin pantu pystyyn. Ja siihen olivat yhtyneet pitäjäläiset, niinhyvin rikkaat kuin köyhät. Mutta Arvo-herra ja hän, Johanssoni, olivat kaiken aikaa olleet etunenässä. Ja punakaartiinkin oli hän, Johanssoni kirjoittanut nimensä ensimmäisenä. Ja tällaista iljettiin tulla sanomaan hänelle! Mitä heillä oli, noilla vierailla nulikoilla, täällä tekemistä? Tukat heillä oli otsalla kuin hevosilla ja housun lahkeet leveinä. Kaupungissa oli kait sellainen muoti, mutta täällä maalla oli oma muoti ja omat tiplot.

— Itse saatte olla porvareja ja piruja! huusi Johanssoni. — Minulle ei tартte tulla puhumaan sellaisia. Itse saatte mennä tunkiolle, tuolla se on eikä siellä ole rotistakaan puutetta. Meillä on täällä omat tiplot, teitä ei tänne ole kukaan käsenyt. Vai tunkiolle . . . saakelin perkeleet, saisivat lahtarit teidät ampua . . .

— Pietikka on meidät lähettänyt! pamautettiin Johanssonin eteen ja silloin hän meni aivan äänettömäksi.

Työlään sovittelun jälkeen läksi Johanssoni näyttämään vieraille tovereille tietä Tuunaan. Hän selitti pitkin matkaa, että hän tuntee tarkkaan tämän talon

väet ja ne puhuvat aina totta, vaikkeivät ole hulluja. Neitikin täällä on sellainen, että hän aina sanoo asian niinkuin se on. Huoposenkin hän ilmiantoi, vaikka hän on hänen ystävänsä. Otsatukkaiset eivät enään nauraneet.

Riikka Tuuna tuli heitä vastaan portailla, jalassa saappaat ja yllään vanha toppatakki. Hän loi heihin kirkkaat keltaiset silmänsä ja sanoi tyynesti:

— Hän ei ole kotona.

Otsatukat tunkivat likemmä.

— Me olemme kuitenkin saaneet määräyksen etsiä häntä kaikkialta.

— Kun sanon, ettei hän ole täällä, niin ei hän ole.

Miehet perääntyivät ja katselivat toisiinsa. He olisivat luultavasti poistuneet, jos Johanssonni olisi malttanut vaieta. Mutta nyt hän vahingoniloisesti virkkoi:

— Siinä se oli! Kun ei ole, niin ei ole. Sanoinhan minä. Niinkuin ei täällä meillä olisi omiakin tiploja.

Tuunan talossa tehtiin nyt tarkastus kellareita, vinttejä ja navetanparvia myöten. Johanssonni kulki otsatukkaisten perässä kuin koira ja haukahteli:

— No, mitä löysitte? Eikös nyt mennä sikoläättiin

— se on vielä tarkastamatta. Te luulette, ettei missään maailmassa osata puhua totta, mutta Tuunassa puhutaan. Ja jos nyt tulevaisuudessa vielä tahdotte tietää, onko meidän Eino-Ilmari kotona, niin neiti sanoo. Vaikka siihen paikkaan ampuisitte hänet, niin hän sanoo. Totta täytyy puhua. Minä seison totuuden puolella ja puhun vielä kerran kaikki mitä tiedän.

Otsatukat vaihtoivat silmäyksiä ja antoivat äijän räyhätä.

Seuraavana päivänä, kun Karoliina tuli esikuntaan kysymään miestänsä, sanottiin hänelle, ettei Johanssonia oltu nähty sittekuin eilen aamuna. Häntä oli kaivattu täälläkin. Oli luultu hänen olevan kotona.

— Hänet on lähetetty rintamalle! alkoi silloin Karoliina huutaa. — Sinne lähetettiin ensin toinen, Linteeni, ja nyt toinen. . . Sinne narrattiin. Mutta jos te olette sen tehneet, niin. . . Ei annettu käydä kotona sanomassa hyvästi lapsillekaan. Rintamalle hän on lähetetty, kyllä minä tiedän. . . Pientä Jalliakaan ei hän saanut nähdä. . .

Hänelle vakuutettiin, että Johanssoni on missä lieneekin. Salenjus otti Karoliinaa olkapäistä ja talutti hänet ovea kohti. Otsatukkaiset nauroivat ja käskivät

hänen vähän vartoa, niin saa takaisin siippansa.

Kahta päivää myöhemmin löysi Tuunan Musti Johanssonin, vaikka ruumiina. Sydän luotien lävistämänä makasi hän hautausmaan aidan takana. Aitaa vastaan hänet nähtävästi oli ammuttu. Hänen kellonsa, saappaansa ja rahansa olivat poissa.

Lahtari-raakalaiset tämän tietenkin olivat tehneet. Näin rohkeita he olivat: keskelle kylää tultiin, kaikkien vahtien uhalla. Salenjuss toimitti lehteen kirjoituksen Johanssonnista, kunnon toverista, sekä kuvauksen lahtarien konnanteosta ja lesken ja turvattomien lasten surusta.

Kun uutinen tuli Riikka Tuunan näkyviin, hymähti hän ja virkkoi:

— Ne vieraat miehet, jotka meillä kävivät, ampui-
vat Johanssonnin.

Hän sanoi sen, seisoen kyökin lieden ääressä ja sen kuuli koko väki, joka paraikaa istui aterialla. Hänen sanansa tuli nopeasti kylän tietoon ja Karoliina riensi heti paikalla kuulemaan häneltä itseltään, miten hän niin saattoi sanoa. Riikka Tuuna kertoi hänelle kaikki mitä oli kuullut Johanssonnin ja vieraiden puhuvan keskenään.

Esikunnan valtuutetut tekivät nyt paperin, jossa oli Kankaan kirkonkylän punakaartin leima ja lähetivät kaksi miestä Tuunaan vaatimaan kirkon avaimia.

Tytär istui kyökin penkillä ja kutoi sukkaa. Hän ei noussut ylös, kun miehet kysyivät isäntää.

— Hän on hyvin vanha, mutta tuolta te hänet tapaatte . . . toisesta rapusta.

Hän tiesi isän nykyään vastaavan kaikille, etteivät maailman asiat häneen kuulu, hän hoitaa vain tämän vaimonsa hautaan, kun veivät sisar Hultan sairaalaan. Ei kestänytkään kauvan, kun miehet taas seisivat Riikan edessä.

— Tekö olette tämän talon tytär?

— Minä.

— Isäntä käski kääntyä teidän puoleenne. Meillä on tässä tämä paperi. Kirkon avaimia me vain. On paras, että annatte yksintein. Teille voi tulla vaarallisia-kin seurauksia, jos . . .

— Mitäs te nyt sitten kirkolla?

— Se on meidän asia.

— On se hiukkasen minunkin asiani. Isälläni on kauan ollut kirkkoväärtin toimi ja minä autan häntä,

hän kun on vanha ja sairas.

— Nyt on toinen aika. Kirkko tarvitaan toisiin tar-
koituksiin. . .

— Minä olen kuullut, että tahtoisitte viiniä haa-
voittuneille.

— Niin kyllä. . . siellä on heikkojakin sairaita.

— Kuulkaas, minä noudan viiniä. Vien sitä sairaa-
laan. Ehdittehän te saada kirkon avaimen, jos tarvit-
sette. Se on täällä hyvässä tallessa. Voitte tarvita kirk-
koa, uskon kyllä sen.

Tuolla ihmisellä oli saakelinmoiset silmät. Ne kat-
soivat itkettävästi ja samalla tunkien läpi sen, johon
ne katsoivat.

— No, jos toimitatte viinin. . . Kaiken viinin. . .

— En ihan kaikkia. Täytyy jättää ehtoollista var-
ten.

— Onko se niin tarpeellista?

— En jätä paljon, ja kirkon avaimet säilytän kun-
nes te tarvitsette kirkkoa. Jokaiselle ihmiselle tulee
hetki, jolloin hän tarvitsee kirkkoa.

Laiha keltasilmäinen tyttö jäi saappaissaan ja
toppatakissaan kutomaan sukkaansa penkille, missä
hän oli istunut, kun miehet tulivat. He olivat seisonet

ovensuussa ja nyt he kiroillen ja naureskellen kulki-
vat takaisin esikuntaan kertomaan, että tyttö oli lu-
vannut viedä kirkko viinistä sairaalaan. Eivät viitsi-
neet vielä häneen koskea. Kyllä tulee sekin aika.

Siitä hetkestä lähtien, jolloin Eino-Ilmari oli jättä-
nyt sisarensa korvaan säkeen eräästä uudesta laulus-
ta, oli rauha vallannut Tuunan tyttären mielen. Arvo
eli, Arvo palaa! Arvo ei hänelle, Riikalle, ole pahalla
mielellä. Olli palaa, Toivo palaa, Eino-Ilmari elää! To-
tuuden sotajoukko saapuu. Jumala ei enään kärsi val-
hetta maan päällä. Hän lähettää valittunsa, valkoiset
soturinsa.

»...kun vapaa on Suomen kansa!»

Pyörretyttävä kiitollisuus täytti Riikka Tuunan ole-
muksen. Sanat seurasivat häntä hänen rukouksiinsa
ja uneensa, ne antoivat hänen askelilleen siivet, ne
kohottivat kodin kattoja niin että se oli kuin kirkon
kupu. Oli vielä toinenkin säe, joka pyrki tutun säkeen
edelle, mutta hän ei tietänyt, oliko hän kuullut sen oi-
kein.

»Ei ennen uhmamme uupua voi
kun vapaa on Suomen kansa.»

Varmaan se kuitenkin oli oikein. Viimeiset päivät olivat valheella ja jumalanpilkkaajilla käsissä, Valkoinen sotajoukko saapuu. Minkä merkin antaa rakas pikkuveli? Koska kurjet tulevat?

Kurjet! Niin, kurjet! Kevättä ne menivät noutamaan ja kevään ne tuovat. Ehkä he tulevat pääsiäiseksi? Heidän tullessaan on ylösnousemuksen juhla. Näkeekö Riikka Tuunan silmä tämän onnen päivän? Näki tai oli näkemättä. Ei päästetty Moosestakaan luvattuun maahan. Saatikka sitten päästetään syntistä, kovaa Riikka Tuunaa. Eli tai oli elämättä yli Suomen kansan pääsiäisen — hän tiesi, että kurjet olivat matkalla kotiin. Hän oli ennen muita kuullut niiden huu-don. Läpi häpeän ja valheen oli hän kuullut;

Ei ennen uhmamme uupua voi
kun vapaa on Suomen kansa.

Häntä ei enään peloittanut mikään. Häntä ei hämmästyttänyt mikään: viimeiset ajat oli valheella käsissä. Kuin unessa hän toimitti arkiset työnsä. Hänen tehtävänään oli nyt rukoilla ja tarkata kevään merkkejä. Hänen sydämensä piti yöt päivät outoa pientä yksinpuhelua niinkuin ensimmäinen kevät, joka soli-

see hangen alla: Jumala, minä kiitän sinua, sinä et anna kansasi hukkaa, sinä näit meidän hätämme, sinä annoit meidän vajota, mutta sinä et unohtanut meitä. Kun aika oli täytetty, valitsit sinä aseesi, kolkutit nuorten sydämiin. Sinä neuvoit heille tien, niinkuin sinä sanot kurjille: kevät on läsnä, nostakaa siipenne ja lentäkää pohjoiseen. Niin sanoit sinä valituille. Sinä tiesit heidän sydämensä ja uskonsa. Pimeään yöhön he menivät ja omaisten kiroukset seurasivat heitä. Mutta sinun kätesi johdatti heitä, he kasvoivat suureen työhönsä otollisiksi ja nyt he tulevat. Kiitetty olkoon Herra Sebaot, kiitetty ja ylistetty! . . . Tähän tapaan kuiski Riikka Tuunan sydän ja hänen kätensä kutoivat lämmintä villaa. Pojat tarvitsevat lämmintä villaa, kun he tulevat!

Kun ensimmäiset tykinlaukaukset illassa kuuluivat Kankaan kirkonkylään, tuntui Riikasta siltä kuin hän olisi kuullut Eino-Ilmarin huudon. Ja kun tulipalojen kumotus alkoi hehkua taivaalla, ajatteli hän: sen täytyy käydä kärsimysten tietä.

Hänelle kerrottiin, että Sydänmaan Miina oli tavattu pirtissään ilman päätä. Hänet oli murhattu niin kauhealla tavalla . . . Hänelle kerrottiin, että Lennart-

ti Mäkimatka oli kuollut. Hänet on murhattu! ajatteli hän heti ja silloin olisi hänen tehnyt mieli soittaa Almalle. Mutta kaksi punakaartilaista istui heidän telefoninsa ääressä yötä ja päivää. Jos pääsisi Alman luo käymään. Jos koettaisikin lähteä. . . Pitkänperjantainkai aina pitää käydä pääsiäisaamun edellä? Ketkä kaikki Herra on valinnut ristinpuuhun, kuolemaan kansan syntien takia?

Hänen ei kauan tarvinnut odottaa: ajomiehenä haavoittuneiden jonossa tuli Alma käymään entiseen kotiinsa. Siitä oli jo viikko, kun se kauhea oli tapahtunut. . . Ei hän tietänyt, että Lennartti olisi ollut missään mukana, tai mitenkään vastustanut punaisia järjestysmiehiä. He olivat, hän ja Lennartti, koettaneet pysyä aivan erossa kaikesta. Sitten lauvantai-aamuna tuli kaksi vierasta etsimään aseita ja vaikkeivät he mitään löytäneet, pyysivät he, että agronomi tulisi esikuntaan. Alma oli heti pelästynyt ja tahtonut lähteä mukaan. Jospa hän olisikin silloin lähtenyt, niin ehkä se olisi jäänyt tekemättä, tai olisivat ne ampuneet heidät molemmat. Mutta Lennartti ei ensinkään pelännyt ja pyysi vain vaimoaan pysymään tyynenä. Alma kysyi miehiltä, koska hänen miehensä

tulee takaisin. »No, kyllä te hänet pian saatte!» Niin ne sanoivat ja tarkoittivat asian jo silloin omalla tavallaan. Hän kuuli kyllä laukauksia, mutta niitähän kuului niin usein. Puolta tuntia myöhemmin, kun hän tuli portaille, huusi hänelle punakaartilainen alhaalta rannasta; »korjatkaa pois tuo raato tuosta.» Sillä lailla hän sai tietää miehensä kuoleman. . . . Mutta ne eivät sitten antaneetkaan pois ruumista, hän ei edes tietänyt missä se nyt oli. Hän oli tarjonnut siitä rahaa, hän oli itkenyt ja rukoillut. Sillä ainoa mitä hän enään pyysi, oli saada miehensä ruumiin. Mutta sitä armoa ei ollut vielä kuulunut. Viikon hän oli juossut, rukoillut, valvonut. Hän ei enään jaksanut. Kuolemaa hän oli odottanut päästäjäksi tuskistaan. Hän kuitenkin yhä eli. Kotona ei hän voinut olla, kaikki muistutti siellä liiaksi heidän onneaan. Hän tarvitsi työtä ja unohdusta. Täällähän oli sairaala. . . . haavoittuneita. . . .

— Punaisia! pääsi Riikalta. — Etkö tiedä, että he ovat pelkkiä punaisia.

Alma makasi vanhassa kapeassa vuoteessa, josta hän onnellisena morsiamena niin hiljan oli lähtenyt, ja tuijotti eteensä. Hänen silmistään kuvastui autius

ikäänkuin hän olisi nähnyt koko vainajien valtakunnan, nuo miljoonan miljoonat ihmiset, jotka vuosituhansien kuluessa olivat haavoittaneet, haavoittuneet ja sitten nukkuneet pois.

— Kuolemassa ovat kaikki valkoisia, sanoi hän.

Hänellä oli kuumetta, mutta hän vain ikävöi uutta työtänsä. Koko maan piirin päällä ei hänellä ollut muuta pelastusta kuin tämä yksi: lieventää kärsimystä, yhdentekevää kenen. Hän ei tahtonut odottaa parantuvansa, hän tunsu paranevansa ainoastaan tässä rakkauden työssä.

— Sinä vietkin sitten haavoittuneille viinin, sanoi Riikka. — Olen luvannut toimittaa sen heille.

— Minä vien. Katsotaan samalla matkalla haudapaikka minulle ja Lennartille.

Riikka läksi esikuntaan pyytämään passia itselleen ja sisarelleen. Tuunan portilla astui nuori punakaartilainen keskelle tietä.

— Lupalappu? sanoi hän ottamatta paperossia hampaistaan.

— Menen juuri hakemaan

— Ja mihin nyt sitten on asiaa?

— Sanon sen esikunnassa.

— Paras sanoa yksintein tässä.

— Ettehän te voi passia antaa.

— Mutta minä voin sanoa kannattaako sen asian vuoksi vaivata esikuntaa.

Suuttumus nousi kuin humala Tuunan tyttären päätä kohden, tuntuen koko ruumiissa. Silmänräpäyksen aikana hän päätteli, että kääntyy takaisin, hän ei rupea olemaan noiden armoilla.

— Minulla on asiaa kirkkoon.

— Helkkarissa, kirkkoon! Näin arkena. Minä lähdenkin mukaan. . .

Riikka meni hyvin kalpeaksi ja yritti astua pistimen ohitse. Nuoren punakaartilaisen sanat eivät olleet niin ärsyttävät kuin ääni, millä ne lausuttiin.

— Me pidämmekin helvetinmoiset hauskat.

Sydän jyskyttäen pääsi Riikka miesten ohitse. Hän kuuli, että naurettiin ja että kivääri paukahti. Hän näki myöskin, että lumi jonkun matkan päässä pöllähti. Nyt huudettiin hänen takanaan.

— Joko sanotte asian, tai lasketan läpitsenne.

Riikka pysähtyi.

— Minä noudan kirkkoviiniä teidän haavoittuneillenne.

Miehet vastasivat naurulla ja laukauksilla. Järven takana jysähti samassa hetkessä tykki. Riikka Tuunasta tuntui siltä kuin se olisi vastannut hänen puolestaan. Eino-Ilmarin äänen hän taasen oli kuuleviinaan ja hymy puhkesi hänen kasvoilleen. Kummallista tämä oli. Siellä, missä tykki puhui, oli kaikki mitä hän maailmassa omisti. Sellainen oli aika, että ihmisen täytyi iloita, kun kuuli tykin jyrinän. Sellainen oli aika, että rakkaimmat ihmiset puhuivat surmanaseiden kautta. Jotakin rukouksen hartaudesta oli Riikan mielessä, kun hän siinä kiväärien ja tykkien paukuessa asteli tuttujen vainioiden halki. Ampukoot läpi — ykskaikki. Totuuden sotajoukko likenee.

Ei ennen uhmamme uupua voi,
kuin vapaa on Suomen kansa.

Voima läksi noista säkeistä.

Mäkimatkan makasiinin portailta tulivat tielle molemmat vartiat.

— Minä vasta menen noutamaan passia, selitti Riikka Tuuna. — Olen luvannut toimittaa jotakin teidän haavoittuneittenne hyväksi. Puhun asian likemmin esikunnassa.

— Se on puhuttava tässä.

— Me ei kaikkien turhien tähden päästetä esikuntaan.

— Isäni on kirkkoväärti, mutta kun hän on vanha, niin minä. . . Me vastaamme kirkon tavaroista. Minä olen luvannut viedä viiniä haavoittuneille.

— Ohoo

— Hiidessä, tuokaa meillekin ryyppy.

Tykin jyrähdys tuli taasen kuin tilattuna Riikan avuksi. Se kuului nyt likempää kuin äsken.

— Meikäläiset ne siellä vain harjoittelevat, sanoi toinen miehistä.

Riikka katsahti häneen. Mitä tuo puhui — punaistenko tykki?

He eivät enää estelleet.

Tiehaarassa seisojaksi kaksikolme poikasta punaisissa nauhoissa ja täysissä varustuksissa. Salenjuksen Mikko ja Ahvenainen taluttivat lehmää. Työväentalon edustalla seisojaksi paljon hevosia ja miehiä. Kaikki olivat outoja. Tupakansauhu tuli kauas tielle. Pojat tähtäsivät varikseen aidanseipäällä. Hevoset seisoiivat päät riipuksissa, märkinä raskaan ajon jälkeen. Niiden edessä ei ollut korttakaan. Heinäkuorma näkyi kuitenkin

lähestyvän pappilan puukujan päässä. Keneltähän se oli tällä kertaa otettu. Pam! Varis lähti lentoon ja pojat ryhtyivät uusiin toimenpiteihin. Riikka kävi miltei iloiseksi, kun näki Salenjuksen astuvan ovesta. Oli pa hän oman kylän miehiä. Kitskin ilmestyi näköpiiriin. Hän oli taitanutkin tulla Riikan jäljessä. Salenjuksen vaimo näkyi komentavan ammuskelevia poikia. »Pankaakin pois, ammutte vielä ihmisiä. . . Kaikki tässä näyttävätkin mahtiansa. Taidattekin olla niitä, jotka kulkevat varastelemassa. Oletteko ottaneet meidän isän patiinit. . .» Riikka Tuuna puhui Salenjukselle asiansa ja läpi tupakoivan miesjoukon kulkiivat he sisään. Portaat ja permannot olivat niin liukkaassa liassa, että täytyi varoa kaatumasta. Eteisessä, pitkällä vanhanaikaisella sohvalla, joka vielä hiljan oli ollut Paanasen salissa, makasi kummassakin päässä mies, käsi niskan alla, suu ammoltaan. Juhlasalista juoksi koira, suuri luu hampaissa. Eteisen toisella kulmalla ikkunan ääressä pelattiin korttia. Oljilla makasi sielläkin miehiä. Tulitikku rupesi kytemään pahoissa, joku polki risaisella kengällä sen sammuksiin. Juhlasalista tuli mies, käsi siteessä. Tultiin ja mentiin, ovet läiskivät, savu lainehti vedossa, kuorsattiin, pu-

huttiin telefonissa, luettiin ääneen. Pam! kuului ulkoa. Pam-pam-pam!

— Vielä noita pannuja poorisee
tuolla Suomen syydänmailla . . !

Se, joka tätä lauloi, veti kaikella voimallaan alas uudinta juhlasalin ikkunasta. Mitä varten? Riikka ja Alma Tuuna olivat aikoinaan kutoneet ja lahjoittaneet nuo uutimet. Outoja kaupunkilaisnaisia makasi penkeillä, joita oli asetettu rinnakkain. Yksi kam-pasi hiuksiaan. Yksi haukotteli, venytteli itseään ja nousi sitten seisomaan, hänellä oli hyvin korkeat ja hienot kengät, ei käsittänyt, että ihmisen jalka sellaisiin mahtui. Tupakinhajuun tuokshti yhtäkkiä makea lihakeiton lemu ja läpi voimakkaan vedon purjehti esiin suuria ruokavateja. Joku mies toi sylissään polttopuita ja kuului, latoessaan niitä uuniin, kehu-
van naisten vaatteita. Mistä nuo tuollaiset turkit olivatkaan . . . nahka päälläpäin ja vuori silkkiä.

Vihdoin viimein seisoj Riikka esikunnassa ja Salenjuss selitti hänen asiaansa. Sohva, joka ennen oli ollut Somerilla Toivon huoneessa, oli nyt täällä. Sylvin kauris orvokkityyny pään alla makasi Kemppainen kuor-

saten. Yhdessä kulmassa huonetta oli läjässä puhtaita liinavaatteita, uusia naisten kesähattuja, taulu, joka esitti kahta tappelevaa metsoa, hopeiset haarakynttiläjalat ja keittoastioita. Kemppaisen rinnalta kiiksi kultavitjat. Missä Riikka oli ne nähnyt? Unessaankin pusersi humalainen kättään vitjojen ympärille.

— . . . rintamalla on asema meikäläisille mitä edullisin, luki joku kyökissä lujalla äänellä.

— Kyllä ne tarttee päästää, selitti Salenjuss, seisoen pöydän edessä, jolle paperien ja karttojen päälle oli pantu suuri tarjotin voileipiä ja kylmiä makkaroitu.

— Maahisten emäntähän aikoo tykkänään antautua hoitamaan haavoittuneita.

— Jaa-a. Pukin tekee mieli kaalimaahan.

— . . . asema pääasiassa ennallaan, ellei oteta lukuun erinäisiä joukoillemme menestyksellisiä etulinjatoimia.

— Rouva Juuri siellä tuskittelee, ettei tule aikaan. Sehän on se laupeudensisar . . . se Lipponen . . . saatanut itsensä siihen tilaan, ettei kykene auttamaan.

— . . . sellaisten joukkojen kuljettaminen Suomeen taktillisesti mahdottomuus. Niin ollen on huhu saksalaisten joukkojen tulosta kerrassa tuulesta temmattu

ja levitetty yksinomaan provokatsioonitarkoituksessa.

— Me otamme itse haltuumme kirkon ja noudamme itse, helvetissä, sairaillemme viinit. Mitä me siihen tarvitsemme porvareja.

— No, kun se on tälle neidille se kirkko niin kaikki kaikessa. . . Antaa hänen nyt pitää ne avaimet, saammehan me ne häneltä, kun tarvitsemme.

— Minä otan tytön vastuulleni, sanoi Kits röyhykeästi. — Kyllä minä katson, että pysyvät tallella sekä avaimet että tyttö.

Mitä tiesi se katse, jonka otsatukkaiset vaihtoivat keskenään? Mies, joka istui pöydän ääressä, kävi toisella kädellään kiinni voileipään, toisella makkaraan. Kyökin ovi avattiin ja Elviira kantoi sisään savuttuneen kahvipannun. Riikka tunsu mummovainajansa kuparisen pitopannun, se veti viisikolmatta litraa. Kyökinnurkassa seisojaksi kaksikolme mahtavaa maitotonkkaa.

— . . .ei mikään peto ole niin julma kuin porvari, kun sen kukkaraan kosketaan, kuului avonaisesta ovesta.

— Täällä on tällä kertaa niin paljon kulkevaa jouk-

koa, piti Salenjus yhä puoliaan pöydän ääressä, — että vaikka rupeaisivat rosvoamaan kirkkoa. Pietikka-kin aina teroitti, ettei pidä päästää vallankumousta rosvoamiseen.

— . . . tuomioistuimella istuu ihmisyyden ja oikeuden vartia — ei luokkaparpa-parpa-luokkaparparismin lohikäärme . . .

— Ei, kyllä sakki kurissa pysyy, kun pidetään. Kirkon avaimet ovat ehdottomasti tuotavat. Ja mitä siihen sairaanhoitoon tulee, niin on meillä esimerkkejä, että porvarilliset ovat myrkyttäneet potilaita . . .

— Niin, mutta minä takaan nämä Tuunan tyttäret. Nyt kuului pätkä telefonikeskustelua.

— . . . ne saatanan perkeleet eivät lähde . . . Ja tarvitaanhan täälläkin. Niin, eihän kukaan lahtarien jalkoihin tahdo jäädä . . . Jaa, naulaavat jäsenkirjan otsaan . . . kyllä se täällä tiedetään . . . Täällä ei ole mitään . . . tarvitsee saada kaikkea . . . kuularuiskuja, miehiä, tykkeitä . . . Se on saatanan valhe . . . Kuularuiskuja pitää saada . . . !

Koko humu työväentalolla oli yhtäkkiä hiljennyt ja kaikki kuuntelivat telefonikeskustelua.

Se oli selvästi hätäntynyt ja hätäntyminen tart-

tui kuuntelijoihinkin. Riikka Tuuna sai passiliput käteensä ja tunkeutui Johan Kitsin johdattamana läpi väkijoukon. Kaikki olivat päässeet jalkeille ja puhuivat yhtäkaa. Savupilvien takaa näkyi kiihtyneitä kasvoja ja palavia silmiä. Naiset vetivät ylleen päällyskenkkiä ja turkkeja. Kesken kaiken kannettiin sisään kopallinen kananmunia ja joukko miehenkouria ojentui niitä kohden ikäänkuin ne olisivat olleet omenia. Pam-pam! — Joko tuo Salenjuksen Mikko-kin nyt ampui? Kuului kavionkopsetta. . . Tuunasta päin tulla hölkötti mies ratsain, minkä hevonen pääsi. Eläimen huohotus kuului kauas. Ahvenainen jakeli heiniä niille hevosille, jotka seisoivat talon edustalla. Hän jäi tuijottamaan tulijaan. Portaille lappoi kansaa sisäلتä. Sieraimet verissä, vaahtoa kupeilla ajoi ratsastava kaartilainen Riikan ja Kitsin ohitse. Järven takana jyrisi.

— Tuo on valkoisten, sanoi Kits. — Tuo on punaisten.

Kun vartiat nyt tulivat heitä kohden, selitti Kits, että hänet oli lähetetty vartioimaan tätä neitiä. Ääneti astelivat he tietä, joka illan tullen vetäytyi jäähän ja murskautui askelten alla ikäänkuin olisi poljettu la-

sihelmiä. Takaa kuului humu työväentalolta, edessä oli iltarusko, joka kuin tulipalo hohti yli Kankaan kirkonkylän. Hautausmaan päällä paloi iltatähti ja kun tarkemmin katseli taivasta, näki sinisessä paljon pieniä tähtiä. Riikka olisi tahtonut sanoa Kitsille jotakin ystävällistä, mutta hän ei löytänyt mitään sopivaa.

Kun he pääsivät Tuunan riihien kohdalle, hiljensi Kits askeliaan, Riikka pelästyi jo, että hän aikoo sanoa sitä mitä ei hän tahtonut kuulla ja loittoni, selkä suorana, toiselle puolelle tietä.

— Neiti, sanoi Kits, — älkää pelätkö. Niillä on rumat aikomukset. He ovat säästäneet teitä. . . te voitte arvata mitä ne aikovat. Te olette ärsyttänyt heitä ylpeydellänne. He ovat riidelleet teistä. Niin kauan kuin oman kylän miehiä vielä on täällä, eivät ne koske, mutta ne pakotetaan rintamalle.

— Ettekö te voi toimittaa minulle asetta? kysyi Riikka.

— En. Mutta minä pysyn teidän likellänne ja ammon teidät, jos se on välttämätöntä.

— Se on hyvä.

Tuunan portilla virkkoi Kits jäykkänä:

— Te ette astu askeltakaan, paitsi minun valvonta-

ni alaisena. Katsokaa, pojat, ettei tämä neiti ja hänen sisarensa lähde minnekään ilman minua.

Punakaartilaiset tekivät kunniaa ja pistinten välitse astui Riikka kotiportistaan.

Ilta oli punertavan hämärä. Navetassa lypsettiin. Läpi hikisten lasien valaisivat kattolyhdyt mustia tauluja lehmännimiseen ja laihtuneiden eläinten harvenneita rivejä. Ei ollut niille muuta antamista kuin olkia. Ne puhalsivat tuoksuttomia korsia kohti väsyneen henkäyksen ja ammuivat hoitajiaan kohti.

Mikä siellä jäällä taas ajaa kuin viimeistä päivää? Pakenivatko ihmiset? Etteihän vain olisi ollut paras lähteä pakoon täältäkin. Ja tulipalokin näkyi taas. Missähän tuo oli?

Vastenmielisesti tulivat tytöt nostamaan sairasta emäntää. Se kävi tänään helpommin, kun Maahisten emäntä oli auttamassa.

— Mitenkähän se teidän isäntä oli valmistettu lähtöön? sanoi kirkkoväärti tyttärelleen, istuen alusvaatteissaan sänkynsä laidalla.

— Lennartti oli niin hyvä ihminen, sanoi Alma, istuen tuijottamassa eteensä.

— Mutta ei hän mikään kristitty ollut.

— Hän oli niin hyvä, toisti nuori leski ja hänen kyyneleensä alkoivat taasen vuotaa.

— Valmiina täytyy olla, sanoi vanhus. — Valmiina vaikka ristinkuolemaan. Senhän meidän Herramme-kin kärsi.

Kaikki vaikenivat ja vanhuksen viime sanat jäivät soimaan huoneessa.

Kissa sai maitoa kyökissä ja koira seurasi kateena syöntiä. Palvelustytötkin söivät, istuen kukin ääneti paikallaan. Riikka ja Alma kuivasivat astioita. Kaikki oli kuin ennen ja kaikki oli kuitenkin niin toisin.

Sisarukset juoksivat pihan poikki katsomaan, vieläkö tulipalo loimotti. Se oli levinnyt laajalle pitkin taivaanrantaa. Koira rupesi haukkumaan. Järveltä kuului ajoa ja kylässäkin liikuttiin levottomasti. Kuului laukaus.

Niinkuin entisaikoina nukkuivat sisarukset kovissa, kapeissa vuoteissaan. Riikka näki alati edessään Arvon, Eino-Ilmarin ja Ollin. . . Milloin he seisoivat tähdäten, milloin he heittäytyivät maahan, milloin he makasivat hangella. Näkeekö hän heitä koskaan? Etteivät he vain joutuisi räakättäviksi. Poltti ja pakotti, kun sitä ajatteli. Yhden kerran jos saisi nähdä Ar-

von ja kuulla, että hän on todella antanut anteeksi. . . Mutta jos hän palaa vahingoittumattomana ja jos hän vielä muistaa entisiä aikoja, niin silloin Riikka tahtoo tulla hänen omakseen. Ei mikään enään pidätä häntä. Mutta se onni olisi liian suuri. Alma ei saanut silmistään, miten Lennärtti makasi rantatöyräällä rinta veressä, vaatteet ryöstettyinä. Miksei hän ollut mennyt mukaan, että olisivat ampuneet heidät molemmat? Hänen ei olisi pitänyt kuulla Lennartin kieltoa. Ja minne he nyt olivat hänet panneet? Olivatko he upottaneet hänet avantoon, vai viruiko hän jos-sakin kauheassa ruumisläjässä? Mikseivät he antaneet häntä pois? Hän oli tarjonnut heille rahaa — tahtoivatko he enemmän? Alma painoi käsivarren suutaan vastaan, jottei huutaisi.

— Nukutko? sanoi Riikka.

— En. En saa silmistäni kuinka hän makasi siinä lumella. Hän oli vielä lämmin. Suuri verilätäkkö jäi siihen. . .

— Muistatko untasi. Sinähän näit valkoisen linnun putoavan lennosta.

— Se putosi sinun eteesi.

— Minun?

— Niin. Kukahan sinulta kaatuu.

— Koetetaan nukkua.

Mutta he eivät kumpikaan nukkuneet, vaan laskivat kellonlyöntejä. Etteihän vain Eino-Ilmari yrittäisi kotiin. Silloin häntä ei mikään pelastaisi punakaarti-laisten käsistä. Eino-Ilmari oli niin uhkarohkea.

Toki kerran loppui yö.

Kirkkoherra Nahinen vietti nykyään aikaansa hakkaamalla puita. Hän seiso vuokraajan vajassa ja iski, valkeat pitkät kädet kirvesvarressa, kaikin voimin puunsydämeen. Jota kovempia, oksaisempia pökköjä, sitä enemmän hänen makunsa mukaista. Vuokraajan oli pitänyt kuljettaa hänelle kaikki ikivanhat, jättiläiskokoiset koivuntyngät riihen luota. Niiden kanssa hän taisteli. Kokonaisia pinoja kauniita heliseviä halkoja hän jo oli saanut käsistään. Visa murtui hänen tahtonsa mukaan, mutta hänen sydämensä ei taipunut eikä murtunut. Se kysyi ja niskoitteli. Se ei tahtonut tyhjentää kalkkia, joka oli sen eteen asetettu. Hiki pisaroi Kankaan kirkkoherran otsalta, hiki valui pitkin hänen jäseniään. Hän ei sitä tuntenut, hän kamppaili uppiniskaisen sydämensä kanssa. Hänen rakkaansa näkivät hänen hätänsä, he eivät milloin-

kaan jättäneet häntä yksin. Jeremias pysytteli aina hänen läheisyydessään — isä sen kyllä huomasi — ja Anna-Liisan kasvot ilmestyivät tuontuostakin ikkunaan. Hellyys niin rajaton kuvastui hänen silmistään, kun hän juoksi pyytämään miestänsä ruualle, ettei kirkkoherra uskaltanut häneen katsoa. Olisi ollut helpompaa, jolleivät nuo ihmiset olisi olleet niin rakkaat. Heidän tähtensä oli sydän heikko. Saattoiko olla Jumalan tarkoitus erottaa heidät? Miksi hän säästäisi heitä, kun ei säästänyt ainokaista poikaansaakaan.

He olivat aikaisemmin ajatelleet pakoa, mutta kirkkoherra oli jo tykkänään heittänyt sen mielestään. Anna-Liisa yhä suunnitteli sitä yökaudet. Hän sommitteli valepukuja, hän mietti piiloittumista heinälatoihin, heinäkuormiin, vinnille, kirkon kellariin, vanhaan tuulimyllyyn... Hänen miehensä nukkui halonhakkaajan sikeää unta. Olipa se onni, että hän nukkui. Tässä hän vielä nukkui, tässä olivat hänen kätensä, tässä hänen rintansa. Saattoiko olla mahdollista, että joku yritti nostaa kätensä Jumalan pyhää vastaan? Saattoiko Jumala sen sallia? Jumala oli lähettänyt enkelinsä vankityrmäänkin vapauttamaan valittujaan. Tässäkin voi tapahtua ihme.

Kun Riikka Tuuna ja Alma Mäkimatka tulivat pappilaan, juoksivat pikkutyöt heti heitä vastaan.

— Meillä on käynyt varkaita, toimitti Lyydia kuiskaten. — Isän vitjat ovat poissa, paksut kultavitjat . . . Ja hopealusikoita on kadonnut . . . Varmaan punakaartilaiset ovat ottaneet, kun ovat käyneet täällä hakemassa aseita.

— Mutta jos he tulevat ottamaan isää, kuiskasi Haagar, — kädet Riikan kaulassa, niin minä lyön, minä lyön niin paljon kuin jaksan.

— Me vartioimme isää. Ne eivät uskalla tulla, kun me olemme tässä. Mutta sitä ei saa sanoa isälle, sillä isä lähettää meidät pois.

— Jere hakkaa isän kanssa.

— Isän kädet ovat aivan kipeät.

— Mutta äiti sanoo, että pitää näyttää iloiselta, ettei tuota isälle surua.

— Äiti nauraakin usein.

— Ei pidä sanoa, että me olemme kertoneet.

— Uskooko täti, että he voivat tulla ja ottaa isän?

— Ole vaiti, he eivät uskalla, kun me olemme tässä.

Puunhakkuu lakkasi yhtäkkiä. Silloin pikkutyöt vaikenivat ja johdattivat vieraansa sinne missä isä

seisoi auringonpaisteessa, vuotavien räystäiden alla.

— Mikä ilo! lausui kirkkoherra hymyillen ja ojensi molemmat kätensä sisaruksia vastaan.

Hän ei kuitenkaan voinut antaa heille muuta kuin sormensa, sillä kämmenissä oli suuria, kipeitä rakkoja.

— No, mitenkä te olette päässeet tänne? . . . Jaa, teillä on mukana saattaja . . . Olipa se ilo! Mutta Alma . . . mitä tälle nuorelle emännälle on tapahtunut?

Alma alkoi väristä eikä saanut sanaa suustaan. Riikka vastasi hänen puolestaan.

— Lennartti Mäkimatka on murhattu. Tulivat hakemaan aseita, veivät jälle ja ampuivat.

Kirkkoherra nojasi molemmin käsin kirveenterään, jonka hän oli lyönyt kiinni pölkkyy. Sininen kalpeus kulki hänen kasvojensa yli ikäänkuin hän olisi läpikäynyt murhatun kohtalon omassa lihassaan.

— Ja nyt aikoo sisareni mennä hoitamaan punaisten haavoittuneita.

— Miten? sanoi kirkkoherra ja nosti päänsä.

— Eivät ole vielä antaneet takaisin ruumista. Sisareni aikoo mennä hoitamaan punaisten haavoittuneita.

— Niinkö?

Alma nyökäytti päätään. Myöskin kirkkoherra jäi nyökyttämään päätään ja oikaisi itsensä suoraksi.

— Vapahtajamme olisi teihin tyytyväinen, sanoi hän sitten ja laski kätensä Alman laihtuneelle olkapäälle.

Ei enää puhuttu. Aurinko paistoi, vesipisarat tipuivat räystäästä ja varpuset raksuttivat navettapihalla.

— Menemmekö sisään? sanoi kirkkoherra.

— Pyydän kiiruhtamaan! huusi siihen Kits, astelen edestakaisin matkan päässä.

Lapset noutivat paikalle äidin. Hänen ja Alman kyyneleet vuotivat vuolaina yhteen. Riikka Tuuna ja kirkkoherra seisoivat kyyneleettöminä.

— Pyydän kiiruhtamaan! toisti Kits.

Niin ojensivat siis naapurukset toisilleen kätensä ja erosivat. Tien mutkassa kääntyivät Tuunan tyttäret ja näkivät kirkkoherran yhä seisovan auringonpaisteessa havutukkinsa ääressä, ympärillään Anna-Liisa ja lapset. Yhtäkkiä teki kalpea mies kädellään merkin ja taipui poikansa puoleen. Jeremias juoksi viemään lähteville sanaa isältään. Silloin astui punakaartilai-

nen nopeasti portilta ja ojensi pistimensä poikaa vastaan.

— Mitä se on, että vangittu lähettelee sanoja! ärjyi Kits.

Jeremias Nahinen seisoi pelottomana pistimen edessä ja katsoi punakaartilaiseen.

— Te ette tiedä keneltä minulla oli tuolle toiselle naiselle sanoma. Jumalalta. Naurakaa te vain, mutta Herra ei enään kauan anna itseään pilkata.

Samassa hän lensi tuparakennuksen seinää vastaan. Punakaartilainen oli pistimensä lappeella lyönyt häntä.

— Mitä te siellä todistelette! ärjyi Kits naisille. — Menkää, menkää.

Riikka ja Alma kiiruhtivat eteenpäin. He kuulivat yhä Jeremiaksen äänen ja pelkäsivät hänen puolestaan. Kirkon edustalla sanoi Kits naisille:

— He epäilevät minua jo. Älkää viipykö kirkossa.

Mutta niin pian kuin Riikka astui sisään kirkon portista, unohti hän varoituksen, sillä iänikuisesta tottumuksesta vangitsivat hänet heti kirkkoväärtin-toimet. Kyllä olivat paikat siivossa!

Kokonaaisia hevoslaumoja oli syötetty aidan taka-

na eikä mitään siistitty. Ja eikö ollut jätetty jyväpussejakin tänne — ja vielä puhuttiin viljanpuutteesta ja kaluttiin talot niin puhtaiksi, etteivät omat eläimet viljaa nähneetkään. Ja sitä paperossinpätkien paljoutta. Ja mitä tämä oli? Eikö ollutkin joku junkkari viskannut rikki ruutua! Sakariston ikkuna oli rikki ja kirkkoon oli myöskin tähdätty. Itse alttariin oli tähdätty. Ja osattukin. Kivi löytyi alttariaitauksen sisäpuolelta, minne se oli kimmahtanut. Suuri kivi. Riikka seisoj ja käänteli kiveä käsissään ja kipeä viha kiersi hänen mielessään. Pian oli pääsiäinen käsissä, mustat liinat olivat vaihdettavat valkoisiin ja tällaista tapahtui. Mutta nyt olikin valheen hetki ja pimeyden valta. Riikka piteli yhä kiveä kädessään näyttääkseen sitä sisarelleen, mutta Alma oli suullaan penkipöytää vastaan eikä kuullut eikä nähnyt. Kellarissa tuli uutta harmin aihetta: ehtoollisviiniä oli juotu, lukkarin tekoako se taas oli? Riikka toivoi hetkeä, jolloin saisi ottaa lukkarin kovalle. Hän ei pelännyt mitään, kun kirkkoväärti oli vanha ja veli poliisina. Täytyi saada kirkkoherra nuhtelemaan häntä. Vai olisiko täällä käynyt muitakin? Olisivatko ne käyneet ikkunasta? Juostiin nopeasti ylös sakariston portaita ja

Kits astui sisään. Käsissään viini riensi Riikka hake-
maan sisartaan kirkonpenkistä. Sulkiessaan kirkon
ovea muisti hän yhtäkkiä asian, jonka hän hetkeksi
oli unohtanut: että oli punakaartilaisten aika ja että
hän ehkä viimeisen kerran näki vanhan kirkkonsa.
Ei kuitenkaan enää ollut mahdollista palata polvis-
tumaan alttarin juurelle. Ei ollut aikaa ajatella men-
neitä eikä tulevia. Kuullessaan kirkon avaimen tuttua
ruostunutta vikinää Riikka silmänräpäyksen kestäes-
sä tunsu muistojen tulvehtivan lävitseen. Sitten näki
hän kolme kaartilaista, jotka olivat tulleet vaatimaan
häneltä avaimia. Hän vei nopeasti kätensä ylös pään-
tielleen. Saavat hänet tappaa ennenkuin hän sen an-
taa. Siinä se pysyy, saavat hänet tappaa, jos tahtovat
sen ottaa. Suojellen kallista viiniä käsissään hän si-
vuilleen katsomatta astui miesten ohitse. Kits jäi selit-
tämään. Vielä oli avain paikoillaan. Hän ei sitä anna,
älkööt luulkokaan!

Puolenpäivän aikaan tuli Alma säästöpankin ta-
lolle ja sisar Hulta otti hänet vastaan. Rouva Juuri
nukkui vielä ja sitähan ne tekivät ne muutkin mor-
siamet. Morsiamet — miksipä niitä imuiksikaan saat-
toi sanoa. Eivät ne ainakaan sairaanhoitajattaria ol-

leet, nimittäin vanhan ajan käsityksen mukaan. Näki­hän sen heidän hatuistaankin, tuossahan niitä oli pöytä täynnä. Täällä sitten kyllä pantiin päähän valkoinen huntu ja suurin osa päivää menikin sen hunnun järjestämiseen. Somerilta tuotiin viime viikolla peili, sen edessä ne seisoivat. Venäjälläkö pidettäneen haavoittuneita hoitaessa huntu, joka ulottuu vyötäisille asti — ei sitä suomalaisten järki käsitä, kuinka sellaisessakin tekee työtä. Mutta eiväthän nämä työtä teekkään, vaatettavat itseään vain. Rouva Juurikin jo suuttui ja sanoi, että hän lähettää pois nämä »tous­sut» ja ottaa maan ihmisiä sijaan. Lakaisevathan ne toki edes lattiat ja pesevät käärerievut. Täytyy näet pestä ja käyttää vanhoja uudelleen, kun eivät ole toimittaneet sidetarpeita, haavoittuneita vain aina lähettävät, lisää ja lisää. Ei täällä mitenkään tahdo jaksaa, vaikkeivät nämä olekaan vaikeimmin haavoittuneita. Mutta niihin on tullut haavakuumetta, kun ei ole ollut hoitoa. Ja niitä on nyt jo viisi tuolla vajassa . . . Ruumiina, mitäs muuta. Tässä toissapäivänä sattui se kauhea tapaus, että yksi pyysi pappia. Se oli jo vanhempi mies . . . tuolla se makasi takahuoneessa. Hän huusi niin että kuului tänne asti. Mutta rouva Juuri

vain sanoi, että hän hourii ja ettei sellaisten puheita tarvitse kuunnella, ja kai sen tietää, että ihminen houriikin, kun on yli neljäkymmenen yhden asteen kuume. Muita hoitajia ei Fiina päästänyt likellekään, mitä lieenee hänelle antanut, koska hän sitten vaikeeni ja illalla kuolikin. Eivät nämä yleensä pappia kysy, kostaa ne vain lupaavat. Yksikin selitteli, että aljettiin väärästä päästä, kun aljettiin ihmisyydestä: olisi pitänyt oikopäätä tappaava jokikinen porvari viisivuotisiin lapsiin asti.

Tämän kaiken sisar Hulta kuiskauksena antoi tulla yhdessä hengenvedossa, ikäänkuin hänen sydämensä olisi ollut pakahtumaisillaan kyllyyttään.

— Jaa, tämä on se viini. Pitääpä tästä ottaakin eroon joku määrä, että on antaa sellaisille oikein kipeille. Muuten Fiina juottaa kaikki niille, joista hän pitää. Täällä on niitä muutamia, joita hän erikoisesti suosii ja ne ovat kaikkein terveimpiä. Niinkuin se muuan Ronkanen, jolla ei ole muuta vikaa kuin haava jalassa. Sellainen oikea jätkä . . . ja hänen vieressään tämä lojuu, muka rauhoittaakseen hänen hermojaan. »Tuu-tuu lasta!» hän panee ja nousee miesten viereen sänkyyn. Se rauhoittaa heitä, hän sanoo. Ja tätä pitää

katsella! . . . Niin että minä otan vähän tästä viinistä taakseni. Mutta sitä ei Alma vain sano hänelle. Sil- lä siitä sitä melu nousisi! Hän lyö korville . . . Sentäh- den ei täällä kukaan oikea ihminen pysy. Onhan näi- tä kylän naisia komennettu tänne auttamaan, oikein esikunnan kautta, mutta ne eivät pysy. Tuo Lipponen on kuitenkin paras. Hänen on käynyt hullusti ja hän on nöyrytnyt. Hän se nytkin pesee lattiaa . . . Mutta ei tämä sairaala ole näytettävässä kunnossa. Joka huo- neessa vain pyritään polttamaankin, tuollakin, missä nyt sairaimmat ovat.

— Minä tahtoisin sinne, missä enimmän kärsi- tään, sanoi Alma.

— No, kyllä sinne pääsee. Eiköhän rouva Juuri nyt ole kiitollinen, kun saa apua, vaikka hän alussa kielsi ruustinnalta ja opettajan rouvalta pääsön.

He tulivat haavoittuneiden luo.

Tupakinsavun seasta näkyivät vuoteet likaisine päänalaisineen ja kasvoineen, joista toiset olivat sido- tut. Toiset sairaista istuivat, toiset lepäsivät vaatteet yllä, toiset olivat vuoteessa, jotkut söivät. Uunin edes- sä seiso i suuri nokinen kahvipannu, nurkassa oven luona kohosi läjä likaisia vaatteita ja verisiä rääsyjä.

Kaksi huntupäätä tyttöä kokosi astioita. Paperossinpätkät litistivät heidän hienojen kenkiensä alla.

Puhe lakkasi, kun outo mustapukuinen nainen ilmestyi sairaanhoitajattaren kanssa ovelle. Ainoastaan astiat helisivät ja toinen tytöistä hyräili jotakin, Hulda Nurminen likeni liioitellun ystävällisenä vuoteita.

— No, Kirjorinta, mitenäs nyt on? Tässä saatte uuden hoitajattaren. Tämä haavoittui tämä Kirjorinta ojassa. Hän oli heittäytynyt ojaan ja pistivät olkapäihin. Mutta me paranemme jo pian. Uhkaavat lähettää Kirjorinnan uudestaan rintamalle. Vaikka mies sanoo, ettei siitä tule mitään. . . Tällä Seliinillä on vielä kuulia ruumiissa, niin minä vain luulen. Pitäisi saada lääkäri, ei niille kukaan meistä mitään voi. Haavat parantuvat, mutta terveyttä ei tule. Kyllä sielä on kuulia. No, ainakaan ei sitten lähetetä rintamalle, onhan siitä se hyvä. Seliini ei tahdo enää siihen leikkiin. Mutta tuolla nurkassa makaa Aarnio, ja se poika ikävöi takaisin sotaan. Hän on siitä niin varma, että jos nyt nykypolvi uhraa muutamia satoja henkiä — kyllä niitä sentään on tuhansiakin, vaikka puhutaan sadoista! — niin tuleville sukupolville koittaa on-

nen päivät. . . Missähän asti se rintama muuten nyt kulkenee. Täytyy välttämättä saada katolle punaisen ristin lippu, ettei ruveta meitä pommittamaan. Kyllä ruustinna toimittaa lipun, kun vain saisi hänelle sanan. Se jäi silloin, vaikka siitä kyllä oli puhetta. Eihän nyt telefonissa pääse pappilaan. . . Täällä tämä Virtala sai toissapäivänä vahingonlaukauksen, kun antavat aseet niin tottumattomiin käsiin. Lääkärihän siinäkin tarvittaisiin. Mitenkäs se muuten on, eikös tämä olekin Maahisten alueelta?

Maahisten emäntä oli Virtalan nimeä mainittaessa käynyt entistä kalpeammaksi. Kun hän ojensi käntensä miehelle, syöksyi veri hänen laihtuneille poskilleen. Hän muisti kesäyön, jolloin heidän uusi työväenasumuksensa oli palanut. Hän muisti, miten hän oli seisonut soittamassa hätäkelloja ja Lennartti oli tullut ja kantanut hänet sisään. Virtalaa epäiltiin tulipalon sytyttäjäksi. Ja Almalle oli viime viikon vaikeina hetkinä jonkun kerran tullut epäily, ettei Virtala ollut aivan erossa Lennartin murhasta. Ajatus oli ollut vain kaukainen ja perustelematon, mutta nyt yhtäkkiä hänen seisoessaan Virtalan kasvojen edessä, se kävi kiinteäksi.

— Tämä tulee tämä Maahisten emäntä hoitamaan haavoittuneita, laverteli sisar Hulta. — Se on kristillistä rakkautta se.

Rotevan miehen kasvoilla vaihtelivat ilmeet. Alma oli luullut saaneensa sydämestään voiton ja antaneensa kaikki anteeksi, mutta nyt täytti viha koko hänen olentonsa. Tuota miestä ei hän voi rakastaa, tuolle ei hän anna anteeksi! Hetkiseksi musteni maailma hänen silmissään ja hänestä tuntui siltä kuin hän olisi syössyt johonkin pimeään. Sitten sai hän kiinni sanoista, joita hän viime viikon aikana usein oli toistellut. Ne olivat pitäneet hänet pystyssä ja nytkin hän turvautui niihin. »Isä, anna heille anteeksi, sillä he eivät tiedä mitä he tekevät.» Hän tunsu taasen pohjan jalkojensa alla ja näki päivänvaloa. He eivät tiedä mitä he tekevät... Hän pyyhki hikeä otsaltaan ja taipui Virtalan puoleen.

— Ehkä minä, lausui hän sitten sisar Hultalle — saankin tämän sairaan, koska hän on Maahisten miehiä.

Rouva Juuri tuli, yllään likaantunut silkkipusero ja esiliina. Tummat käherretyt kiharat kiertyivät esiin valkoisen hunnun alta.

— Jahah, jahah, sepä mainiota, että saamme apua. Jahah, jahah. Täällä tarvitaan erikoisesti ihmisiä, jotka voivat tehdä sitä niinkutsuttua mustaakin työtä. Nämä tehtaalaiset ovat tottumattomia. Aijai, oletteko te porvarillisesta leiristä — ettehän vain käy myrkyttämään meidän sairaitamme? Sitä ne ovat tehneet . . . No, no, no, sitä parempi, jos on poikkeuksia . . . Viiniä, kirkkoviiniä, ehtoollisviiniä — antakaapas tänne! Hei pojat, tiedättekös . . . ei, hsss, tätä onkin näin vähän! Esikunnassa sanottiin, että sitä olisi tynnyri ja käskettiin sinnekin lähettää. Tällä ei pitkälle potkita, tästä ei riitä kuin tuonne noille sairaimmille Pikku Ronkaselleni minun täytyy viedä. Se on niin suloinen poika, saatte heti hänet nähdä. Kuinka monta yötä olenkaan valvonut hänen kanssaan ja koettanut rauhoittaa hänen hermojaan. Eihän täällä riitä yksin sairaanhoito, täytyy olla sielunhoitoa! No niin, hauskaa että tulitte. Käykää kiinni työhön nyt vain. Varsinaisia pukuja ei meillä ole ollut, suuret esiliinat vain ja hunnut. Tämä huntu on oikeastaan meidän omaa muotiamme. Näin kerran Helsingissä suurissa sankarihautaisissa venäläiset hoitajattaret ja oli heillä kaikilla hunnut. Se oli hyvin kaunista. On, näettekö, tärkeää,

että hoitajattaret pukunsa kautta eroavat esimerkiksi siivoojanaisista. Minulla on ollut siitä paljon hyötyä. Enhän ole käynyt mitään kurssia, olen toiminut valtiollisella alalla. Mutta veljien kärsimys on pakottanut! Lääkärithän ovat melkein tykkänään kääntäneet meille selkänsä. Häpeä heille. No niin, huntuja on minun huoneessani. Kangas on harvinaisen kaudista, niinkuin näette. Me onnistuimme saamaan sitä aika paljon. Jossakin oli takavarikoitu . . . Hei pojat, tämä on hyvää tämä: Mutta eikö todella ollut enempää? Ei esikuntaan nyt liikene mitään. Paras, ettei näille terveemmille ensinkään kerro koko saaliista. Heidän kävisi vain kateeksi, kun eivät voi saada . . . Tahdotteko kahvia? Hulta tuo kupit. Hui! Olipa se jysäys. Mistähän tuo nyt kuului? Täytyy välttämättä saada lippu katolle.

Eräänä päivänä seiso Riikka Tuuna pihamaalla, silitellen koiraansa. Joka miehen ystäväksi se rupesi, ei se seuraansa valinnut ja työväentalolla se nykyään asusti, siellä oleskelivat kaikki kylän koirat, joita ei elintarvepuutteen tähden oltu hävitetty, siellä niillä oli herkkuja. Musti-ressusta täytyi kuitenkin pitää ja sitä taputella. Riikka Tuunassa oli nykyään niin suuri

hellyydentarve, että hän hyväili eläimiä, kun ei hänellä ollut ihmisiä. Portilla kuului joku kysyvän punakaartilaisilta, oliko tämä Tuunan talo. Riikka veteli sormiaan yli koiran silkinpehmeiden korvien ja ajatteli jotakin onnellista ja suloista. Mikä hänen oli? Kylä oli täynnä hurjia miehiä ja hurjaa elämää, kuolema saattoi kohdata ensi silmänräpäyksessä, ja hän unohtui siihen koiransa luo, eikä silmänräpäyksen aikana muistanut mitään vaarasta ja onnettomuudesta. Unessa tunsu hän nykyään usein Arvon läsnäolon, näki hänen hiuksensa, silmänsä, huulensa, kätensä. Herätessä täytyi aivan punastua . . . Nyt kysyttiin portilla, palveliko täällä joku tyttö, joka oli ollut venäläisen morsian. Mies toi venäläiseltä terveisiä tälle tytölle. Vieraspaiikkakuntalaiset vartiat eivät tietäneet ja käskivät kysyä talosta.

Riikka tuijotti tulijaan. Koko hänen ruumiinsa jäähmettyi, kun hän tunsu hänet Eino-Ilmariksi. Kylän ympärillä oli moninkertaiset vartiaketjut ja Eino-Ilmaria oli miesjoukoin etsitty pitkin pitäjää. Ja tuossa hän seisoo keskellä päivää, keskellä pihaa, punakaartilaisien silmien edessä. Lapsellinen parta, jonka hän oli kasvattanut, ei häntä paljoakaan muuttanut.

— Kyllä täällä palveli sellainen Milja-niminen tyttö, sanoi Riikka. — Mutta hän läksi jo syksyllä pois. Hän kuuluu asuvan Kemppaisen muorin mökissä. Menette tuonne noin ja kysytte Kemppaisen muorin mökkiä.

— Eikö ensin saisi ruokaa talosta?

— Täältä on kaikki niin viety.

— Kai täällä nyt jotakin on. Piru vieköön, kyllä minä tässä käskeäkin osaan, jollei hyvällä anneta.

— Ottakaa sitten, mitä kysytte, jos aiotte ottaa omin luvun.

— Punakaartilainen ei ole mikään rosvo.

— Ajattelin vain, että ehkä siellä esikunnassa olisi ollut kaikkia paremmin.

Riikka pelkäsi, että hänen sydämensä lyönnit kuuluisivat. Hän asteli edellä ja vieras tuli perässä ylös kodin portaita. Mies istui kyökin penkillä ja Riikka toi pöytään ruokaa.

— Asuuhan se meidän entinen Milja Kemppaisen muorin luona? puheli hän palvelustytölle. — Tällä vieraalla on asiaa Miljalle. Milja-raukan mies kaatui tässä — koskas se nyt olikaan?

— Eikö liene rahaa kirjeessä, sanoi vieras ja Riikka

huomasi, että häntä alkoi naurattaa.

— Se venäläinenkö sitä nyt lähettää? kysyi Riikka äänellä, jota hän ei tuntenut omakseen.

— Se, vastasi vieras ja taipui katsomaan saappaansa kärkiä.

Nyt hän purskahtaa nauruun, ajatteli Riikka. Miten tuon tytön saisi pois?

— Se on vähän myöhäistä nyt. Miljahan meni naimisiin. Mutta ehkäpä venäläisenkin raha vielä kelpaa.

— Kyllä vaan, sanoi palvelustyttö ja nauroi.

Vieras nauroi hänkin.

— Jos kuitenkin lähtisi voudilta kysymään, asuuko Milja Kemppaisen muorin luona, ehdotti Riikka työlle, jännitystään hilliten. — Ettei menisi tämä vieras turhaan.

Sisarukset jäivät kahden ja seisoivat kädet toistensa käsissä.

— Mitenkä sinä olet tullut?

— Taskussa passi, jonka itse olen tehnyt.

— Mitenkä minä sinut pelastan?

— Kyllä minä sillä passillani pääsen. Se on juhlallinen paperi. Siinä on venättäkin.

— Väärällä passillako olet tullut?

— Neuvokkuus on sodassa yhtä tärkeä kuin kivääri. Nyt minä syön ja sitten mennään puhumaan. Minä olen vakoilumatkalla.

— Mikä nyt on?

Portilla oli syntynyt sanakiista. Pian seiso i Kemp-painen kahden pistinmiehen kanssa ovella.

— Missä se vieras on? huusi esikuntapäällikkö. — Se, joka tänne juuri tuli. Älkää te olko niin viaton, kyl-lä se nähtiin. Päästävät tomppelit läpi. Kun on outoja miehiä, niin eivät tunteneet. Mutta tunsinhan minä hänet oitis. Tässähän on juuri ateria pöydässä. Luu-leeko hän niillä viiksillään meidät eksyttävänsä! Noh, helvetissä, puhukaa nytkin totuus, Johanssonnihan se aina sanoi teidän sanoneen juuri niinkuin asiat ovat.

Riikka Tuuna seiso i hellan luona ja nosti suurta pataa tulelta.

— Kyllä täällä vieras oli, mutta en minä tiedä min-ne hän katosi. Pitää kysyä vahdeilta. Eivätkö ne näh-neet? Jos hän sellainen vaarallinen oli, niin kai hän pakoon läksi. Miljaa hän kysyi ja minä vielä lähetin tytön tiedustelemaan häntä vouldilta ja meidän muil-

ta väiltä. Etsitään nyt karkulaista.

— Ettekö te sitten olisi häntä tuntenut? Sehän oli se tämän talon lyseolainen, se Eino-Ilmari. Älkää nyt!.. Teidän veljenne. . .

Tähän saakka ei Riikka ollut suoranaisesti valehdellut. Hän todella ei tietänyt minne poika oli kadonnut ja ajatteli kauhulla hetkeä, jolloin miehet löytäisivät hänet. Oliko hän mennyt saliin, vaiko omaan huoneeseensa? Vai olisiko hän mennyt vinnille? Ulos ei hän ole mennyt. He löytävät hänet. Pelastusta ei ole. Hyvä, jos he tyytyvät ampumaan, mutta he voivat kiduttaa häntä ja tekevätkin sen.

— Koetetaan etsiä täältä salin puolelta, niin itse näette, sanoi Tuunan tytär jähmettyneenä ja pakotti itsensä kulkemaan edellä.

Miehet eivät uskoneet, vaan jäivät etsimään keittiöstä. Seisoen eteisen kynnyksellä näki Riikka yhtäkkiä seinää vastaan avatun oven alta veljensä jalat. Eino-Ilmari oli pujahtanut oven taakse ja siinä hän seiso. Ei tarvittu muuta kuin että joku näkee nuo jalat, tai keksii katsoa oven taakse. Silloin on kaikki hukassa. Riikka mietti, eikö hän voisi jollakin peittää jalkoja. Mutta sitten hän käsitti, että se vain olisi joh-

dattanut miesten huomion vaaralliseen kohtaan. Hän meni saliin ja alkoi kolistaen liikutella tuoleja. Ensin seurasi häntä yksi punakaartilaisista.

— Niin, tässä nämä huoneet nyt ovat, puhui Riikka. — Ei näissä ole mitään säiliöitäkään, jonne voisi paeta. Voinhan minä vielä katsoa sängyn alle. Pöytätkö auki vuode?

— Täällä hän on, huusi Kemppainen, — ja teidän veljenne se oli!

Riikka tunsu kuumotuksen karkaavan läpi koko ruumiinsa. Mutta Kemppainen etsi tykkänään toisessa päässä taloa ja ainoastaan huuteli sieltä huomautuksiaan. Eino-Ilmari seisoi yhä litistyneenä seinän ja oven väliin ja hänen jalkansa näkyivät auttamattomasti. Jahka miehet kulkevat eteisen läpi, näkevät he ne, sille ei mahda mitään. Riikka tarttui viimeiseen keinoon.

— Kuulkaa nyt, miehet, sanoi hän, kooten kaikki voimansa, — näettehän, ettei täällä ole ketään. Etsikää ulkoa, sinne hän on voinut paeta. Minun veljeni se ei ollut eikä täällä ole ketään. Kun minä sanon jotakin, niin se on niin.

Miehet uskoivat häneen. Hetken he tuijottivat

häntä silmiin. Sitten he läksivät. Riikka ja Eino-Ilmari saattoivat kuulla, kuinka he hakivat ja kiroilivat. He kovistivat myöskin vartioivia punakaartilaisia. Riikka tuli varmuuden vuoksi portaille ja kysyi palvelus-tytöltä, oliko vieras lähtenyt hänen mukaansa. Alettuaan valehdella, täytyi hänen valehdella yhä eteenpäin. Oli mahdotonta peräytyä. Valehtelevinen kävi helpommin kuin hän luuli.

Tällaistako se oli? Oikeastaan se oli hyvin helppoa. Saattoi oikeastaan ymmärtää, miksi ihmiset niin paljon valehtelivat. Epämukavaa ja raskasta usein oli puhua totta, helpolla pääsi, kun lasketti valheen. Totuuden puhuminen oli ainaista kulkua ylämaassa — miksi kulkea ylöspäin, kun saattoi laskettaa alaspäinkin. Jos hän nyt olisi puhunut totta, niin Eino-Ilmari jo olisi ollut pyövelien käsissä. Hän oli valheella pelastanut veljensä hengen, ensimmäisellä valheellaan. Eino-Ilmari oli elävänä hänen luonaan, hänen turvissaan. Ja hän suojeli häntä edelleen valheella. Totuus ei tässä tapauksessa kelvannut.

Miehet uskoivat häneen yhä. Kymmenhenkinen joukko läksi kiertelemään kylää, etsien salaperäistä karkulaista: hän oli hävinnyt kuin maan alle. Riikka

Tuuna hämmästeli kyökissä kilpaa palvelustyttöjen kanssa, minne mies oli voinut joutua. Etteivät vain vartiat olisi pistäneet häntä kuoliaaksi ja kätkeneet jonnekin. Ja mikä se sellainen mies oli?

Riikka ihmetteli, että hän saattoi elää, omallatuntonllaan tällaisia tekoja. Jos hänelle joku kuukausi sitten olisi sanottu, että hän tulee käyttämään hyväkseen valheen asetta, niin hän olisi vannonut, että miehluummin kuolee, kuin tarttuu sellaiseen. Hänen valheensa oli pahempi rikos kuin kenenkään toisen, suurempi olisi hänen häpeänsä pitänyt olla, kun hän näki valehtelijoiden luottavan sanaansa. Mutta hän ei tuntenut omantunnonvaivoja eikä häpeää. Mitä tämä merkitsi? Kuinka tämä oli mahdollista? Mikä oli hänet näin perinpohjin paaduttanut?

Sota.

Sota oli paiskannut nurin käsityksen oikeasta ja väärästä. Sota oli tehnyt luvalliseksi murhan ja valheen. Eikä yksin luvalliseksi, vaan kiitettäväksikin. Murha saattoi olla sankariteko ja valhe ase oikeuden palveluksessa.

Oliko sitten totuus jotakin, jota saattoi kumota ja muuttaa? Eikö totuus kestänyt ajan vaihtelussa? Mitä

oli totuus?

Saattoiko ihminen elää valheenkin pohjalla? Oli-ko ehkä aivan turhaa kiivailla totuuden puolesta? Syvällä Riikka Tuunan sielussa nyyhki kuitenkin kaipaus siihen viilleään, puhtaaseen tilaan, missä hän oli elänyt puhuessaan totta kaiken uhalla. Jotain kaunistaa ja pyhää oli häneltä viety, elämä ei antanut ihmiselle eheyttä, vaan antoi ristiriidan ja lankeemuksen, korkeintaan pyrkimyksen. Hänen kiintein oma itsensä oli mennyt rikki, koko entinen elämä jäänyt kauas. Syvällä hänen sielussaan asui suru tämän takia. Mutta nyt ei ollut aikaa ryhtyä tilinteolle sen johdosta. Täytyi valehdella edelleen.

Valheensa turvissa viettivät sisarukset lyhyitä onnen ja jännityksen hetkiä. Yhden yön he puhuivat, kuulo terästettynä kuin etuvartialla juoksuhaudassa ja sydän sykkien niin että se yhtä mittaa peloitti heidät uskomaan, että heidät oli yllätetty. Yhden yön he iloitsivat jälleennäkemisestään, iloitsivat tavalla, jolla iloitaan, kun tiedetään kuolemanvaaran vaanivan kynnyksen takana.

Eino-Ilmari ei enää ollut se huoleton lapsi, mikä hän oli vielä viimeksi käydessään kotona. Hänen sil-

mänsä olivat liian paljon katsoneet kauhun kuvia ja hän oli vanhentunut. Jonkun kerran meni sisarusten kuiskailu kuitenkin leikilliseksi, niinkuin silloin, kun Eino-Ilmari kuvasi Arvoa. Arvo se vasta oli nähtävyy! Vapausarmeijan kaunein mies ja ylen vaarallinen tyttöjen sydämille. Hän oli saanut vastaanottaa rakkaudentunnustuksia sekä runon että proosan muodossa, milloin vain oli jouduttu vähänkin viipymään kaupunkipaikoissa tai kirkonkylissä. Arvo oli nähtävyys. Ja kuinka peloton hän oli. Ja mikä hyvä toveri, jakoi sotamiehen kanssa viimeisen leipäpalasensa.

Uljäs oli Ollikin katsella, mutta niin ankaran ja synkän näköinen, etteivät tytöt uskaltaneet häntä lähetäkään. Tänne hän on tulossa — miten sitten käyneekään, kun hän kohtaa äitinsä. Ettei vain surmaisi häntä.

Julmuutta ei suinkaan puutu valkoistenkaan puolella. Sota on sellaista. Ei voi »ampua hiljaa» niinkuin entinen mies kehoitti tekemään. Ja jollen minä surmaa vihollista, niin surmaa hän minut. Menee paljon viattomia ihmisiä, se se on kauheaa. Mutta kun on kohdannut punaisten silpomia ruumiita — jota-

kin niin kuvaamattoman kauheaa —, niin on joutunut sellaisen raivon valtaan, ettei miehiä ole voinut pidättää. Jos näet asetoverisi, jonka vierellä olet taistellut, jonka kanssa olet kuularuiskun ääressä puhellut elämän ja kuoleman kysymyksistä, jos näet tämän asetoverisi ruumiin halkaistuna, silmät sokaistuina, niin sinä ikäänkuin pettäisit hänet, jollet maksaisi samalla mitalla.

— Tiedän tämän omasta kokemuksesta. Muistathan Hamletimme, Poksin lausujapojan. Kaikki pitivät hänestä hänen hyvän toveruutensa ja uhrautuvaisuutensa vuoksi. Hän huvitti meitä kaikkia, hän hän osasi ulkoa koko maailman runot. Oljilla heinäladoissa ja muissa kortteeripaikoissa pauhasi hän entisellä voimalla;

Ei oikeutta maassa saa,
ken itse sit' ei hanki!

Fabian Soikko ei koskaan lähtenyt viemään suloista suomenkieltä europalaisille näyttämöille. Hamletimme jäi vihollisen puolelle. Emme voineet häntä pelastaa. Punaiset valmistivat meille hänen kustannuksellaan hirvittävän näytelmän, tahi oikeammin

konsertin. Me kuulimme hänen huutonsa, me tunsimme hänen voimakkaan, kouluutetun äänensä. Se soi kuin palotorvi yli metsien ja maiden. Minä ryömin yöllä kuulasateessa Lehtosen kanssa sinne . . . ja me saimmekin hänen ruumiinsa. He olivat häneltä — en tiedä, olisivatko he saaneet kuulla hänen olevan lausujan, en tiedä. Mutta he olivat häneltä leikanneet kielen. Senjälkeen en minä tuntenut mitään sääliä, minä päättelin ja me kaikki muutkin: sata punaista yhdestä valkoisesta! Kerrankin minä jouduin pensaikosta näkemään, kuinka he häpäisivät ruumista . . . aivan niinkuin ei heillä olisi ollut järkeä kallossa. He istuivat hangella ja kuollut oli tienlaidassa. He asettivat hänet pystyyn ja puhelivat: missäs lahtaripirun sarvet ovat? Täytyy panna pirulle sarvet paikoilleen . . . Tai kerran he olivat saaneet vankeja ja läheneet kuljettamaan heitä muka kaupunkiin. Mutta he olivat tuskin päässeet rantaan, kun antoivat heille nikkelinukutuksen. Kun me tulimme ja näimme ryöstetyt ruumiit, niin me päätimme: vangeiksi ei antauduta eikä vankeja oteta . . . Ihminen villiytyy sellaisessa. Silmä kasvaa kärsimään kauhua, käsi kasvaa antamaan haavoja. Mahtaako ruumiskin saada monin-

kertaisesti voimia kärsimyksiin, koska ihminen niin kauan voi kitua kuolematta. Sodassa vallitsee laki: silmä silmästä ja hammas hampaasta. Kauheaa on, että menee viattomia. Sitä ei voi välttää.

— Mutta, keskeytti sisar — sittenhän ei rikoksista tule mitään loppua. Kun punaiset kohtaavat valkoisten kostontyöt, niin heidän täytyy kostaa ne.

— Niin.

— Lopuksi ei ole maailmassa yhtään elävää ihmistä. Alma, meidän sisaremmme, on alkanut toisesta päästä: hän antaa anteeksi.

He vaikenivat.

Eino-Ilmarin mieleen tuli käenpoikanen, josta Oli kerran epätoivon hetkenä oli puhunut, käenpoika, jota he luonnontieteellisellä retkeilyllään olivat tarkastelleet. Kuinka se avuttomana istui kivellä, vähissä höyhenissä, silmät pullollaan, ja odotti leppälintua. Orava tuli, varis tuli. . . Sattuma, sattuma, että käenpoikanen säilyi. Mitenkä ihminen oli paremmassa tai varmemmassa asemassa? Samassa hänen mieleensä muistui, kuinka kerran pari viikkoa sitten vanha mies juoksee läpi kuulasateen valkoisten puolelle ja käsiään kohottaen taivasta kohden huutaa: oli miten oli,

mutta on joku joka suojelee!

Lapsi on ihminen, avuton lapsi, käenpoikanen. Pidä kiinni isän kädestä ja luota häneen!

— Puhutaanpas jostakin muusta! sanoi poika äkkiä ja nousi kävelemään. — Tuo vähän ruokaa.

Syödessä puhuttiin muusta.

Toivo — hän oli itärintamalla. Hän ei tahtonut tänne. Mahtaneeko hän koskaan palata. Lapsia hän kuuluu ikävöivän, mutta ei tahdo nähdä Sylviä. Sylvi rakastuisi, jos nyt näkisi Toivon. Kyllä niillä pojilla on ryhtiä. Eihän Toivo enää ole käyttänyt Somerin nimeäkään. Toivo Tuuna hän on ollut kaiken aikaa.

Niin, nyt se leikki pian alkaa täälläkin. Viimeistään pääsiäisenä pitäisi Kankaan kirkonkylän oleman puhdas. Kunhan kestäisi tuo jää, se on pahasti ajettu. Saattaa sentään olla mahdollista, että ennätetään aikaisemminkin. Eino-Ilmari antoi ohjeita pommituksen varalta. Pitää mennä kellariin, ja jos joutuu kuulasateeseen, pitää heittäytyä maahan.

Runolliseksi kävi poika taasen, kun hän alkoi puhua jääkäreistä. Komea oli heidän retkensä ollut. Niinkuin liput, joihin katsotaan, joiden ympärille koonnutaan ja joita seurataan voittoon tai kuole-

maan — sellaisia olivat jääkärit olleet kansalle. Taikavoimalla vaikutti jääkärin nimikin. Jos kuultiin, että jääkäri oli kaatunut, niin tuntui tappio kahta raskaammalta. Jääkäreille varasivat naiset kauneimmat varustuksensa, jääkäreille kantoivat tytöt talviset kukkansa. Eräässä talossa kuljetutti sairas vaari itsensä tiepuoleen, missä pojat kulkivat, vain nähdäkseen yhdenkin niitä miehiä, jotka ensinnä ajattelivat ajatuksen, että venäläinen on saatava Suomesta pois.

Eikö olekin itse asiassa ihmeellinen jääkärien sattu! Mistä tiesivät nämä miehet silloin lähteä maasta? Muut kärsivät ilman toivoa — he näkivät unen Suomen vapaudesta. Muut pysyivät kärsivällisinä — näillä ei ollut rauhaa. Muut ajattelivat turvallisuuttaan — he panivat alttiiksi henkensä. He alistuivat omaistensa väärinymmärrykseen ja kansansa kiroukseen. He kuuntelivat vain käskyä rinnassaan: isänmaa vapaaksi! ja he heittivät kotinsa eivätkä tietäneet koska he voisivat palata.

Libaun ranta voi kertoa suomalaisten miesten koti-ikävästä. Odotuksen pitkät hetket kuuluvat jääkärien Libaun-aikaan. Täällä kuluvat tunnit, päivät, viikot, täällä tulee kuukausista vuosi. Nuoret miehet

astuvat meren rannalle; siellä, siellä se on Suomi. Niin lähellä ja kuitenkin niin saavuttamattomissa.

Kunnes eräänä päivänä kutsutaan kasarmin pihalle ja siellä ilmoitetaan, että pataljoona nyt on hajoitettu ja miehet vapaat lähtemään minne haluavat.

Minne haluavat — yksi ainoa oli heidän halullansa määrä: Suomi.

Tämä pataljoonan hajoitus tapahtui ilman juhlallisuutta, karusti ja sotilaallisesti, harmaana runottomana aamuhetkenä. Mutta juhlaksi kävi se ikävöiville mielille.

Itse vannominen tapahtui kirkossa. Siellä vahvistivat jääkärit valan:

ei ennen uhmamme uupua voi,
kuin vapaa on Suomen kansa!

Kynttilät lepattivat alttarilla ja ankarana katseli miehiin ristilippu, jääkäripataljoonan lippu. Kotiintulon hetki oli koittanut.

— Sano, tyttö, eikö ole ihmeellistä, että he tiesivät silloin lähteä maasta.

Sisar painoi pimeässä hänen kättään ja kuiskasi:

— Kurjet!

— Niin, mistä tietävät kurjet kevään tulon!

Eino-Ilmari Tuuna oli kaiken aikaa puhellessaan kesken kertomustensa kummallisella tavalla lausunut kevään nimen. »Kevät, kevät!» hengähti hän, ikäänkuin läsnä olisi ollut joku, jonka hän yksin näki. Jos pikkuveli olisi lausunut ihmisnimen, olisi sisar luullut hänen muistelevan jotakin kaatunutta. »Oi kevät. . . kerran. . . mutta en niitä ma nää. . .» Riikka pysähtytti kyselynsä ja kertomuksensa ja kuunteli. »Oi kevät. . .!» Hän oli jo kysymäisillään, mitä poika tarkoitti. Mutta Eino-Ilmarin omituisen soinnuton ääni todisti, ettei hän luultavasti ensinkään tietänyt lausuneensa sanoja kuuluvasti. Hän oli nähtävästi tottunut yksinäisyydessä niitä lausumaan ja luuli nytkin olevansa yksin. Kenelle hän puhui? Mitä hän tarkoitti? Sisar kysyi vihdoin:

— Mitä sinä sanot?

— *Dulce et decorum est pro patria mori.* . . Muis-
telin vain vanhoja koululäksyjä. Se oli sellainen ru-
no. . . latinaa.

Sisar ei hennonut kysyä enempää.

Aamuyöstä hän pääsi Eino-Ilmarin salaisuuden perille.

He olivat päättäneet nukkua jonkun tunnin ja Riikka oli lattialle uunin eteen tuonut vaatteita. Vuodetta ei hän uskaltanut vetää auki, punaisia joukkoja kun joskus tuli taloon keskellä yötä. Eino-Ilmari oikaisi pitkäkseen ja Riikka sulki oven. Mutta tyttö ei ajatellutkaan lepoa. Hän hiipi sukkasillaan rakennuksen toisesta päästä toiseen ja tähyili ikkunoista sarastavaan aamuun. Kuulo oli niinä päivinä ihmisillä niin terästynyt, että tuntui siltä kuin ulkonainen korvakin olisi liikahtanut tarkkakuuloisten eläinten korvien tapaan. Oli harvinaisen hiljainen yö. Tykit vaike-
nivat, tulipaloja ei näkynyt, olisi miltei saattanut luulla, että elettiin rauhan aikaa. Riikka palasi pikkuveljen oven eteen ja vei korvansa ovenraolle. Mitä? Kuka siellä oli? Puhuiko Eino-Ilmari? Miksei hän nukkunut? Yksinkö hän puhui? Puhuiko hän unissaan?

»Niin tulet kerran taas, kevät, valkein aamuin ja illoin, mutta, ah, poissa ma oon, poiss' olen mullassa maan.»

Eino-Ilmari lausui runoa!

Riikka ymmärsi yhtäkkiä: kuolemaansa Eino-Ilmari ajatteli!

Riikkaa puistatti ja tuska, joka jonkun aikaa oli an-

tanut hänen levätä, palasi. Eino-Ilmari käveli edestakaisin huoneessa. Jos olisikin uskaltanut avata oven.

Eino-Ilmari avasi sen itse. Hän ei suuttunut, kun yllätti sisarensa kuuntelemassa kynnyksellä. Hän näytti arvanneen, että hän olisi siinä.

— Kuule, sanoi hän ja etsi Riikan käden, — en minä voi maata lämpöisessä huoneessa, kun ne muut makaavat hangella, ymmärrät sen. Enköhän minä lähtisi nyt. Taistelut voivat alkaa aivan äkkiä. Minun täytyy päästä mukaan. Ja onhan minulla tärkeitä tietoja vietävänä.

— Mutta oletko sinä järjiltäsi! kuiskasi sisar vastaan. — Ne ottavat sinut kiinni tässä pellon alla.

— Älä estele... sinä et tiedä minkämoista siellä on! Ja sitten: maa täytyy saada puhtaaksi... Eikä se taistelu nyt niin kamalaa ole kuin luulisi. En minä ainakaan ole pelännyt, vaikka kuulat ovat vinkuneet siinä jokusen kymmenen senttimetrin päässä kasvoistani. Saammehän me voimaa... Lupaam sitäpaitasi olla varovainen ja heittäytyä maahan. Ensin kävelin toisinaan pystyssä, mutta jääkärikin sitten kehoitti varovaisuuteen. Tuo minulle nyt niitä uusia vaatteesi.

— Mutta yksinkö sinä menisit tuonne yön selkään . . . keskelle punaisten ketjuja?

— En ole yksin . . . Ja onhan minulla komea passini. Meikäläiset eivät ole kaukana. Ja jos on kuolema tulakseen, niin tulee. Kuolen mielellänikin näin keväällä. No, älähän nyt ole suruissasi. Sanonko terveisiä Arvolle? Ovatpa nämä suurenmoiset. Olisipa kaikilla sellaiset! Sinäkö olet kutonut? Suomen naiset ovat paljon kutoneet tänä talvena . . .

Hän ei kuitenkaan sinä yönä päässyt lähtemään. Tuunajärvellä lähestyi kuormajono — vai pakolaisia-ko tulijat olisivat olleet? Riikka ei uskaltanut mennä ulos, jottei herättäisi vartioiden huomiota, vaan kuunteli eteisen ovella. Hän oli oppinut äänestä päättelemään, mikä milloinkin oli kysymyksessä. Toinen ääni oli raskailla kuormilla, toinen keveillä, toinen niillä, joissa kuljetettiin miehiä rintamalle, toinen niillä, joissa tuotiin haavoittuneita. Nämä olivat luultavasti raskaita kuormia, niitä saattoi olla kymmenkunnan verran.

Eino-Ilmari eli pelossa, ettei hän ehtisi mukaan. Hänen huoneensa tuntui häkiltä. Hänen silmiensä edessä oli lakkaamatta näkyjä viime päiviltä. Nyt

kukkula, missä seisoivat kuularuiskut miehineen. Kukkulan takaosalla on sanitääri ja muutamia miehiä. Vihollinen on puolentoista kilometrin päässä. Sanitääri alkaa laulaa: oi katso Golgataa . . . Käy yrtti-tarhasta polku . . . Toisia yhtyy lauluun. Koko kukkula laulaa . . . Nyt: juostaan, juostaan jonossa kohti kylää. Korvissa vinkuu ja sihisee. Joku kaatuu voihkaisten. Rakennuksista pellon takana alkaa nousta liekkejä. Joku nainen huutaa kauhealla, eläimellisellä äänellä. Täytyy joutua apuun . . . Kuula vie lakin päästä . . . Nyt se nainen vaiken . . . Tuossa on sen ruumis. Voi, mitä ovatkaan tehneet . . .

Aamu ei vielä ollut valjennut, kun Kits tuli taloon. Hän vaati mahtipontisena kirkon avaimia. Kirkkoa tarvittiin nyt, kylään saapui paljon kansaa.

Riikka Tuuna katseli häneen tiukkaan. Enemmän kuin kirkkoa ajatteli hän tällä hetkellä veljeään. Eino-Ilmari oli huoneessaan, pihaan lappoi lappamalla piikki-iekkoja, vintinportaisiin päästiin vain eteisen kautta. Hän päätti uskoa asian Kitsille ja pyytää hänen apuansa. Kits näki hädän hänen silmissään ja seurasi häntä saliin. He menivät Eino-Ilmarin luo, Kits painoi lakkinsa pojan päähän ja riisui nopeas-

ti lyhyen turkkinsa. He läksivät, lakit kallellaan, läpi miesjoukon ja tulivat keskelle pihamaata. Siellä kuljettiin paraikaa kuularuiskua Tuunan navettaa kohti. Avattiin navetan ovia. Aita särkyi risahtaen, kuorman ajaessa kiinni takaportin pieleen.

— Mikä siellä olisi sellainen levänneempi hevonen, huusi Kits hevosriviä kohden. — Pitäisi lähteä noutamaan asemalta sidetarpeita. No tuossa — tuollahan tämän matkan pian ajaa. Mutta pidä kiirettä, poika.

Eino-Ilmari hyppäsi rekeen ja lasketti taakseen katsomatta jälle.

Kaksi lehmää harhaili ynisten takapihalla. Portista kääntyi pihamaalle uusia raskaita kuormia. Tuunan vanha kirkkoväärti tuli portailleen ja katseli, kulmakarvat tuuheina ja otsa rypyssä eteensä. Miehiä, vaatteet risoina, käsivarsien ympärillä likaantuneet punaiset merkit, liikkui kuisteilla, huoneissa, pihamaalla. He ottivat kyökistä mikä minkin astian ja menivät navettaan. Joku kantoi aitasta voipyttyä. Ilma oli sakeanaan tupakansavua ja rähinää. Palvelustytöt juoksivat perunakuopalle. Taas tuotiin raskasta kuormaa. Hevonen kääntyi höyryten portista. Kuormassa

oli aseita. Kirkkoväärtin katseet etsivät tytärtä. Yhtäkkiä astui Kemppainen kahden miehen kanssa portaiden eteen.

— No, tulevatko kirkon avaimet? huusi hän.

— Mitä? sanoi vanhus, otsa rypyssä.

— Kirkon avaimet, piru vie!

— Kirkon avaimet... E-e-en ole niitä t-teiltä saanut e-enkä niitä teille a-anna.

Miehet tarttuivat kivääreihinsä.

— Hän pilkkaa vallankumousta. Kuulitteko, mitä hän sanoi!

— Antakaa hänelle lyijyä yksintein!

— Avaimet ovat täällä! huusi Kits toisilta portailta.

Mutta hän tuli myöhään. Kuula oli jo paukahtanut ja vanhus makasi verissään portailla. Hän huuteli tytärtään ja laahautui sisään. Hänen oli hyvin vaikea päästä kynnyksestä. Hänen kaatumiseensa ei kiinnitetty mitään huomiota.

— Missäs se keltasilmäinen tyttö sitten on? huusi toinen miehistä, jotka olivat tulleet Kemppaisen mukana.

— Joutukoon keittämään kahvia.

— Se on kutsuttava vallankumousoikeuden eteen.

— Sen ovat kaikki veljet lahtareja ja tuo on sen isä.

He törmäsivät saliin. Kemppainen suuntasi heti askeleensa piirongin luo, otti käteensä kynttiläjalan ja katseli sitä. Mitä lienee ollut huonoa ainetta. Hän heitti sen pois ja kääntyi perähuoneeseen. Yksi miehistä koppasi kainaloonsa keinutuolimatton. Köyhä talo tämä olikin, ei täällä ollut yhtikäs mitään, jolleivät olleet kätkeneet. Ruukkukasveja ei voinut ottaa taskuunsa. Tämähkö se oli se salarikas isäntä?

— Missä helvetissä se on se keltasilmäinen tytär?

Nuori poika astui arkana, hattu silmillä, vinnin rappusista alas, tuli pihaan ja yritti vanhusten puolelle.

— Ei ensinkään sinne nyt! kiljui Kits. — Vai sinne, mitä sinä lurjus siellä! Lähde heti minun kanssani! Sanokaa esikuntapäällikölle, että minä olen mennyt avaamaan kirkkoa.

Esikuntapäällikkö oli lähtenyt navettaan. Koeteltiin kuularuiskua. Popo — popo — popo — popo, paukkui ikkunasta ulos rantatöyräälle.

Palvelustyttö tuli kiireesti yli pihamaan, käsivarrella perunakoppa. Nuori punakaartilainen pysähdytti hänet ja sanoi:

— Pitää laittaa ruoka saliin . . . Ja parhaat lautaset ja veitset . . . ja sohvatyynyjä pitää panna tuoleille, aivan niinkuin silloin kun on herrasvieraita.

— Niitä on meillä niin vähän ollut, vastasi tyttö ja yritti mennä.

Silloin katsoi nuori mies häneen rukoillen, ikäänkuin hän olisi pyytänyt tämän ainoan kerran saada olla herrasväkeä, tämän ainoan kerran nauttia sitä mukavuutta, mitä hän ikänsä oli muilta kadehtinut ja ajanut takaa. Tyttö katsoi häneen pitkään.

— Mistä minä ne sellaiset lautaset ja veitset ja sohvatyyny otan!

— Kai niitä nyt talossa on.

— Somerilla niitä on. Ja Mäkimatkassa. Jollei niitä ole viety. Tämä on tämä kylä niin moneen kertaan käyty läpi.

— No, laittakaa parasta . . . älkää siinä . . . Missä päin se kirkko on? Sinne kumminkin pitää päästä . . .

— Johan sitä mentiin avaamaan.

Ikäänkuin ajaen takaa jotakin, joka menee käsistä, nuori mies kiirehti portille. Äkkiä hän kuitenkin huomasi, että hän voi päästä mukavammin ja suuntasi askeleensa hevosjonoon. Hevoset höyryivät lop-

puun ajettuina.

Tyttö kuului kyselevän, joko se sota nyt sitten tulee tänne. Popo — popo — popo — popo! pani kuularuis-ku navetassa. Kylälläkin kuului ammuntaa.

Tanhualla kulki Kits pojan kanssa, jonka hän oli komentanut matkaansa.

— Mikä sinä olet, joka et käytä vallankumouksen merkkejä! ärjyi hän heidän astuessaan Mäkimatkan tiehaaran ohitse.

Mäkimatkan jyvämakasiinissa säilytettiin nykyään ruumiita eikä viljaa. Kits repäisi nauhan omasta käsivarresta ja paiskasi sen pojalle.

— Taidat tahtoa päästä hengestäsi, kosket huoli nauhasta?

— Minne minun veljeni joutui? kuiskasi poika Riikka Tuunan äänellä.

— Sinne minne piti.

Työväentalon edustalla seisoj joukko miehiä punakaartilaisten ympäröimänä. Niiden väsymys ja kalpeus oli jotakin niin pohjatonta, että Riikka Tuuna heidät nähdessään unohti veljensä, isänsä, kotinsa, kirkkonsa, kaikki menetyksensä. Yksi lysähti polvilleen ja punakaartilainen tuuppasi häntä kiväärinsä

perällä. Riikka ymmärsi, että he olivat vankeja. Kits tarttui hänen käsivarteensa ja astui niin nopeaan, että hänen täytyi juosta.

Oliko tämä Kankaan kirkonkylää? Oliko tämä elämää maan päällä, samassa paikassa, missä joskus oli kynnetty, menty kirkkoon, kuljettu hääsaatossa, ajettu niittokonetta, käyty noutamassa tavaraa kauppiaalta, pistäydytty pappilassa? Oliko tämä unta? Painajainenko piti maailmaa puristuksissa?

Jäältä päin nousi ylös rantatöyrästä hevosjono, jolla ei näyttänyt olevan loppua. Sen pää ei päättynyt Ummen saareen, vaan ulottui läpi pajupensaikkojen suurelle selälle. Hiekka ulvoi, vinkui ja narskui reenjalojen alla. Oli kuin olisi vingutettu joitakin helvetin viuluja. Rattaanpyörät hölskyivät ja rytyyttivät. Kuuma höyry leijaili pilvenä rasittuneiden hevosten yllä ikäänkuin mikäkin luontokappaleiden huokaus, joka pyrki taivasta kohden. Jonossa ei ollut yksin rekiä, siinä oli ratasajopelejäkin. Oli nelipyöräisiä herasvaunujakin ja loistokääsejä, joiden kiiltävissä pinnoissa aurinko leikkitteli, oli työrekiä, kuormavankureja, keveitä, korkeita jahtirattaita ja yhdenhengen kilparekiä. Oli sellaisiakin ajopelejä, joita ei enää käy-

tetä ja joita nähdään vain museoissa. Ja näissä tuhansissa ajopeleissä, joita yksi tai kaksi hevosta veti, nähtiin kaikkea mitä taivaan ja maan välillä vuosikymmenien aikana on syntynyt tai keksitty ihmisestä ja kissasta aina telefonisentraalin pöytiin ja pronssiin veistokuviiin asti. Tuhannet olivat matkalla noissa tuhansissa ajopeleissä: kuluneita työväenvaimoja lapsineen ja kadun huvityttöjä, jotka pakenivat sotaa, miehiä, jotka olivat haluttomia taistelemaan ja jotka jonkun syyn varjossa olivat onnistuneet keinottelemaan itsensä mukaan, valkoisia vankeja, joille ei oltu saatu tilaa, vartioita ja jostakin syystä ampujiakin, äitejä, jotka etsivät sekamelskassa kadonneita lapsiaan, lapsia, jotka olivat eksyneet kotiväistään, kaikenlaisia ihmisiä, jotka olivat sattuneet olemaan likettyvillä jossakin jonon levähdyspisteessä ja jotka oli tahtomattaan sullottu mukaan, kun kulkue taasen komennettiin liikkeelle. Suuret määrät tavaraa oli niinikään kuormitettu mukaan. Oli sänkyvaatteita, keittoastioita, ompelukoneita, oli kallisarvoinen kullattu tuoli, oli vanhanaikainen kello, josta lasikupu oli särkynyt, oli kirjavia käsitöitä, oli komea salin lamppu, oli hopeinen haarakynttiläjalka, oli myllynkiven muotoisia

juustoja... Ihmisten puvut olivat nekin varsin moninaiset. Jonossa nähtiin talvitamineita ja suvipukuja, turkiksia, pitsejä, olkihattuja, silinterejä, huiveja, gummivaippoja. Aurinko paistoi väreihin, joista ei puuttunut yhtään vivahdusta. Päällysvaatteille ominaisen yksitoikkoisuuden korvasi kirjailtujen pöytäliinojen, ovi- ja ikkunaverhojen sekä kankaiden värikyys. Viimemainittuja oli saaleina levitetty naisten olkapäille. Yhtäkkiä pysähtyi rantatörmässä jono: hevonen, jonka perässä oli kuormareki, ei päässyt eteenpäin. Sitä lyötiin, sille huudettiin. Se kiskoi ja kiskoi ja putosi vihdoin suulleen. Miehiä kokoontui ympärille. Päät kymmenissä ajopeleissä kääntyivät. Suut kymmenissä ajopeleissä kysyivät ja kiroilivat.

— Älkää katsoko sinne, sanoi Kits pojalle vieressään.

Rantatöyräällä ammuttiin. Kylällä ammuttiin niinkään. Vangitkohan ne siellä surmattiin?

— Koettakaa mennä sairaalaan sisarenne luo, kuiskasi Kits, pysähtyen tienristeykseen pappilan ja kirkon vaiheilla. — Älkää katsoko, älkää katsoko... Älkää missään tapauksessa menkö kotiin. Menkää sisarenne luo...

— Tuossa hän on! kuului läpi tuhansien ajopelien matkaansaattaman kitinän ja rätinän Kemppaisen ääni. — Hän on vastavallankumouksellinen hän on lahtarien kätyri!

Kivääri paukahti ja Kits horjahti tiepuoleen. Hän nousi kuitenkin samassa ja astui pari askelta. Häneen ammuttiin uudelleen ja hän jäi maahan oikomaan jäseniään. Pistinniekat juoksivat hänen ympärilleen ja kopeloivat hänen taskuun. Oli mahdotonta kuulla mitä he sanoivat. Ajopelit ulvoivat, ritisivät ja kitisivät. Ihmiset huusivat, puhuivat, valittivat ja itkivät. Popo — popo — popo — popo kuului hautausmaan laidalta. Yhtäkkiä nousi korkeilla ratailla seisomaan nuori mies, leveä musta viitta viskattuna yli olan, päässä suurilierinen samettihattu. Töyhtöpää nainen hänen vierellään avasi ratailla istuen pulloa.

— Toverit! kajahti siniseen kevätilmaan, — älkää te itkekö ja vaikertako. Me kärsimme, jotta lapsillemme koittaisi onnen aika. Voitto on joka tapauksessa meidän. Vallankumouksen malja.

Mies tyhjensi lasin vaahtoavaa juomaa, jonka nainen oli hänelle ojentanut ja he vaipuivat pitkään suuteluun. Komean nuorukaisen ääni oli soinnut yli pako-

laisrattaiden jyrinän, yli kiväärien paukkeen ja tulipalon huminan, mutta se ei sytyttänyt yhtään silmäparia eikä siihen enää uskonut yksikään sydän.

Suuria savupilviä pöllähti ilmaan Paanasen kulmalta. Eikö Tuunan tienoillakin jo noussut savupatas? Ajajat pakolaisjonossa suomivat hevosiaan. Nuori tyttö, joka ajoi märkää liinaharjaista hevosta kääntyi ja huusi taakseen:

— Se on nyt se sytytyskomppania. Antaisivat ihmisten rauhassa päästä kylän läpi. Lähettäkää niille hiidessä sana, etteivät polta kylää ennenkuin me olemme päässeet läpi!

Pojanpuvussaan, Kitsin antama punainen nauha käsivarressa, seisoi Riikka Tuuna kuin naulittuna paikalleen. Hän näki siitä kylän, jonka yli savupilvet jättiläishahtuvina nousivat, pakenijoiden jonon, punaisten ryhmät, jotka juoksivat ja huusivat, rakennukset, joiden ovet ammottivat auki, naisia, lapsia ja koiria, jotka eivät tietäneet minne pelastua, kuolleen hevosien Kutoja-Annan mökin edustalla, Kitsin ruumiin, joka ei enää liikahtanut. Hän kuuli tuhansien ajopelien vihlovan kitinän, tulipalojen humun, ihmisten huudot, kiväärien paukkeen, tykkien jylinän. Hän

kuuli myöskin kuinka kirkon ovi kierrettiin auki ja lukko narisi. Hän ei liikahtanut, hänelle oli yhdentekevää miten hänen kävi, hän tunsikin ettei hän kyennyt sormensakaan päällä vaikuttamaan tapauksiin. Myrsky kävi yli hänen kotikylänsä, sota lähestyi. Kuin tainnoksiin lyötynä hän sitä katseli.

Hänessä ei kuitenkaan kaikki ollut kuollut. Se, mitä hän nyt näki, herätti hänet.

Pappilan portista tuotiin nyt kulkuetta, punakaartilaisia kahden puolen. Edellä kulki pieni Jeremias Nahinen, sitten kolme pikkutyttöä, sitten heidän äitinsä ja viimeiseksi kirkkoherra. Kaikki olivat paljain päin ja ilman päällysvaatteita. Poika asteli varmasti ja horjumatta, tytöt huusivat ja pyrkivät tarttumaan äitinsä helmoiin, heitä täytyi pistimillä erottaa. Äiti asteli horjuen eteenpäin, silmät taivasta kohden. Hänen kätensä olivat sidotut, hän ei voinut niitä liikuttaa. Kirkkoherra kulki pää pystyssä niinkuin hänen poikansakin, hänenkin kätensä olivat sidotut. Yhtäkkiä kohotti punakaartilainen asettaan ja iski pyssynperällä viimeistä uhria olkapäihin, käsivarsiin, leukaan. Punainen mies oli Ahvenainen. Veri purskahi kalpean miehen suusta, hän vaipui maahan. Pisti-

mellä hänet nostettiin pystyyn. Hänen käsivartensa olivat poikki.

Silloin valtasi vimmainen raivo Riikka Tuunan koko olennon. Hän syöksyi eteenpäin, yli ojien ja sulavien hankien hän hyppäsi, hän oli valmis kuristamaan pyövelit. Kuula meni hänen jalkainsa välitse. Tuo täytyy estää! Mitään noin kauheaa ei voi tapahtua, Jumala ei voi sitä sallia. Kuula vinkui hänen korvansa ohitse. Heristellen nyrkkejään taivasta kohden, hampaat kiristyksissä ja huulet vaahdossa hän parkaisi ilmoille:

— Jumalan nimessä, päästäkää heidät!

Hän ehti nähdä Anna-Liisan maailmasta kääntyneen katseen, kirkkoherran kärsimyksen täyttämän, murtuvan silmän ja tulipalojen loimotuksen taivaalla. Hän vaipui pimeyteen ja kaikki hiljeni.

Hän heräsi siihen, että hevosen kaviot tömisivät hänen ylitseen. Kuului huutoja, laukauksia, rytinää. Hän sai päättään nousemaan ja ymmärsi, että hän makasi ojassa. Tuossa on pajupensas. Tuolla makaa vielä joku. Se on mies. Se ei liiku. Hänen oli jäätävän kylmä, hän ei päässyt liikkumaan. Nehän ampuivat häneen, ehkä hän on haavoittunut. Tuo toinenkaan ei liiku,

ehkä hän on kuollut. Miksei hänkin, Riikka Tuuna, ole kuollut?

Kuului voihkinaa.

Tuo . . . tuo oli riemuhuutoa.

Huutakoot, voihkikoot. Hän kuolee nyt. Hän oli läpimärkä ja vilusta kankea. Hän puri yhteen hampaansa ja päätti, että hän makaa tässä ja kuolee.

Mitä siellä nyt tapahtui?

Juostiin . . . Kiväärit paukkuivat. Popo — popo — popo — popo . . . Huudettiin.

— Valkoiset tulevat! kuului vihlaisevana huutona jonkun naisen suusta.

— Ne nousevat jo ylös rantatörmää!

— Siellä on jääkärejäkin mukana!

Riikka Tuunan ruumiissa värähti.

Jääkärit . . . valkoiset ovat täällä!

Ei kuolla. Nyt eletään.

Hän puri yhteen hampaansa, ponnisti kädet sulaavaa ojansyrjää vastaan ja sai päänsä nousemaan.

Tulimeri oli hänen edessään. Liekkien keskeltä töröttivät hehkuviksi kuumentuneet savupiiput. Hänen kotikylänsä oli tulen vallassa. Kirkko vielä seisoi pystyssä. Viimeisillä vaistoillaan alkoi hän pyrkiä

vanhaan herranhuoneeseensa. Jumala oli säästänyt kirkkonsa, jotta hänen onnettomat lapsensa voisivat paeta sinne.

Riikka Tuuna kapusi ylös ojan syrjää ja ryömi lumessa eteenpäin. Hänestä tuntui oikealta, että ihminen näin ryömien lähestyy Herraansa, jota vastaan hän on tehnyt niin hirveää syntiä. Tuossa oli ruumis... tuo vielä taisi elää... Kuolema on synnin palkka... on... on. Tuossa makasi nuoren pojan ruumis, kainalossaan keinutuolimatto Eino-Ilmarin huoneesta. Riikka Tuuna oli hiukan lämmennyt ja pääsi pysyyn. Hän tahtoi kävellä vain ehtiäksensä aikaisemmin Herran ristin juureen Golgatalle. Tuolla niitä on ojissa, eläviä ja kuolleita. Kuula vinkui ohitse. Kun pääsisi kirkkoon, kun saisi heittää henkensä siellä. Jeesuksen kasvoin eteen... ma syntisraukka... Sinne, sinne! Riikka Tuuna juoksi.

Lumi kiviaidan takana oli kauttaaltaan verellä sekoitettua, tuossa oli kuollut hevonen, tuossa oli kolme, neljä... paljon ruumiita. Hän ei niitä hämmästyntyt eikä pelästynyt. Hänellä oli kiire kirkkoon. Mitä ne olivatkaan täällä tehneet? Tuossa oli nuoraa, tyhjä paperossilaatikko... kivi... sileä kultasormus...

verta. Mitä oli tehty ovelle?

Valkoiseen pintaan oli naulattu jokin verinen... ikäänkuin hyytynyt jättiläispisara. Sen alla oli kirjoitus. Se oli sormella kirjoitettu... sormi oli kastettu vereen. Ihmisen sydän siinä seiso. Riikka tavaili ja tavaili eikä ymmärtänyt mitään.

Ei, ei ymmärtänyt, mitä ne olivat tarkoittaneet.

Vihdoin horjui hän kirkkoon.

Ristiinnaulittu Kristus seiso siellä keskellä aurin-gonpaistetta. Hän oli astunut ulos taulun kehyksestä ja seiso verisenä odottaen niitä, joiden syntien tähden hän oli antanut henkensä. Hänellä oli Kankaan kirkkoherran kasvot. Sehän olikin Kankaan kirkkoherra.

Silmänräpäyksessä ymmärsi Riikka Tuuna, että Nahinen oli ristiinnaulittu omaan kirkkoonsa. Ja tuossa alttariportailla hänen ympärillään olivat hänen vaimonsa ja lastensa ruumiit, suoriksi oikaistuinna, ryöstettyinä.

Kirkon oveen oli ihmisen sydän naulattu. Ihmissydänten työtä tämä oli.

Riikka Tuuna ei pyörtynyt, ei hän myöskään puhjennut valituksiin. Mikään ei häntä enää hämmäs-

tyttänyt eikä kauhistuttanut. Jonkinlainen kaukainen kateus nousi hänen mieleensä, kun hän ajatteli, että nuo kaikki nyt olivat päässeet elämästä. Herralle pyhitettyinä he lepäsivät kuoleman rauhassa, koko perhe. Hän seisoi hetken seinään nojaten, hän ei tahtonut häiritä heidän untaan. Sitten hän hiljaa liukui ulos ovesta.

Ihmisen sydän — tuollainen suuri veripisara se on. Tuo se on, joka kärsii, tuo se on, joka kaipaa, tuo se on, joka raatelee. Näin on ollut maailman alusta. Tuleeko näin olemaan maailman loppuun?

YKSI KAIKKIEN JA KAIKKI YHDEN PUOLESTA.

Myrskyn hiljettyä alkoivat ihmiset Kankaan kirkonkylässä nostaa päitään kellareista, halkopinoista ja ladoista, minne he kiireessä olivat paenneet. Myöskin metsistä he varovasti lähestyivät seutuja, joilla vasta eilen oli sijainnut heidän kotinsa.

Eilen? Mitä merkitsi »eilen»?

He katselivat maailmaa ikäänkuin he tuhat vuotta olisivat maanneet haudassa ja heidät nyt olisi kutsuttu uudelleen elämään. Ihmetys oli heidän kasvoiltaan, ihmetys siitä, että maa ei ratkennut heidän jalkainsa alta, että taivas ei satanut tulta ja tulikiveä heidän päälleen ja ennen kaikkea ihmetys siitä, että muitakin eläviä ihmisiä ilmestyi näköpiiriin. Ja kiuru, lauloiko kiuru? Ja kevätkin teki tuloaan. Se tuntui käsittämättömältä. Sensijaan eivät ihmiset hämmästyneet, että kylä, jossa he kerran olivat syntyneet ja eläneet, yhä vieläkin paloi heleällä lieskalla, hehkuvat savupiiput törröttäen taivasta kohden. Eivät he myöskään hämmästyneet, että ruumiita makasi vainioilla, rantatöyräillä ja tienvarsilla. Ruumiit olivat jotakin paljon mahdollisempaa kuin elävät ihmiset. Siinä

oli tuttuja ja tuntemattomia, vihollisia ja ystäviä, syyllisiä ja syyttömiä, eläimiä ja ihmisiä. Haeskellessaan kaatuneiden joukosta ja raunioista omaisiaan, ihmiset väistivät kuulia niinkuin väistetään lapsen heittämää leikkipalloa. Sodan moukari oli, pitäen alasi menaan ihmissydäntä, iskenyt sen tainnoksiin niin että se tuns vain harvoilla karkeilla vaistoilla. Sääliä ei sille ollut olemassa. Tylsinä katselivat kaikkensa menettäneet ihmiset viheliäisiä vankileirejä, joissa lapset epäkainosti syntyivät kaikkien nähden, joissa miehet ja naiset yhtä epäkainosti ja kaikkien nähden kuolivat, joissa nälkä, taudit ja rikokset raivosivat luonnottomassa rehevyydessä. Mykkinä olivat miehet kaivaneet omaa hautaansa, mykkinä lähestyivät kuolemaantuomitut toverit kuoppaa, joihin heidän oli määrä kaatua. Yhteislaukaukset kajahtivat yli kylän — tuskinpa eloonjääneet edes säpsähtivät. Epäkainosti, niinkuin syntyminen ja kuoleminen vankileireissä, tapahtui näinä päivinä tuomitseminen ja tuomion täytäntöönpano. Inhimillinen sydän oli kerta kaikkiaan veripäivinä tainnutettu eikä tuntenut.

Arastelien lähestyivät eloonjääneet raunioita ja kävivät arvioimaan menetyksiään.

Tuhkana oli Kankaan muhkea kirkonkylä. Pahimmin oli kärsinyt Tuunan talo, joka sijaitsi likinnä rantaa. Päärakennuksen raunioista tavattiin isännän ja emännän hiiltyneet ruumiit, kivinavetta oli ammuttu murskaksi ja eläimet sisällä kuolleet. Sairas vanha vouti tavattiin surmattuna kujalla, minne hän nähtävästi oli hädässään laahautunut. Yksin Tuunan koirakin oli saanut surmansa. Sensijaan oli Mäkimatka säilynyt paremmin. Ja se oli neuvokkaan vanhan Piinan ansio. Sillä kun sytytyskomppanian miehet jo olivat kantaneet olkia kivijalan alle ja yrittivät valella niitä lamppuöljyllä, niin eukko lähti heidän luokseen, nauroi heitä vasten kasvoja ja sanoi: pojat, lähtekää syömään piiraita, mitä hulluja te nyt teette — älkää viitsikö! Ja sytytyskomppanian syödessä piiraita soitti isäntä huuliharppua ja talo jäi polttamatta. Somerista säilyi päärakennus. Sensijaan ei pappilasta ollut jäljellä muuta kuin savuavia kivijalkoja.

Se asiaintila, että Mäkimatka oli säilynyt, teki, että tästä talosta nyt tuli uuden, alkavan elämän keskipiste. Päälliköt, everstiä myöten, asettuivat sinne ja Harald ja Jon Mäkimatka saivat johtavan aseman pitäjän sisällisten asioiden järjestämisessä. Niinpä hei-

dät, valkea nauha hihan ympärillä, nyt nähtiinkin milloin rientämässä jalan milloin kiitämässä ratsain paikasta toiseen. Kankaan kirkonkylä ei enää ensinkään tullut toimeen ilman heitä. Heidän tarkkaa silmäänsä tarvittiin kuolemantuomioiden täytäntöönpanotilaisuuksissa, heidän täytyi järjestää majoitus- ja muonitusasiat, heidän täytyi edustaa paikkakuntaa, mikäli sitä tarvittiin, niiden vieraiden edessä, joi- ta oli saapunut Kankaan kirkonkylään. Mäkimatkan pappa saattoi olla tyytyväinen poikiinsa. Hän olikin sitä. Itse kulki pienessä humalassa hän asetti vieraanvaraisesti kaikki varastonsa herrojen käytettäväksi ja vaelsi, huuliharppu povitaskussa, everstin luota mamman luo ja mamman luota poikansa Arvon luo ja Arvon luota tyttärenpoikansa Ollin luo ja sitten väentupaan ja sitten ulos, kaikkialle, missä hän tapasi jonkun ihmisen, joka viitsi kuunnella. Hän oli aina sanonut Arvosta, että hänestä se vasta mies tulee. Ja silloinkin, kun Arvo oli lähtenyt sinne . . . sinne Saksaan ja kaikki muut häntä moittivat, niin hän, isä, vain aina oli sanonut, että antaa ajan kulua: kenraali Arvosta tulee, tai senaattori, tai mikä vain korkea herra, pientä ei hänestä milloinkaan tule. Somerilla

majailevat sanomalehtimiehet ja valokuvaaja viettivät papan kanssa lasin ääressä hauskoja tunteja ja jälkimäinen valokuvasi papan poikineen sekä ulkona että sisällä, taustana sekä kylän rauniot että Mäkimatkan säilynyt päärakennus. Kuvat tarvittiin lehteä varten, missä Kankaan kirkonkylän kauhut piti ikuistutettaman nykyisille ja tuleville sukupolville. Papan ainoa suru oli, ettei saatu Arvoa ja Ollia mukaan kaikkiin kuviin. He olivat käyneet vähän vakaviksi... tai ylpeiksi... tai taisi olla niin, että toisella oli puhumista leikkitoiverille, naapurintytölle, toisella äidilleen. Myöskin Maahisten isäntä, Lennartti Mäkimatka, tuotti kunniaa papalle. Hänet oli ammuttu omaan rantaansa. Pappa itki, kun tätä kuvasi. Nuori leski hoiti haavoittuneita. Tyttärestään Somerin emännästä ei pappi virkkanut mitään.

Se olikin ollut hyvin viisasta ja edullista molemmien puolin, sillä vaikkei pappi siitä vielä tietänyt, oli Somerin emännälle juuri tapahtunut jotakin varsin ikävää, jotakin, joka pahasti merkitsi hänet ihmisten silmissä. Hänen luoksensa oli hyökännyt kaksi aivan nuorta poikaa. He olivat tehneet kunniaa sotilaalliseen tapaan ja toinen oli kohteliaasti pyytänyt saada

tarttua hänen molempiin käsiinsä. Kun pojat näyttivät kilteiltä ja vakavilta, oli emäntä antanut kätensä. Mutta toinen poikapa tarttuikin niihin lujalla otteella. Ja ennenkuin emäntä tiesikään, oli toinen pojista hajoittanut hänen hiuksensa ja terävällä tikarilla viiltänyt ne poikki. Ne putosivat pehmeänä vaaleana läjänä permannolle. Taasen tekivät pojat kunniaa, vakavina ja kohteliaina niinkuin velvollisuuden täyttämisen jälkeen ainakin, ja kysyivät, missä täällä vielä oli ryssänmorsiamia. He eivät saaneet vastausta kysymykseensä ja lähtivät niine hyvineen. Muualla pitäjässä ei ollut niin hauskaa kuin Mäkimatkassa.

Useita ihmisiä puuttui. Pappilan vuokraaja ja hänen vaimonsa olivat poissa — lienevätkö olleet paossa, vai olisiko punaisten raivo kohdannut heitäkin. Kylän molempia kauppiaita, Huoposta ja Ahosta, kaittattiin niinikään. Janne Kemppaista etsittiin joukolla. Häntä ei ollut missään. Lähdettiin kysymään Salenjukukselta ja Ahvenaiselta, jotka vasta tuomionsa saatuaan miesjoukossa odottivat lähtöä ampumispaikalle. Ensin jyrkästi kiellettyään olleensa tekemisissä valankumouksen kanssa, olivat he lopulta alistuneet kohtaloonsa ja vastasivat nyt levollisesti nähneensä

Kemppaisen nousevan vaunuihin, missä Pietikkakin oli ja lähtevän ajamaan pakolaisjonon jäljessä. Tämä oli tapahtunut juuri sen perästä kun Nahisen väki oli saatettu kirkkoon. Samassa komennettiin jono liikkeelle ja Salenjuksen ja Ahvenaisen väsyneet hahmot hoippuivat viimeistä kertaa sillä tiellä, jolla he niin monesti olivat kuljettaneet lantakuormaa ja niittokonetta ja vihdoin raastaneet muita ihmisiä samanlaisille retkille, jommoiselle he itse nyt olivat menossa. Kustaa Kemppaista, vanhaa viinanpolttajaa etsittiin hänen äitinsä mökistä. Siellä tavattiin sensijaan pitkä Milja, Tuunan entinen palvelustyttö, pienen lapsensa kanssa. Kemppaisen äiti ei ollut kärsinyt mitään vahinkoa, ei hän myöskään ollut pelännyt, ainoastaan suuttunut hän oli siitä, että »nostavat sellaisen metakan, niin toiset kuin toisetkin.» Hänen poikansa olivat käyneet tuomassa hänelle kahvia ja sokeria, juustoa ja muutakin. Vaan kaikkipa oli mennyt, tuo tyttö kun oli tuossa syömässä. Ihan väkisin tunki tänne, hän, eukko, ei kaivannut ihmisiä ja oli moneen kertaan sanonutkin hänelle, että hän siitä menisi loitommaksi. Vaan tuopa ei ollut mennyt. Ja nyt oli siinä lapsikin parkumassa. Ei hän vain suosinut sellais-

ta ihmistä, joka ei aikonut kastattaa lastaan ja joka antoi sille sellaisia nimiä, että eihän sellaisia toki koirallekaan anneta. Varma Kosto — oliko sekin ihmisen nimi? Ja tuossa hän istuu ja laulaa, että tämä Varma Kosto, se nyt sitten näkee ajan, jolloin ei tarvitse tehdä työtä, ainoastaan nauttia. Uskooko siihen kukaan järki-ihmihen? Eukko pyysi, että pitkä Milja lapsineen nopeasti viettäisiin muualle, hän oli kristitty ihminen eikä kärsinyt sellaisia pakananimiä kuin Varma Kosto. Pojat? Ne . . . ne menivät taas tukinajoon. Ne ajavat jonkun yhtiön tukkimetsässä. Ei, eivät ne tästä rytäkästä mitään tietäneet, eivät ne toki sellaiseen sekaannu, niin hiljaisia poikia kuin ovat.

Myöskin opettaja Kuusi oli kateissa ja rouva kulki etsien häntä ojista, heinäladoista ja avannoista.

Mutta missä olivat sitten Tuunan tyttäret? Nuorempi oli sairaalassa, hän ei päässyt minnekään. Mutta missä oli vanhempi? Häntä etsittiin. Alettiin jo pelätä, ettei hänkään enää olisi elävien luvussa. Punaisethan olivat erikoisesti vihanneet Tuunaa ja tuunalaisia. Kovat uutiset odottivat sisaruksia: koti oli rauhioina, isä ja äitipuoli palaneet ja lisäksi veli, Eino-Ilmari kaatunut. Kaunis kuolema se oli ollut. Milloin

lähettinä, milloin joukkuepäällikkönä oli poika yksin tai miehineen komennettu sinne, missä vaara oli suurin, ja pelkoa tuntematta oli hän mennyt. Nytkin oli hänet miehineen pantu menemään paikalle, missä vasta kokonaisesta komppaniasta oli jäänyt jäljelle vain kolmattakymmentä miestä. »Ketju eteenpäin!» oli Tuunan poika huutanut. Silloin lensi kuula ja osui rintaan. Veri peitti huulet, viimeiset askeleensa otti jalka, viimeisen kerran nousi käsi. Hiljainen äännähdyks puhkesi rinnasta ja taistelu oli lakannut ja rauha tullut. Kaatuneen taskukirjan olivat toverit tuoneet mukanaan omaisille. Siinä oli lyhyitä muistiinpanoja, ne oli kirjoitettu hyökkäyskäskyjä odottaessa ja kuulasateiden väliajoilla. Siinä oli myöskin Raamatunlause: Herra on minun paimeneni, ei minulta mitään puutu. Sekä sanat: Kun Jumala on kanssamme, mitä ihminen meille voi. Jumala on meidän turvamme ja väkevyytemme, joka on sangen sovelias apu tuskissa. Kovien sanomien ohella, jotka sisaruksia odottivat, oli heitä vastassa siis myöskin nämä taskukirjan lehdet.

Alma Tuunalla oli sairaalassa työtä yllin kyllin. Riikka Tuuna oli nälän uuvuttamana jäänyt kirkon

portaille.

Hänen vanhan rakkaan herranhuoneensa ovella riippui elämän veripisara ja sen alle oli verisellä sormella kirjoitettu kirjoitus: ihmisen sydän. Riikka Tuuna oli tämän veripisaran ja tämän sydämen edessä kauan kysynyt ja vaatinut vastausta. Vihdoin oli hän väsynyt, istuutunut tahriintuneille portaille, ojentanut kätensä jotakin suurta ja laupiasta kohden, jonka hän tunsu viipyvän likellään, laskenut pään käsivarrelleen ja vaiennut. Aurinko paistoi häneen, paistoi suloisesti ja armahtaen. Se paistoi hyviin ja pahoihin. Oliko hän hyvä, vaiko paha? Väsynyt hän oli, ei muuta hän pyytänut kuin unta. Lapsi hän oli, ei muuta hän pyytänut kuin isän kättä, isän turvaa. Hiljaisuus tuli. Vai oliko tämä kuolemaa. Ei tuntunut tuskaa eikä muistoa. Ainoastaan valoa ja lämpöä.

Siinä auringossa leväten hän vähitellen alkoi erottaa ääniä. Ensinnäkin kiurun äänen. Ei milloinkaan hän ollut kuullut mitään niin sulosta. Oli kuin taivaan sini olisi äännellyt. Tähän ääntelyyn vastasivat muistot syvällä Riikka Tuunan rinnassa. Ne puhuivat pääsiäisestä ja kurjista. Tuunan tyttären huulet ääntelivät nekin mukana, jokeltaen ja epämääräises-

ti, ikäänkuin eivät vielä olisi osanneet puhua. Pian on pääsiäinen, kurjet tulevat, taivas on sininen, lumi sulaa. Ihmiset ovat olleet hyvin sairaina.

Hän alkoi erottaa humua ja ihmisääniä. Muisto palasi. Puhuttiin jossakin likellä. Kaksi ääntä puhui. Ne sanoivat, että piti olla varuillaan, tuolla aidan takana saattoi vaania vihollinen. Riikka Tuuna kuuli joka sanan ja hänen huomionsa terästyi sentähden että ne puhuivat asiasta, jota hänkin oli ajatellut.

— Katso nyt tänne, täällähän on lapsiakin surmatuina. . . Ja entä näitä eläimiä. Tämä syyttömien kärsimys, se on minulle sovittamaton ja käsittämätön asia.

— Kuka on syytön? Elämän laki on, että yksi vastaa kaikkien ja kaikki yhden puolesta.

— Mutta eläimet?

— Kuuluvat samaan suureen talouteen.

— Mutta lapset, hehän itse eivät ole tahtoneet tänne.

— Hakekoot ulos, hakekoot ulos. Ja sitähän tämä kaikki juuri on: tyytymättömät ovat koettaneet hakea ulos. Se on yhtä uloshakemista ja käräjäoimista alusta loppuun asti. Velka vaaditaan viimeistä ropoa myöten ja siltä otetaan, jolla on. Saa sitten koettaa, ketä

haluttaa, hakea ulos omaansa.

— Lohdutonta.

— Mihin siitä pääset! Tämä pitäisi ihraisten ottaa lukuun. He ovat aivan täydelleen riippuvaisia toisistaan, mutta kuvittelevat voivansa tulla toimeen omin avuin. Yhteiset edut sitovat heitä toisiinsa köysin ja touvein. Länsi tarvitsee itää, pohjoinen etelää, kaikki toisiansa, kansat ja yksilöt. Tämä maailma on olevinaan suuri, mutta se on yksi ainoa huone — olin sanoa lastenkamari —, se pitäisi lasten muistaa.

— Kuka sitten vartioi tätä lastenkamaria? Onko se hyvä tahto vaiko paha?

— Lasten pitäisi tulla järkiinsä ja järjestää niin, että päästäisiin kauniisti läpi elämän. . . Heidän pitäisi muistaa, että on vain tämä yksi huone. . . Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta. . .

Tuunan tytär nosti päätään ja ponnisti pystyyn. Hänen olisi tehnyt mieli mennä sanomaan jotakin noille ihmisille. Oliko hän näin voimaton? Heidän puheensako häntä näin lamautti. Taasen hän lepäsi ja kuunteli. Kiuru lauloi ikäänkuin se olisi tietänyt, että se voi laulaa terveeksi sairaan maailman. Keitä olivat nuo vieraat? Ihmisiä, jotka kulkivat kaatuneiden jou-

kossa ja kysyivät.

Taasen toi tuuli hänen luokseen ääniä. Hän ponnisti ja pääsi ylös. Silloin hän yhdellä silmäyksellä yli kirkkotarhan aidan näki pellon, kaatuneet lumella, säpäleiksi ammutut puut, kyteväen kylän, kukkivat pajut ja muutamia miehiä, jotka likenivät tiellä. Hänen sydämensä liikahti pitkän tainnutuksen jälkeen: nämä olivat niitä odotettuja, nämä olivat valkoisia.

Heihin kuuluivat myöskin ne miehet, jotka olivat hänelle rakkaimmat maailmassa — olivatko he tulleet, olivatko he elossa?

Silmänräpäyksessä kokoontui Riikka Tuunan sieluun muisto siitä, mitä oli ollut, ja tietoisuus siitä mitä oli tapahtunut. Hän muisti häpeän, joka oli painanut kotia ja maata, synnit, jotka ihminen oli kasannut päälleen, valheen, jonka hän oli laillistuttanut. Sellainen pestään pois vain verellä ja tulella. Ihmisten Isä on oikeuden isä. Hän ei ole hyljännyt lapsiaan, hän antaa heille heidän Golgatansa jälkeen pääsiäisaamun.

Nuo, jotka tuossa lähestyvät, ovat panneet henkensä alttiiksi. Kuinka vahanpehmeäksi kävikään sydän, kun heitä ajatteli.

Harmaapukuisten keskellä käveli yksi, jonka yllä oli vihreät vaatteet ja päässä teräskypärä. Kaikkien maailman ihmisten joukosta olisi Riikka Tuuna hänet erottanut. Oliko siis mahdollista, että hän oli elossa? Sisimmässään hän oli uskonut, etteivät hänen rakkaimpansa palaisi, ei Arvo eikä Eino-Ilmari — miksi olisivat he säästyneet, kun niin monta kaatui. Ja tuossa tuli Arvo, niin tuttuna ja kuitenkin niin outona ja ikäänkuin kasvaneena. Häikäisi, kun häneen katsoi.

Tuunan tytär muisti äkkiä, että hän oli pojan puvussa. Juhlavaatteissa hän nyt olisi tahtonut olla, jos koskaan. Kuin unessa ojensi hän kätensä Arvo Mäkimatkalle, kuin unessa kuuli hän hänen tutun äänensä. Hänestä tuntui, että elämän täytyy loppua tähän. Ääni oli sama kuin ennen, tuhannet muistot tulivat vastaan siinä äänessä, armaat kesäpäivät ja talvipäivät, koko lapsuus, koko nuoruus, koko elämä. Mitä saattoi tulevaisuus enää antaa tällaisen päivän jälkeen!

Sotilaat olivat tulleet katsomaan kirkkoa. He tahtoivat siellä pitää pääsiäisjumalanpalvelukset. Heidän joukossaan oli nuori pappi sotilaan puvussa. Heidän kasvoillaan paistoi jokin kumma kirkkaus, jotain

ylimaallista oli tänään tuulessa, ilmassa, auringonvalossa.

Ja ennen kaikkea tuntui epätodelliselta, että hän, Riikka Tuuna, asteli Arvo Mäkimatkan rinnalla, käsi hänen kädessään, vanhojen hautakumpujen keskellä. Hetkeksi hän alkoi uskoa, että kaikki sittenkin oli totta, silloin, kun armas ääni lausui:

— Leikkitoveri, pidinkö sanani: toinko kevään.

Siihen se loppuikin.

Samassa suhahti luoti. Arvo horjahti, kaatui maahan. Murtuva silmäys . . . henki oli poissa.

Tämän uskoi Riikka Tuuna. Tämä oli todellisuutta. Siinä oli hänen valkea lintunsa, pudonneena hänen jalkainsa juureen.

Hän ei huutanut apua, hän ei puhjennut valitukseen. Kaikki piti antaa. Siltä otettiin, jolla oli. Sillä hetkellä hän tunsi, ettei Eino-Ilmari palaisi. Rikas hän oli ollut, Riikka Tuuna. Tämän jälkeen ei hänellä ollut muuta kuin hänen oma halpa elämänsä. Uhriksi kelpaavat vain parhaimmat. Ne ovat isänmaan vapauden pantti. Nyt hän uskoi isänmaan vapauteen.

Hän nosti lapsuudenystävän pään syliinsä, nojasi hautakiveen ja piteli kylmenevää poskea poskeaan

vastaan.

Ja siinä sulavien keväthankien keskellä annettiin Riikka Tuunalle lahja, jota hän turhaan oli pyytänyt monena kovana hetkenä: kyynelten armolahja.

— Leikkitoveri, toinko kevään?

Hän oli vielä kuulevinaan äänen, hän oli vielä näkevinään huulten liikkuvan.

Sydän tulvillaan alttiutta painoi hän päänsä kuolleen olkapäätä kohden ja teki siinä hiljaisen valan suojelevansa kallista kevättä koko halvalla elämälään.

Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta.
